REȚETE MEDICALE DIN MOLDOVA
- din prima jumătate a secolului al XIX-lea

Tehnoredactare şi coperţi: *Maria PASCU*
Prelucrare imagini şi punere în pagină: *Mircea CIOBANU*
Machetare, corectură: *Ionel RUSEI*

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
PASCU, MARIA
Rețete medicale din Moldova - din prima jumătate a secolului al XIX-lea / Maria Pascu. - Bacău : Editura Babel, 2018
Conține bibliografie
ISBN 978-606-8583-83-9

615

Notă: Redactarea descrierii CIP în afara Bibliotecii Naționale a României intră sub incidența Legii dreptului de autor.

Editura Babel
Bacău, 2018

Reproducerea integrală sau fragmentară, prin orice formă şi prin orice mijloace tehnice, este strict interzisă şi se pedepseşte conform legii.
Răspunderea pentru conținutul și originalitatea textului revine în exclusivitate autorului.

MARIA PASCU

REȚETE MEDICALE DIN MOLDOVA
- din prima jumătate a secolului al XIX-lea

Editura BABEL

Cuprins

REȚETE ÎN VREMEA REȚELELOR 7

INTRODUCERE 9

Prescurtări folosite în text 12

I. ŞTIINȚELE MEDICALE ŞI FARMACEUTICE ÎN PERIOADA 1750-1850 PE PLAN EUROPEAN ŞI AUTOHTON - prezentare generală 13

I.1. Dezvoltarea ştiințelor medicale şi farmaceutice 13
I.1.1. Factori social-politici şi cultural-ştiințifici externi 13
I.1.1.1. Evenimente politice 13
I.1.1.2. Curentele ideologice 16
I.1.1.3. Dezvoltarea ştiințelor chimico-farmaceutice 17
I.1.1.4. Învățământul medico-farmaceutic 27
I.1.2. Factori social-politici şi cultural-ştiințifici interni 33
I.1.2.1. Situația social-politică 33
I.1.2.2. Curentele ideologice 35
I.1.2.3. Învățământul şi primele informații medicale în limba română 38

II. ORGANIZAREA SISTEMULUI SANITAR ROMÂNESC PÂNĂ ÎN ANUL 1874 - prezentare generală 47
II.1. Asistența sanitară în aşezămintele religioase (mănăstiri) 50
II.2. Asistența sanitară în instituții laice 54
II.3. Instituții sanitare coordonatoare şi filantropice 59

III. PRESCRIPȚIA MEDICALĂ sau REȚETA FARMACOTERAPICĂ 73

III.1. Definiție şi istoric 73

III.2. Rolul prescripției medicale în practica medicală şi farmaceutică 77

III.3. Părțile componente ale prescripției medicale 79

IV. PREZENTAREA DOCUMENTELOR 87
IV.1. Documente din anii 1807-1808 87
IV.2. Documente din anul 1837 147
IV.3. Catastihul Marelui vistiernic Laskaraki <1840-1845> 149
V. STUDIUL ANALITIC AL DOCUMENTELOR PREZENTATE 155
V.1. Istoric 155
V.2. Forma de prezentare 175
V.3. Modul de redactare a rețetei 176
V.4. Sistemul de măsuri şi greutăți/ponderi farmaceutice 178
V.5. Dinamica prescripțiilor 192
V.6. Aspecte deontologice 193
V.7. Ingrediente prescrise în rețete - descriere 197
V.7.1. Produse vegetale şi animaliere 197
V.7.2. Preparate farmaceutice 261
VI. REȚETE TERAPEUTICE DIN MEDICINA POPULARĂ 267
VI.1. Documentul nr. 157, anii <1830-1860> 270
Indice de nume - personalități medico-farmaceutice 275
Bibliografie selectivă 277
Documente de arhivă 277
Lucrări generale 280
Teze de doctorat şi de grad în învățământ 285
Periodice 286
Dicționare 289
Surse internet 290
Site-uri 292

REȚETE ÎN VREMEA REȚELELOR

Ne-am cunoscut într-o casă veche din ţinutul Neamţului, fostă locuinţă a chirurgului Nicolae Fălcoianu, ce găzduieşte, de câţiva zeci de ani, o parte a Muzeului de Istorie din Roman. La mijloc de Cireşar, în 2017, susţineam o conferinţă şi lansam un volum în cadrul simpozionului „Pe urmele spiţerilor din Roman – printre vechi reţete, truse şi flacoane”, organizat de doi inimoşi muzeografi romaşcani. Am avut plăcerea şi bucuria să ascult o prezentare extrem de interesantă: „File din istoria farmaciei băcăuane”. Bine documentată, pasionată de subiect şi bună comunicatoare, doamna farmacist Maria Pascu mi-a atras atenția şi am urmărit-o cu interes. După încheierea manifestării am rămas minute bune la poveşti despre farmacişti şi farmacii de altădată din zona Bacăului şi Romanului.

Descopeream o persoană pentru care cercetarea istorică însemna la fel de mult ca şi activitatea într-o farmacie. O încânta deopotrivă colbul filelor vechi, dar şi pulberile din recipientele laboratorului.

La cinci ani de la publicarea unei cărți reper pentru istoria farmaciei din Moldova, doamna farmacist Maria Pascu propune celor pasionați de trecutul medico-farmaceutic, de document, volumul *Rețete medicale din Moldova – din prima jumătate a secolului al XIX-lea*. Sunt onorat să însoțesc această lucrare cu un cuvânt înainte. Acest *cuvânt* este o scrisoare adresată cititorului, o misivă care vesteşte nu o carte despre „ordonanțele medicale”, ci o carte a intersecțiilor şi a cooperării creative, riguros documentată şi bine structurată.

De la o vreme am devenit interesat de modul în care practica medicală a fixat, codificat şi transmis cunoştințele şi remediile prin intermediul hârtiei. Şi cum hârtia a fost un agent crucial care a înlesnit mobilitatea cunoaşterii şi răspândirea informațiilor, ea a influențat fiecare aspect al vieții – şi, în acest caz, al vieții medicale, devenind o punte între medic, farmacist şi pacient.

„Ne naştem oameni, dar devenim continuu hârtie”, scrie Ian Sansom în cartea sa *Hârtia. O elegie* (ediția a II-a; traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, Baroque Books & Arts, Bucureşti, 2014, p. 23). Doamna farmacist Maria Pascu a descoperit în arhivele băcăuane un pachet de recomandări medicale ale unor practicanți ai medicinei în spațiul românesc din secolul al XIX-lea. Acestea şi-au început viața ca rețete şi au devenit ulterior documente.

Rețetele ne pot duce în zone cu totul neaşteptate. Analiza lor aduce împreună multe aspecte: medicale, sociale, culturale, lingvistice, economice şi materiale, şi retrasează parcursul istoriografic al acestui gen de istorie a ştiinței.

Autoarea a încercat să creioneze cadrul istoric, subliniind importanța contextului, a examinat circulația şi folosirea rețetelor, a transcris şi tradus textele rețetelor – din latină şi greacă, a schițat portretele prescriptorilor, toate sprijinindu-le pe documentele arhivelor şi pe numeroase surse edite şi inedite. A dovedit iscusință în elaborarea şi conducerea investigației medico-istorice şi a valorificat exemplar acest segment de istorie locală şi regională medico-farmaceutică.

Doamna farmacist Maria Pascu dincolo de un demers restitutiv, de reevaluarea unor scrieri medico-istorice anterioare, oferă cititorilor un text bine structurat, ce reliefează şi diversitatea semnificațiilor pe care prescriptorii o dau rețetelor pe care le-au alcătuit. Constatăm, de asemenea, că disponibilitatea hârtiei a schimbat obiceiurile de gândire şi de notare a medicilor de-a lungul vremii.

Cartea *Rețete medicale din Moldova – din prima jumătate a secolului al XIX-lea*, precum şi celelalte lucrări pe care le-a publicat înainte, o recomandă pe doamna farmacist Maria Pascu ca un nume important în istoria farmaciei româneşti.

La cuvinte, înainte!

Detur signetur,
Dr. Richard Constantinescu,
Autor şi iatroistoriograf
Custode al Muzeului UMF „Grigore T. Popa” Iaşi

INTRODUCERE

Ion Mincu (n. 1852 - d. 1912), marele arhitect, inginer, profesor, deputat în parlamentul țării şi membru post-mortem al Academiei Române, spunea că „pentru a crea ceva cu adevărat durabil, îți trebuie în primul rând cunoaştere, în al doilea rând pasiune şi în al treilea rând, dar nu în ultimul, o mare putere de muncă, pusă în slujba unei idei şi a unui ideal”[1].

Mi-am propus să ofer cititorilor câteva aspecte din istoria farmaciei, ca urmare a identificării în Arhivele Naționale Bacău a unor documente medicale inedite, elemente care au stat la baza acestei idei, ținând cont şi de faptul că fiecare ştiință îşi are propria istorie, aşa cum afirma Auguste Comte[2] - *„Nu există ştiință fără istorie”*. Istoria ştiințelor „nu poate exista ca o cunoaştere empirică, nu poate fi redusă doar la descrierea faptelor, ci trebuie să fie istoria progresului legăturilor raționale ale cunoaşterii, *istoria farmaciei devine un act de înaltă cultură profesională”*.

Domeniul medico-farmaceutic are o istorie vastă, raportându-se la studiul „doctrinelor medicale, a ştiințelor naturale şi fizice; istoria artei farmaceutice propriu-zise, inclusiv studiul arheologic al instrumentelor care i-au servit; istoria farmacistului, considerat ca producător şi distribuitor de medicamente, analist, consilier de sănătate, în raporturile sale cu publicul, cu profesiile înrudite, cu economia generală a unei epoci şi a unei țări”[3].

Lucrarea *Rețete medicale din Moldova - din prima jumătate a secolului al XIX-lea* se preocupă de o parte din această mulțime de paliere. Obiectul lucrării îl constituie prezentarea unui pachet de rețete farmaceutice de la începutul secolului al XIX-lea (1807, 1808 şi 1837), existente în cadrul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Bacău, fond *Colecția Documente*. Documentele prezentate, în număr de 52 de piese, aduc în atenția specialistului

---

[1] Ilarie Popescu (dr., editor), *Maxime şi texte medicale alese*, Colecția „Medicina pentru toți” (15), Edit. Medicală, Bucureşti, 1983, p. 23 (nr. 87).

[2] Isidore Marie Auguste François Xavier Comte (n. 1798 – d. 1857), sociolog şi filozof francez, fondatorul teoriei pozitivismului. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Auguste_Comte, accesat, 24.10.2017.

[3] Marțian Cotrău, *Medicamentul de-a lungul vremii*, Edit. Apollonia, Iaşi, 1995, p. 9.

o suită de formule magistrale care prezintă informații despre nivelul de dezvoltare a sistemului medico-farmaceutic de la începutul secolului al XIX-lea în țara noastră, prin modul de prescriere a rețetelor, natura ingredientelor, tehnica de preparare a produselor în farmacie, constituind mărturii din istoria farmaciei române. Pe lângă aceste informații strict profesionale, analiza lor ne dezvăluie nume importante din elita socială a vremii respective. Îi întâlnim pe Marele vistiernic Lascarache Ruset (1787-1795), Lascăr Cantacuzino-Paşcanu, medic şi om politic, farmacişti şi medici ai timpului.

Am dorit să scot la „lumină" aceste rețete-document de peste 200 ani, care stau ascunse între coperțile unor dosare din arhivă şi să le pun în circuitul valorilor de patrimoniu farmaceutic prin intermediul acestei cărți.

Alături de rețete am găsit şi o diplomă de membru al *Societății Farmaciştilor din România* din 1 ianuarie 1883, un valoros document istoric al evoluției artei farmaceutice pe teritoriul țării noastre. Rețetele sunt prescrise în limbile latină şi greacă. Textele au fost prelucrate şi sunt prezentate alături de rețeta în facsimil, cu traducerea în limba română, urmând apoi, într-un capitol separat, un comentariu asupra acestora.

Lucrarea de față adaugă noi informații din istoria farmaciei băcăuane; o pot considera, continuarea volumului *Farmaciile oraşului Bacău - Istorie şi contemporaneitate*, pe care l-am publicat în anul 2013, fiind prima lucrare editată până în prezent despre istoria farmaciilor municipiului Bacău şi din zona limitrofă. În realizarea cărții, mai ales, în partea de generalități, mi-au stat la bază, în cea mai mare parte, lucrările înaintaşilor farmacoistorici. M-aş opri cu deosebită recunoştință asupra volumului *Medicamentul de-a lungul vremii* al renumitului profesor universitar doctor docent Marțian Cotrău, cel care mi-a fost dascăl la obiectul *Toxicologie*. În memoria ilustrului meu profesor, amintesc sfatul pentru viață pe care ni l-a dat la ultimul curs de toxicologie. La ieşirea din amfiteatru, s-a oprit, ne-a cuprins cu privirea, şi ne-a spus: „dacă peste ani, veți uita o formulă chimică, n-am să mă supăr pe voi, dar n-am să vă iert, dacă veți semna un buletin de analiză greşit".

Cartea se adresează în special profesioniştilor din domeniu, dar prin partea de generalități, prin studiu analitic al documentelor prezentate, este accesibilă şi altor categorii de cititori interesați de istorie.

Pentru partea de cercetare a rețetelor-document aduc deosebite mulțumiri distinsului meu coleg de liceu, Vilică Munteanu, de la DJAN Bacău, un prețios colaborator; de asemenea, arhivistului Mihai Țipău de la Arhivele Naționale Bucureşti, care s-a ocupat de traducerea textelor din limba greacă şi transcrierea textelor din alfabetul chirilic, informaticianului Mircea Ciobanu, pentru profesionalismul său, răbdarea şi meticulozitatea cu care a lucrat.

Deosebite mulțumiri aduc *Colegiului Farmaciştilor* din Bacău, reprezentat de doamna farmacist primar Luana Grigoraş, care iarăşi, mi-a oferit sprijinul, susținând o parte din costurile necesare publicării cărții.

Mulțumesc cu deplină recunoştință domnului Ionel Rusei, directorul Editurii „Babel", Bacău, pentru bunăvoința şi ajutorul acordat în publicarea cărții, precum şi tuturor celor care mi-au oferit informații în realizarea lucrării.

Maria Pascu

Prescurtări folosite în text

bot.	= termen botanic
cca.	= circa (cam, aproximativ)
conc.	= concentrație
d.	= dosar
doc.	= document
edit.	= editură
etc.	= şi alții, şi altele…
lb.	= limba, ca formă de exprimare a unei populații
nr.	= număr
p.	= pagină, parte/părți
ş.a.	= şi altele
ş .a. m. d.	= şi aşa mai departe
DJAN	= Direcția Județeană a Arhinvelor Naționale
ASI	= Arhivele Statului Iaşi
MO	= Monitorul oficial
Ceh	= Farmacopeea Cehoslovacă III
Franc	= Farmacopeea Franceză 1965
Helv	= Farmacopeea Elvețiană VI
Ned	= Farmacopeea olandeză VI
FR	= Farmacopeea Română I-IX
Gm.	= greutatea moleculară sau masa moleculară
P. f.	= punct de fierbere
P. t.	= punct de topire

I. ŞTIINȚELE MEDICALE ŞI FARMACEUTICE ÎN PERIOADA 1750-1850 PE PLAN EUROPEAN ŞI AUTOHTON - prezentare generală

I.1. Dezvoltarea ştiințelor medicale şi farmaceutice

Lucrarea prezintă documente din perioada sus-menționată, fapt ce m-a determinat, a înfățișa starea domeniului medico-sanitar şi farmaceutic, nivelul vieții cultural-sanitare, din timpul acela, deci, contextul în care au fost prescrise rețetele, prin reliefarea celor mai deosebite evenimente care s-au derulat în plan politic, social-economic şi științific, cu influență şi asupra desfăşurării activității medicale şi farmaceutice. Potrivit datelor înscrise pe unele dintre acestea, ne aflăm în primul deceniu al secolului al XIX-lea, anii 1807-1808 şi, mai târziu, în 1837, în Moldova. Dezvoltarea societății, în ansamblul ei, era influențată de o multitudine de factori social-politici şi cultural-ştiințifici externi şi interni.

I.1.1. Factori social-politici şi cultural-ştiințifici externi

I.1.1.1. Evenimente politice

În perioada prezentată, exista o Europă „îmbibată" de conflicte politice, dominată de războaiele dintre marile imperii: Rusia şi Imperiul Habsburgic, pe de o parte, şi Imperiul Otoman, de cealaltă parte. Aceste războaie au avut drept consecințe modificări geo-politice, schimbări în conducerea statelor, factori care s-au repercutat în planul vieții social-economice, spirituale şi culturale a popoarelor europene.

Pacea de la Karlowitz **-** 26 ianuarie 1699 - Voivodina (Serbia) încheiată la sfârşitul războiului austriaco-otoman (1683-1699), printre alte modificări de apartenență a teritoriilor de către otomani, a avut drept consecință *renunțarea la vasalitatea Transilvaniei şi trecerea acesteia sub stăpânirea Imperiului Habsburgic*[4]. Transilvania a fost ocupată de austrieci în mod insidios, încă din anul 1686, act certificat prin tratatul de la Blaj (1687), intrând cu trupele în țară

[4] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_la_Karlowitz, accesat, 15.05.2016

„pentru iernat” (încartiruire). Statutul politico-juridic al Transilvaniei a fost stabilit prin *Diploma leopoldină*, „constituția” Transilvaniei pe o perioadă de peste un secol şi jumătate[5]. În cadrul Imperiului Habsburgic, Transilvania avea administrație proprie şi legi separate, promulgate prin *Cancelaria Aulică Transilvană* de la Viena.

Înfrângerea Imperiului Otoman în războiul dintre anii 1768-1774, purtat cu Imperiul Rus, a avut drept consecință o slăbire a dominației acestuia asupra Țărilor Române.

Tratatul de pace de la Kuciuk-Kainargi[6]**-** 21 iulie 1774 - a adus Rusiei pentru prima dată, acces la Marea Neagră prin portul Herson de pe teritoriul Yedisan situat între râurile Nipru şi Bugul de Sud, pierdut de turci[7]. Austriei i s-a cedat Bucovina (7 mai 1775), deoarece aceasta a cerut Porții Otomane acest teritoriu pentru ajutorul diplomatic pe care i l-a oferit în război, pe lângă suma consistentă de bani pe care o primise. Solicitarea rectificării de frontieră în partea de nord a Moldovei, nu a avut niciun „temei juridic, etic, istoric sau etnic”. Deşi imoral, austriecii s-au grăbit să ocupe teritoriul în mod abuziv, invocând crearea unui „cordon” sanitar contra „bolilor molipsitoare”, ajungând până la limita județelor Roman şi Botoşani. Domnul Moldovei, Grigorie al III-lea Alexandru Ghica, împreună cu boierii au protestat şi au trimis un „memoriu la Stambul”, arătând planul de răpire ce se organiza. Drept urmare, domnul țării a căzut în dizgrația Porții şi a fost asasinat la 12 octombrie 1777, la Iaşi, de către trimisul turcilor, Kara Hissarli Ahmed[8]. Austria nu a participat la război, dar, profitând de slăbiciunea otomanilor şi-a însuşit acest teritoriu românesc[9]. Principatele Române[10], în urma acestui tratat de pace au obținut, totuşi, anumite drepturi:

---

[5] Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacția), *Op. cit.*, p. 189.

[6] Kuciuk-Kainargi sau Kainardja (Кайнарджа, bulgară), sat în regiunea Silistra, Dobrogea de Sud, în nord-estul Bulgariei.

[7] https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_la_Kuciuk-Kainargi, accesat, 15.05.2016.

[8] Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, Edit. All Educational, Bucureşti, 2000, p. 221-223.

[9] Liviu Lazăr, Viorel Lupu, *Istoria României*, manual pentru clasa a VIII-a, Ministerul Educației şi culturii, Edit. Teora, Bucureşti, 2000, p.113.

a - negustorii şi dregătorii turci puteau intra în Țările Române numai pe baza unui document;

b - turcii nu mai aveau dreptul să posede moşii şi nu se mai puteau stabili pe teritoriul țării;

c - destituirile domnilor (mazilirea) trebuiau făcute numai cu acordul Rusiei, ca putere protectoare şi, numai dacă erau bine argumentate. Turcii nu au respectat această prevedere, reintroducând domniile fanariote, deoarece marile puteri europene nu au acordat ajutor Țărilor Române, pentru că interesele lor nu coincideau cu năzuințele poporului român[11].

Războiul ruso-turc din 1806-1812, soldat cu înfrângerea Imperiului Otoman, a atras după sine pierderea teritoriului dintre Nistru şi Prut, ulterior numit Basarabia[12], pământ din trupul Moldovei. Poarta Otomană a consimțit această cedare în „urma mituirii delegaților turci şi a trădării fanariotului Moruzi”[13]. Actul a fost semnat în data de 28 mai 1812, la Bucureşti, de către generalul (prinț) Mihail Kutuzov din partea Rusiei şi reprezentanții Imperiului Otoman. Tratatul a fost aprobat de țarul Alexandru I, cu o zi înainte de invadarea Rusiei de către armatele lui Napoleon Bonaparte[14]. În anul 1822, s-a înlăturat regimul fanariot din Țările Române şi s-au instaurat domni pământeni. În Moldova, a fost desemnat Ioniță Sandu Sturdza (1822-1828), iar în Țara Românească, Grigore Dimitrie Ghica (1822-1828).

Tratatul de pace de la Adrianopol[15](1829), numit şi *Tratatul de la Edrine* încheiat în urma războiului ruso-turc (1828-1829), în 14 septembrie 1829, între reprezentații celor două mari puteri: Alexei Oriov, din partea Rusiei, şi Abdul Kadîr-bei, delegatul Turciei, tratat care a imprimat Europei o nouă configurație geo-strategică şi politică.

---

[10] Începând cu secolul XVIII, termenul de „*Țările Române”* a fost înlocuit cu cel de „*Principatele Române”*, în Liviu Lazăr şi Viorel Lupu, *Op. cit.*, p.112.

[11] Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacția), *Op. cit.* p. 215.

[12] Teritoriul voivodatului Moldovei dintre Nistru şi Prut dat în 1812, prin pacea de la Bucureşti, site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Basarabia, accesat, 12.05.2016.

[13] Liviu Lazăr, Viorel Lupu, *Op. cit.* p.113.

[14] https://ro.wikipedia.org/wiki/Razboiul_Ruso_Turc_(1806-1812), accesat 18.05.2016.

[15] Adrianopol, oraş în Turcia europeană.

- Rusia a obținut acces la gurile Dunării şi i s-a permis ocuparea Țării Româneşti şi Moldovei, până când Turcia urma să-şi plătească o uriaşă despăgubire de război.
- Serbiei i s-a garantat autonomia.
- Greciei i s-a promis autonomia[16].
- Principatele Române, prin articolul nr. V din tratat, *Actul osăbit pentru prințipaturile Moldova şi Țara Românească*, au primit cetățile din stânga Dunării: Turnu, Giurgiu şi Brăila, precum şi insulele care le aparțineau, care au fost restituite Principatelor Române; se prevedea recunoaşterea domniei pe viață a principilor aleşi. Principatele Române prin această pace, au fost supuse unei duble subordonări: suzeranitatea turcă şi protectoratul rus până în 1856, când a avut loc *Congresul de pace de la Paris*, în urma încheierii războiului Crimeii, ruso-turc din anii 1853-1856.

Principatele Române au fost ocupate periodic, exceptând ocupația turcă, şi de marile puteri economice vecine: ocupația rusă (1828-1834), ocupația austriacă (1854-1856) şi din nou ocupația rusă (1853-1854). În perioada 1858-1859 a fost căimăcămia de trei: pentru Țara Românească, au fost Iancu Manu, Emanoil Băleanu şi Ioan Filipescu; în Moldova, cei trei caimacan[m]i au fost: Ştefan Catargiu, Vasile Sturdza şi Anastasie Panu[17].

I.1.1.2. Curentele ideologice

Europa secolului al XVIII-lea şi începutul celui de-al XIX-lea, se afla sub influența curentului *iluminist*, era aşa-numitul „secol al luminilor”. El s-a răspândit până în cele două Americi. Germenii acestei mişcări ideologie au apărut în Franța, încă din secolul al XVII-lea. Principalii promotori ai curentului iluminist au fost Voltaire (n. 1694 - d. 1778), iluminist conservator, Montesquieu (n. 1698 - d. 1755)[18], iluminist moderat şi Jean-Jacques Rousseau (n. 1712 - d. 1778), iluminist radical. Sub influența acestui curent ideologic s-au

---

[16] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 118; site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_la_Adrianopol, accesat, 18.05.2016.

[17] Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacția), *Op. cit.* p. 508.

[18] Voltaire, numele adevărat este François-Marie Arouet. Montesquieu, cunoscut sub acest nume, avea numele real Charles-Louis de Secondat, „Baron de la Brède et de Montesquieu”.

coagulat ideile revoluțiilor burgheze din secolele XVII-XIX[19] care s-au desfăşurat în Europa. Ideologii iluminişti militau pentru dobândirea libertăților burgheze (teza egalității oamenilor prin naştere), înlocuirea proprietății feudale cu cea burgheză[20], crearea unei societăți „raționale", prin răspândirea culturii, a „luminilor" în mase (Carp Maxim)[21].

I.1.1.3. Dezvoltarea ştiințelor chimico-farmaceutice

Evenimentele politice care au avut loc în perioada sus-menționată, s-au răsfrânt şi asupra vieții social-economice a statelor implicate. În condiții dificile, s-a creat totuşi, o elită constituită dintr-o pătură progresistă de intelectuali, cercetători, filozofi, savanți, care, prin lucrările şi cercetările lor au condus la progres. S-a creat un învățământ mai liber, accesibil mai multor tineri din diverse medii sociale, mai puțin influențat de dogmele religioase, îndreptat spre studiul tehnicii, ştiințelor naturii, astronomiei şi a altor domenii ştiințifice. Secolul al XIX-lea a fost secolul marilor descoperiri în domeniul chimiei, al ştiințelor farmaceutice (farmacognozia, fitochimia), al medicinei.

În chimia organică au fost descoperiți acizii: lactic, malic, tartric, citric, galic, uric, benzoic, oxalic; în cea anorganică, au fost descoperite substanțe ca: oxigenul[22], numit „aer de foc", clorul, fluorul (nu a fost şi izolat), acidul arsenic şi compuşii arsenului, acizii azotos şi fluorhidric, bioxidul de mangan[23]. Cel dintâi, care a făcut o descriere a proprietăților arsenului şi a metodei de obținere, a fost medicul şi farmacologul german, Johann Schröder (n. 1600 - d.1664), în anul 1649[24].

---

[19] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, Edit. Apollonia, Iaşi, 1995, p. 77.

[20] *Ibidem*, p. 105.

[21] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/luminism, accesat, 20.05.2016.

[22] Farmacistul suedez, Karl Wilhelm Scheele (n. 1742 - d. 1786), vorbitor de limbă germană, unul dintre marii reprezentanți ai chimiei analitice și farmacochimiei ai secolului al XVIII-lea, în timpul unor experiențe a descoperit oxigenul (1774-1775), independent de Priestley, vezi în Samuel Izsák, *Farmacia de-a lungul secolelor*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979 (I), p. 183.

[23] Marțian Cotrău, *Op. cit*. p.108.

[24] Johann Schröder, a scris *Pharmacopoeia medico-chymico sive Thesaurus Pharmacologicus*, Ulme, 1644, apărută în 14 ediții, în timpul vieții sale şi postmortem. Site: https://fr.wikipwdia.org/wiki/Johann_Schröder, accesat 22.05.2016. Samuel Izsák în lucrarea

În **farmacognozie** sunt importante studiile aduse de Carl von Linné (n. 1707 - d. 1778), medic şi naturalist suedez, preşedinte al *Academiei Suedeze de Ştiinţe*. A fost profesor de practică medicală şi botanică la Universitatea din Uppsala. Linné a stabilit nomenclatura binară a plantelor, folosită şi în prezent.

În anul 1749, a publicat prima ediţie a lucrării *Materia medica.* Lucrarea cuprinde studiul a 563 specii vegetale, droguri animale şi minerale; o parte din cele folosite în epocă, au fost eliminate, considerându-le neraţionale. Studiile sale în farmacognozie sunt grupate în următoarele lucrări: *Amoenitates academicae seu Dissertationes variae physicae, medicae, botanicae,* în 8 volume, *Plantes officinales* şi *Censura medicamentorum simplicium vegetabilium* / *Cenzura medicamentelor vegetale simple* (1753).

Despre „materia medica" au scris şi alţi specialişti: la Berlin, Achille Richard (n. 1794 - d. 1852) a scris un tratat despre plantele medicinale, intitulat *Medizinsche botanik: Aus dem Französischen* (1826*)*, autorii Henri Milne-Edward şi Pierre-Henri-Louis-Dominique Vavasseur au publicat lucrarea *A Manual of Materia Medica and Pharmacy: Comprising a Concise Descriptio*, Philadelphia, 1829. Mergând puţin, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, este de amintit Friedrich August Flückiger (n. 1828 - d. 1894), un ilustru cercetător în domeniul farmacognoziei. Lucrarea sa fundamentală pe acest tărâm a fost intitulată *Lehrbuch der Pharmakognosie* (1866)[25].

La începutul secolului al XIX-lea, s-au pus bazele fitochimiei, stabilindu-se metodele de extracţie din plante a mai multor grupe de substanţe farmaceutice: alcaloizi, glicozizi cardiotonici, flavone, chinone, steroizi, terpene etc. Încă din secolul al XVII-lea, Daniel Ludwig (n. 1625 - d. 1680), în lucrarea *De pharmacia moderno saeculo accomodata* (1671) arăta că din opiu se pot separa substanţe cristaline pe care le-a numit „magisteriu opii". Farmacistul francez Charles-Louis Derosne (n. 1780 - d. 1846) a supus cercetării opiul şi, în 1803 a obţinut un amestec cristalizat numit „sare de opium" (*Sel de Dersone*), iar farmacistul Armand Séguin (n. 1795 - d. 1835) a izolat din opiu, în stare pură, o substanţă cristalină (1804). Pe baza rezultatelor lui Armand Séguin,

---

sus-menţionată, pagina 183, arată că acidul arsenic a fost descoperit de K. W. Scheele în anul 1775.

[25] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 243.

farmacistul Friedrich-Wilhelm-Adam Sertürner (n. 1783 - d. 1841) a continuat cercetările, iar în anul 1817, a izolat din opiu un principiu activ cristalizat pe care l-a numit *morphium*, de la numele zeului *Morfeu*, zeu al somnului şi al nopții. El a determinat şi demonstrat caracterul bazic al principiului activ izolat din complexul de substanțe ale opiului, caracter specific tuturor alcaloizilor.

Denumirea de „alcaloid" dată bazelor organice, a fost introdusă de farmacistul Karl-Fridrich-Wilhelm Meissner (n. 1792 - d. 1855) în anul 1819; acesta a izolat şi *veratrina*[26]. Alcaloizii sunt substanțe care au în moleculă unul sau mai mulți atomi de azot, de obicei cuprinşi într-un heterociclu, cu reacție alcalină. În perioada, când K. F. W. Meissner a stabilit caracterul alcalin al acestor substanțe, singura substanță cunoscută ca având caracter alcalin, era amoniacul. Denumirea vine de la cuvântul *al kaly* (lb. arabă) = alcalin şi *eidos* (lb. greacă) = asemănător (ca reacție chimică)[27]. S-au izolat (nu s-au obținut sintetic!) şi alți alcaloizi, ca de exemplu: medicul portughez Gomez a izolat c*inconina* (1811)[28], farmaciştii Joseph Pelletier (n. 1788 - d. 1842) şi Joseph-Bienaimé Caventou (n. 1795 - d. 1877) au izolat *stricnina* (1818), *colchicina* şi *brucina* (1819). J. Pelletier a izolat, de asemenea, şi *chinina* (1820); drept urmare a acestei descoperiri, a înființat la Paris o fabrică de chinină[29].

A fost pentru prima dată, când un principiu activ din plante a fost obținut printr-un proces tehnologic industrial. Scoarța roşie (*cortex peruvianum)* a arborelui *Cinchona succirubra* (arborele de China), adusă de corăbieri din America de Sud, fin pulverizată, era tratată cu lapte de var în butoaie mari de lemn. Urma apoi, extracția cu tetraclorură de carbon (CCl_4) în butoaie metalice. Alcaloizii erau deplasați din solventul organic cu soluție de acid sulfuric diluat (H_2SO_4), adusă la fierbere şi neutralizată cu sodă de rufe (Na_2CO_3). Din soluția fierbinte se depuneau cristale de chinină[30]. *Cafeina*

---

[26] Clara Aprotosoaie, Ursula Stănescu, *Alcaloizi – Substanțe biogene de interes terapeutic,* Edit. „Gr. T. Popa" U.M.F. Iaşi, 2010, p. 15.

[27] *Ibidem*, p. 15-16.

[28] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 111.

[29] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 229.

[30] Emanoil Grigorescu, *Din ierburi s-au născut medicamentele,* Edit. Albatros, Bucureşti, 1987 , p. 100.

(1820) a fost extrasă de Friedlieb-Ferdinand Runge (n. 1795 - d. 1867); *nicotina* (1828) a fost obținută din tutun de Wilhelm-Heinrich Posselt (n. 1806 - d. 1877) şi Karl-Ludwig Reimann (n. 1804 - d. 1872)[31], *codeina* (1832) a fost izolată de Pierre-Jean Robiquet (n. 1780 - d. 1840), *papaverina* (1848), izolată de către Georg-Franz Merck (n. 1825 - d. 1873) din soluțiile de extracție ale morfinei[32]. *Cocaina*, anestezic local, a fost extrasă în 1860 de farmacistul şi chimistul german, Albert Niemann (n. 1834 - d. 1861) şi colaboratorul său, chimistul Wilhelm Lossen (n. 1838 - d. 1906), din frunzele arborelui *Erythroxylon coca*, iar structura chimică a fost stabilită în 1884, de către Karl Koller (n. 1857 - d. 1944), confirmată apoi prin sinteză[33].

A fost perioada când s-au izolat din plante majoritatea principiilor activi şi s-au pus bazele sintezelor chimice farmaceutice. Primul produs obținut prin sinteză a fost ***ureea*** (1828) de către Friedrich Wöhler (n. 1800 - d. 1882), elevul chimistului suedez Jöns Jakob Berzelius (n. 1779 - d. 1848)[34].

Cercetările s-au îndreptat şi asupra **farmacodinamiei,** ştiință care se ocupă cu studiul interacțiunii medicamentului asupra organismului: căile de absorbție, biodisponibilitate, modul de acțiune, efectul medicamentos, reacții adverse, eliminarea din organism (excreția).

Creatorul şcolii moderne de farmacodinamie a fost Rudolf- Richard Buchheim (n. 1820 - d. 1879). Acesta a făcut clasificarea medicamentelor după acțiunea lor. Studiile sale sunt cuprinse în lucrarea *Lehrbuch der Arzneimittellehre (Manual de farmacologie)*, 1856[35]. Medicina experimentală a fost creată şi fondată de Claude Bernard (n. 1813 - d. 1878), marele medic şi fiziolog francez, considerat părintele **farmacologiei**[36].

---

[31] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 111.

[32] *Ibidem*, p. 110-111.

[33] Maria Besciu (doctorand în Istoria medicinei), *Medicamentul şi istoria lui*, în Revista „Farmacist.ro”, nr. 128/mai 2009, p. 65; Samuel Izsák, *Op. cit.*, (I), p. 239; Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cocaina, accesat 22.06.2016.

[34] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 231.

[35] *Ibidem*, p. 243.

[36] *Ibidem*, p. 235.

În secolul al XVIII-lea, au fost elaborate mai multe concepții asupra acțiunii medicamentului. Printre autorii unor asemenea teorii s-a numărat şi olandezul Herman Boerhaave (n. 1668 - d. 1738) susținător al „concepției chimice şi mecaniciste" expuse în lucrările *Tractatus de viribus medicamentorum* [„Tratat despre efectele medicamentelor"] (1723) şi *Elementa chemiae* (1724; 1732); Friedrich Hoffmann (n. 1660 - d. 1742) fizician şi chimist german, născut la Halle, în lucrarea sa, *Opera Omnia Physico-Medica*, Geneva, 1740 (şase volume) punea accent pe proprietățile fizice şi chimice ale medicamentelor. Medicul englez John Brown (n. 1735 - d. 1788) a clasificat medicamentele în „excitante (stenizante) şi antiexcitante (astenizante)"[37].

Alți terapeuți susțineau „teoria signaturii plantelor", considerând că fiecare organ al corpului omenesc are un corespondent în natura plantelor, ca de exemplu: miezul de nucă este asemănător creierului, deci va trata acest organ, roşia, cu cele patru camere, va fi bună pentru inimă, bobul de fasole, reniform, va fi eficace pentru rinichi etc. Această teorie se întâlneşte şi în prezent, în anumite cărți de terapie naturistă.

În primul deceniu al secolului al XIX-lea, exista un climat de „scepticism sau de neîncredere totală" în posibilitățile terapeutice ale vremii, fapt ce a determinat introducerea unui nou concept terapeutic - *homeopatia*. În antiteză cu principiul terapeutic al teoriei „contrariilor" (*contraria contrariis curantur*), preluat din ştiința lui Claudius Galenus (n. 130 - d. 201)[38], specific medicinii alopate, la începutul anului 1800, medicul german Samuel- Fridrich-Christian Hahnemann (n. 1755 - d. 1843) a aplicat în terapeutică principiul homeopatic, având la bază teoria „similitudinii" (*similia similibus curantur*). Acest principiu terapeutic, pe lângă alte considerente fiziopatologice şi farmacodinamice, a apărut şi ca o reacție la tratamentele efectuate cu mari cantități de medicamente şi asocieri (alopate), nu tocmai necesare, în vindecarea anumitor boli[39]. Existau medici care foloseau polipragmazia, alții prescriau medicamente insuficiente tratamentului, o parte adoptau „nihilismul

---

[37] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p.110; Maria Besciu *Op. cit.*, p. 65.

[38] Ana Carată, *Istoria farmaciei, comparații şi schițe de curs pentru studenți*, Edit. Tehnoplast, Bucureşti, 2010, p. 57.

[39] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 230.

terapeutic", considerând că organismul se va vindeca prin forțele proprii; medicina şi farmacia era practicată şi de nespecialişti, diverşi impostori.

Numeroasele doctrine medicale, nu întotdeauna corecte, care se manifestau din necunoaşterea exactă a fenomenelor patologice şi terapeutice, lipsa unor reguli de prescriere a medicamentelor, au condus la ideea elaborării unor acte normative profesionale, lucrări de specialitate, care să reglementeze exercitarea profesiunii de medic şi farmacist; în acest mod, au apărut lucrările de tip *farmacopee*, elaborate inițial, de către medici.

Farmacopeea se defineşte conform *Dicționarului explicativ al limbii române* (2009), ca fiind un „manual oficial, cu caracter normativ folosit în practica farmaceutică, conținând descrierea şi indicațiile pentru controlul celor mai importante substanțe şi formule farmaceutice, cu scopul de a îndruma prepararea, conservarea şi întrebuințarea medicamentelor"[40]. Termenul provine de la cuvintele greceşti, *pharmakon* = remediu, medicament şi *poieni* = a face[41].

În ordinea apariției acestora, dintre cele mai importante, sunt:

1488 - *Compendium aromatariorum* a lui Saladino d'Ascoli, Bologna.

1494 - *Luminarea maus*, autor Giacobbo de Bosco, Veneția[42].

1498 - ***Nuovo receptario*** sau ***Ricettario fiorentina***, Florența, (an 1499, conform Ana Carată). A fost prima farmacopee editată într-o limbă națională[43]. S-a folosit în mod obligatoriu pe teritoriul Republicii Florența.

1512 - ***Thesaurus aromatariourm*** de Paolo Suardo, Milano, prima farmacopee elaborată de un farmacist.

1546 - ***Dispensatorium pharmacopolarum***, autor Valerius Cordus, Nürnberg, utilizată ca îndreptar farmaceutic pentru toată Europa centrală[44]. Valerius Cordus (n. 18 februarie 1515, Kassel - d. 25 septembrie 1544, Roma),

---

[40] Site: www.webdex.ro/online/dictionar/farmacopee, accesat, 25.06.2016..

[41] Cornelia Fica, *Îndreptar practic pentru prepararea medicamentelor*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1983, p. 13.

[42] Ana Carată, *Op. cit*. p. 117.

[43] Marțian Cotrău, *Op. cit.* p. 92; Ana Carată, *Op. cit*. p. 117.

[44] În anul 1542, Valerius Cordus a predat culegerea de rețete Consiliului Orășenesc Nürnberg, în vederea publicării. Lucrarea afost tipărită pentru prima dată în anul 1546, după decesul acestuia. Site: http://www.museum.digital.de/bawue/index.php?t=objekt&oges=753 acccesat 01.03.2017.

medic şi botanist german[45], a susținut că medicina şi farmacia sunt înrudite şi, că farmacistul trebuie să consulte medicul când ia o decizie asupra unui tratament mai complex. Un interes deosebit îl prezintă normele etice şi deontologice pe care trebuie să le îndeplinească farmacistul, expuse în capitolul intitulat *Qualem virum pharmacopolam esse conveniat* (*Ce calități trebuie să îndeplinească farmacistul),* aşa cum redă Marțian Cotrău în lucrarea sa, *Medicamentul de-a lungul vremii* (1995, Iaşi). Redăm un fragment din aceste cerințe ce se impun farmacistului, angajamentul acestuia față de modul cum îşi va exercita arta sa, este asemenea unui jurământ de profesie:

„Dacă voi păcătui cumva prin neglijență față de viața sau sănătatea aproapelui, nu voi scăpa de judecata lui Dumnezeu; cu atât mai puțin voi putea fugi de ea dacă voi da otrăvuri, conştient şi prudent, voi procura abortive sau voi săvârşi vreun alt mare şi însemnat fapt ruşinos. Dacă umanitatea acelora care obişnuiesc să se ocupe de infirmi şi bolnavi este atât de plăcută lui Christos, încât El a spus că acea binefacere se săvârşeşte pentru El, cu atât mai plăcute îi vor fi grija şi străduința mea atunci când mă silesc să fac pentru ei medicamente, preparate după cerințele medicinii, să le dau la timp, şi nu atât pentru câştigul meu, cât mai mult din respect pentru omenie să mă obosesc, ca ei să primească ceea ce este mai bun spre vindecarea lor”[46]. În concepția lui V. Cordus, farmacistul trebuia să fie „un om blând, cumpătat, omenos, serviabil, binevoitor, iertător şi înțelegător, față de săraci, în centru preocupărilor sale trebuia să stea interesul bolnavului”. El cerea ca farmacistul „să se țină departe de jocuri de hazard şi chefuri, să fie un om integru, de caracter, hotărât şi incoruptibil, ceea ce îl va face să-şi păstreze conştiința curată şi nu se va lăsa înduplecat la niciun fel de otrăviri, nici de frică, nici din recunoştință, nici prin rugăminți, nici din interes material”[47].

Jurământul de profesie al farmacistului s-a practicat din secolele XV-XVI, dar atestarea documentară în țara noastră este din secolul al XVII-lea, prin

---

[45] Valerius Cordus a decedat la vârsta de 29 ani, într-o excursie în Italia. Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Valerius_Cordus, accesat, 15.07.2016; site: https://www.google.ro/#=dispensatorium+pharmacopolarum, accesat, 16.02.2017.

[46] Marțian Cotrău, *Op. cit.* p. 92.

[47] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 125.

jurământul depus de Gaspar Kramer (Cramer/Cramerus), originar din Leutschau, în 1652, cu ocazia învestirii sale ca farmacist orăşenesc în Sibiu. Farmacia a fost dirijată de acesta până în 1663[48].

1548 - Jacques Dubois, zis Sylvius (n. 1478 – d. 1555) a tipărit la Lyon (Franța) primul formular intitulat „**farmacopee**”[49].

1618 - ***Pharmacopoeia Londinensis***, editată de Colegiul Medicilor din Londra; republicată în anii: 1654, 1682, 1702, (1724)[50], 1788[51].

1639 - *Codex Medicamentarius seu Pharmacopoeia Parisiensis,* Franța, editor Olivarii de Varennes, prima farmacopee din Paris, reeditată în anii: 1732, 1748, 1758, 1760[52].

1644 - *Pharmacopoeia medico-chymico sive Thesaurus pharmacologicus*, autor Johann Schröder, publicată în Germania, la Ulm.

1697 - ***Pharmacopée universelle***, publicată la Paris de către farmacistul Nicolas Lémery (n. 1645 - d. 1715). A fost prima lucrare de acest gen în literatura farmaceutică[53].

1722 - ***Pharmacopoea Edinbourgensis***, publicată de *Colegiul Regal al medicilor* din Edinburgh (oraş de pe coasta de est a Scoției)[54].

1729 - *Dispensatorium pharmaceuticum Austriaco-Viennensis,* retipărit până în 1774 în şapte ediții; s-a aplicat şi în Transilvania, împreună cu taxele farmaceutice aferente.

---

[48] *Ibidem*, p. 170; V. I. Lipan, *Istoria farmaciei române în date,* Edit. Farmaceutică, Bucureşti, 2009, p. 19.

[49] *Dicționar cronologic –Medicină şi Farmacie*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 40; Elena Damian, *Cartea franceză de medicină din epoca Renaşterii în colecțiile Bibliotecii academice clujene* ,p.6, vezi site: www.diacronia.ro//indexing/details/A19333/pdf, accesat 26.05.2018.

[50] Ana Carată, *Op. cit*. p. 98.

[51] Site: https.www.worldcat.org/title/pharmacopoeia-londonensis-or-the-london-dispensatory, accesat, 16.07. 2016; *Dicționar cronologic – Medicină şi Farmacie,* Bucureşti, 1975, p. 51.

[52] Site: historyofmedicines.com/…/codex-medicamentarius-seu-pharmacopoeia-parisiensis, accesat, 16.07.2016.

[53] *Dicționar cronologic – Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 64.

[54] Ana Carată, *Op. cit*., p. 98; site: https://archive.or/details/pharmacopoeiaco100roya, accesat, 16.07. 2016.

1774 - *Pharmacopoea Austriaco - Provincialis* *(Farmacopeea Provincială Austriacă),* Viena, în limba latină, cu ediții în anii: 1775 (şi în limba germană), 1778, 1780, 1783, 1787, 1790, 1794[55]. În perioada 1774-1795 s-au publicat 15 ediții. S-a aplicat obligatoriu, în Transilvania, Banat şi Bucovina, teritorii aflate sub conducerea Imperiului Habsburgic. În secolele care au urmat, a fost adoptată oficial şi în Principatele Dunărene. Începând cu secolul al XIX-lea, nu sau mai editat farmacopei provinciale, acestea au folosit farmacopeea din 1812 (ediția I). Până la elaborarea unei farmacopei în limba română, în Principatele Române s-au folosit farmacopei din Austria, Elveția, Franța, Ungaria[56].

1798 - *Pharmacopoea Russica*[57].

1803 - *Codex Medicamentarius sive Pharmacopoea Danica*, ediția a II-a, Copenhaga[58].

1812 - *Pharmacopoea Austriaca,* ediția I-a, Viena, retipărită în 1814, 1836, 1843, 1855, 1869. Edițiile I-V s-au aplicat în mod oficial şi pe teritoriul Principatelor Române. Ediția a VI-a nu s-a mai aplicat în Principate, deoarece în decembrie 1862 a fost terminată ***Farmacopeea română***, ediția I-a, pusă în vigoare din 9 ianuarie 1863[59].

1840 - *Pharmacopoea Universalis*, Weimar[60].

În prima jumătate a secolului al XIX-lea s-au elaborat farmacopei în toate marile oraşe cu tradiție medicală ale Europei. Deoarece, unele medicamente oficinale erau prea scumpe, s-au întocmit şi farmacopei pentru săraci, cu formule mai ieftine[61].

În doua jumătate a secolului al XVIII-lea au apărut o serie de lucrări despre „materia medica”, demne de amintit: *Experimental history of the*

---

[55] V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 30; Ana Carată, *Op. cit.,* p. 118.

[56] Ana Carată, *Op. cit.,* p. 118.

[57] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 194.

[58] Site: www.shp-asso.org/indec.php?PAGE=pharmacopée6, accesat, 18.07. 2016.

[59] V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 42; Marțian Cotrău, *Op. cit*., p.128; Spielmann J., Rácz C., Szökefalvi-Nagy Z., Maior O., în Revista *Practica farmaceutică*, 1978, p. 97-103.

[60] Site: https://books.google.ro/books?id=NAUHAAAAcAAJ, accesat, 18.07.2016.

[61] Marțian Cotrău, *Op. cit*., p. 92.

materia medica (1761) scrisă de William Lewis (n. 1714 - d. 1781), *Materiae Medicae et Chirurgicae* (1771), în 3 volume, de Heinrich-Johann-Nepomuk von Cranz (n. 1722 - d. 1799), *Apparatus medicaminium tam simplicium tam praeparatorum et compositorum* (1779), o vastă lucrare de produse farmaceutice, scrisă în 6 volume, de Johann-Andreas Murray (n. 1740 - d. 1791), *L'art de reconnaître et d'employer les médicaments* (1785), de Antoine François de Fourcroy (n. 1755 - d. 1809) şi mulți alții[62].

S-au editat şi culegeri de rețete magistrale prescrise în clinici pentru a veni în sprijinul medicilor, dar şi al farmaciştilor, care au selectat formulele cele mai des folosite şi au elaborat fişe oficinale ale unor medicamente, necesare întocmirii farmacopeilor, sau ca amendamente la monografiile preparatelor acestora. Pe baza acestor formule oficinale, anumite medicamente se puteau elibera la cererea bolnavului, fără prescripție medicală. Dintre acestea, unele au fost consultate în analiza rețetelor din lucrare şi, anume: *Ricettario clinico del signor cav. Consiliere e Professore Valeriano Luigi Brera (Rețete clinice ale domnului cavaler şi consilier profesor Valeriano-Luigi Brera)* Neapole, 1826[63], *Enchiridion*[64] *Medicum, oder, Anleitung, zur medizinishen Praxis (Manual de practică medicală, rezultatul experienței de 50 ani),* autor Christoph Wilhelm Hufeland (n. 1762 - d. 1836)[65] etc. Acele culegeri de rețete magistrale şi manuale de practică medicală erau în genul „formularelor" sau „îndreptarelor" farmaceutice publicate la noi, apărute din păcate, foarte târziu, abia în secolul al XX-lea. Încercări pentru realizarea unor asemenea lucrări în țara noastră, datează de prin anul 1856, când s-au tipărit nişte liste de formule farmaceutice. Primul „formular" de genul celor prezentate, a fost întocmit în 1921, de Emil Belcot, denumit *Formularul Terapeutic;* a fost reeditat în 1946, cu îmbunătățiri,

---

[62] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 194.

[63] Site: https://play.google.com/.../Valeriano_Luigi_Brera_Ricetario_clinico, accesat, 05.08.2016.

[64] Enchiridion, din lb. greacă (enkheiridion) = manual

[65] Lucrarea a fost publicată la New-York în 1842 sub contribuția lui Caspar Bruchhausen şi Robert Nelson (n. 1794 - d. 1873), ca şi traducător. Site: https://colection.nlm.nil.gov/catalog/nlm.nlmnid-62720880R-bk, accesat, 05.08.2016.

sub denumirea *Formularul preparatelor galenice pentru farmacii şi laboratoare*[66], care a avut un deosebit succes.

I.1.1.4. Învățământul medico-farmaceutic

Învățământul farmaceutic s-a dezvoltat la început pe lângă facultățile de medicină. Primele şcoli de medicină din Europa au fost cele din oraşele: **Salerno** (sudul Italiei, secolele IX-X, sub influență hipocrato-galenică; sfârşitul secolelor XI-XIII, sub influență arabă), **Cordoba** (Spania), **Montpellier** (Franța), care au funcționat de prin secolul al IX-lea[67]. La şcoala din Salerno a predat renumitul profesor *Constantin Africanus* (n. cca. 1020 – d. 1087). De la această şcoală a rămas prima lucrare care poate fi considerată o farmacopee, *Antidotarium Nicolai Salernitani* (1100)[68]. Şcoala din Salerno a atins apogeul în secolele XII-XIII şi a funcționat până în 28 noiembrie 1811, când a fost închisă sub guvernarea napoleoniană a lui Joachim Murat[69]. Decadența s-a instalat lent, ca urmare a deschiderii Universității[70] din Neapole (1224/1225) de către împăratul Frederic al II-lea[71]. Universitatea din Salerno a fost redeschisă în 1944 din porunca regelui Vittorio (Victor) Emanuel[e] III, rege al Italiei în perioada 1900-1946[72].

În secolele XII-XIV, s-au înființat universități, cu sau fără facultăți de medicină în următoarele țări europene:

---

[66] Árpád Gyéresi, Gabriel Hancu, *Formularul magistral – o lucrare sintetică şi specialitățile farmaceutice prin prisma reclamelor publicate în urmă cu 75 ani,* în culegerea de lucrări „A XXI-a Reuniune Națională:150 de ani de la prima Farmacopee Română (1862-2012)", Facultatea de farmacie, Bucureşti, Edit. SITECH, Craiova, 2012, p. 80.

[67] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 419; Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 67.

[68] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 66; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Extracte farmaceutice vegetale,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1977, p. 18.

[69] *Dicționar cronologic – Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p.101; Site: www.sicap.org/index.php/romana/organizaremenu/parteneri/salerno, accesat, 05.08.2016.

[70] „Universitas", însemna la început, o corporație de magiştri şi discipoli, beneficiind de anumite privilegii, în Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 68.

[71] *Ibidem,* p. 66; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.,* p. 18.

[72] Ilieş Câmpeanu, Cornelia Marinescu (coordonatori), *Enciclopedia Universală Britanică,* Edit. Litera, Bucureşti, 2010, vol. XVI, p. 109.

Italia: Bologna (1158)*, Padova (1222, cu facultate de medicină din 1228), Roma (1303); **Anglia**: Oxford (cca. 1170) şi Cambridge (1257); **Franța**: Paris (1200, Sorbona); **Spania**: Salamanca (1218); **Cehia**: Praga (1348); **Polonia**: Cracovia (1364); **Austria**: Viena (1365), de către ducele Rudolf al IV-lea, după modelul celei de la Sorbona; **Germania**: Heidelberg (1386) şi Köln (1388,)[73]. Şcolile de medicină au crescut ca număr în secolele ce au urmat, datorită creşterii demografice, dezvoltării oraşelor, apariției elementelor progresiste prin noua clasă socială, care se prefigura şi lua avânt - *burghezia.*

Secolele XV-XVI, constituie perioada cunoscută în istorie ca fiind epoca *Renaşterii.* În Italia, curentul ideologic renascentist a apărut încă din secolul al XIV-lea, care, apoi, s-a răspândit şi în restul continentului. *Renaşterea* a constituit cea mai mare răsturnare de concepții asupra întregii societăți şi a rolului omului, raportat la natura înconjurătoare şi divinitate. Relațiile feudale au început a se destrăma, s-a trecut de la meşteşug la manufactură, s-au realizat acumulări de capital, element specific economiei de piață. În medicină s-au pus bazele ştiințelor medicale moderne, în accepțiunea timpului respectiv, care se opuneau dogmatismului *Evului mediu.* Medicina a părăsit tiparele scolastice şi s-a îndreptat spre experiment, pe observația directă a omului bolnav, pe studiul direct al naturii; se constată o reîntoarcere la principiile fundamentale hipocratice[74]. Scolastica a fost înlocuită cu umanismul din filozofia şi arta Renaşterii. Ambroise Paré (n.cca. 1510 – d. 20 decembrie 1590), reprezentantul Renaşterii în chirurgie, a luptat pentru „umanizarea" actului medical şi a demonstrat că „chirurgia este una din cele mai umane practici medicale şi datoria chirurgului este de a se strădui permanent să aplice bolnavului procedee care să menajeze cât mai mult organismul suferind". Tratamentele şi manoperele chirurgicale trebuie să fie cât mai „simple, eficiente

---

[73] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 68; Ana Carată, *Op. cit.,* p. 76; Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 420. Conform site: https://ro.wikipedia.og/wiki/Universitate, accesat, 07.07.2016, următoarele universități, au alte date de înființare: Bologna (1088)*, Cambridge (1209)*; Oxford şi Salamanca au fost incluse în text din acest site.

[74] Gh. Brătescu (dr.), C. Săndulescu (dr.), *Hipocrate * Galen - multum in parvo,* Edit. Enciclopedică română, Bucureşti, 1974, p. 31-36; Alexandru Clucer, *De la Paracelsus la Pavlov - Deschizători de drumuri noi - Paracelsus pune bazele medicinei experimentale,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1959, p. 9-18.

şi adecvate naturii fiziologiei umane”[75]. S-au înfiinţat noi facultăţi de medicină în Germania şi Italia, precum şi în celelalte ţări europene; primele amfiteatre de anatomie au apărut în cea de-a doua jumătate a secolului al XVI-lea, la Padova şi Montpellier. În oraşul Leyda (Olanda), în secolul al XVII-lea, s-a menţionat un început de studiu clinic la patul bolnavului. Antony Nuck (n. 1650 - d. 1692) a publicat lucrarea *Adenographia* (Leyda,1691), un studiu anatomic efectuat prin injectarea cu mercur a vaselor limfatice[76].

Medicina experimentală a progresat lent, bazele acesteia au fost puse concret, de medicul francez, Claude Bernard, părintele fiziologiei. A elaborat teoria şi practica medicinei experimentale în lucrarea intitulată *Introduction a l'etude de la médicine expérimentale* (Paris, 1865)[77]. În acelaşi timp, Louis Pasteur (n. 1822 - d. 1895) a creat bacteriologia experimentală. Această perioadă a fost marcată de marile descoperiri ale celor doi renumiţi savanţi[78].

În domeniul medicamentelor, ***primul brevet de medicament*** a fost cel al medicului şi naturalistului englez, Nehemiah Grew (n. 1628 - d. 1711), în anul 1698, care a brevetat „sarea de Epson” (sulfatul de magneziu - $MgSO_4$ - din apele minerale de la Epson)[79] şi a obţinut extracţia substanţei. Nehemiah Grew a făcut studii şi în domeniul vegetal, acesta fiind cel care a descoperit şi descris elementele fundamentale din structura microscopică a plantelor: parenchimul, ţesutul fibros, vasele şi canaliculele plantelor[80].

Şcolile academice din marile oraşe ale Europei înfiinţate în cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, în ordine cronologică, sunt:

---

[75] Benone Duţescu (prof. dr.), *Etos în Medicină*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1979, p. 36.

[76] *Dicţionar cronologic - Medicină şi farmacie*, Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 63.

[77] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 235; Site: xa.yimg.com/kg/groups/70972408/73498272/name/2, accesat, 07.07. 2016

[78] Maria Besciu, *Op. cit.*, p. 65.

[79] *Idem*; vezi şi pe site: xa.yimg.com/kg/groups/70972408/73498272/name/2, accesat, 07.07. 2016.

[80] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 144, 146, 158.

Rusia: Țarul Petru I a înființat Academia Rusă din Sankt Petersburg (1725 şi 1819), Universitatea din Moscova a fost fondată în 1754/1755, iar în 1764/1765 a fost înființată Facultatea de Medicină[81].

Franța: au fost fondate şcolile politehnice (1748) care, sub regimul lui Napoleon I (n. 1769 - d. 1821)[82], au fost orientate spre tehnică militară şi au purtat numele de „Grand Écoles"; la acestea s-au adăugat şcolile de artă şi de muzică de la începutul secolului al XIX-lea.

Ungaria: Universitatea medievală din Pécs, a fost modernizată în 1785.

Ucraina: Universitatea din Harkov (1804) şi Kiev (1834);

Serbia: Universitatea din Belgrad (1808).

Germania: Universitatea din Berlin (1810), care poartă numele naturalistului şi geografului german, Alexandru Humboldt (1769-1859)[83].

Austria: Universitatea Tehnică din Viena (1815) a fost înființată de împăratul Francisc I (Franz-Joseph-Karl von Habsburg-Lothringen), primul împărat al Imperiului Austriac (1804-1835), ca Institut Politehnic Cezaro-Crăiesc[84].

Grecia: Universitatea din Atena (1837).

Profesia de farmacist. Bazele juridice ale profesiei de farmacist au fost puse în Europa prin actul emis de Frederic al II-lea (n. 1194 - d. 1250), împăratul *Sfântului Imperiu Roman*, în anul 1240[85]. La început, această profesie nu era rezultatul unui studiu teoretic şi practic, ci se reducea la o sumă de cunoştințe dobândite pe calea uceniciei, considerându-se ca în oricare meserie, că viitorul farmacist trebuia să fie la început ucenic, apoi calfă.

În **Franța**, de exemplu, după anul 1500, ucenicul efectua un stagiu la un apotecar maestru, unde şi locuia, timp de 3-4 ani şi trebuia să aibă vârsta cuprinsă între 14-25 ani. După perioada de ucenicie, acesta devenea calfă, iar

---

[81] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 93; *Dicționar cronologic-Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 81.

[82] Napoleon Bonaparte sau Napoleon I a condus Franța în perioadele: 18. 05. 1804 – 11. 04. 1814 şi 20.03. 1815 – 22. 06. 1815.

[83] Site: https://ro.wikipwdia.org/wiki/Universitate, accesat, 10.07.2016

[84] Site: https://ro.wikipedia.org/Universitatea_Tehnica_din_Viena, accesat, 10.07.2016

[85] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 18; F. I. Roth, *Primele farmacii din Sibiu şi evoluția lor până în secolul al XIX-lea*, Sibiu, 1971, p. 1.

noul stagiu era de aproximativ 6 ani (Paris). În această perioadă primea o retribuție şi avea dreptul să meargă la pacienți pentru a efectua operațiuni simple; i se permitea să schimbe apotecarul, având drept scop îmbogățirea cunoştințelor şi a tehnicii de lucru. La sfârşitul stagiului de calfă, susținea un examen, primind titlul de maestru. Examenul se susținea în fața unei comisii, iar candidatul era însoțit de „naş", de obicei, ultimul apotecar care l-a instruit. În secolele al XV-lea şi al XVI-lea, examenul consta dintr-o probă orală şi una practică, pentru recunoaşterea plantelor şi a drogurilor simple. Prin apariția de noi droguri şi preparate, în secolul al XVII-lea se introduce la proba orală şi recunoaşterea preparatelor chimice (*spagirice*)[86]. Cel care era admis la aceste etape, susținea în final „proba măiestriei", care consta în executarea unor preparate dificile: electuare, emplastre, linimente, tincturi/extracte, unguente. Modul de preparare ale unora era foarte complex şi se desfăşura pe parcursul câtorva ore, zile sau chiar săptămâni (macerate, tincturi). Fiilor de apotecari nu li se impunea această probă. Comisia de examinare era formată din maeştri apotecari şi medici; uneori erau în juriul şi reprezentanți ai comunității sau regalității[87]. Cursurile teoretice particulare sau colective au fost ținute inițial, de farmacişti şi medici în locuințele lor. Cursurile oficiale au fost predate pe lângă facultățile de medicină. Farmaciştii au început să studieze în centrele universitare începând cu prima jumătate a secolului al XVI-lea, când s-a înființat la Padova (1533) prima catedră de farmacologie – *Lectura simplicium (Curs de plante medicinale),* iar în 1563 s-a început şi un curs de farmacognozie, apoi la Montpellier, curs de botanică[88] şi alte discipline, care se vor adăuga rând pe rând, odată cu dezvoltarea societății şi a ştiințelor.

La Facultatea de Medicină din **Viena** se țineau cursuri de botanică frecventate şi de elevii farmacişti; pentru importanța acestor cursuri în pregătirea viitorilor farmacişti a fost informată *Curtea regală* în 1749. În 1770,

---

[86] *Pharmacopoea Spagyrica* elaborată de Johann-Rudolf Glauber (1654), este dedicată chimiei, în general, dar şi ştiințelor medicale şi farmaceutice. Consideră că cei patru piloni principali ai medicamentelor sunt substanțele: sulful, vitriolul, stibiul (antimoniul) şi mercurul, în Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 150; Maria Besciu, *Op. cit.*, p. 64.

[87] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 94.

[88] *Idem.*

în Austria, s-a promulgat legea *Generale Normativum în Re Sanitatis,* aplicabilă şi pe teritoriul Transilvaniei, care prevedea organizarea unitară a sănătăţii publice; capitolul III, face referinţă la activitatea farmaciştilor: jurământ, subordonare, comerţul cu medicamente etc. Bazele şcolii medicale din Viena au fost puse de olandezul Gerhard Van Swieten (n. 1700 - d. 1772), medicul-şef al *Serviciului Sanitar Imperial.* A fost iniţiatorul reglementării activităţii medico-farmaceutice prin legea sus-menţionată (1770).

În **Germania**, cursurile de farmacie au avut pentru început, caracter particular. În 1775, Jacob-Reinbold Spielmann (n. 1722 - d. 1783), medic şi farmacist, la Facultatea de Medicină din Strasbourg a organizat un învăţământ farmaceutic practic în laboratorul farmaciei sale[89].

În **Franţa**, medicii nu au fost de acord cu predarea cursurilor teoretice de botanică şi chimie pentru farmacişti, considerând suficientă doar pregătirea practică. Această atitudine i-a determinat pe farmacişti a se organiza pentru a-şi pleda drepturile. Regele Franţei prin declaraţia regală din 1777[90] a recunoscut corporaţia farmaciştilor din Paris, *Le Collège de Pharmacie*. *Declaraţia Regală* a pus bazele organizării moderne a farmaciei şi a marcat începutul oficial al învăţământului farmaceutic. Magiştrii în farmacie (*maitre en Pharmacie*), conform statutului colegiului, aveau dreptul să predea cursuri publice gratuite pentru instruirea elevilor în laboratoare şi în grădina publică a colegiului. Cursurile s-au inaugurat în 1780, introducându-se şi cursul de chimie, împreună cu cel de botanică. În statut a fost prevăzut ca apotecarii să ia numele definitiv de *farmacist*, menţionându-se şi faptul că nu mai au voie să facă comerţ cu alte obiecte, decât numai cu medicamente.

În 1796, colegiul a luat denumirea de *Societé livre des pharmaciens de Paris.* A înfiinţat o şcoală gratuită de farmacie, *L'école gratuite de Pharmacie.* Şcoala a funcţionat până în 1803, când a fost desfiinţată. S-au înfiinţat trei şcoli de farmacie: Paris, Montpellier şi Strasbourg. În 1854, acestor şcoli li s-a atribuit denumirea de şcoli *superioare de farmacie (écoles supérieures de pharmacie).* Învăţământul farmaceutic se desfăşura pe două variante: fie un

---

[89] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 97; Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 205.

[90] Rege al Franţei era Ludovic XVI, dinastia Bourbon, anii: 1774-1790, site: https://ro.wikipedia.org/wiki/1777, accesat, 10.07.2016.

stagiu de 8 ani în farmacie, sau unul mixt format din 3 ani stagiu practic şi 3 ani studiu teoretic, la una din şcoli. La finalul studiilor, se susținea examenul, cu programe diferite pentru cele două forme de învățământ. Cei care au urmat numai studiul practic, primeau titlul de *farmacist II*, iar cei cu studiu mixt, titlul de *farmacist I*.

În **Spania**, se prevedeau 2 ani de studii pentru farmacişti şi drepturi egale cu medicii, conform normelor din *Concordia y Ralea Ordonanzas de la Faculdad de Farmacia* (1800).

În **Rusia**, învățământul farmaceutic se practica în şcoli organizate pe lângă spitale. Candidații la această profesie se instruiau 3-5 ani într-o farmacie, apoi susțineau un examen la *Cancelaria farmaceutică* pentru a obține titlul de elev-farmacist (elevatul). Se continua stagiul încă 2-3 ani, considerat ajutor de farmacist; se dădea examen, şi se obținea titlul de farmacist[91]. Elevatul (în farmacie) a fost aplicat şi în Moldova[92].

I.1.2. Factori social-politici şi cultural-ştiințifici interni

Pe plan intern, ca urmare a condițiilor istorice, pe teritoriul țării noastre s-a constatat o dezvoltare neuniformă a provinciilor româneşti. Transilvania fusese înglobată într-un imperiu monarhic feudal catolic încă din secolele XI-XIII, iar din 1699 (pacea de la Karlowitz) a trecut de sub vasalitatea otomană, sub stăpânirea habsburgică. În ciuda acestui fapt, Transilvania a cunoscut o dezvoltare mult mai rapidă şi mai puternică decât Moldova şi Țara Românească, într-un fel libere, dar vlăguite de lupte interne şi de războaie.

I.1.2.1. Situația social-politică

Conducerea Principatelor era asigurată de domni fanarioți, regim introdus de Poarta Otomană. În Țara Românească au fost domnii fanariote în perioada 1716-1821, iar în Moldova, între anii 1711-1821. Prima domnie fanariotă în Moldova a fost cea a lui Nicolae Mavrocordat (1680-1730), care a

---

[91] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 116-117; Ana Carată, *Op. cit.*, p. 98; Samuel Izsák, *Op. cit* .(I), p. 187-189.

[92] Maria Pascu, *Farmaciile oraşului Bacău - Istorie şi contemporaneitate* (I), Edit. Rovimed Publishers, Bacău, 2013, p. 73, 83.

domnit şi Țara Românească, de două ori[93]. A fost urmat la domnie de către fiul său, Constantin Mavrocordat (n. 1711 - d. 1769). În Țara Românească a domnit de 6 ori; în 16 aprilie 1733, s-a urcat pe tronul Moldovei, unde a domnit în patru rânduri, ultima domnie fiind în intervalul de timp, 29 iunie 1769 - 23 noiembrie 1769[94]. A fost considerat cel mai reformist dintre domnii fanarioți[95].

Nenumăratele conflicte armate ale marilor puteri europene cu Imperiul Otoman de la sfârşitul secolul al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea dintre care, o parte s-au desfăşurat şi pe teritoriul țării noastre, au condus la slăbirea puterii economice şi sărăcirea populației. Procesul de destrămare a societății feudale s-a resimțit şi în Țările Române. Au avut loc frământări sociale tot mai dese, țăranii au fost deposedați şi de puținul pământ pe care îl aveau, dările erau tot mai mari, iar țăranii se mutau de pe o moşie pe alta, sau plecau în bejenie[96]. Revolta lor creştea progresiv şi a culminat în Transilvania prin *Răscoala lui Horea, Cloşca şi Crişan* (1784).

În Moldova şi Țara Românească, aşa zise „țările turceşti", condițiile de viață erau mai bune, domnii mai blânzi, ceea ce a condus la un exod al populației din Ardeal, la sud şi est de Carpați[97]. Această populație înfometată şi obidită, lipsită de orice mijloace umane de trai, a fost primită şi ocrotită de domnii moldoveni şi munteni. În acest sens, domnul Moldovei, Constantin Racoviță (29 februarie 1756 - 14 martie 1757), a emis *Hrisovul pentru bejenari* (1756) prin care oferea drepturi celor care se statorniceau pe pământurile Moldovei[98].

---

[93] https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Mavrocordat, accesat, 11.07.2016.

[94] https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Mavrocordat, accesat, 11.07.2016.

[95] Liviu Lazăr, Viorel Lupu, *Op. cit.*, p. 110.

[96] Andrei Oțetea, *Considerații asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova şi Țara Românească*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1960, p. 161.

[97] Ştefan Meteş, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII – XX*, Edit. Ştiințifică, Bucureşti, 1971, p. 133-136.

[98] Radu Rosetti, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova, de la origini până la 1834*, vol. I, Bucureşti, 1907, p. 321; Maria Pascu, *Satul Albele, istoric şi datini străbune* (II), Edit. Rovimed Publischer's, Bacău, 2015, p. 66.

I.1.2.2. Curentele ideologice

Curentul iluminist în Țările Române s-a identificat cu ***Şcoala Ardeleană*** din Transilvania, cu manifestare din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea (1780-1821), reprezentată de Petru Maior (n. 1761 - d. 1821), Samuil Micu (n. 1745 - d. 1806), supranumit Klein sau Clain, Gheorghe Şincai (n. 1754 - d. 1816), Ion Budai Deleanu (n. 1760 - d. 1820), Ioan Molnar-Piuaru (n. 1749 - d. 1815)[99], cu influență şi în Principate. *Şcoala Ardeleană* a avut ca obiectiv major, afirmarea națională şi culturală a românilor din Transilvania, formarea limbii române moderne, dar şi lupta pentru laicizarea unor instituții, în special, învățământul. Un militant de seamă pentru drepturile românilor din Transilvania a fost episcopul greco-catolic *Inocențiu Micu-Klein* (n. 1692 - d. 1768) sau Ioan Inochentie Clain, Ioan Micu, după numele laic. Ales ca membru în Dieta Ungariei, fiind primul român care a obținut această funcție, a luptat pentru românii din Ardeal, aşa cum spune într-o scrisoare din 1764: *„După putința mea, m-am străduit şi am făcut, necăutând folosul meu: ci al poporului, până când nu am căzut în urgia pizmelor”*[100].

În Muntenia, ca reprezentanți de seamă ai *curentului iluminist* au fost cronicarul Mihail Cantacuzino, poetul şi cronicarul Ianache Văcărescu, iar la sfârşitul perioadei, profesorul Gheorghe Lazăr. În Moldova, ca promotori ai acestui curent, au fost mitropolitul Iacov Stamati şi Gheorghe Asachi[101].

În Principate, sub influența ideilor iluministe, unii domni fanarioți au adoptat o serie de reforme. Alexandru Ipsilanti (1796-1797, Țara Românească) a reorganizat învățământul, a luat măsuri pe plan fiscal şi judiciar. În domeniul medico-farmaceutic, prin *Pitacul lui Alexandru Ipsilanti* (5 ianuarie 1797)[102] s-au luat măsuri pentru sancționarea celor care nu respectau normele deontologice. În Moldova, Constantin Ipsilanti (n. 1760 - d. 1816), prin

---

[99] Ioan Molnar-Piuariu a fost primul medic român titrat şi atestat, cu diplomă de magistru în oculistică, dobândită la Viena, în *Dicționar cronologic – Medicină şi farmacie* – Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 83.

[100] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 284-286; Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Inocentiu_Micu_Klein, accesat, 03.07. 2016.

[101] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 544.

[102] N.I. Angelescu, *Acte şi documente din trecutul farmaciei în Țările Românești,* Tipografia „Speranța”, Bucureşti, 1904, p. 39.

hrisovul din decembrie 1799 a reglementat exercitarea profesiei de medic şi farmacist, arătând că acestea sunt profesii separate, iar toţi cei care aveau nevoie de medicamente „să le ceară de la spiţerie pe reţetă”[103]. Scarlat Callimachi (1806-1807, Moldova) şi Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818, Ţara Românească) au publicat coduri de legi. În timpul lui Alexandru Suţu (1818-1821, Muntenia), în 1819, a fost emis un îndrumar numit *Orânduiala pentru farmacişti,* în 20 articole. Pentru prima dată, în Principatele Române se prevedeau în acest document, termenii de „farmacist” şi „farmacie”[104].

În Moldova, spre deosebire de Transilvania, nu s-a militat pentru diminuarea influenţei bisericii în viaţa culturală. Gândirea iluministă a fost îmbrăţişată de însăşi înalţii clerici ai ţării şi s-a prelungit până la mijlocul secolului al XIX-lea. Amintim printre aceştia, pe Amfilohie Hotiniul (n. cca.1730 - d. cca.1800)[105], Iacov[b] Stamati (n. 1749 - d. 1803)[106], considerat un „centru de gravitate al culturii din Moldova”, Iacob Putneanul (n. 1719 - d. 1778), mitropolit al Moldovei (1730-1740), cel care a tipărit primul *Abecedar românesc* (*Bucvar*) şi a înfiinţat prima şcoală elementară rurală din Moldova pentru copiii din satul Putna[107], Veniamin Costache (n. 1768 - d. 1846)[108],

---

[103] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Istoricul farmaciei din Moldova. (De la primele începuturi şi până la unificarea serviciului sanitar din Principatele Unite – 1862*). Teză de doctorat, Tg. Mureş, 1976, p. 66.

[104] Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 134.

[105] Amfilohie Hotiniul, fost călugăr moldovean şi episcop al Episcopiei Hotinului (1767-1770), de unde îi provine şi numele. A fot primul autor al unei lucrări de geografie în limba română (*De obşte gheografie pe limba moldovenească,* Iaşi, 1795), manual pentru şcoala de la mănăstirea *Putna*, vezi în Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 613; A făcut şi traduceri ale unor cărţi de aritmetică. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Amfilohie_Hotiniul, accesat, 03.07.2016.

[106] Iacov Stamati, fost episcop de Huşi (1782-1792) şi Mitropolit al Moldovei (1792-1803). Vezi în Bogdan Racu, *Activităţi culturale bisericeşti în Moldova în perioada fanariotă (1711-1821)*, teză de doctorat (2011), Univ. „Lucian Blaga” Sibiu, Facultatea de Teologie ortodoxă „Andrei Şaguna”, îndrumător, Acad. pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, p. 12, 14, 16. Site: doctorate.ulbsibiu.ro/ obj/documents/RaduBogdan-rezumattezadoctorat.pdf., accesat , 03.07.2016.

[107] Site: basilica.ro/viata-sf-iacob-putneanul-mitropolitul-moldovei/, accesat, 04.06.2017.

[108] Veniamin Costache, episcop de Huşi (1792-1796), episcop de Roman (1796-1803) şi Mitropolit al Moldovei în 13 martie 1803, în Mircea Păcurariu pr. prof. dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Edit. Sophia, Bucureşti, 2000, p. 351.

ucenic a lui Paisie Velicicovski[109], mitropolit al Moldovei şi organizator al învăţământului din Moldova. În perioada cât a fost episcop de Roman (1796-1803), s-a înfiinţat spitalul şi spiţeria din Roman (1797) în cadrul mănăstirii *Precista Mare* de către starețul acesteia, Gherasim Putneanul, care a adus o contribuție bănească substanțială, din banii proprii[110]. Veniamin Costache a adus medici să îngrijească pe „sărmani", pe care i-a plătit din veniturile personale. El declara în fața boierilor*: „chemarea mea este să fiu părintele tuturor şi mai cu seamă al văduvelor, al orfanilor, al săracilor"*[111]. Având ca fundament ideologic „binele obştesc", reprezentanții bisericii au militat pentru ridicarea nivelului de trai al populației nevoiaşe; prioritar a fost principiul de afirmare al conştiinţei naționale, ca „factor mobilizator de luptă împotriva regimului turco-fanariot"[112], organizarea şi dezvoltarea învăţământului.

În secolul al XVIII-lea, s-a afirmat cu lucrări progresist-ştiinţifice, istorice şi literare, eruditul şi enciclopedistul, Dimitrie Cantemir (n. 1673 - d. 1723), cel dintâi „iatroistoriografic" român, deşi, nu a fost medic. A fost domn al Moldovei în perioada martie-aprilie 1693 şi 1710-1711. După înfrângerea de la Stănileşti (iulie 1711) de către armatele otomane, Dimitrie Cantemir şi-a pierdut domnia şi s-a retras în Rusia, la curtea țarului Petru I. În lucrarea sa, *Istoria ieroglifică* (1705), se găsesc informații despre plante, leacuri, definiția rețetei, numită „izvodel de leacuri, carile trimăt doftorii la spițeri să facă leacul asupra boalei", a farmacistului, zis „apothecariu"[113] ş.a.

---

[109] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 606.

[110] Florin Bengean, *Spitalele mănăstireşti din vechime,* în cotidianul „Cuvântul liber" nr. 567 din 9 iunie 2010 (Tg. Mureş); Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 57-58. În ajutorul financiar al mănăstirii a venit și domnul țării, Alexandru Callimachi prin hrisovul din 1798. Se pare, că spitalul a funcționat din 1797 în chiliile mănăstirii, având 10 paturi și un „doftor". Mircea Păcurariu în cartea *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, arată că fondatorul spitalului şi spiţeriei (1798) pe lângă biserica *Precista Mare* a fost însuşi episcopul Veniamin Costache (p. 351); Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. XII, Tipografi „Buciumul Român", Iaşi, 1889, p. 358-360.

[111] Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 27-28; Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 351.

[112] https://ro.wikipedia.org/wiki/Iluminism, accesat, 03.07.2016.

[113] Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, Colecția „Biblioteca pentru toți", Edit. Minerva, Bucureşti, 1983, p. 16-26.

Toate aceste tensiuni politice şi ideologice interne şi externe au fost favorabile întăririi forţelor progresiste pentru lupta de afirmare a naţiunii române şi de unitate naţională, ducând la declanşarea unor ample mişcări ale maselor, concretizate prin *Răscoala lui Tudor Vladimirescu* (1821) şi *Revoluţia de la 1848.* Acestea au creat cadrul adecvat procesului de unire al Principatelor Moldova şi Ţara Românească, la 24 ianuarie 1859 într-un singur stat, cu numele *România*, sub conducerea domnitorului Alexandru Ioan Cuza[114].

Acest eveniment istoric remarcabil, a creat naţiunii române condiţii optime de dezvoltare rapidă în toate domeniile sociale şi economice, având la bază codul de legi reformatoare ale societăţii, promulgat de domnitorul Alexandru Ioan Cuza.

I.1.2.3. Învăţământul şi primele informaţii medicale în limba română

Învăţământul pe teritoriul ţării noastre s-a dezvoltat mult mai târziu faţă de ţările apusene. Influenţa statelor europene în plan cultural şi ştiinţific asupra Ţărilor Române s-a manifestat în mod diferit pentru cele trei provincii, fiind determinate de relaţiile politice, comerciale, de vecinătate, de factori economici.

Se pot distinge în mod concret, *influenţa occidentală* şi cea *orientală*. *Influenţa occidentală* s-a caracterizat prin spiritul critic, de cercetare ştiinţifică, reactivat după Renaştere, folosirea limbii latine în cultură, iar mai târziu, cea franceză. Influenţă a avut şi catolicismul, care a fost introdus prin Polonia, prin şcolile catolice din ţară, prin Italia şi prin şcolile „unităţilor”, continuate cu acelea de la Viena şi Roma. *Influenţa orientală* a avut ca elemente principale: tradiţia, limba greacă şi ortodoxismul, exercitate prin intermediul grecilor şi a Rusiei. Aceste influenţe s-au resimţit mai ales, în domeniul traducerilor, al tiparului, al artei şi, peste timp, la nivelul şcolii şi cercetării. La acestea, se poate adăuga şi influenţa în subsidiar, a unui element turcesc[115].

În Moldova, influenţa cea mai însemnată venea din partea statelor Polonia, Ucraina, Rusia; în Ţara Românească, se resimţea influenţa culturii Bizanţului, dar şi cea apuseană, prin intermediul Transilvaniei. Din Italia au

---

[114] Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacţia), *Op. cit.*, p. 214-215.

[115] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 545.

pătruns influențele renascentiste. Transilvania, fiind sub dominația habsburgică, era direct influențată de cultura apuseană[116]. În Transilvania au apărut primele tipărituri medicale în limba română, prin traducerea unor documente de profil, pe care populația transilvană trebuia să le respecte: *Planum regulationes in Re Sanitatis (Planul de reglementare a problemelor sanitare)* din 19 august 1755, prin care se făcea controlul diplomelor şi al practicii medicale; *Consensum medicorum* (1774), care legaliza instituirea a 13 circumscripții medicale județene pe teritoriul Transilvaniei; *Rânduiala de la Prea Înălțata Crăiasă (...) Maria Theresia;Taxa farmaceutică vieneză* (6 septembrie 1765).

În anul 1775, s-a înființat la Cluj, *Lyceum regium academicum,* cu o secție medico-chirurgicală, denumit după 1817-1818 *Institutum medico-chirurgicum,* devenit în 1872 Facultatea de medicină[117]. Durata de şcolarizare a fost de 2 ani, apoi cursurile s-au prelungit la 3 ani. Limba de predare a fost latina, iar mai târziu, s-au introdus şi limbile germană şi maghiară. În anul 1808, s-a introdus învățământul în limba română pentru elevele române de la cursul de moaşe ale acestei şcoli[118]. Institutul a constituit *prima şcoală medicală* de pe teritoriul țării noastre. Şcoala nu a avut caracter universitar, absolvenții primeau numai titlul de chirurgi civili, cu drept de liberă practică, doar pe teritoriul Transilvaniei[119]. În anul 1872, la inaugurarea *Facultății de Medicină* din cadrul *Universității Regale Maghiare* din Cluj, primul farmacist din Ardeal, *József György Hintz* (n. 1840 - d. 1890) care a primit titlul de doctor, cu studii farmaceutice la Viena, a fost numit profesor de farmacie. În cadrul facultății de medicină era inclus şi învățământul farmaceutic, cu o durată de 5 ani (2 ani de studii universitare şi 3 ani de practică în farmacie)[120].

---

[116] Samuil Izsák, *Op. cit.*(I), p. 154, 164-166.

[117] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 31.

[118] *Dicționar cronologic-Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 99.

[119] Marțian Cotrău, *Op. cit.* p. 117-118; Ana Carată, *Op. cit.*, p. 104-105.

[120] Farmacistul *József György Hintz*, a fost strănepotul farmacistului *Tóbiás Mauksch* (n. 1727 - d. 1802). Tóbiás Mauksch este cunoscut în lumea istoriei farmaceutice prin acel „Instructio", un cod de reguli farmaceutice, scris pe 53 pagini pentru fiul său, *Johann Martin* (n.1783- d. 1817), căruia îi cumpărase farmacia *Arany Szarvas* (Cerbul de Aur) din Tg- Mureş, când acesta avea doar 11 ani. „Instructio" a fost scris în 1793 (vezi V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 36). Strănepotul a

În Principatele Române, organizarea învățământului în limba română a început din prima jumătate a secolului al XIX-lea prin contribuția lui Gheorghe Asachi (n. 1788 - d. 1869) în Moldova, şi a lui Gheorghe Lazăr (n. 1779 - d. 1823) în Muntenia, pe fundamentul şcolilor mai vechi; în Iaşi, existase *Academia Vasiliană* (1640-1821), al cărei întemeietor fusese Vasile Lupu (n. 1595 - d. 1661), apoi *Gimnaziul Vasilian* (1828-1853). Aceste instituții de învățământ au condus la înființarea *Academiei Mihăilene* (1835-1847) de către Gheorghe Asachi şi alți cărturari, sub domnia lui Mihail Sturdza. În Muntenia, la Bucureşti, funcționase la mănăstirea *Sfântul Sava*, *Academia Domnească* (1694) înființată de Constantin Brâncoveanu (n. 1688 - d. 1714) şi reorganizată de Alexandru Ipsilanti. Gheorghe Lazăr a înființat *Şcoala de la Sfântul Sava* (1818-1821), fiind o continuare a şcolii anterioare.

Primele informații medicale în Moldova şi Țara Românească au fost scrise în *Pravile*[121] (*Pravila lui Vasile Lupu* sau *Cartea românească de învățătură*[122] din 1646 şi *Pravila lui Matei Basarab*, anul 1652), cronici, lucrările lui Dimitrie Cantemir. Deşi, nu a existat în această perioadă şcoli cu profil medical, totuşi, la curțile domneşti se aflau medici practicanți, iar în bibliotecile domnilor români existau lucrări de medicină publicate în capitalele europene cu prestigiu medical. Despre stolnicul Constantin Cantacuzino (n. 1639 - d. 1716) se spune că avea „drept ce mai mare bibliotecă particulară din vremea sa, din Europa". În biblioteca sa, se afla o importantă lucrare de farmacie, scrisă de Georg Melic (sec. XVII), farmacist german din Ausburg, stabilit în Veneția, intitulată *Avvertimente nelle compositioni de'medicamenti*

---

profesat în Cluj, iar în farmacia sa, care a rezistat timpului, se află astăzi, Muzeul de Farmacie din Cluj, vezi în Laszlo Tuka, *Cea mai veche farmacie din Cluj, descrisă de primul istoric în medicină din Ardeal, Jenö Pataki,* în „Reuniunea Națională Aniversară- Societatea Română de Istoria Farmaciei – 20 ani", culegere de lucrări, Bucureşti, 26-28 mai 2011, Edit. SITECH, Craiova, p. 199-205

[121] Pravilă = lege (cod de legi), dispoziție, regulament, hotărâre (cu caracter civil sau bisericesc), conform DEX 2009.

[122] *Cartea românească de învățătură* a lui Vasile Lupu a constituit prima legislație generală, care a încercat să reglementeze şi comercializarea otrăvurilor în Moldova, vezi V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 18.

per uso della Spetiaria (*Sfaturi pentru prepararea medicamentelor în farmacie),* ediția a II-a, Veneția, 1671. Prima ediția s-a publicat în 1574[123].

Când a plecat să studieze medicina la Padova (1677), avea notat în jurnalul său, 71 de titluri de cărți pe care dorea să le cumpere. Bibliotecile lui Nicolae şi Constantin Mavrocordat de la mănăstirea *Văcăreşti* erau renumite în Europa. La arestarea lui Nicolae Mavrocordat s-au găsit în biblioteca sa, 2 000 de volume[124].

În biblioteca *Academiei Domneşti*[125] din Iaşi, exista un tratat de medicină intitulat *Opuscule anatomica nova,* tipărit la Londra în 1649. Lucrarea cuprindea lecții de anatomie şi botanică predate la Paris de doctorul Jean Riolan (n. 1577 - d. 1657), medicul Mariei de Medicis şi al fiului acesteia, Ludovic al XIII-lea. La Academia din Iaşi, sub îndemnul patriarhului Ierusalimului, Hrisant Notara (1707-1731, patriarh)[126], care studiase medicina la Padova, prieten apropiat al lui Constantin Cantacuzino, s-ar fi predat cursuri de medicină înainte de 1672, de către iatrofilozoful Nicolae Kerameus (Karameus, după M. Cotrău). Acesta copiase cursul în 1672 pentru stolnicul Constantin Cantacuzino[127]. Cursul susținut la Iaşi, în anul 1682, de Nicolae Kerameus s-a intitulat *Expunere pe scurt a părții teoretice din cursul de medicină,* prezentând comentarii despre operele clasice de medicină, fără aplicații practice[128]. Se schița un început de învățământ medical, dar nu era oficializat. Nicolae Kerameus, împreună cu alți învățați ai vremii (Ieremia Cacavelas, Cezarie Daponte ș.a.) mergeau la tipografia înființată de mitropolitul Moldovei, Dosoftei (1671-1674 şi 1675-1686, mitropolit) în timpul domniei lui

---

[123] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 166-167.

[124] Dr. Bogdan Horia Chicoş, *Biblioteci medicale şi învățământul medical pe teritoriul românesc până la începutul secolului al XIX-lea,* în „Repere iatro-istorice", Jurnalul Medical Braşovean, iunie 2008, p. 56-59, Site: webbut.unitbv.ro/jmb/…/CD/…21%20Chicos_Bogdan_Horia_Biblioteci_Medicale.pdf, accesat 06.07.2016.

[125] Academia Domnească din Iaşi a fost fondată de prințul Antioh Cantemir în 1707, ca o „continuare simbolică" a Academiei Vasiliene. A fost desființată în 1821 din ordinul sultanului, considerând că are implicații în mişcarea eteristă. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Academia_Domnească_din_Iaşi, accesat 06.07.2016.

[126] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 547.

[127] Dr. Bogdan Horia Chicoş, *Op. cit.*, p. 56-59.

[128] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 119.

Gheorghe Duca (nov. 1678 - dec.1683, a III-a domnie în Moldova) pentru a scrie şi a tipări cărţi[129]. Tipografia a fost înfiinţată în anul 1681 şi îşi desfăşura activitatea pe lângă mănăstirea *Cetăţuia* din Iaşi[130].

Patriarhul Hrisant Notara în colaborare cu Nicolae Mavrocordat, domnul Moldovei, a fost fondatorul bibliotecii *Academiei Domneşti* din Iaşi, care funcţiona în cadrul mănăstirii *Sfântul Sava*[131], din acelaşi oraş, făcând donaţii importante de carte (1714)[132].

Boierii de rang mai mic aveau la conacele lor colecţii de cărţi cu specific religios pe a căror pagini s-au găsit însemnări despre remedii medicale.

Primul manuscris în limba română cu sfaturi de iniţiere în medicina de familie este *Molitvelnicul* din 1686, păstrat la Academia Română cu nr. 545.

Un rol important în răspândirea informaţiilor medicale în rândul populaţiei au avut-o şi calendarele, publicaţii periodice, accesibile publicului larg. Primul calendar de acest fel, a apărut la Braşov în 1733. În 8 august 1785, la Iaşi, protoiereul Mihail Strelbiţchi împreună cu fiul său, Policar, au editat *Calendariul pe 112 ani*, în care erau incluse şi „doftoriile" cele mai simple şi uşor de preparat, care trebuiau să se găsească în orice casă, în cazuri de îmbolnăviri. Calendarul are 12 foi şi 273 pagini[133]. S-au mai editat calendare la Sibiu în 1794, 1802, 1803[134]. Calendarul de la Sibiu din 1794 a purtat numele de *Cărindarul românesc*; avea un „grupaj de reţete de medicină şi economie casnică intitulat *Arătări de vreo câteva meşteşuguri"*[135].

La Sibiu, a apărut cea dintâi lucrare cu caractere medical, intitulată *Învăţătura adevărată pre scurt a vindeca boala sfanţului* (1803), adică, a

---

[129] Monah Dosoftei Jitaru, *Colaborare rodnică între Sfântul Ierarh Dosoftei şi voievodul Gheorghe Duca*, în ziarul „Lumina", 12 decembrie 2010, site: ziarullumina.ro/editie/2010-12-13, accesat. 05.07.2016.

[130] *Idem*.

[131] Mănăstirea *Sfântul Sava* din Iaşi este situată în prezent pe strada C. Negri, nr. 44, lângă Liceul „Vasile Alecsandri".

[132] Cornelia Dima-Drăgan, *Hrisant Notara şi cultura română,* în revista „Mitropolia Moldovei şi Sucevei", Anul LI, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1975.

[133] Constantin C. Giurescu, *Op. cit*., p. 618.

[134] Dr. Bogdan Horia Chicoş, *Op. cit*., p. 59; V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 33.

[135] V. I. Lipan, *Op. cit*. p. 36.

sifilisului, iar în 1804, a fost publicată cartea *Cuvânt pre scurt despre ultuirea vărsatului,* având ca autor pe Mihail Neustädter (Naişteter), protomedic în marele Principat al Ardealului. Lucrarea a fost publicată, inițial în limba germană, după care, a fost tradusă în limba română. În lucrare se dau explicații despre metoda vaccinării, descoperită de medicul engelz Edward Jenner (n. 1749 - d. 1823). Acesta a descoperit vacinul împotriva variolei[136].

După organizarea instituțiilor de învățământ în limba română au apărut şi primele încercări de predare a unui curs de medicină, doar la nivel teoretic, la Iaşi, a lui Nicolae Kerameus (1682). Potrivit anumitor informații, învățământul farmaceutic şi-ar avea începutul la Bucureşti, în anul 1832, an în care, generalul Kisseleff[137] a numit o comisie pentru reorganizarea şcolilor din Țara Românească. Se propunea, înființarea unor cursuri de medicină la *Colegiul Sfântu Sava*, cu scopul de a forma „ofițeri de sănătate". Durata cursurilor era prevăzută la patru ani, iar pe lângă disciplinele medicale erau introduse şi cursurile de materia medicală şi farmacia. Pentru a deveni farmacist, trebuia continuat în plus, încă un an, cursul de chimie şi botanică. Marțian Cotrău, prezintă informația sus-menționată, dar imediat în text, arată că, „nici un document nu atestă însă introducerea la *Sfântu Sava* a acestui program (…), nu există dovezi de punere în practică a prevederii din *Regulamentul pentru spitaluri din 1834*"[138].

Înființarea învățământului medico-farmaceutic superior în România i se datorează ilustrului general şi medic, doctorul Carol Davila (n. 1828 - d. 1884)[139], care, în 1855 a înființat la Bucureşti *Şcoala de chirurgie* în cadrul *Spitalului Oştirii* de la mănăstirea *Mihai Vodă*, cu acordul lui Ştirbei Vodă,

---

[136] Constantin C. Giurescu, *Op. cit.*, p. 616. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Medicină, accesat, 07.06.2017.

[137] Generalul Kisseleff, forma franțuzească, pe numele adevărat Pavel Dimitrievici Kiseliov (conte) s-a născut la Moscova (8 ianuarie 1788) și a decedat la Paris (14 noiembrie 1872). Este considerat cel mai renumit general reformator din perioada țarului Nicolae I al Rusiei. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Pavel_Kiseleff, accesat, 05.08.2016.

[138] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 164.

[139] Doctorul Carol Davila, după numele de botez, Carlo-Antonio-Francesco d'Avila s-a născut în anul 1828 în Italia şi a decedat la 24 august 1884, la Bucureşti. A absolvit studiile de medicină la Paris; a venit în România în anul 1853, la cererea oficialităților române pentru a reorganiza serviciul sanitar al armatei. A fost cel care a pus bazele învățământului medical modern din România. Site: https:/ro.wikipwdia.org/wiki/Carol_Davila, accesat, 05.08.2016.

domnul țării. La această şcoală au fost pregătiți şi elevi în farmacie. La un interval de peste 2 ani, în 1857, a fost deschisă *Şcoala Națională de Medicină, Farmacie şi Veterinărie* sub conducerea aceluiaşi devotat doctor[140]. În realizarea acestui deziderat i-a fost alături şi doctorul Nicolae Kretzulescu (n. 1812 - d. 1900)[141].

Prin activitatea susținută a *Gremiului farmaciştilor* din Iaşi, precum şi a protomedicului Moldovei, doctor Ludovic Steege (n. 1813 - d. 1872)[142], în 24 aprilie 1857, a avut loc inaugurarea *Şcolii gremiale de farmacie* din Iaşi. Durata de şcolarizare era de un an. În programa analitică erau prevăzute cursuri de chimie şi fizică predate de profesorul Th. G. Stenner; mineralogie şi farmacognozie (G. Schiller); botanică (L. Papp); zoologie (F.R. Pöek)[143]; latina (J. Immervoll)[144]. Şcoala a funcționat în cadrul spitalului *Sfântul Spiridon*, unde *Gremiul farmaciştilor* înființaseră o bibliotecă şi un laborator.

După Unirea Principatelor, a urmat o perioadă de reorganizare, prin reunificarea serviciilor medicale; în aceste condiții, şcoala şi-a suspendat activitatea. Deşi, a durat numai 2 ani, a avut importanță în pregătirea viitorilor candidați la facultățile de farmacie, unii dintre aceştia, fiind nume ilustre ale cadrelor universitare farmaceutice din România.

---

[140] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 113.

[141] Doctorul Nicolae Kretzulescu s-a născut în Bucureşti şi a decedat în Leordeni, Argeş, la datele menționate în text. A fost descendent al familiei domnitorului Constantin Brâncoveanu. A făcut studii de medicină la Paris (1834-1839). Alături de doctorul Carol Davila a luat parte la organizarea învățământului medical superior din România. Site: https://ro.wikipedia.or/wiki/ Nicolae_Kretzulescu, accesat, 05.08.2016.

[142] Lidia Trăuşan-Matu, *Rolul lui Ludovic Steege în medicalizarea societății româneşti la începutul secolului al XIX-lea*, în „Revista Medicală Română", vol. LXII, Nr. 2, An 2015. Site: rmj.com.ro/articles/2015.2/RMR_Nr.2_2015_Art-21.pdf, accesat, 05.08.2016.

[143] DJAN Bacău, fond *Serviciul Sanitar Bacău*, d. nr. 120/1930, f. 42, tabel nr. 3. F.R. Pöek, probabil, este acelaşi Friederich Rudolf Pöek, care apare ca farmacist în Bacău, în 1857. A lucrat în farmacia „La Mântuitoru", înființată sau preluată de la Josef Theodori (nu se cunoaşte exact). Era licențiat în farmacie, cu diplomă obținută la Universitatea din Viena, în 23 iulie 1853. A făcut parte din comisia de control a Serviciului Sanitar Bacău (1865), vezi în Maria Pascu, *Op. cit*. (I), p. 65-66.

[144] V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 72; Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit*., p. 122-123. Între cei doi autori sunt anumite inadvertențe privind obiectele de studiu predate de profesori. Vezi şi în ASI, fond *Comitetul Sănătății*, transport 1757, dosar nr. 138, f. 166-168 şi dosar nr. 147, f. 204-205, conform Ştefan Ciulei.

În România, învățământul universitar s-a dezvoltat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, după Unirea Principatelor (1859). Bazele acestuia s-au pus odată cu inaugurarea Universității din Iaşi, la 26 octombrie/7 noiembrie 1860, în prezența domnitorului Alexandru Ioan Cuza, căruia îi poartă numele. Universitatea din Bucureşti a fost fondată în 1864, cu facultate de medicină din noiembrie 1869. Domnitorul Alexandru Ioan Cuza, prin *Decretul nr. 1831* din 19 decembrie 1864, a împuternicit pe doctorul Carol Davila să organizeze înființarea *Şcolii de medicină şi farmacie* din Iaşi, care urma să-şi deschidă cursurile la 1 septembrie 1865. S-a instituit o comisie formată din medicii: Carol Davila, Anastasie Fătu (n. 1816 - d. 1886), Aristides Bendella (sec. XIX), Gheorghe Cuciureanu (n. 1814 - d. 1886) şi Dimitrie Zissi (sec. XIX). Proiectul s-a realizat după 15 ani. La 1 decembrie 1879, s-au deschis cursurile *Facultății de Medicină* din Iaşi, unde, s-au pregătit mai târziu şi farmacişti. În 15 decembrie 1894, în baza ordinului nr. 9538, seria B, *Ministerul cultelor şi instrucțiunii publice* a aprobat înființarea la Iaşi a *Şcolii de farmacie* de pe lângă Facultatea de Medicină[145]. Începând cu anul 1898, prin contribuția lui Ştefan Minovici (n. 1867 - d. 1935), învățământul farmaceutic a devenit universitar.

Farmacopeea română. În cadrul ştiințelor medico-farmaceutice, se simțea necesitatea unei farmacopei române. Consiliul Medical Superior prezidat de dr. Carol Davila a admis elaborarea unei asemenea lucrări. Pentru realizarea planului farmacopeii a fost ales un comitet format din 12 medici şi 6 farmacişti. Redactarea i-a revenit renumitului farmacist Constantin C. Hepites (n. 1802/1804 – d. 1890)[146], care şi-a adus o contribuție semnificativă la întocmirea unei asemenea lucrări, de vaste proporții. A fost definitivată în decembrie 1862. În şedința din 5 decembrie 1862, s-a stabilit a se aplica din luna ianuarie 1863. După decizia Consiliului Medical Superior, s-a emis *Decretul domnesc* de către Alexandru Ioan Cuza, de punere în aplicare la 1 ianuarie 1863. A intrat în vigoare începând cu data de 9 ianuarie 1863[147].

---

[145] Dr. C. Romanescu, *Istoricul învățământului medical din Iaşi,* în „Institutul de Medicină şi Farmacie din Iaşi (1879-1969)", Iaşi, 1969, p. 150-151; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 87, 107, 136.

[146] Samuel Izsák, *Op. cit.*(I), p. 248-281. În Pompei-Gheorghe Samarian, *Medicina şi farmacia în trecutul românesc,* vol.II, Bucureşti, 1938, p. 206, data naşterii lui C.C. Hepites este 25 noiembrie 1804; la fel şi în Ana Carată, *Op. cit.,* p. 154.

[147] Samuel Izsák, *Op. cit.* (II), p. 100-104.

A fost *Prima Farmacopee Română*, bilingvă (latină şi română). Până la sfârşitul secolului al XIX-lea, au mai apărut două ediții: în 1874, odată cu promulgarea primei Legi sanitare moderne în România şi în 1893, elaborată de o Comisie specială a Ministerului de Interne[149]. Toate edițiile au fost tipărite de Imprimeria Statului din Bucureşti[150].

Fig. 1
Constantin Hepites (1802-1890)
după Victor Gomoiu

Fig. 2
Prima Farmacopee Română

[148] Samuel Izsák, *Studii şi cercetări de istoria medicinii şi farmaciei din R.P.R*, Edit. Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962 (II), p. 107.

[149] Spielmann J., Baicu Grațiela (coordonatori) *Istoria ştiințelor farmaceutice în România*, Edit. Amaltea, Bucureşti, 1994, p. 284.

[150] Valentina Soroceanu, *Farmacopeea Română de la prima la ultima ediție* (I), în culegerea de lucrări „ A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima farmacopee română (1862-2012)", Facultatea de farmacie Bucureşti, Edit. SITCH, Craiova, p. 138.

II. ORGANIZAREA SISTEMULUI SANITAR ROMÂNESC PÂNĂ ÎN ANUL 1874 - prezentare generală

Până în secolul al XVII-lea, cronicile şi scrierile româneşti nu au folosit cuvântul *doctor* sau *doftor/dohtor*. Pentru prima dată, este utilizat în *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), cu înțeles de „vraciu dascăl, adică profesor, superior vraciului de obşte". Termenul vine din Apus, fiind atribuit profesorilor universitari, ca titlul academic. Titlul de *doctor* îl purtau numai creştinii. Absolvenții de medicină, cu diplome universitare, se numeau „magistri, fizici sau medici fizici". La mijlocul secolului al XVII-lea, titlul de *doctor* s-a acordat tuturor medicilor fizici sau magistri, nu numai profesorilor universitari. Titulatura de *doctor* era valabilă şi pentru alte ştiințe, însă, de-a lungul vremii, s-a stabilit a se atribui denumirea de *doctor*, ca titulatură simplă, numai absolvenților de medicină. Din momentul în care cuvântul „vraci" a fost înlocuit cu cel de *doctor*, nu s-a mai folosit titulatura de „doctor în medicină", ci doar, simplu, *doctor*. După anul 1650, cronicile şi documentele româneşti folosesc numai cuvântul *doctor/doftor*. La vremea aceea, nu profesau pe teritoriul țării noastre medici români[151], deoarece nu erau absolvenți indigeni.

Noțiunea de asistență sanitară în lumea străveche românească, nu avea sensul celei din perioada modernă sau cea actuală. Din datele care se cunosc, în secolele XIV-XVIII, nu exista o formă organizată de asistență medico-socială, la nivel instituțional, aşa cum era la vremea aceea în Apus. Ceea ce s-a întreprins de la începuturi, a fost ajutorul acordat persoanelor nevoiaşe, fără adăposturi şi hrană, a celor bolnavi sau a călătorilor care poposeau pe la hanuri şi mănăstiri. Era de fapt, mai mult o asistență socială, decât una medicală; îngrijirile sanitare se rezumau la metode casnice de tămăduire a unor suferințe. Medicina empirică s-a format de-a lungul vremii, pornind din „zorile umanității", când „practica lecuirii bolnavilor a fost un act instinctiv", iar apoi,

[151] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. I, Edit. Bucureşti, Călăraşi, Ialomița, 1935, p. 51-57.

observațiile făcute asupra modului de vindecare au condus la acumularea de cunoştințe şi experimente care au constituit medicina empirică[152].

Cei care s-au implicat primii în acest proces, au fost slujitorii bisericii, călugării, pentru că „milă voiesc şi, nu jertfă", amenajând spații speciale în mănăstiri pentru îngrijirea bolnavilor, numite bolnițe[153]. Creştinismul avea/are la baza ideologiei sale iubirea aproapelui, „să-ți iubeşti aproapele ca pe tine însuți", elementul de bază cu care Hristos a „îndreptat legea", îndemn pe care l-a transmis apoi apostolilor şi celor „ce vor să vie după mine", zicându-le: „să vă iubiți unii pe alți aşa cum v-am iubit şi eu". Primii ştiutori de carte au fost preoții şi călugării, persoane, la care, cel bolnav şi nevoiaş, găsea ajutor şi alinare, sau prin închinare la „icoana făcătoare de minuni", la „sfintele moaşte", sau la alte simboluri religioase.

Dacă în țările apusene, ştiința medicală se dezvolta progresiv, începând cu secolele XV-XVI, în țările române transcarpatice, îngrijirea bolnavilor era încă la mare distanță de un tratament ştiințific, potrivit acelor timpuri. Informații medicale şi tratamente de specialitate existau şi se aplicau doar, la nivelul Curților domneşti. Printre primele informații despre folosirea medicamentelor şi mirodenii-condimente, folosite în țara noastră, apar în lucrarea *Codex Cumanicus* (1303). Cartea a fost scrisă de un călugăr franciscan, trimis ca misionar în zonele unde cumanii au viețuit vremelnic pe teritoriul țării noastre (secolele XI-XIII). Cartea are un capitol intitulat *Hec continet de spetiatio et spetiaia (Acesta conține drogurile şi medicamentele)*, scris în trei limbi: latină, persană şi cumană. Se presupune că prin intermediul neguțătorilor

---

[152] V. I. Bologa, B. Duțescu, I. Ghelerter, S. Iszák, I. Spielman, I. Wasserman, *Istoria medicinii*, Edit. Medicală, 1963, p. 13; V. I. Bologa, *Istoria medicinii universale*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1970, p. 25-38; N. Vătămanu, G. Brătescu, *O istorie a medicinii*, Edit. Albatros, Bucureşti, 1975, p. 9.

[153] Bolniță = spital, infirmerie pe lângă o mănăstire sau pe lângă un aşezământ de binefacere (DEX, 2009), din lb. slavă; în lb. rusă: болѣница (bolĭnița) = spital. Termenul a fost folosit în *Lexiconul din 1649* a lui Mardare Cozianul cu sensul de „casă de bolnavi", iar cuvântul slav „vraceavnița" s-a tradus prin „case de vindecare". Cuvântul „spital" nu se folosea în secolul XVII, deşi, apare pentru prima dată în *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), care spune: „acela ce'şi va trimite pre fiu-său cel bolnav la *şpitali* , acela'ş va pierde puterea cea părintească, ce au asupra fiilor lor". În 1652, când *Pravila* a fost tradusă în Muntenia (*Pravila lui Matei Basarab*), cuvântului *spital* nu i s-a găsit un echivalent şi a fost exprimat prin „casa unde zac calicii şi oamenii bolnavi", în Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 275-276.

genovezi care făceau comerț în zona Marii Negre, codexul a ajuns la poetul Francesco Petrarca (n. 1304 - d. 1374). Acesta l-a dăruit în anul 1362 Republicii Veneția[154]; codexul poartă şi numele de *Codicele lui Petrarca*[155].

Bolnavii populației majoritare se tratau cu leacuri în cadrul medicinii casnice, folosind remedii din toate cele trei regnuri, dar în special plante, numite generic „ierburi". Se foloseau, în majoritatea cazurilor, preparatele de extracție: ceaiuri/infuzia, fierturi/decoctul, plămădeli în vin şi rachiu/tincturi-macerate, oțeturi, prişnițe, aburi (băi de abur, inhalație), băi cu plante.

Boierii şi oamenii de vază ai comunității aveau la casele lor o mică „farmacie" alcătuită din „specialități" aduse din Transilvania sau din alte țări. În rândul populației sărace existau „babele", care se ocupau cu adunarea ierburilor de leac. În anul 1718, Anton Maria del Chiaro, în cartea sa, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valachia (Revoluțiile Valahiei)* aminteşte despre femeile din Muntenia care cunoşteau „leacuri simple şi practice" pentru vindecarea bolnavilor[156]. Referitor la cunoaşterea meşteşugului vindecării de către „babele" din Muntenia vorbeşte şi Frantz-Joseph Sulzer (n. 1727 - d. 1791), fost căpitan în armata austriacă, care a trăit în Muntenia între anii 1776-1791 (mort la Piteşti), la invitația lui Alexandru Ipsilanti. Acesta arăta că „oficiul de doctor era practicat de femeile valahe", că erau foarte iscusite şi, că „se va găsi cu greu o altă boală[157] împotriva căreia să nu aibă Valahul câteva leacuri". Acesta a scris lucrarea *Istoria Daciei Transalpine*, publicată la Viena (1781), în care a prezentat viața poporului român şi o parte din remediile medicale care se foloseau la noi în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea[158]. Unele dintre aceste plante sunt prevăzute şi în *Psaltirea scheiană* (1482), *Pravila lui Vasile Lupu* (1646), *Lexiconul slavo-român* (1649), *Pravila lui Matei Basarab* (1652)[159].

---

[154] Maria Besciu, *Op. cit.*, p. 61.

[155] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 108.

[156] V. I. Lipan, *Op.cit.*, p. 23.

[157] Autorul face referință la pleurizie, care era vindecată prin luare de sânge, nu cu ierburi.

[158] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. I, p. 206.

[159] R. Ozun, E. Poenaru, *Medicină şi adevăr,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1976, p. 134.

Lăcaşurile unde se îngrijeau bolnavii erau xenodochiile[160] şi bolnițele mănăstirilor. Xenodochiile se mai numeau „ospătării” sau „adăposturi pentru călători”. Aceste aşezăminte pot fi considerate primele „spitale medievale” româneşti, care au suplinit în Țările Române instituțiile de asistență medicală specifice Apusului. În bolnițe, bolnavii erau îngrijiți de vraciul din localitățile apropiate; în cazul în care acesta lipsea, se ocupa de tratarea bolnavilor călugărul bolnicer. Pentru tratament se foloseau plantele din flora spontană sau cultivate în grădina mănăstirii[161]. Sistemul de asistență sanitară s-a aplicat o perioadă largă de timp în aşezăminte sanitare mănăstireşti sub influența directă a forurilor religioase, practicându-se o medicină canonică. Apariția primilor medici şi farmacişti licențiați, înființarea spitalelor, a farmaciilor de obşte (orăşeneşti) sau particulare, a băilor publice au condus la înlocuirea medicinei canonice cu cea laică. Codul civil din 1865 instituit de Alexandru Ioan Cuza a suprimat în mod oficial existența bolnițelor; acestea, totuşi, au continuat să funcționeze în mănăstiri, mult timp după această dată, pentru îngrijirea călugărilor bătrâni şi bolnavi[162].

II.1. Asistența sanitară în aşezămintele religioase (mănăstiri)

Transilvania şi ***Banatul***. În această parte a țării, de arta leacurilor se ocupau călugării care învățaseră în mănăstirile din Apus. Cel mai vechi aşezământ, unde se practica îngrijirea bolnavilor săraci, se pare a fi cel de la Cluj-Mănăştur (1061). Au existat apoi, în funcție de dezvoltarea socială, *case-spitale* la Sibiu (1282), Braşov (1295), Feldioara, Tg. Mureş, Oradea, Braşov; *azile-spitale comunale*: Oradea (1339), Sibiu şi Cluj (1366), Braşov (1385).

Transilvania, făcând parte din Imperiul austriac şi-a organizat sistemul de asistență sanitară după regulile acestuia; grăitor în acest sens, a fost *Planul de reglementare a problemelor sanitare* (19 august 1755), prin care autoritățile

---

[160] Xenodochie, de la xenodochium (lat.) , care desemnează un adăpost antic şi medieval pentru străini (pelerini), pentru cei săraci şi bolnavi (DEX, 2009) .

[161] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 74-75.

[162] Doina Țîmpău, *Instituții filantropice din Biserica Ortodoxă Română în Țara Românească şi Moldova până la domnia lui Alexandru Ioan Cuza*, teză de doctorat, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2016, p. 13.

din Viena, au înființat o comisie sanitară care avea competența de a conduce şi controla activitatea medico-farmaceutică[163].

În Țara Românească şi Moldova, organizarea asistenței medicale, la primele ei începuturi, a avut ca model pe cea bizantină, a renumitei „B[V]asiliada" din Cezarea Capadochiei a Sfântului Vasile cel Mare[164], influențe venite pe culoarele balcanice. Aceste „spitale" aveau „secții" pentru tratarea bolilor grave (ciuma), aşa cum existau în „vasiliade" secții pentru leproşi[165]. Bolnițele au reprezentat „spitalele româneşti" până la sfârşitul secolului al XVII-lea[166].

Țara Românească. Valahia a avut primele bolnițe începând din secolul al XIV-lea; în ordine cronologică sunt de remarcat următoarele: schitul *Jgheabul* (1300), mănăstirea *Vodița* (înființată în 1369, reconstruită în 1370)[167] din Oltenia. Mănăstirea *Vodița* a fost prima mănăstire din Țara Românească, legată de numele sfântului Nicodim de la Tismana (n. cca. 1320, Prilep, sudul Serbiei/Macedonia - d. 26 decembrie 1406, Tismana)[168]. Aşezământul social înființat de acesta, era după modelul bizantin. La Mălțăul de Jos, exista un

---

[163] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 26.

[164] Ciprian Bâra, *Mii de bolnavi şi-au găsit vindecarea în bolnițele mănăstireşti,* în ziarul „Lumina" din 12 decembrie 2008, p. 1, site: ziarullumina.ro/mii-de-bolnavi-şi-au-gasit-vindecarea-in-bolnitele-manastiresti-50244.html, accesat, 12.07.2016.

[165] Florin Bengean, *Op. cit.*, site: www.cuvantul-liber.ro/news/50186/61/center-b-spitalele-manastiresti-din-vechime-b-center, accesat, 23.07.2016.

[166] Doina Țîmpău, *Op. cit.*, p. 12.

[167] Valentina Soroceanu, *Începuturile asistenței sanitare româneşti. Bolnițe, azile, ospicii şi spitale* (II), în culegerea de lucrări „Reuniunea Națională Aniversară, Societatea Română de Istoria Farmaciei - 20 ani", 26/28 mai 2011, Edit. SITECH, Craiova, 2011, p. 149; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române,* Edit. Sofia, Bucureşti, 2000, p. 90, privitor la mănăstirea *Vodița*, arată că mănăstirea s-a construit în părțile Severinului, pe „lângă râuşorul cu acelaşi nume" în timpul domniei lui Vladislav sau Vlaicu Vodă (cca. 1364-1377) la stăruința monahului Nicodim, cunoscut ca şi Sfântul Nicodim de la Tismana. Mănăstirea s-a construit pe ruinele unei foste mănăstiri de prin secolul al XIII-lea. Mănăstirea a fost terminată la anul **1372,** căci atunci domnitorul „i-a dat hrisov, prin care arăta cum s-a clădit, cu ce sate, sume de bani şi scutiri a înzestrat-o, ce odoare şi ce odăjdii i-a dăruit". Sunt inadvertențe de date cronologice între cei doi autori.

[168] Ioanichie Bălan (arhimandrit), *Patericul Românesc,* ediția a V-a, Edit. Mănăstirea Sihăstria, Vânători, 2005, p. 90, Mircea Păcurariu, *Op. cit.*, p. 90.

„ospiciu de mizeri şi azile” (1383); la mănăstirea *Bistriţa* (Oltenia), exista bolniţa înfiinţată de Barbu Craiovescu, între anii 1492-1494[169], la *Simidreni-Flămânzeşti* din Curtea de Argeş, era o bolniţă şi o xenodochie[170]. Despre bolniţa de la Simidreni sunt informaţii într-un act de danie de la 1523 (1524, după Doina Ţîmpău), prin care domnul ţării, Vladislav al III-lea (domneşte 1523-1525, cu întreruperi)[171] dăruie mănăstirii jumătate din veniturile unei căşării ca să fie „pentru hrana fraţilor de la bolniţă şi a călătorilor din adăpostul de călători”[172]. În Bucureşti, în anul 1629 a fost înfiinţată breasla cioclilor, iar în 1750, frăţia cioclilor.

În anul 1700/1754 s-au construit *Bolniţa* şi *Azilul Brâncoveni*[173]; se remarcă deci, implicarea marii boierimi în rezolvarea cazurilor sociale.

Moldova. Spre deosebire de celelalte provincii româneşti, Moldova îşi are primele bolniţe începând cu secolul al XV-lea. Sunt de amintit bolniţele de la mănăstirile: *Putna* (1480), *Pătrăuţi* (1480/1673), *Secu* (1564), *Dragomirna*, bolniţă şi spital (1602/1619); Suceava, bolniţa (1619/1620)[174], breasla cioclilor şi spitalul (1634/1787); Iaşi, lazaretul schitului *Tărâţa* (1721)[175]; bolniţa, ospiciul (pentru bărbaţi) şi spitalul de la mănăstirea *Neamţ* (1735). Spre sfârşitul secolului al XVIII-lea, călugărul „cărturar”, Paisie Velicicovski (n. 1722, Ucraina – d. 1794, mănăstirea *Neamţ*), a reorganizat viaţa monahală în

---

[169] Cristina Enculescu, *Mărturii farmaceutice româneşti în evul mediu şi perioada modernă (476-1789),* în culegerea de lucrări „Reuniunea Naţională Aniversară, Societatea Română de Istoria Farmaciei - 20 ani”, 26/28 mai 2011, Edit. SITECH, Craiova, 2011, p. 79.

[170] Doina Ţîmpău, *Op. cit.*, p. 46, 48, 52, 58.

[171] Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacţia), *Op. cit.*, p. 504.

[172] Ciprian Bâra, *Op. cit.*, p. 1; Doina Ţîmpău, *Op. cit.*, p. 58; Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 74. În lucrarea profesorului M. Cotrău, anul emiterii hrisovului de danie este 1542, la fel şi în Valentina Soroceanu, *Op. cit.*, p. 150; neavând un document original, nu pot şti care este data exactă, dar, înclin să cred, că este anul 1523/1524, luând în consideraţie anii de domnie ai lui Vladilsav al III-lea, care este citat de toţi autorii; poate, se referă la anul reconstrucţiei, dar nu mai era acelaşi domn. La 1542, domn în Ţara Românească, era Radu Paisie sau Petru de la Argeş (1535-1545), vezi în Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu, Ştefan Pascu (sub redacţia), *Op. cit.*, p. 504.

[173] Doina Ţîmpău, *Op. cit.*, p. 89.

[174] Valentina Soroceanu, *Op. cit.* (II), p. 150.

[175] Doina Ţîmpău, *Op. cit.*, p. 175, 190, 195, 205, 213.

Moldova, ceea ce a condus la o evoluție și înflorire a bolnițelor. Venit la mănăstirea *Neamț* în 1779, a construit un spital, așa cum relatează biograful său, Serghie Cetfericov: *„starețul zidi în mănăstire spital, case de oaspeți (...). Grija de bolnavi, bătrâni și străini preocupa îndeosebi pe stareț, căci toți aceștia veneau la dânsul și cu lacrimi în ochi îl rugau să-i adăpostească pentru Domnul în mănăstire. Starețul așeza pe cine trebuia în spital și poruncea fratelui Onufrie (...) să le dea toată îngrijirea și odihna și să aibă pentru ei neadormită purtare de grijă”.* Spitalul fondat de călugărul Paisie Velicicovski era un azil pentru bătrâni și bolnavi (numai bărbați), accentul curativ punându-se pe dietă și regimul de viață[176].

Sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, este marcat de destrămarea accentuată a feudalismului și apariția în economie a relațiilor de tip capitalist. Trecerea la un alt model economic a condus la o creștere demografică a orașelor, ca urmare a înființării atelierelor meșteșugărești și a micii industrii. Aglomerarea orașelor va genera la un moment dat, o pătură a sărăcimii, „calicimea” urbei, a cărei întreținere, în special, în domeniul asistenței sanitare, va fi suportată într-o anumită proporție de către stat. Perioada dintre cele două secole este caracterizată și de multiplele conflicte armate dintre marile puteri vecine Principatelor Române, aducând sărăcie, lipsă și mizerie. Populația săracă era bântuită de foamete și de boli infecto-contagioase: ciumă, tifos exantematic, holeră etc. Numărul bolnavilor era în creștere, iar capacitatea bolnițelor și micilor spitale din cadrul mănăstirilor era depășită. Aspectele sociale grave în care se afla populația, trebuiau să fie gestionate la nivelul conducerii țării; se impunea astfel, crearea unui serviciu sanitar centralizat. Statul se afla în fața a două mari și grave probleme ale întregului popor: *sărăcia* și *boala*, care se extindeau tot mai mult și, cărora, trebuia să le găsească soluții de rezolvare.

[176] Ciprian Bâra, *Op. cit.*, p. 1.

II.2. Asistența sanitară în instituții laice

Primele spitale şi farmacii de obşte

Un interval mare de timp, până pe la anul 1800, serviciul sanitar în țara noastră s-a aflat sub conducerea „doftorului cel mare al Curții Gospod”[177]. Acesta coordona activitatea medicilor politiilor (oraşelor), medicilor săracilor şi al „obrazelor scăpătate”[178].

Secolul al XVIII-lea, este veacul înființării spitalelor româneşti, inițial, pe lângă mănăstiri, autorizate de conducerea țării prin hrisov. Fiecare spital era prevăzut şi cu farmacie, iar medicii şi farmaciştii, trebuiau să aibă studii universitare, certificate prin diploma emisă de forul de învățământ superior, „*numai cei ce vor înfățişa diploma pe numele lor cum că întru adevăr au petrecut cursul învățăturii după orânduială la vre una din Academii să fie volnic să ție spițerie într-această țară”* (valabil şi pentru medici)[179].

Spitalul Colțea , înființat la 14 decembrie 1704[180], în Bucureşti, a fost primul spital construit în Principatele Române, pe lângă mănăstirea cu acelaşi nume. Mănăstirea a fost zidită din piatră, de spătarul Mihai Cantacuzino (n. 1640 - d. 1714), între anii 1696-1697, pe locul unei foste bisericuțe din lemn, donat de clucerul Radu Colțea. Pe lângă mănăstire s-au construit bolnițe şi apoi spitalul, pe un teren dăruit de clucerul Doicescu Colțea. Spătarul Mihai Cantacuzino, pentru construirea spitalului a avut drept model *Ospedale di Santo Lazzaro e Medicanti* din Veneția. Primii infirmieri şi medici au fost călugării mănăstirii. Spitalul a fost dat în folosință în 15 iunie 1715 şi a avut 24 de paturi.

Toate dispozițiile privitoare la epitropi, medici, spițeri, resurse etc., sunt cuprinse în cele 32 paragrafe ale actului de fundație din 1715[181]. Despre spițerie se specifică: să fie un *„doctor cu ajutorul lui, care va fi dator să aibă la îndemână gata felurite leacuri şi feluri de buruieni tămăduitoare, pentru verice*

---

[177] Curtea Gospod = Curtea Domnească, de la cuvântul slav господин (gospodin) = domn.

[178] Ioan Bordea (dr.), *Serviciul sanitar al României şi Igiena publică între anii 1905-1922*, Tipografia „Cultura”, Bucureşti, 1924, p. 688.

[179] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 264.

[180] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 21.

[181] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 119; Florin Bengean, *Op. cit.*, p. 1; Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 198; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 21.

nevoe şi trebuinţă a bolnavilor, îngrijind de toţi cu umanitate (...) şi nu numai ziua să-i cerceteze de două ori, ci fără soroc, oricând va fi cerut la nevoe (...)"[182]. Johann Stanislaus Grotowsky (secolele XVII - XVIII), provenit din Transilvania, este cunoscut ca farmacist, care a lucrat la farmacia spitalului *Colţea*[183]. Majoritatea medicilor şi farmaciştilor care au profesat în Moldova şi Ţara Românească în acea perioadă, erau veniţi din Ardeal sau din ţările apusene, în zona transcarpatică a României neexistând şcoli superioare de profil medical şi farmaceutic.

Spitalul Pantelimon din Bucureşti a fost al doilea, construit între anii 1735-1752, în cadrul căruia era prevăzută şi o spiţerie proprie. Spitalul a fost întemeiat de domnul ţării, Grigore Matei Ghica (11 septembrie 1752 - 22 iunie 1753), cunoscut şi ca Grigore II Ghica, nepotul lui Alexandru Mavrocordat Exaporitul, prin hrisovul din 1735. Spitalul a început să funcţioneze din 1752. În testamentul lui Grigorie Ghica Vodă din acelaşi an, sunt menţionaţi: un „doftor", „spiţeria" care se ocupa de „treaba doftoriilor", un herborist, cel „ce ştie şi cunoaşte erbile de treaba doftorului şi a spiţerului, a le culege şi a le aduce la spiţerie"[184].

Spitalul Obedeanu din Craiova, clădit de Constantin Mavrocordat în penultima domnie (20 februarie 1756 - 7 septembrie 1758), în Ţara Românească, pe lângă mănăstirea *Obedeanu*, în anul 1757. Mănăstirea a fost construită în 1753 de marele boier, Constantin Obedeanu. Spitalul avea şi spiţerie[185]. Domnul ţării a dispus ca medicul spitalului să aibă grijă şi de medicamentele bolnavilor, deoarece nu exista farmacist. În 1764, se cunoaşte prezenţa chirurgului Hagi Gheorghe care avea o „spiţerie"; nu sunt informaţii

---

[182] Pompei-Gheorghe Samarian, *Ctitoria şi funcţionarea Spitalului Colţea*, în „Familii boiereşti din Moldova şi Ţara Românească - Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică", vol. III, coordonator şi coautor Mihai Dim. Sturdza, Bucureşti, 2014, p. 159; Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 119; Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 197-198.

[183] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 198.

[184] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 102; Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 120; Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 198.

[185] Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 124; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 27; Doina Ţîmpău, *Op. cit.*, p. 118. În site-ul https_//ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Craiovei, accesat, 23.07.2016, datele de construire ale mănăstirii şi spitalului sunt: anul 1747, respectiv, anul 1754 şi în Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 199.

dacă aceasta, era o farmacie de spital sau o farmacie de casă a medicului, sau o simplă „farmacie de mână”. În anul 1785, doctorul Hagi Gheorghe a decedat, iar stăpânirea a luat măsuri de a numi un alt spițer la farmacia spitalului, ceea ce denotă, că de fapt, farmacia doctorului Hagi Gheorghe era farmacia spitalului[186].

Spitalul Sfântul Spiridon din Iaşi, primul din Moldova, construit în 1757, în timpul domniei lui Constantin Mihai Cehan Racoviță (1749-1753;

Fig. 3
Portalul cu turn şi cişmelele spitalului *Sfântul Spiridon* din Iaşi (1777 - 2018).

1756-1757), pe lângă mănăstirea care i-a dat numele, socotind „un lucru prea trebuincios țării acesteia, în acest oraş (…) ce până acum încă nu s-au căutat a fi spital pentru hrana, chiverniseala, căutarea şi odihna săracilor şi a mulți bolnavi şi neputincioşi”[187]. Ctitorul bisericii, care, apoi a devenit mănăstirea pe lângă care s-a construit spitalul *Sfântul Spiridon*, a fost cămăraşul Ştefan Bosie. Începând cu anul 1751, acesta a demarat lucrările unei biserici în centrul Iaşului

[186] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 200.

[187] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 46, Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 27; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 27.

şi a bolnițelor care vor constitui apoi, ospiciul *Sfântul Spiridon*. Construcția propriu-zisă s-a desfăşurat între anii 1756-1758.

În anul 1757, odată cu înființarea spitalului, biserica a primit rangul de mănăstire. Construcția a fost amplasată pe „Ulița Hagioaei" (astăzi, bulevardul Independenței), unde se afla un paraclis, cu icoana făcătoare de minuni a *Sfântului Spiridon*. Biserica, care se află în prezent, în curtea spitalului, a fost construită în 1804, pe ruinele a două foste biserici. În 1763, sunt identificați într-un hrisov domnesc al lui Ioan Toader Callimachi, primii medici ai acestui spital, doctorii: ***Gioan Luchi*** şi ***I. Lochman***, de specialitate chirurgi. În hrisov sunt prevăzute fondurile alocate spitalului, necesare pentru întreținerea acestuia, a bolnavilor, precum şi „pentru plata doftorului, a gherahului şi spițerului". Toader Callimachi a acordat ca ajutor spitalului pentru cheltuielile necesare întreținerii, venitul cântarului din ținuturi şi din sate[188].

Activitatea spitalului se direcționa pe trei mari coordonate: „curarisirea"/vindecarea bolnavilor, grija pentru alienați, tratarea şi izolarea celor cu boli „lipicioase"/contagioase[189].

În 13 iunie 1765, Grigore Alexandru Ghica[190] a dat hrisovul pentru organizarea şi funcționarea spitalului, menționând şi spițeria, care trebuia să funcționeze permanent. Farmacia a avut ca salariați un spițer angajat „pe viață", ardeleanul ***Andonie (Anton) Faerman***, cu o leafă de 25 lei lunar, o calfă de spițer şi patru oameni pentru servicii în spițerie[191]. Farmacistul Andonie Faerman a decedat cu întreaga sa familie în epidemia de ciumă din anul

---

[188] V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. X, partea B, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1902, p. 370.

[189] Site: https://www.spitalspiridon.ro/index.php/spital/istoric-spital, accesat, 28.12.2016.

[190] Grigore Alexandru Ghica, cunoscut în istorie ca Grigore al III-lea Ghica („decapitatul"), a domnit în Moldova de două ori: 18 martie 1764 – 23 ianuarie 1767 şi septembrie 1774 – 1 octombrie 1777. Austria s-a înțeles în ascuns cu Rusia şi au cerut turcilor Bucovina. Domnul s-a opus cedării Bucovinei şi, drept urmare, austriecii au cerut turcilor să-l îndepărteze de la tron. La 1 octombrie 1777, turcii au trimis un agent executor şi l-a ucis. Capul a fost dus sultanului, iar corpul se află înmormântat în biserica spitalului *Sfântul Spiridon*, Iaşi. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_al_III-lea_Ghica, accesat, 08.08.2016. În lucrarea lui Constantin C- Giurescu, *Istoria românilor (Op. cit.,* vezi nota nr. 8), data morții lui Grigorie al III-lea Ghica este 12 octombrie 1777.

[191] V. I. Lipan , *Op. cit.*, p. 28.

1770[192]. Ioan Bordea, în lucrarea menționată în aparatul critic, pomeneşte de un spițer la acest spital, numit „Vasile Spițărul”, care, pentru „procopsala lui în meşteşugul doftoriilor era scutit de dări şi angării, având dritul să lăcuiască chiar în mănăstire”[193]. Grigore al III-lea Ghica a pus să se aducă apă pe țevi şi să se facă două cişmele la poarta spitalului. Cişmelele sunt şi în prezent, iar pe lespedea de piatră, care este deasupra lor, stă scris în limba turcă şi greacă, următoarele: *„Sub domnia lui Ghica Bei (...) a zvorât în Moldova această apă, care curge limpede şi curată. Acei cărora le este sete se mulțumesc văzând această cişmea cu două țevi, din care curge (...) apă dulce ca mierea*”[194].

Farmacia de obşte (orăşenească) propusă de Grigorie al III-lea Ghica, s-a deschis în anul 1778 sub domnia lui Alexandru Moruzi[195]. A urmat apoi înființarea de spitale şi în oraşele Buzău (1792)[196] şi Roman (1797)[197].

Spitalul Filantropia (Iubirea de oameni), construit între anii 1813-1815 în Bucureşti, a fost considerat „cel mai frumos şi mai bine clădit din toate”, după aprecierile reprezentantului Prusiei în Principatele Române (1822)[198]. În aprilie 1817, a intrat în vigoare regulamentul de funcționare a spitalului, stabilit de doctorul Constantin Caracaş, în care erau consemnate şi atribuțiile spițerului angajat al spitalului[199]. Dispunea de 90 de paturi, un număr foarte mare pentru acele timpuri. A fost clădit sub domnia lui Ioan Gheorghe Caragea (1812-1818), la „capătul barierei Podului Mogoşoaiei, lângă cişmeaua Mavrogheni, afară de politia Bucureştilor”[200]. Spre deosebire de celelalte două spitale - *Colțea* şi *Pantelimon* - ctitorii domneşti, spitalul *Filantropia* a fost

---

[192] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 200.

[193] Ioan Bordea (dr.), *Op. cit.*, p. 187.

[194] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 121.

[195] Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 201.

[196] Doina Țîmpău, *Op. cit.*, p. 134.

[197] Theodor Codrescu, *Op. cit.*, vol. XII, p. 358-360.

[198] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 121. În lucrarea Doinei Țîmpău, *Op. cit.*, p. 145, anul înființării spitalului *Filantropia,* este 1811;

[199] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 44, Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 272.

[200] Alexandru G. Gălăşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti (schituri, mănăstiri, instituții caritabile),* Tipografia „G. A. Lăzărescu”, strada Epitropiei 3, Bucureşti, 1899, p. 661.

clădit la propunerea doctorului Constantin Caracaş (n. 1773 - d. 1828), medicul oraşului. Demersurile pentru construcția spitalului au început încă din anul 1810, din partea acestuia, care, „*văzând această stare de plâns a bieților bolnavi, atâta de mulți, şi nespusa lor nevoie, mişcat de milă, văzând că nu pot să înduplec capii acestor două Spitale (Colțea şi Pantelimon) să sporească numărul paturilor (...) am propus Marelui Vornic Grigore Băleanu, atunci Agă a oraşului, să deschidă o subscripțiune, cu care să înființeze încă un spital pentru îngrijirea atâtor bolnavi fără mijloace”*. În anul 1810, spitalul a funcționat „în lăuntru, în politie”, apoi, „fiind trebuință de local mai larg, am mutat pe bolnavi la zidirea unde se cheamă Fabrica de postav, afară de Bucureşti” (cartier Grozăveşti). Numărul bolnavilor a crescut progresiv, impunându-se un spațiu mai mare, după cum spune hrisovul: „cugetat-am a face şi a zidi într-adins o zidire de spital nou pentru aceşti bolnavi (…), la loc larg şi cu aer curat”. În anul 1813, prin contribuția cetățenilor oraşului, s-a început construcția spitalului „cu două rânduri, după modelul spitalelor din țările civilizate, pentru 200 de bolnavi”. Spitalul a fost prevăzut cu farmacie, „magazie pentru medicamente”, locuință pentru farmacist, iar „sub pământ este o pivniță mare, despărțită pentru vin, medicamente şi pentru ale hranei”[201].

În anii următori s-au mai construit spitale în Bârlad (1838), înființat de monahul Sofronie Varnava[202], Focşani, pe lângă mănăstirea *Prooroc Ilie* (1838/1847)[203] etc. Înființarea spitalelor a însemnat un pas semnificativ în acordarea serviciilor sanitare calificate, posibilitatea aplicării tratamentelor conform ştiințelor medicale ale vremii, aplicarea unor măsuri de igienă.

II.3. Instituții sanitare coordonatoare şi filantropice

După înființarea spitalelor, începând cu a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, se impunea crearea unor organisme centrale, abilitate să ia o serie de măsuri organizatorice în domeniul sanitar, având drept scop, combaterea epidemiilor şi îngrijirea sănătății populației, cu precădere a celor lipsiți de posibilități materiale pentru întreținere.

---

[201] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 121-122;

[202] Florin Bengean, *Op. cit.*, p. 1.

[203] Doina Țîmpău, *Op. cit.*, p. 145.

Banat. În această parte a țării au luat ființă în anul 1772, *Casele frățești (Bruderladen)* de pe Domeniile Uzinelor Reșița. Fondurile erau asigurate din cotizații și erau folosite pentru ajutorul bătrânilor, văduvelor, a celor incapabili de muncă, pentru consultații și medicamente gratuite sau cu preț redus, în caz de boală. În spitalele *Caselor frățești* au funcționat și farmacii[204].

Țara Românească. Domnul țării, Alexandru Ipsilanti, a înființat *Epitropia Obștească* sau *Vornicia Obștirilor* în data de 10 decembrie 1775, organ sanitar central, cu atribuții de asistență publică și de „edilitate" în București, și anume: îngrijirea orfanilor, invalizilor, infirmilor, bătrânilor și boierilor scăpătați, aplicarea unor reguli de igienă. Costurile serviciilor medicale acordate la domiciliu bolnavilor săraci, erau suportate din *cutia milelor*, fond realizat prin donațiile marilor boieri și ale mănăstirilor, precum și din impozitele breslelor meșteșugărești[205]. În anul <1765>, doctorul *Gheorghe Saul* activa în toate cele trei Țări Române, „fiind totodată paharnic, judecător, precum și istoric"[206]. Doctorul Dimitrie-Luca Caracaș (n. 1728 - d. 1804), medic primar al capitalei Valahiei (1784) numit de domnul țării, Mihai Suțu (prima domnie în Țara Românească, 1783-1786)[207], era însărcinat „cu căutarea gratuită a săracilor". Alexandru Moruzi a desemnat în 1793 pe „Dohtorul Ion" cu îngrijirea sănătății „obrazelor scăpătate"; fiind plătit din *cutia milelor*, acorda consultații gratuite și la domiciliul bolnavilor săraci[208]. S-au angajat „doftori ai politiei" și în orașele: Tg. Ocna (1781), Botoșani (1793), Iași (1795). În 1798 s-au înființat în București patru posturi de medici comunali pentru îngrijirea gratuită a săracilor, iar apoi, un post la Ploiești[209]. Pentru acordarea serviciilor

---

[204] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 29.

[205] *Ibidem*, p. 31; Ștefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 46.

[206] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 81.

[207] Lelia Zamani, *Spitalul iubirei de oameni (Filantropia),* Muzeul Municipiului București, site: www.e-antropolog.ro/2012/10/spitalul-iubirei-de-oameni-filantropia/, accesat, 15.08.2016.

[208] Antoneta Lucașciuc, *Doctorul fără urme: Dimitrie Ioan Marcu,* în „Viața Medicală", nr. 30 (1384) din 20 august 2013, p. 1; Site: www.viata-medicala.ro/Doctorul_fara_urme_Dimitire_Ioan_Marcu.html*articlID_7311-dArt.html, accesat, 25.09.2016.

[209] Ioan Bordea, *Op. cit.*, p. 688.

medicale în județe, s-au trimis medici din Bucureşti. În localitatea Muscel a fost trimis Șetrarul Ioan (Dimitrie Ioan Marcu)[210] de la spitalul *Colțea.*

A fost înființată *Casa privegherii* cu rol în prevenirea şi combaterea epidemiilor. Pentru prevenirea ciumei (1763) au fost suspendate bâlciurile, bolnavii au fost separați de cei sănătoşi, au fost arse locuințele celor bolnavi [211].

Pentru îmbunătățirea activității farmaciilor, prezente şi acestea în actul medical, Alexandru Ipsilanti a emis *Pitacul din 5 ianuarie 1797*. În unul dintre paragrafe, se cerea, ca spițerii să nu perceapă prețuri mai mari decât cele prevăzute legal (taxa farmaceutică) şi să prepare corect medicamentele: „*un spițer pentru iubirea de argint, să nu ia mai mult decât coprinde în tarif, sau de nu va pune toate felurile dohtoriilor ce coprinde în rețetele dohtorilor, pentru câştig, acel spițer de se va dovedi cu adevărate mărturii, să aibă a se păgubi cu geremea câte 24 galbeni împărăteşti, de câte ori se va afla cu acest fel de vicleşug”*[212].

Moldova. Măsuri organizatorice în domeniul sistemului sanitar s-au instituit şi în această provincie românească. În 22 decembrie 1759, domnul Moldovei, Ioan Toader Callimachi (7 august 1758 - 11 iunie 1761), a înființat *Epitropia Casei Sfântul Spiridon* din Iaşi, având drept scop, susținerea activităților de asistență socială[213]. Istoricul *Epitropiei Casei Sfântul Spiridon* a pornit încă din anul 1734, când boierul Ştefan Bosie a cedat un teren la *Măgura Iaşilor* pentru un cimitir al celor morți în epidemia de ciumă. Acesta a înființat şi bolnița din cadrul mănăstirii *Sfântul Spiridon* (1752), unde apoi, s-a clădit spitalul (1757), prin hrisov domnesc[214]. Grigore al III-lea Ghica, în septembrie 1776, „rupând şi surpând toate condicele vechi ce au fost până acum”, a

---

[210] Antoaneta Lucaşciuc, *Op. cit.*, p. 1; Site: www.viata-medicala.ro/Doctorul_fara_urme _Dimitire_Ioan_Marcu.html*articlID_7311-dArt.html, accesat, 25.09.2016.

[211] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 46; Site: www.smcmro/index/istoric.html, accesat, 25.09.2016.

[212] N. I. Angelescu, *Op. cit.*, p. 39, Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 35.

[213] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 27.

[214] https://ro.wikipedia.org/wiki/Epitropia_generală_a_Casei_Spitalelor_Sfântul _Spiridon, accesat, 25.09.2016. Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 120, arată că jitnicerul Ştefan Bosie, ajutat de hatmanul Vasile Ruset şi negustorul Atanasie Lipscanul „s-au îndemnat să facă o biserică în Iaşi, întru prăznuirea Sfântului Spiridon”; planurile s-au schimbat, din biserică s-a clădit mănăstire, iar apoi, spital (1757).

introdus o serie de reforme în domeniul sanitar, asemenea celor date de Alexandru Ipsilanti în Țara Românească. A reorganizat *Vornicia obştii*, atribuindu-i şi rol în asistența sanitară, a organizat corpul medical prin înființarea *Casei Doctorilor* sau *Epitropia specială*, a creat instituția „medicului public", numind pentru întâia oară un doctor al obştii şi spițeria de obşte (orăşenească)[215]. Din fondurile *Casei doctorilor* s-au asigurat plățile „doftorului politiei", moaşei şi cheltuielile spițeriei. Veniturile *Casei doctorilor* erau obținute din „2 parale la leu din lefile ce se dau de la *Casa Răsurilor*" (un bir suplimentar pe lefile boierilor), „venitul fabricii de huscă înființată în 1813", iar din 1814, „primesc venitul harabagialicului din Galați. Aceste « iraturi » servesc pentru plata a doi doftori ai politiei, un gerarh şi mai multe moaşe"[216].

Inițiativa acestuia, a fost continuată de următorii domni, astfel că, la 28 ianuarie 1778, Constantin Moruzi (octombrie 1777 - 8 iunie 1782, Moldova) a întărit documentul din septembrie 1776 „spre întemeiere Doftorului Obştii, cum şi a spițăriei". Acesta motivează măsurile luate, spunând că populația săracă are nevoie de „doftor şi di doctorii", deoarece *„prețul doftoriilor îl îngreuia mai mult pistecât se cade (...), iar cei scăpătați ajung dintr'această pricină la o nebăgare de seamă, lăsându-se în primejdie viața lor atât cei din oraşul Iaşii cum şi mai vârtos cei de la țară".* Pentru buna funcționare ale celor două organisme ale obştii, domnul țării a prevăzut şi venituri pentru „leafa doftorului şi cheltuiala spițăriei (…) spre întemeerea spițăriei obştii (…)"[217]. În octombrie 1778 (anul când a fost deschisă farmacia obştii), a întărit cele expuse anterior şi a precizat: „să se ia din veniturile ocnei câte una mie cinci sute lei pe tot anul" pentru a se asigura plata doctorului şi cheltuielile spițeriei de obşte[218]. În ajutorul săracilor se vine şi prin înființarea în Iaşi a „cutiei milosteniei" (1776)[219].

---

[215] I. Ghelerter, Al. Pescaru, *Istoria organizării ocrotirii sănătății*, în volumul „Organizarea ocrotirii sănătății", sub redacția: T. Ilea, L. Grom, P. Pruteanu, Edit. Medicală, Bucureşti, 1956, p. 45.

[216] V. A. Urechia, *Istoria Românilor*, vol. X, partea B, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl", Bucureşti, 1902, p. 369-370.

[217] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 505-506.

[218] V.I. Lipan, *Op. cit.*, p. 32; P. Cazacu, I. C. Frunză, *Material documentar pentru rezolvarea chestiunii farmaciilor în România*, Bucureşti, Tipografia „Cultura", 1916, p. 24.

[219] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 47.

În 25 august 1785, s-a stabilit ca spițeria spitalului *Sfântul Spiridon* să deservească şi politia (oraşul), ca spițerie orășenească[220]. În perioada anilor 1740-1793, în Iaşi, au fost o serie de medici în serviciul Curții domneşti, dar şi în cadrul spitalului *Sfântul Spiridon*. În august/septembrie 1741, a venit de la Paris, la curtea lui Constantin Mavrocordat, doctorul *Bertin***,** însoțit de chirurgul *Benedict/Benoit Lochman*. Doctorul Bertin s-a întors în Franța, iar medicul B. Lochman a rămas în Moldova. S-a căsătorit, a avut doi copii: Gian Antonio şi Ioan. Ioan Lochman a deschis o farmacie în Iaşi, în anul 1793. În timpul războiului ruso-turc din 1770, „Monsieur Lochman, chirurgien et apothicaire de la ville de Jassy en Moldavie" s-a retras la Udvarhely, în Transilvania[221].

Petru Depasta era unul din cei doi medici misionari din Padova, aflați în serviciile lui Constantin Mavrocordat, în Moldova, pe la anul 1741-1745[222]. A fost un medic erudit, aşa cum relatează Markos Antonios Karasaitis la data de 10 octombrie 1742, în jurnalul de călătorie al lui Constantin Mavrocordat: „(…) doctorul Depasta, al doilea medic al Alteței Sale, om de mare erudiție şi foarte drag domnului, care era întreținut cu un salariu de 320 groşi pe lună"[223]. Petru Depasta a murit spre sfârşitul anului 1770, pe timpul ocupației ruseşti şi a fost înmormântat în mitropolia Bucureştiului[224]. În anul 1753, era în serviciul lui Constantin Cehan Racoviță (Moldova), medicul *Giuseppe A. Pisani*, care a fost pus în lanțuri de către acesta, pe motiv că a ucis cu medicamente pe doamna țării; bolnava murise de ftizie[225]. Dintre medicii care au activat în Iaşi

---

[220] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 33.

[221] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 514.

[222] Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821),* Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969, p. 374-375.

[223] Sorin Grigoruță, *Un doctor ieşean din a doua jumătate a veacului XVIII: Dracache Depasta,* site: https:/www.academia.edu/15026149/Un_doctor_ieşean_din_a_doua_jumătate_a_veacului_XVIII_Dracache_Depasta, accesat, 15 .10. 2016. Constantin Mavrocordat a fost mazilit în 1749 şi exilat pe insula Lemnos.; jurnalul de călătorie l-a întocmit Markos Antonius Karasaitis. Medicul său, Petrache Depasta, a rămas la Constantinopol, dar a menținut legătura cu acesta, iar la revenirea în Țările Române a lui Constantin Mavrocordat, i-a fost alături, vezi în Sorin Grigoruță, *Op. cit.* p. 34, Nicole Iorga, *Op. cit.*, p. 375.

[224] *Idem.*

[225] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 26.

în anii 1763-1764, semnalați în registrul domnesc de cheltuieli, au fost doctorii *I. Drăcachi*[226] şi *Iordachi*[227].

În 18 septembrie 1763, a fost menționat în Iaşi, doctorul ***Drăcache Depasta*** când a cumpărat case de la căminarul Iordache Bălăsachi. Se pare, că acesta a fost fiul doctorului Petru Depasta, menționat în text, medic grec din Peloponez, cu studii efectuate în Italia. A fost căsătorit cu Ecaterina Rosetti (generația VI/29, n. 1727?, decedată în primul sfert al secolului al XIX-lea) fiica lui Iordache Rosetti (Baston) şi a Catrinei Costandache. A acumulat o avere considerabilă, s-a numărat printre marii boieri ai țării. A jucat un rol deosebit şi în viața politică; fiind intelectual, cunoscând mai multe limbi, a avut un rol important în diverse negocieri politice între marile puteri ale vremii: Rusia, Turcia, Franța. A activat în serviciile secrete din acea perioadă[228].

A decedat în 1803. Neavând copii, averea a fost lăsată unei nepoate dinspre soție, Maria Depasta, căsătorită cu Teodor Başotă, care a trebuit să îi scoată casele la „sultan mezat", pentru a-i achita datoriile lăsate. Am insistat asupra acestui personaj, deoarece are legătură cu Catinca Lascarachi, beneficiara unor rețete prezentate în lucrare. Lascarachi[e] Rosetti (generația VI/1), soțul Catincăi, a fost văr al Ecaterinei Rosetti Depasta.

În anul 1805, nepoata doctorului Drăcache Depasta, Mărioara Depasta, a vândut casele cumpărate de acesta de la „răposatul" Iordache Bălăsachi, de

---

[226] I. Dracachi, aşa cum apare scris în dicționarul amintit, nu ştim exact dacă este Iacob sau Iordache Dracachi, sau este „Iacob Dracache - alias Dracu Sutzu" din studiul lui Al. Raicoviceanu şi C. I. Bercuş, *Un medic din secolul al XVIII-lea amator de istorie şi poezie: doctorul Iacob Dracachi – alias dracu Sutzu".* V. A. Urechia, în *Istoria Românilor",* vol. II (1774-1786), Bucureşti, 1892, p. 272, precizează: „Dintre oamenii mai învățați de la curtea lui Grigore Ghica putem cita, după seama de care ne ocupăm pe doctorii Drăcache Iacob, Caragea şi Fotache şi pe dascălul Teodoru", informație preluată de autor din Sama Visteriei Moldovei (1776). Sorin Grigoruță, în lucrarea menționată, arată că în Sama Visterei Moldovei de la 1776, nu sunt informații despre doctorul Iacob Drăcache, ci doar despre spătarul Iordache Drăcache, căftănit la 9 ianuarie 1776, iar medicii de la curte au fost: Drăcache Depasta, Iacob Caragea şi Fotache, deci, informațiile despre doctorul Iacob Drăcache din studiul lui Al. Raicoviceanu şi C. I. Bercuş, coincid cu semnalmentele doctorului Drăcache Depasta.

[227] *Dicționar cronologic-Medicină şi farmacie*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 80.

[228] Radu Rosetti, *Op. cit.*, p. 102.

lângă mănăstirea *Dancu*, vistiernicesei Catinca Lascarachi, prin „sultan mezat”, la preţul de 13.600 lei.

În această perioadă, au mai funcţionat la Iaşi, doctorii *Iacob Caragea*, fiul postelnicului Constantin Caragea, cu studii de medicină la Universitatea din Leyden (Olanda)[229] şi *Săndulache Fotache* (1776)[230], des întâlnit în condicele de plată ale spitalului *Sfântul Spiridon*, cărora li s-a alăturat şi un anume doctor *Pandele*[231]. Doctorul Fotache a fost medicul favorit al lui Grigore Alexandru Ghica, doctor al „curţei Gospod”, căruia i-a dat învoire să construiască o spiţerie din piatră, pe un loc domnesc, „lângă poarta Curţei”. Intervenind evenimentele prin care domnul a fost ucis, nu se cunoaşte dacă farmacia a mai fost înfiinţată. Se pare totuşi, că farmacia „Spiţeria Curţei”, de mai târziu, o filială a „Spiridoniei” a fost farmacia doctorului Fotache[232]. În anul 1786, august 1, chirurgul *Johann Gottlieb Herletz* a obţinut hrisov să deschidă o farmacie în Iaşi[233], dar a decedat în 1793 de „hitzges Fieber”(friguri inflamatorii), iar farmacia nu a mai fost înfiinţată. Doctorul Herletz a activat la spitalul *Sfântul Spiridon*; se aminteşte în acelaşi an şi de doctorul *Schmeltz*[234].

În intervalul acestei perioade, se întâlneşte la Iaşi, medicul *Gheorghe Sculida* (Georzaky Skulida), cunoscut şi sub numele de clucerul Giorgiachi Sculida sau clucerul Fârţog Doftorul. Acesta a decedat în 25 octombrie 1791, iar lucrurile şi averea sa au fost inventariate şi trecute în catastih, la porunca domnului Mihai Suţu (6 iunie 1794). A avut o fiică, Zoiţa şi doi feciori: Ioan şi Samoil. Mihai Suţu îl numea *doctorul Gheorgache*.

La reforma sanitară şi-au adus contribuţia şi spiţeriile, iniţial cele particulare, iar apoi, şi spiţeriile de obşte: spiţeria spitalului *Colţea* (1704); în 1709 s-a deschis o farmacie publică la Cluj, în 1714 spiţerul *Johann Adolph Walepagi* din Mediaş făcea comerţ cu preparate farmaceutice, în 1720 s-a deschis prima farmacie orăşenească din Sighişoara. În Iaşi, este remarcat în

---

[229] Sorin Grigoruţă, *Op. cit.*, p. 34-35.

[230] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 31.

[231] Sorin Grigoruţă, *Op. cit.*, p. 45.

[232] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 503-504

[233] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 34

[234] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.* vol. II, p. 514.

iunie 1670, *Mihalco spiţerul*, în 1728 este semnalată la Iaşi prezenţa lui Mihai spiţerul (probabil, acelaşi Mihalco); la 1735, prin înfiinţarea spitalului *Sfântul Pantelimon* era prevăzută şi farmacia; în 1741, în Braşov funcţionau 4 farmacii particulare, urmează farmacia de obşte a spitalului *Sfântul Spiridon,* iar în anii 1763-1764, se întâlnesc la Iaşi, în registru domnesc de cheltuieli, spiţerii *Thomas Gref*[235] şi *Antohi*[236] . La controlul spiţeriilor din 8 martie 1797, existau în Bucureşti, 9 farmacii; în 1811, la Iaşi, existau doar 4 farmacii şi, ca urmare, Divanul Moldovei a aprobat înfiinţarea altor două: una, a doctorului *Dimitrie Samurcaş*, iar cealaltă, a farmacistului *Simion Cazubinschi*[237].

Măsurile organizatorice sanitare s-au perfecţionat de la o perioadă la alta, în raport cu cerinţele sociale şi dezvoltarea economică a ţării. În Moldova, la 1 ianuarie 1803, cele trei organisme de asistenţă socială: *Epitropia Casei Doftorilor, Epitropia Casei Sfântul Spiridon* şi *Casa Milelor* s-au reunit şi au format o nouă instituţie cu denumirea de *Vornicia de obşte,* organ administrativ central, având atribuţii medico-sanitare, care va primi numele de *Vornicia de politie* (1813) sub domnia lui Alexandru Callimachi[238].

În 1804, la Iaşi, a fost înfiinţată o nouă instituţie de ajutor a orfanilor, numită „orfanotrofia”[239] (orfelinat). După anul 1800, s-au angajat medici în majoritatea oraşelor mai dezvoltate: Focşani (1803), a fost numit ca medic comunal, doctorul *Spiridon Caligheros*, cu o plătită lunară de 80 taleri; în acelaşi an, a fost angajat pe întreaga Moldovă ca medic vaccinator, doctorul *Fröelich*[240]; Bârlad, doctorii *Huber* (1805) şi *N. Laffari* (1815); Botoşani, doctorul *Schelţ*, care a fost urmat în perioada 1806-1810, ca „doctor al târgului”

---

[235] Spiţerul Thomas Gref a sosit în Moldova în anul 1723, ca spiţer al Curţii; s-a retras în 1739, odată cu retragerea trupelor de ocupaţie rusă, vezi în V. I. Lipan, *Op. cit.,* p. 23.

[236] V. I. Lipan, *Op. cit.,* p. 27; Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.,* vol. I, p. 174 şi vol. II, p. 501.

[237] V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 22, 42. În lucrarea de faţă sunt înscrise în mod cronologic, toate farmaciile care au fost înfiinţate în România de la începuturi până în anul 2000.

[238] *Ibidem*, p. 39; Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.,* p. 68; *Dicţionar cronologic - Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 97.

[239] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.,* p. 68.

[240] Ioan Bordea, *Op. cit.,* p. 688.

de Dimitrie Samurcaş[241]. În anul 1811, acesta a deschis o farmacie la Iaşi, condusă de mijlocitorul său, spițerul *Alexandru Toma*[242]. În anul 1812, a fost angajat în Botoşani, ca „medic al târgului", doctorul *A. Carusso*, iar în 1816, doctorul *Scheltzer*. În Tg. Ocna, în 1812, lucra doctorul *Sigismund Eperjes*, magistru în chirurgie, absolvent al *Liceului medico-chirurgical* din Cluj (1810); Bacău (1818), doctorul *I. Vilner;* la Roman, din 1824 se întâlnesc ca medici ai oraşului, doctorii *N. Kiriakopol* şi *A. Theodori*[243].

După înființarea instituțiilor specifice asistenței medico-sanitare şi angajarea de medici ai oraşelor, activitatea s-a orientat pe *măsuri de prevenție* şi *tratament*, în special, pentru epidemiile vremii. În acest sens, în 27 noiembrie 1784, la Lichereşti, județul Ialomița, pe Dunăre, s-a instalat un punct carantinal, pentru a se împiedica pătrunderea ciumei în Țara Românească[244]; în 16 decembrie 1813, în Muntenia, s-a ordonat tuturor farmaciilor şi prăvăliilor să deservească populația la un geam, fără a deschide uşa, cu scopul să evite răspândirea ciumei[245]. S-au înființat aşa-numitele „lazarete"[246] pentru izolarea „ciumaților" şi „tagma cioclilor", care se ocupa de depistarea, strângerea şi îngroparea morților de ciumă, ca exemplu: lazaretul de la schitul *Tărâța* (1721), lazaretul de la Roman (1788) şi cel de la mănăstirea *Hlincea* din *Măgura Iaşilor*. În 1761, Grigore Callimachi a destinat această mănăstire pentru izolarea ciumaților[247], iar lazaretul s-a organizat prin 1808; cel de la Galați (1813) etc.[248]. Pentru ameliorarea aprovizionării cu apă a oraşului Iaşi, Alexandru Moruzi, în 1804, a dispus amenajarea unei haznale centrale, la Golia. În acelaşi an, la 1 august, în Bucureşti s-a înființat un serviciu de ridicare a gunoaielor de

---

[241] Nicolae Iorga, *Documente privitoare la familia Callimachi,* vol. I, Edit. Minerva, Bucureşti, 1902, p. 157.

[242] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 42.

[243] Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 69-70.

[244] *Dicționar cronologic - Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 88.

[245] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 42.

[246] Lazaret = spital izolat pentru persoane presupuse a fi contagioase (DEX 2009).

[247] *Dicționar cronologic - Medicină şi farmacie,* Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 80.

[248] Doina Țîmpău, *Op. cit.*, p. 218, 235, 247; Ştefan-Gheorghe Ciulei, *Op. cit.*, p. 70.

pe cele patru „poduri” ale oraşului[249]. Pe fiecare etapă, s-au aplicat noi măsuri, în raport de cerințele sociale, igienice şi medicale care se impuneau.

La 25 august 1830, s-a înființat la Bucureşti, *Comisia Doctoricească*, care a supravegheat activitatea medico-farmaceutică din Muntenia[250]. O „comisie doctoricească” a funcționat în aceeaşi perioadă şi în Iaşi. La 12 decembrie 1831, această comisie arăta că raportul dintre populație şi numărul de farmacii existente în Iaşi, este de 1 / 4200 locuitori[251]. Măsurile luate pentru organizarea sanitară a țării au vizat, pentru început, populația urbană. La începutul veacului al XIX-lea populația majoritară exista la sate, deoarece procesul de urbanizare era destul de redus. În procente, populația urbană se prezenta în felul următor: 7,1% pentru Transilvania, 5,8% în Moldova, respectiv 5,7% în Țara Românească[252]. Organizarea sanitară în mediul rural poate fi legată de „ravagiile” ciumei din anii 1828-1829. Pentru prima oară, s-a întocmit un „plan pentru revizuirea şi curățenia generală” la sate. Acțiunea a fost coordonată de trei generali prin ofițerii desemnați, funcționari ai „carantinei” şi medici. Acestor forțe li s-au adăugat boierii locului şi biserica[253].

Bolnavii de la sate, nu beneficiau de îngrijiri medicale specializate, aceştia se tratau în mod empiric, folosind ierburi de leac, descântece, sau ce mai ştiau „doftoroaele” satului.

Activitatea de asistență sanitară s-a perfecționat permanent, mai ales, după aplicarea *Regulamentului organic* în Principatele Române: Țara Românească (1831) şi Moldova (1832). Regulamentul organic a constituit

---

[249] *Dicționar cronologic - Medicină şi farmacie,* Edit, Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 98.

[250] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 48.

[251] *Ibidem*, p. 50.

[252] Andrea-Elena Neculau, *Evoluția istorică a organizațiilor sanitare româneşti-repere istorice analizate prin prisma determinismului social şi politic din perioada de la începutul secolului al XIX-lea şi până la jumătatea secolului al XX-lea*, teză de doctorat, Universitatea „Transilvania” Braşov, 2015, p. 10. Site: www.unitbv.ro/Portales/31/Sustineri de doctorat/Rezumate2015/ NeculauAndrea.pdf, accesat, 25.11.2016; vezi şi în Bogdan Murgescu, *România şi Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Edit. Polirom, Bucureşti, 2010, p. 61.

[253] Dr. Livia Chiriță, *Scurt istoric al asistenței medicale în România*, în Revista „Medicina familiei”, nr. 13, (octombrie 1977), p.1, pe Site-ul: www.medfarm.ro/mf/mf13/istm13.html, accesat, 25.11.2016.

precursorul constituției moderne a României. Până la aplicarea acestuia, asistența sanitară în Moldova şi Țara românească s-a făcut după pitacuri şi hrisoave domneşti. Conform măsurilor prevăzute în Regulamentul Organic, s-a înființat un organ sanitar superior, numit *Comitetul Carantinelor* (30 aprilie 1831), care, ulterior, s-a transformat în *Comisii de sănătate* ce au funcționat pe lângă *Ministerul Trebilor din Lăuntru,* devenit apoi, *Ministerul de Interne*[254]. Acestea reprezentau puterea centrală la nivelul fiecărui principat. Din punct de vedere sanitar, principatele au fost împărțite în regiuni sanitare numite *ocruguri*, cinci pentru Moldova şi şase în Muntenia, fiecare regiune sanitară având un medic, un chirurg şi zece moaşe. Acestea aveau ca atribuții prevenirea şi combaterea epidemiilor, a bolilor venerice, a rabiei şi a pelagrei[255]. Prin decizia generalului Kisseleff, din 2 aprilie 1832, a luat ființă în Bucureşti, *Eforia Spitalelor Civile* prin reunirea *Fundațiilor Colțea, Pantelimon* şi *Filantropia*. *Eforia Spitalelor Civile* a constituit o instituție de binefacere, acordând asistență sanitară gratuită tuturor bolnavilor „fără distincție de naționalitate şi religie”[256].

Adevărata reformă sanitară a fost înfăptuită sub conducerea doctorului ***Carol Davila***, cel care a pus pe baze ştiințifice întreg sistemul sanitar românesc: învățământul şi practica medicală, precum şi cea farmaceutică, în intervalul de timp 1855-1885. După Unirea Principatelor Române, a avut loc reunirea administrației sanitare din cele două principate, prin *Decretul domnesc* din 25 august 1862, înființându-se *Direcția Generală a Serviciului Sanitar*, coordonată de doctorul Carol Davila, în calitate de Inspector General[257]. Vicepreşedinte al *Serviciului Sanitar* a fost numit doctorul *Iacob Felix* (n. 1832 - d. 1905).

Primul regulament privind crearea cadrului instituțional şi organizarea serviciilor sanitare județene a fost *Regulamentul pentru Serviciul Sanitar al județelor* din 24 august/13 septembrie 1873[258]. Serviciul sanitar se afla în subordinea *Ministerului de Interne*, iar din 22 aprilie 1922, a trecut sub

---

[254] Paul Negulescu, George Alexianu, *Regulamentele organice ale Valahiei şi Moldovei,* Întreprinderile Eminescu S.A., Bucureşti, 1944, p. 69.

[255] Livia Chiriță, *Op. cit*., p. 1.

[256] Alex. G. Găleşescu, *Eforia spitalelor civile din Bucureşti,* Bucureşti, 1899, vol. II, p. 6.

[257] Ioan Bordea, *Op. cit*., p. 40.

[258] *Monitorul Oficial*, nr. 195 din 24 august/13 septembrie 1873, p. 2009.

coordonarea *Ministerului Sănătății Publice al Muncii şi Ocrotirilor Sociale*[259]. În teritoriu, era condus de medicul primar al regiunii.

În anul 1874, a fost promulgată *Legea pentru organizarea sanitară*. Această lege a pus bazele juridice şi administrative ale ocrotirii sănătății publice în România[260]. Legea a fost elaborată de o comisie de medici şi farmacişti, în fruntea căreia s-au aflat doctorii *Anastasie Fătu* şi *Iacob Felix*, ca raportori. Legea a fost publicată în data de 16 iunie 1874, prin *Decretul domnesc nr. 1246*. La articolul nr. 102, se prevedea desfiinţarea asociaţiilor profesionale, iar despre concesii se preciza că „se dau personale şi netransmisibile”[261].

În particular, despre Serviciul sanitar al judeţului Bacău avem informaţii că la înfiinţare avea un medic primar, trei doctori de circumscripţie şi opt moaşe care „alergau pe extinsul teritoriu al judeţului Bacău pe jos sau cu mijloacele de transport ale timpului, pentru îngrijirea şi vindecarea bolnavilor, a celor năpăstuiţi de accidente, muşcaţi sau răniţi de animale sălbatece şi lovirile semenilor”[262]. Organizarea serviciului sanitar al oraşului Bacău a început din 1873, când a fost numit ca doctor al comunei, medicul *V. Mancaş*, iar primăria a alocat sume „mai mărişoare” pentru gratuităţi. Primul medic primar al judeţului Bacău a fost doctorul *N. Dumbrăveanu*[263]. Medicii care şi-au desfăşurat activitatea în Bacău, între anii 1850-1900, au fost:

- 1850-1860: C. Prodan, Şendelea, Fr. Müller, Torceanu, Maizels (Meisels) şi Barder.
- 1860-1870: Zigura, Luis Collin, N. Dumbrăveanu.
- 1870-1900: V. Mancaş, Edvin Baroni, Fişler (Fischler), Hilariu, Marcovici, Gh. Ţonciu, Adam, Telemac Iamandi, Bril, Bădescu.

Cu excepţia doctorului Bădescu, toţi ceilalţi, aveau „titluri obţinute în străinătate”. În anul 1900, mai erau în viaţă, nouă, dintre aceştia[264].

---

[259] *Monitorul Oficial*, nr. 16 din 25 aprilie 1922, p. 729.

[260] Andrea-Elena Neculau, *Op. cit.*, p. 14.

[261] Maria Pascu, *Op. cit.*, (I), p. 62.

[262] Dumitru Zaharia, *Bacău – Istorie adevărată,* Edit. Babel, Bacău, 2013, p. 581.

[263] Grigore Grigorovici, *Bacăul din trecut şi de azi, 1933*, Tipografia Municipiului Bacău, 1933, p. 135.

[264] Costache Radu, *Bacău de la 1850 - 1900*, Tipografia H. Murgulius, Bacău, 1906, p. 152-156.

Organizații profesionale. Un rol important în organizarea şi dezvoltarea sistemului sanitar românesc au avut-o organizațiile profesionale, care pledau pentru aplicarea științifică a metodelor de tratament, pentru dezvoltarea învățământului medico-farmaceutic românesc. În data de 11 ianuarie 1830, la Iaşi, un grup de medici şi cărturari au înființat asociația *Jassyer medicinischer Leserverein (Cercul medical de lectură din Iaşi)*[265]. În programul asociației, pe lângă alte multe obiective, erau prevăzute: propăşirea sănătății publice prin construirea de aşezăminte medico-chirurgicale şi de obstetrică, editarea de lucrări științifice accesibile populației pentru a propaga în rândul acesteia cunoştințe despre igienă şi prevenția unor boli, eliminarea şi stoparea practicilor medicale neştiințifice. Medicii inițiatori au fost *Iacov[b]-Christian-Stanislaus Czihak* (n. 1800 - d.1887; 1888 după A. Carată) şi *Mihail Zotta* (n. 1800 - d. 1864). Asociația a cuprins un număr de 21 de membri, dintre care, o parte, au fost farmacişti: *Johann Lochman* (n. 1773 - d. 1842), *Ferdinand Kloss*, *Johann (Ion) Kraus* (n. ? - d. 1846), *Ion Vasiliu* (sec. XIX), *Anton Abrahamfi* (sec. XIX). Acestora li s-a adăugat şi profesorul *Gheorghe Asachi* (n. 1788 - d. 1869). „Cercul" a suferit mai multe transformări, devenind apoi, *Societatea Moldo-Romanica*, *Societatea Medico-Istoria Naturală* şi, în cele din urmă, *Societatea de Medici şi Naturalişti din Iaşi*. În cadrul organizației s-a tipărit periodicul *Buletinul Societății de Medici şi Naturalişti* (1887), devenit în 1924, *Revista medico-chirugicală.* Între anii 1949-1956 revista a fost suspendată, apoi şi-a reluat activitatea şi se editează şi în prezent. *Societatea* şi *Revista* au fost premiere ale acelor timpuri în Iaşi[266].

Primele organizații profesionale care s-au creat în domeniul farmaciei au fost *gremiile farmaceutice*. În anul 1832, este menționat „Gremiul spițerilor din Braşov"; în 25 martie 1836, a fost aprobat „Gremiul spițerilor din Bucureşti" de către domnul țării, Al. D. Ghica (Țara Românească, 1734-1842). Conducerea gremiului se numea *stărostie,* şi era subordonată *Guvernului* şi *Comisiei Doftoriceşti* (Muntenia). *Gremiul spițeresc din Moldova* a luat ființă la 5 aprilie 1854, prin hotărârea *Comitetului sănătății*, comunicată *Sfatului*

---

[265] Ana Carată, *Op. cit*., p. 129-130; Marțian Cotrău, *Op. cit*., p. 139.

[266] Marțian Cotrău, *Op. cit*., p. 139, Ana Carată, *Op. cit,* p. 130-131 şi site: https://www.spitalspiridon.ro/index.php/spital/istoric-spital, accesat, 29.12.2016.

Administrativ. A funcționat din anul 1855. În anul 1880, s-a înființat *Societatea Farmaciştilor din România*, ca urmare a desființării *Societății Farmaciştilor Români* (fondată în 1 octombrie 1869). Primul preşedinte a fost Andreas Frank (n. 1815 - d. 1900)[267]. În Arhivele Bacău, se află un inedit document, o diplomă de membru al acestei societăți din 1 ianuarie 1883, aparținând farmacistului Alexander Kostkowski din Podu Turcului, județul Bacău. Pe diplomă sunt semnăturile preşedintelui Andreas Frank şi a lui Teofil Witting, secretar. Documentul original are dimensiunea de 47/37,50 cm; se pot vedea imprimate simbolul farmaciei, Esculap, părintele artei medico-farmaceutice şi fiica sa, Hygea, considerată prima femeie practicantă a profesiei de farmacist, aparate din laboratorul farmaciei: un aparat de barbotat gaz (Kipp), o instalație de distilat, un mojar, un stativ cu eprubete[268].

SOCIETATEA FARMACISTILOR
din
ROMANIA

Conform art. 7 al. 2 din Statute
Domnul Alexander Kostkowski
Farmacist in Podu Turcului este admis ca membru
activ al Societatii Farmacistilor din Romania
Dat in Bucuresci anul 1883 luna Ianuarie 1 ziua

Presedinte: Secretar

Nro

Fig. 4

Diploma de membru al Societății Farmaciştilor din România[269]

---

[267] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 128-132.

[268] Maria Pascu, *Document inedit din istoria farmaciei băcăuane*, în Revista „Galenus”, nr. 77, martie 2014, p. 70.

[269] DJAN Bacău, fond *Colecția Documente*, cota I/CXX, inv. 2667.

III. PRESCRIPȚIA MEDICALĂ sau REȚETA FARMACOTERAPICĂ

III.1. Definiție şi istoric

Definiție. Prescripția medicală sau simplu spus, „rețeta”, se defineşte ca fiind „formularea în scris a unei doctorii şi a modului de a o prepara; prescripție a medicamentelor necesare unui bolnav; *p. ext.* formular special folosit de medic pentru prescrierea medicamentelor” (DEX’09). Definiția cuprinde trei aspecte: primul se referă la rețeta magistrală, deoarece implică modul de preparare, al doilea, este cel al unei prescripții medicale numai cu medicamente de industrie sau oficinale (de laborator) şi al treilea aspect, cel al unui document imprimat. Acest formular în lumea medicală poartă numele şi de „blanchetă”, termen adoptat probabil, de la imprimatele pentru telegrame, în care textele sunt sumare, cu indicații stricte şi personalizate. Rețetele magistrale poartă această denumire după titlul ştiințific al medicului, care, după terminarea studiilor şi obținerea unor anumite ranguri profesionale, primea numele de *magisteriu*. În secolul al XVIII-lea, doctorii cu studii universitare se numeau *magiştri, fizici* sau *medici fizici*. Toți trebuiau să ştie a citi şi scrie latineşte, pentru a fi în măsură să prescrie o rețetă în această limbă[270]. Rețeta magistrală sau formula magistrală cuprinde, fie numai substanțe farmaceutice, sau şi combinații de substanțe cu unități terapeutice din produse tipizate, necesare preparării unui produs în farmacie. Nu se va numi rețetă magistrală, rețeta care are numai produse de industrie (tipizate)[271] cu administrare individuală, ci doar, rețetă terapeutică.

---

[270] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. I, p. 52.

[271] Produs „tipizat” sau „standardizat”, denumire dată medicamentelor de industrie sau de laborator în care componentele sunt perfect dozate pe unități terapeutice, conform parametrilor farmacodinamici. În țara noastră, prin decizia din 17 iulie 1948, Ministerul Sănătății a solicitat analiza unui număr de 2.200 medicamente din cele 4.200 (după alți autori, 4.600) existente pe piața farmaceutică, la timpul respectiv. Dintre cele analizate, au fost reținute 407 specialități, care au corespuns cerințelor impuse, şi au fost numite *produse tipizate* sau *standardizate*. Vezi în: Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 144; Ana Carată, *Op. cit.*, p. 126; Emil Gheorghiu, *Pagini din trecutul farmaciei româneşti,* Edit. Medicală, Bucureşti, p. 142; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 500.

Rețeta poartă numele şi de *ordonanță medicală*, de la expresia „recipe”, scris sub forma, „Rp/”, cu care se începe orice prescripție, prin care medicul „ordonă” farmacistului: „să se ia”, „ia” sau „primeşte” din fiecare substanță/medicament o anumită cotă. Rețeta este un act oficial care face legătura între medic şi farmacist, prin care medicul se adresează acestuia, solicitându-i eliberarea unui medicament, indicând procedeul de preparare, dozele şi modul de administrare.

Istoric. La începutul practicării artei medicale, „doftorul” nu prescria leacurile bolnavului; acestea erau transmise prin viu grai, direct subiectului în cauză sau aparținătorului. Necesitatea prescrierii medicamentelor pe un document, a apărut odată cu creşterea numărului de bolnavi, cu diversificarea patologiei şi a produselor tămăduitoare, care depăşeau limita memorării leacurilor şi a tehnicilor de tratament. Totuşi, chiar în perioada practicării ştiințifice a medicinei, unii medicii, evitau să-şi scrie formulele terapeutice pe rețete, pentru a nu-şi divulga secretul.

Rețetele găsite în Egipt[272], datate de cercetători pe la anul 1550 î. Hr., dar care şi-au păstrat forma până „în zilele noastre”, erau anonime, având înscrise doar medicamentele, cu precizări asupra modului de preparare şi administrare. Foarte rar, s-a găsit înscris numele medicului. S-a pus în evidență şi tipul de unități farmaceutice folosite (unități echivalente drahmelor greceşti), unități de volum pentru lichide, „*hin*-ul”, corespunzător a jumătate de litru, cu submultiplul „*ro*”, adică, a treizeci şi doua parte dintr-un *hin*. Pentru substanțele prescrise în aceleaşi cantități se folosea simbolul *āā* [273], simbol, care a traversat veacurile şi se foloseşte întocmai şi în prezent[274]. În perioada Evului mediu, când medicina era supusă întru-totul dogmelor bisericeşti, când rugăciunea era considerată şi ca remediu al bolii, se obişnuia, ca antetul rețetei să înceapă cu

[272] Papirusul Ebers (dimensiuni: 20/30 cm) aduce cele mai multe mărturii despre arta medicală şi farmaceutică din Egipt. Sunt consemnate în acesta, peste 800 de rețete. Numele este preluat de la Georg Ebers (n. 1837 - d. 1898) egiptolog german, care a descoperit mai multe papirusuri, printre care şi acesta; le-a publicat în anul 1875. Papirusurile au fost descoperite în satul Luxor, lângă ruinele oraşului Teba, Egipt, vezi în Samuel Izsák, *Op. cit.* (I)., p. 26.

[273] āā = „ana partes aequales”, din limba latină, se traduce prin expresia, „în părți egale”.

[274] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 17-18.

formula „In nomine Deo” („În numele lui Dumnezeu”)[275]. Dimitrie Cantemir în lucrarea sa, *Istoria ieroglifică* (1705), numeşte rețeta „izvodel de leacuri, carile trimăt doftorii la spițeri, să facă leacul asupra boalei”, căci „spițerul prepară pilula sau pirula, care dau doftorii de înghit pentru leac, şerbetul, adică băutura de doftorie, şi tot ce se bea”.

Aşa cum se prezintă rețetele găsite în Arhiva Bacău (peste 210 ani), din Moldova, reiese faptul că forma şi modul de prescriere, nu au suferit modificări deosebite de-a lungul veacurilor, față de cele găsite în Egipt, aşa cum sunt informațiile în literatura de specialitate: nu au înscris numele bolnavului şi a medicului, localitatea, nu sunt scrise pe formulare imprimate pentru acest scop. În România, găsim formulare tipărite după un anume regulament, în a doua parte a secolului al XIX-lea, folosite la eliberarea gratuită a medicamentelor. Acestea aveau dimensiunea 14/23 cm, prezentau un antet în care erau înscrise date despre instituția emitentă, bolnav, diagnostic, precum şi specificația „consultații gratuite”. Rețetele eliberate contra cost, au fost prescrise încă mult timp pe foi de hârtie, fără nicio specificație despre bolnav şi diagnostic.

În perioada socialistă, în țara noastră, imprimatele pentru rețete erau conform modelului apărut în 1979, având dimensiunea 9/20 cm. Formularele folosite la prescrierea medicamentelor stupefiante sau toxice erau ştampilate cu „timbru sec”. Medicamentele prescrise pe asemenea formulare se eliberează în condițiile Legii nr. 73/1969 şi instrucțiunile aferente ale Decretului nr. 466/1979[276], adaptată periodic, condițiilor impuse în lupta antidrog. Legea nr. 339 din 29 noiembrie 2005, privind manipularea plantelor şi substanțelor cu efect stupefiant, a suferit o ultimă modificare în 5 iunie 2015, când s-au emis şi *Normele metodologice de aplicare a prevederilor Legii nr. 339 din 29 noiembrie 2005*. În prezent, nu se mai folosesc imprimate cu „timbru sec”; sunt formulare speciale cu anumite coduri pentru substanțe psihotrope, toxice şi stupefiante.

---

[275] Samuel Izsák, *Op. cit.*(I) p. 80.

[276] B. Cuparencu, L. Safta, Gh. Suciu, A. Varga, *Îndreptar de farmacografie şi interacțiuni medicamentoase,* Edit. Dacia, Cluj - Napoca, 1984, p. 5-6, Site: lege5.ro/…/norma-metodologica-de-aplicare-a-prevederilor-legii-nr-339-2005, accesat, 25.09.2016

În condițiile actuale, prescripțiile medicale compensate total sau parțial, se eliberează în format electronic, pe blanchete de 15/20 cm, conform programului emis de *Casa Națională de Asigurări de Sănătate (CNAS*). Medicamentele eliberate contra cost, se prescriu pe diverse formulare puse la îndemână de către firmele de medicamente cu variate forme, cu inscripții ce vizează în special, reclame ale produselor farmaceutice.

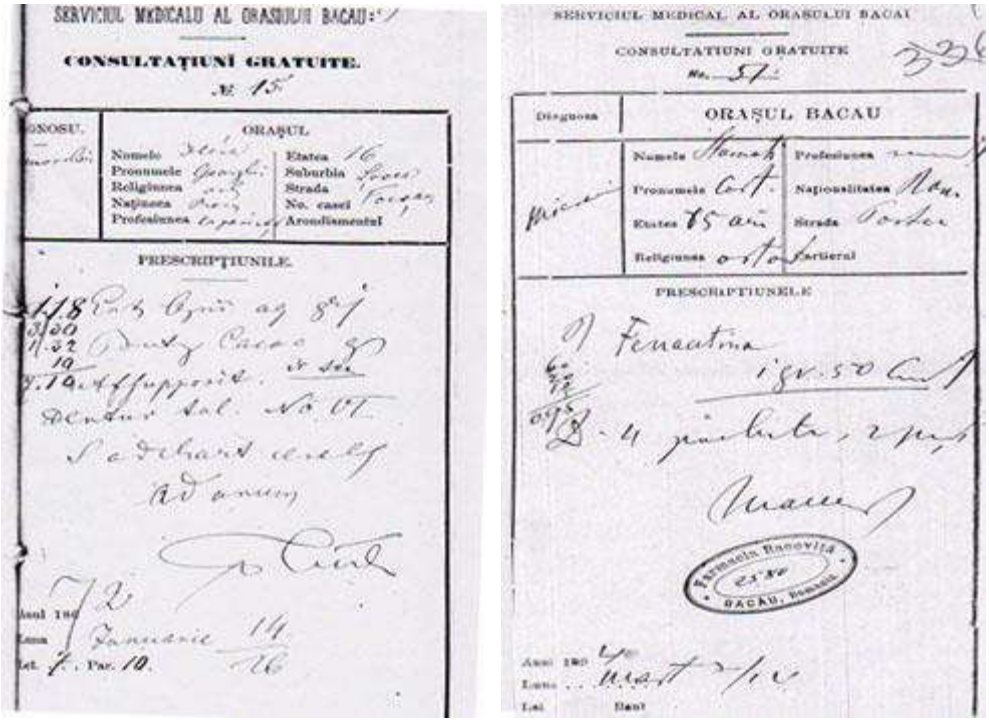

Fig. 5

Tipuri de rețete farmaceutice din anii 1872[277] și 1894[278]

[277] DJAN Bacău, Fond *Primăria Bacău*, d. 28/1872, f. 13;

[278] *Ibidem* , d. 111/1893-1894, f. 54.

III.2. Rolul prescripției medicale în practica medicală şi farmaceutică

Prescripția medicală este documentul prin care s-a reglementat eliberarea corectă a medicamentelor pe baza legislației în vigoare, la diferite etape de dezvoltare a societății. La începutul practicii medicale, aşa cum spunea Samuel Izsák (n. 1915 - d. 2007) „primul medic a fost farmacist, iar primul farmacist a fost medic". Odată cu progresul ştiințelor medico-farmaceutice, această artă a trebuit să se despartă, iar cele două tipuri de specialişti să îşi desfăşoare activitatea separat, farmacistului revenindu-i în întregime domeniul medicamentului.

Prima încercare de acest gen în țara noastră a fost făcută de *Constantin Alexandru Ipsilanti* (1799 -1801, domn în Moldova), interzicând medicilor şi chirurgilor din Iaşi de a „deține şi vinde medicamente, acestea urmând a fi procurate doar de la spițeri"[279]. Rețetele trebuiau să fie scrise numai de doctori autorizați, nu şi de alte persoane care practicau anumite activități medicale (subchirurgi, bărbieri). În Moldova, pentru a se ocroti specialiştii practicanți pe teritoriul țării, dar şi pentru a se stabili un consens în ceea ce priveşte modul de prescriere şi de preparare a rețetelor, la 11 ianuarie 1836, s-a emis un ordin, prin care, spițerii erau obligați să elibereze medicamente numai pe rețete prescrise de către medicii recunoscuți în țară[280]. Deoarece, alături de farmacişti erau şi alte persoane care făceau comerț cu substanțe farmaceutice şi, în special otrăvuri, înregistrându-se multe cazuri de otrăviri, uneori letale, în 30 noiembrie 1867 s-a emis *Decretul domnesc nr. 1788*, care stabilea modul de vânzare şi manipulare a substanțelor toxice. Documentul poartă numele de *Regulamentu pentru comerciul cu objecte medicamentoase şi otrăvitoare în România*, publicat în *Monitorul Oficial nr. 273* din 6/18 decembrie 1867[281]. Punerea în aplicație a unei asemenea legi, a condus şi la instituirea evidenței eliberării substanțelor toxice în farmacie şi drogherii. A fost introdus în farmacie

[279] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 38.

[280] Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 34.

[281] DJAN Bacău, fond *Primăria Bacău*, d. 84/1868-1869, f. 3.

Registrul de evidență a substanțelor toxice, numerotat, şnuruit, semnat şi sigilat de comisia de medici a Consiliului sanitar local şi de poliție[282].

Pentru o evidență clară a rețetelor magistrale, dar şi pentru a se controla modul cum au fost preparate medicamentele, dacă acestea întruneau condițiile impuse de farmacopee, doctorul Carol Davila, în şedința Consiliului Medical din 28 iunie 1861, prin decizia nr. 4330, a hotărât introducerea obligatorie în farmacie al *Registrului de copiere a rețetelor magistrale*. Acesta îşi prezenta motivația spunând, că datorită *„întâmplărilor nenorocite şi izvorâte din neîngrijire, iar alteori din rea credință, originalul unei rețete prescrise nu se mai poate găsi nicăieri, încât nici procesele nu mai pot să-şi ia cursul normal; nici aplicația penalității legale nu se poate efectua, din care cauză s-a dat naştere la o mulțime de reincriminări şi plângeri"*[283]. În termen de o lună, *„toți farmaciştii din Capitală, cât şi de prin districte, ce au voie a elibera şi executa prescripțiuni, se îndatorează să aibă un registru ad-hoc, pentru copierea ordonanțelor jurnaliere"*. Hotărârea s-a aplicat din 30 iulie 1861[284]. Se solicita „copierea scrupuloasă a substanțelor medicinale cuprinse într-însa, iar numărul registrului să se puie la eticheta vaselor în care s-au expediat acele medicamente". Punerea în aplicație a acestei hotărâri i-a revenit *Colegiului Farmaciştilor*, cu precizarea „a se păzi această regulă cu exactitate", iar cei care se vor abate de la respectarea legii, „vor fi supuşi la cuvenita amendă". Completarea corectă a datelor cerute de formularul inscripționat al rețetei, este o datorie şi o obligație a medicului. Rețeta trebuie să fie întocmită în prezența bolnavului sau aparținătorului, să fie scrisă citeț, în limba română, cu cerneală sau pastă de pix. Substanțele farmaceutice se prescriu, conform regulilor inițiale, în limba latină, dar se pot scrie şi în limba română. Pe rețetă nu se admit ştersături, modificări de doze, corecturi, prescurtări, decât cele prevăzute de farmacopee, nu se scriu substanțele, folosind formula chimică. Rețeta trebuie

---

[282] Emil Gheorghiu, *Op. cit.*, p. 67; N. I. Angelescu, *Acte şi documente din trecutul farmaciei în Țările Româneşti,* Tipografia „Speranța", Bucureşti, 1904, p. 86; Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 37; DJAN Bacău, fond *Primăria Bacău*, d. 8/1895, f. 9.

[283] Emil Gheorghiu, *Op. cit.*, p. 100.

[284] *Dicționar cronologic - Medicină şi farmacie,* Edit, Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 134; V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 80.

să fie datată, semnată şi parafată de către medicul prescriptor. Modificările înscrise pe rețetă de către farmacist, în ceea ce priveşte corectarea unor doze, când sunt depăşite, adaos de adjuvanți sau înlocuiri stoechiometrice[285] ale unor substanțe pentru a preveni incompatibilitățile farmaceutice, se fac numai sub semnătura clară a acestuia şi cu aplicarea ştampilei farmaciei respective, farmacistul asumându-şi răspunderea totală.

Toate aceste considerente se cer a fi îndeplinite judicios, deoarece în cazul unor incidente majore, care pot ajunge în justiție, rețeta constituie un document important pentru analiza faptelor celor implicați. Scrierea rețetelor în limba română a fost cerută de doctorul Iacob Felix, încă din anul 1875[286], fiind mult mai accesibilă şi celor din afara domeniului.

III.3. Părțile componente ale prescripției medicale

Părțile componente ale unei prescripții medicale sunt în număr de şapte, având denumiri derivate din limba latină, după cum urmează:

1. *Superscripția (Superscriptio*), denumire provenită de la cuvintele latineşti, *super* = deasupra şi *scriptio* = scriere. Este antetul rețetei, situat în partea superioară a blanchetei; conține informații despre unitatea sanitară, localitatea, categoria socială a bolnavului (salariat, pensionar, persoane cu dizabilităţi, alte categorii), în cazul rețetelor compensate.

2. *Inscripția (Inscripţio* = înscriere*).* În această parte, sunt informații despre bolnav: nume, prenume, vârstă, adresă, numărul fişei de consultație sau a foii de observație, diagnostic. Vârsta bolnavului este necesară pentru stabilirea dozelor terapeutice.

3. *Invocația (Invocatio* = invocare*)* este prezentată prin simbolul „Rp/”, care este prescurtarea expresiei latine „recipe”, tradus astfel: „primeşte”, „ia” sau „să se ia”.

4. *Prescripția (Praescriptio* = comandă*)* este partea rețetei în care se scriu medicamentele tipizate/comerciale, galenice/oficinale sau ingredientele

---

[285] Stoechiometric sau stoichiometric → calcul stoichiometric = calcul care permite să se stabilească echivalentul chimic al unui element dintr-o reacție când se cunoaşte cel al altui element din aceeaşi reacție, vezi în DLRLC (1955-1957).

[286] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 101.

unui preparat de laborator. Pe aceeaşi reţetă, în această parte, pot coexista atât medicamente de industrie, cât şi substanţe farmaceutice, fiecare fiind numerotat de către medic, cu indicaţiile necesare, pentru administrare sau pentru modul cum trebuie preparată o formulă magistrală.

Această parte a reţetei este foarte importantă, deoarece conţine medicaţia bolnavului şi trebuie foarte corect completată. Denumirea produselor industriale se scrie folosind denumirea comună internaţională (DCI) sau pe cea a producătorului (denumirea comercială), dacă medicul doreşte un produs de la o anumită firmă. Substanţele farmaceutice, de obicei, se scriu în limba latină (denumirea ştiinţifică după farmacopee), dar pot fi scrise şi în limba română. Toate produsele trebuie scrise unele sub altele, în acelaşi mod, neadmiţându-se intercalări de denumiri ştiinţifice cu cele comune.

Exprimarea cantităţilor se face pentru substanţe, folosind sistemul metric zecimal, iar ca unitate de măsură, este gramul (g). Nu se folosesc, în general, submultiplii gramului, pentru a evita confuziile. Se va scrie: 2 g, fără a fi urmat de virgulă, dar se admite şi cu virgulă: 2,00 g. Exprimarea sub forma: 2 cg (centigrame) sau 200 mg (miligrame), poate crea uneori erori în interpretarea corectă a sistemului zecimal, aşa că, mai bine este a se scrie numai în grame: 0,02 g, respectiv, 0,20 g. Substanţele din categoria *Venena* (substanţe toxice şi stupefiante), se vor scrie în cifre şi litere. Exemplu: Sulfat de atropină 0,004 g (patru miligrame). Pentru măsurarea volumelor se foloseşte mililitrul (ml). La administrarea produselor lichide, se pot folosi şi unităţi de măsură neconvenţionale: lingură, linguriţă, pahar de lichior, pahar de apă etc. Concentraţia se măsoară procentual, prin g % (grame la suta de produs final). Dacă într-o formulă magistrală, sunt două sau mai multe substanţe folosite în aceeaşi cantitate, acestea se scriu unele sub altele, barate cu o linie verticală (în partea dreaptă), după care se scrie simbolul āā (explicat anterior), urmat de cantitatea respectivă, scrisă în cifre arabe. Unii medici, nu mai folosesc linia verticală (nu este obligatorie), ci scriu simbolul āā la ultima substanţă din cele preluate în aceeaşi cantitate. Cantitatea medicamentelor industriale prescrise, se face folosind cifre romane: I, II, IV etc., atât pentru flacoane întregi, cât şi pentru diviziuni. Dacă într-o reţetă, sunt produse care trebuie folosite sub formă de picături, numărul acestora se va scrie cu cifre romane, urmat de prescurtarea „gtt” a cuvântului latin „guttae” (picături). În prezent, se admite şi scrierea în

limba română a numărului de picături, folosind cifre arabe, urmate de prescurtarea „pic.” (picătură/-ri). Exemplu: XX gtt. sau 20 pic.

Într-un preparat magistral, substanțele se scriu în ordinea intensității acțiunii acestora:

- *componentul de bază (remedium cardinale)*, cel mai activ terapeutic, care imprimă de fapt, acțiunea farmacologică a preparatului, se scrie la început, acesta fiind şi în cantități mai mici. În preparat, pot fi 2-3 ingrediente cu acțiune sinergică a produsului de bază.
- *adjuvantul (remedium adjuvans)*, sunt substanțe necesare în anumite cazuri, procesului tehnologic pentru obținerea unui preparat corespunzător .
- *corectivul (remedium corigens)*, însăşi numele îi arată scopul. Sunt substanțe folosite ca şi corectori de gust, de miros (siropuri, uleiuri volatile cu miros plăcut).
- *vehiculul* sau *excipientul (remedium vehiculum)*, constituie solventul lichid sau solid, în care se dispersează substanțele active. Acesta nu trebuie să aibă acțiune farmacodinamică proprie şi să fie inert fizico-chimic, pentru a nu interacționa cu substanțele prescrise în preparat[287].

În preparatele cu amestecuri de pulberi, în special, la pansamentele gastrice, substanțele se scriu în funcție de densitatea lor; cele cu densitate mai mare se scriu primele, şi tot la fel, se vor adăuga în mojar, în procesul preparării, iar la sfârşit, cele mai uşoare.

După fiecare produs comercial sau preparat în farmacie, medicul va indica şi modul de administrare: doza pentru odată şi pentru 24 de ore, precum şi perioada de tratament. Nu întotdeauna, aceste reguli sunt respectate, se mai întâlnesc şi excepții de la regulă; corecția revine farmacistului, care este obligatorie, mai ales, în verificarea şi corectarea dozelor terapeutice.

5. *Instrucția (Instructio* = instrucțiunea de*)*, partea de rețetă care conține recomandări ale medicului către farmacist, privind forma farmaceutică care trebuie executată, modul de eliberare şi administrare. Aceste informații se

---

[287] Victor Stănescu, *Tehnică farmaceutică,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1983, p. 27-29; Ionescu Stoian, Adam Ludovic, Rub-Saidac Aurelia, Ciocănelea V., Ban I., Georgescu Elena, Savopol E., *Tehnică farmaceutică*, ediția a II-a, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1974, p. 22.

referă numai la formule magistrale sau soluții sterile preparate în laboratoare de profil. Recomandările sunt exprimate prin formule de forma:

M. f. sol., susp., supp., pulv. etc. → *misce fiat solutio, suspensio, suppositoria, pulveres* = amestecă şi fă soluția, suspensia, supozitoarele, pulberea (care tip de preparat este prescris);

M. S. A. → *misce secundum arte* = amestecă după artă;

D. ad cap. amyl. → *detur ad capsulas amylaceas* = dă în capsule amilacee[288];

D. ad man. med. → *detur ad manum medici* = dă la îndemâna medicului;

D. ad. scat. → *detur ad scatulum* = dă în cutie;

D. ad vitr. fusc. → *detur ad vitrum fuscum* = dă în sticlă brună;

D. t. d.→ *datur tales doses* = dă asemenea doze sau *f.as.* = faci asemenea [doze];

D. tal. dos → *detur tales dosis* = dă asemenea doze (în V. Stănescu, p. 29).

Div. in p. aeq.→ *divide in partes aequales* = împarte în părți egale, menționând cu cifre romane numărul de doze; valabil şi pentru D.t.d.;

D. s. → *detur signetur* = dă şi semnează (în Aurelia-Nicoleta Cristea, p. 77);

D. S. → *detur* sau *dentur signetur* = dă/dați cu etichetă (în V. Stănescu, p. 27);

D. S. → *detur signatur* sau *Da signa* = dă şi semnează sau notează modul de administrare, sau să se dea cu eticheta INTERN sau EXTERN (în Ionescu Stoian, p. 25);

D. s. s. ven.→ *detur sub signo veneni* = dă cu eticheta „otravă”;

q. s.→ *quantum satis* = cât este necesar, suficient;

q. s. ad. → *quantum satis ad* = cât este necesar până la; *ad* = până la;

q. lubet → *quantum lubet* = ca o plăcere, după gust;

q. placet → *quantum placet* = după cum te rog;

---

[288] Capsulele amilacee erau/sunt cunoscute în farmacie sub denumirea de caşete. Au fost inventate de farmacistul francez *Stanislas Limousin* (n.1831- d.1887), precum şi aparatul fabricării lor în farmacie. Se prepară dintr-un amestec de glicerină şi amidon; capsulele gelatinoase fusese preparate de farmacistul parizian *M. Mothes* din anul 1834, vezi în Samuel Izsák, *Op. cit.* (I), p. 237.

q. vis → *quantum vis* = după cum doriți.

Pe ultimele trei expresii, nu le-am întâlnit în practica personală de 40 ani, inscripționate pe rețete, sunt mai rar folosite, acestea apar în formulări foarte vechi, în literatura de specialitate[289]. Pentru calea de administrare se admit prescurtări de forma: int. (intern), ext. (extern), p.o. (pe cale orală), inj. (injectabil), cu formele: im. (intramuscular), iv. (intravenos), sc. (subcutant). Formele farmaceutice se pot prescurta în modul următor: cp. (comprimat), csp. (capsulă), tb. (tabletă), dj (drajeu), sol. (soluție), susp. (suspensie), ems. (emulsie), sup. (supozitor), pulv. (pulbere). Pentru a nu se crea confuzii, recomandarea este, de a se evita prescurtările, chiar dacă sunt admise.

6. *Subscripția* (*Subscriptio* = abonament) este ultima parte a prescripției completată de către medic; cuprinde semnătura şi parafa medicului, data eliberării, ştampila unității sanitare. În funcție de natura medicamentelor, după tipul de acțiune (medicamente anodine, eroice/foarte active de tip *Separanda* sau toxice şi stupefiante, de tip *Venena)*, rețeta va avea o anumită valabilitate înscrisă pe imprimat; din acest motiv, este neapărat necesar a se înscrie data pe blanchetă. După expirarea valabilității, bolnavul va merge la medic şi, după caz, îi va elibera o nouă rețetă cu acelaşi medicament. Rețeta, deci, poate fi un fel de „abonament", valabil pentru a folosi un anume tip de medicament, pe o perioadă delimitată de medic.

7. *Adnotația sau adscripția* (*adscriptio* = înmatricularea, ad scribo = a înscrie), constituie ultima parte a prescripției, fiind completată de către farmacist. Farmacistul va nota pe rețetă data eliberării medicamentelor („înmatricularea"), numărul de ordine al preparatului din registrul de copiere a rețetelor sau al registrului de evidență a substanțelor toxice şi stupefiante, care va fi înscris şi pe flaconul de expediție, prețul medicamentelor, modificări ale dozelor, în cazul în care, acestea au fost depăşite, adjuvanții folosiți, după caz, pentru realizarea unui preparat magistral, impuşi de tehnologia de preparare. Pentru toate aceste aspecte, farmacistul va semna şi va aplica ştampila

[289] Christoph Mayr, *Dispensatorium Universale, In Usum Communem Nostris temporibus accomodatum*, Viena, 1798, cap. *Praenoscenda*, secția III, p. XXV [carte electronică].

farmaciei[290]. Rețetele care se rețin în farmacie, vor fi îndosariate şi păstrate conform legislației în vigoare.

Un model de prescriere a unui preparat magistral este prezentat în continuarea textului, în limba latină şi în limba română.

1.

Invocația	*Rp.*		
Prescripția	*Codeini hydrochloridi*	Clorhidrat de codeină	0,01 g
	Acidi phenylaethylbarbiturici	Acid feniletilbarbituric	0,02 g
	Chinini hydrochloridi	Clorhidrat de chinină	0,10 g
	Olei cacao	Unt de cacao	q. s.
Instrucția	*M. f. supp. D. t. d. Nr. XII*	Amestecă şi fă supozitoarele, asemenea doze, Nr. XII	
	D. S. Extern, 1 x 3/zi[291]	Ext. Intrarectal, 1x 3/zi	

2.

Invocația	*Rp.*		
Prescripția	*Papaverini hydrochloridi*	Clorhidrat de papaverină	0,03 g
	Meprobamat tablete	Meprobamat tablete	1/3
	Tarosin tablete	Tarosin tablete	I
	Paracetamol tablete	Paracetamol tablete	I
Instrucția	*M. f. pulv. D. t. d. Nr. XXX*	Amestecă şi fă pulberea,	
	D. S. Intern 1x 3/zi[292]	asemenea doze, Nr. XXX	
		A se da intern, 1x 3/zi	

[290] Aurelia-Nicoleta Cristea, *Farmacologie clinică,* Edit. Medicală, Bucureşti, 2009, vol. I, p.76-79; B. Cuparencu, L. Safta, Gh. Suciu, A. Varga, *Op. cit.*, p .5-9; Maria Pascu, *Rețete magistrale cu incompatibilități farmaceutice – tehnici de rezolvare* (III), ediția a I-a, Edit. Junimea, Iaşi, 2006, p. 15-17;

[291] Alexandru Pastia, Aneta Verbuță, *Tehnică farmaceutică,* lucrări practice, vol. III, Litografia IMF Iaşi, 1974, p. 268.

[292] Revista *Practica farmaceutică,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1977, rețeta nr. 3, p. 204.

În a doua rețetă, componentele sunt formate din substanțe farmaceutice a căror cantitate este exprimată în grame (folosind cifrele arabe) şi produse de industrie, a căror unități terapeutice sunt exprimate în cifre romane. Medicul este acela care decide la întocmirea unei formule magistrale, farmacistului îi revine sarcina preparării, luând toate măsurile corespunzătoare pentru a obține un medicament calitativ farmacologic şi stabil din punct de vedere fizico-chimic; în acest sens, este obligat a remedia eventualele reacții chimice (incompatibilități farmaceutice), care pot surveni prin asocierea ingredientelor prescrise. Calitatea medicamentului preparat în farmacie, depinde de buna pregătire a farmacistului, de calitatea ingredientelor şi de condițiile de conservare.

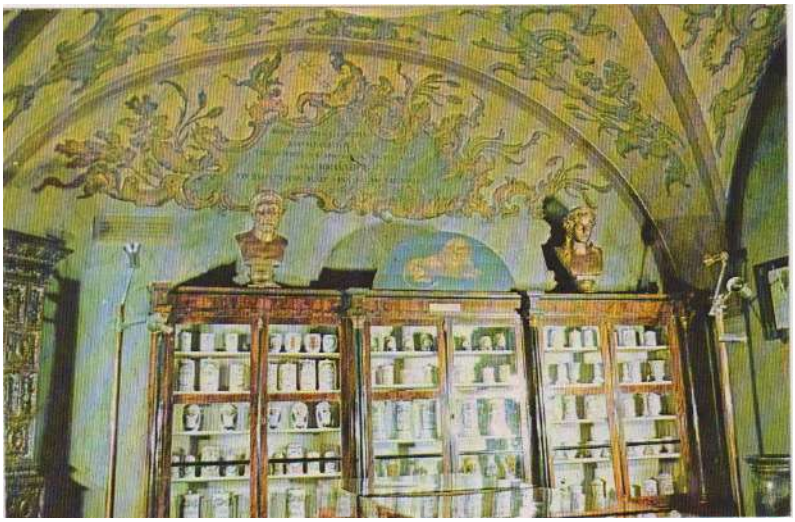

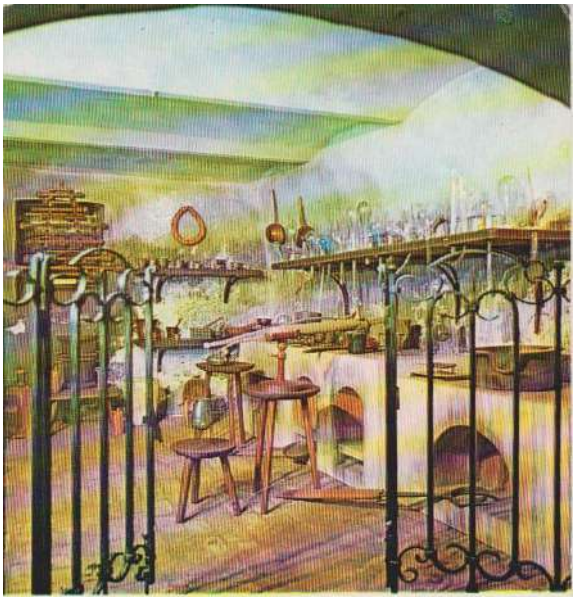

Muzeul de Farmacie din Cluj-Napoca
– oficina şi laboratorul (sala mare) - secolul al XVIII-lea.

Foto: Szabó Tamás/1985

IV. PREZENTAREA DOCUMENTELOR

IV.1. Documente din anii 1807-1808

Pachetul nr. V din *Colecția Documente*, conține un număr de 48 de piese în care se găsesc prescrise 34 de rețete magistrale. Celelalte documente, cuprind note de corespondență între solicitantul unor medicamente și farmacistul preparator, precum și cu o persoană care le distribuie, sau care menținea relația cu bolnavii.

1. Documentul nr. 18/ 8 ianuarie 1807; 8,70 cm/9,90 cm[293]

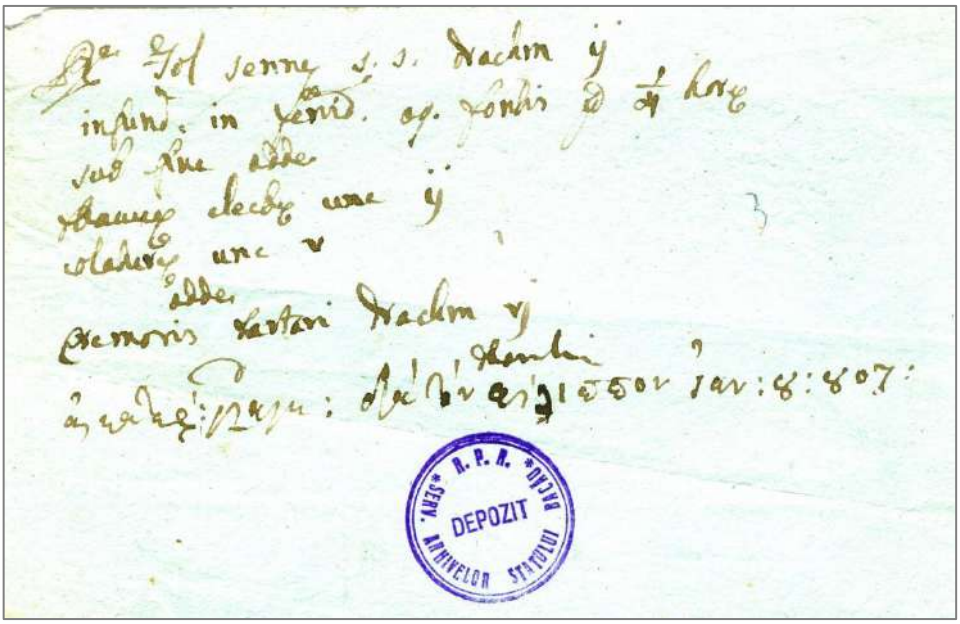

[293] DJAN Bacău, Fond *Colecția Documente*, Pachetul nr. V, nr. act, de la 18-20; 22-25; 27-37, 39-67/1807 și 69/1808. Vezi și în D. Zaharia, Emilia Chiriacescu, Corneliu Cărămidaru, *Inventare arhivistice*, București, 1976, p. 121, cota V/18-20; 22-25; 27-37; 39-67/1807; 69/1808.

[Text în limba latină]

Rp/ Fol[ium] Sennae s.s[294]. drach[g]m[as] ij
Infund[atur] in fervid[a] aq[ua] fontis [q. s.] per ¼ hora[m];
sub fine[m] adde
[Hennae][?] electuariae unc[ias] ij
Colaturæ unc[ias] v
adde
Cremoris tartari[295] drach[g]m[as] vj
D[Detur][296] [indescifrabil]

[Text în limba greacă]

Αἰκ[ατερίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὸν Φίλιππον. Ἰανουαρίου 8, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Frunze de Sena 2,00 drahme
Introdu în apă de fântână fierbinte, [cât este necesar], un sfert de oră;
Electuar de [henna] [?][297] 2,00 uncii
Colatură 5,00 uncii
Adaugă
Cremor tartari 6,00 drahme
Dă!
Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru Filipos. Ian[uarie] 8, [1]807.

---

[294] Folium s.s.; se face referință probabil, la o varietate de Sena care crește în Italia „Senna italica s. Senna nostratis”, vezi în Achille Richard, *Medizinsche botanik: Aus dem Französischen*, Berlin, 1826, p. 928 [carte electronică].

[295] Cremor tartari sau Tartarus depuratus, Kalii Hydrogenotartras (Hidrogentartrat de potasiu, Tartrat de potasiu). Vezi în V. Stănescu, E. Savopol, *Incompatibilități medicamentoase*, Edit. Medicală, București, 1980, p. 384; *FR X*, Edit. Medicală, București, 1993, p. 573.

[296] Cuvântul „detur”, care a fost reîntregit, se scrie în rețete, întotdeauna sub forma prescurtată „d” sau „D”; de asemenea, cuvântul „misce”, prescurtat „m” sau „M”. În textul rețetei originale, am întregit cuvântul pentru a fi înțeles de cititorii dinafara domeniului medical.

[297] Probabil, este vorba despre planta Henna (*Lawsonia inermis*, fam. *Lythraceae*), este greu lizibil. Henna are un conținut bogat în taninuri, dar asociată cu sena în scop purgativ, protejează mucoasa intestinală.Vezi site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Henna, accesat, 30.06.2017.

2. Documentul nr. 19/13 ianuarie 1807; 8,70 cm/10,70 cm

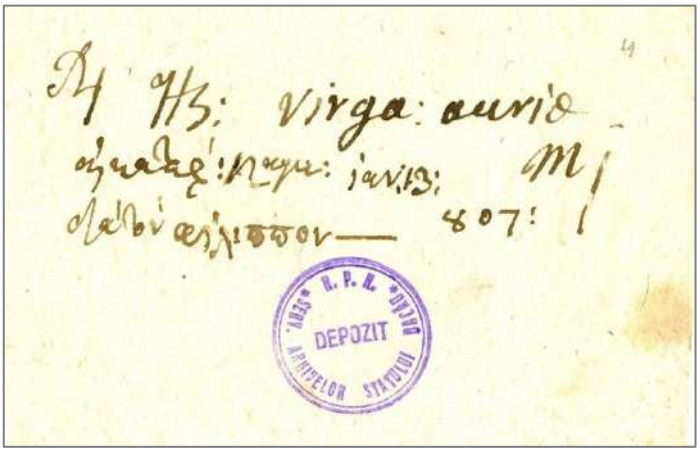

[Text în limba latină]

Rp/ Ꙗ: Virgo: aurio *m* j

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὸν Φίλιππον. Ἰανουαρίου 13, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Iarbă de Virga aurea (splinuță) 1 fascicul

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru Filippos. Ian[uarie] 13, [1]807.

3. Documentul nr. 20/25 ianuarie 1807; 10,80 cm/14,20 cm

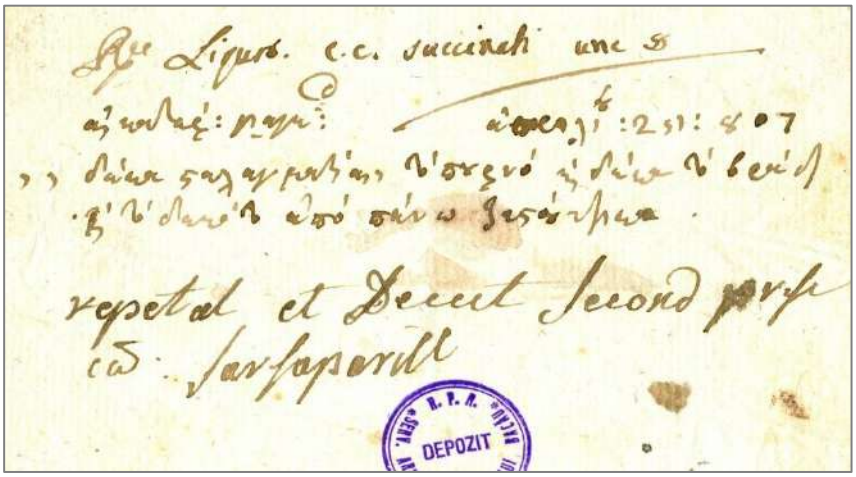

[Text în limba latină]

Rp/ Liquor c.c. succinati[298] unc[iam] ss
D[etur]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ἀπριλίου 25, [1]807.
Δέκα σταλαγματίαις τὸ πουρνὸ καὶ δέκα τὸ βράδι καὶ τὸ δεκόκτο ἀπὸ πάνω ζεστούτζικα.

[Text în limba latină]

Repetat et [Detur] second [per se āā][?]: Sarsaparill[ae]

[Traducerea în limba română]

Rp/ Limonadă de succinat de amoniu 0,50 uncie

Dă!

[298] Harvey Wickers Felmer, John Uri Lloyd, *King's American Dispensator*, 1898, p. 598 [carte electronică]; Vezi şi în Robert Hooper, *Dicționar medical*, vol. II, New York, 1829, p. 131-133 [carte electronică]

Ecater[ini] Giank[ou]? Aprilie 25 [?], [1]807.

Zece picături dimineața şi zece seara şi decoctul [?] deasupra călduțe.

Repetă şi dă, a doua oară, [de la sine, în aceeaşi cantitate][?]: Sarsaparila.

După unii autori, când se prescrie în rețetă „Liquor c.c. succinati", se face referință la soluția de succinat de amoniu (*liquor Ammonii succinici*)[299]. Soluția de succinat de amoniu se prepară din soluție de acid succinic (jumătate de uncie) şi soluție de acetat de amoniu (una uncie)[300].

4. Documentul nr. 22/30 martie 1807; 10,50 cm/12,50 cm

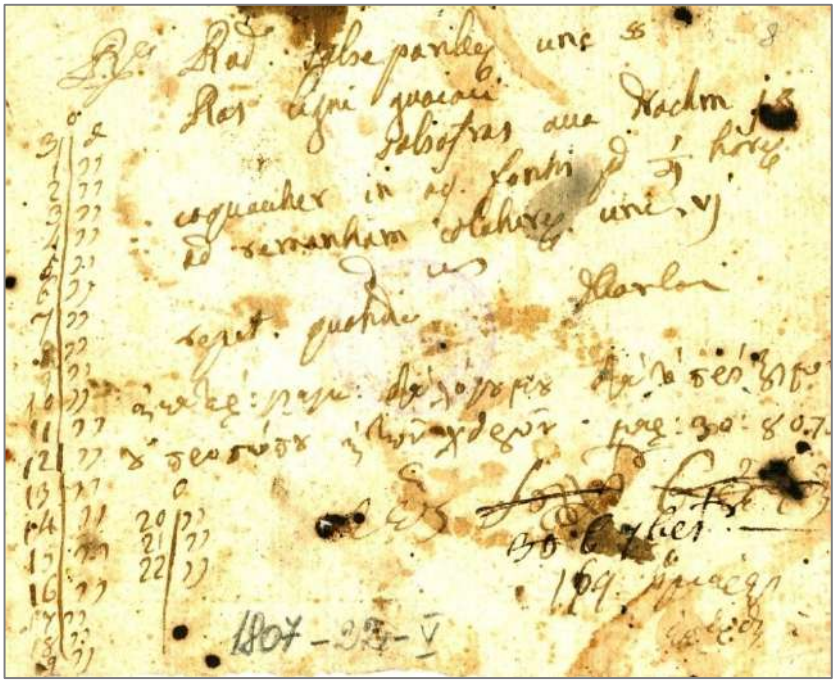

[299] Friederich August von Ammon, *Die Erkenntnis und die Behandlung der asiatischen Cholera*, Dresda, 1831, p. 52 [carte electronică]

[300] *Ibidem*, p. 53.

[Text în limba latină]

Rp/ Rad[icis] Sarsaparillae[301] unc[iam] ss
Ras[urae] Ligni Guajaci[302]
[Rasurae Ligni] Sassafras[303] āā drach[g]m[as] jss
Coquantur in aq[ua] fontis[304] [q. s.] per ¼ hora[m];
ad remanentiam colaturǽ unc[ias] vj.
D[etur], M[isce]
Repet[etur] quat[tor] [indescifrabil]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ λόγου μου, διὰ τὸ πρίξιμο τοῦ προσώπου καὶ τῶν χειρῶν. Μαρ[τίου] 30, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Rădăcină de Sarsaparila 0,50 uncie
Răzuitură[305]din lemn de Gaiac
Răzuitură din lemn de Sassafras āā 1,50 drahme
Se fierb în apă de fântână, [cât ajunge], un sfert de oră;
se continuă extracția.
Colatură 6,00 uncii
Amestecă și dă!
Repetă de patru ori [?][306] ! [semnătură indescifrabilă]

---

[301] Henri Milne Edward, Pierre Henri Louis Dominique Vavasseur, *A Manual of Materia Medica and Pharmacy,* Philadelphia, 1829, p. 255 [carte electronică], site: https:// books.google.ro/books?ID=1475Q…

[302] *Ibidem,* p. 254.

[303] *Ibidem,* p. 257-258.

[304] „coquantur in aqua fontis" = „fierbe în apă de fântână".

[305] Răsătura sau răzuitura este scoarța mărunțită a celor două plante care nu cresc în țara noastră; existau probabil, sub formă de scoarță neprelucrată. Lemnul de gaiac este folosit ca produs farmaceutic sub forma rezinei sale (*Resina Guajaci* sau *Guajaci resina*).

[306] Probabil, face referință la repetarea rețetei sau la procedeul de extracție. Extracția se reia de patru ori, iar după aceea, se concentrează lichidul (colatura = lichid strecurat, filtrat) la cantitatea indicată. Tehnologia de preparare a extractelor vegetale apoase prevede asemenea procedee de lucru. Vezi în Ionescu Stoian, Ciocănelea V., Adam Ludovic, Ban I., Savopol E., *Op. cit.,* p. 288-290.

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru mine, pentru umflarea feței și a mâinilor. Martie 30, [1]807.

5. Documentul nr. 23/25 aprilie 1807; 9,80 cm/15,60 cm

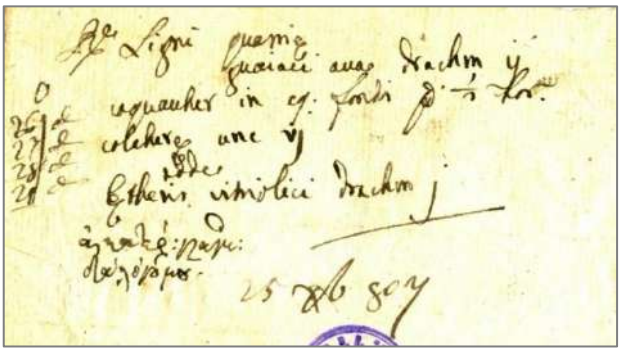

[Text în limba latină]

Rp/ Ligni Quassiae[307]
[Ligni] Guajaci[308] āā drach[g]m[as] ij
Coquantur in aq[ua] fontis [q. s.] per ½ hor[am];
Colaturǽ unc[ias] vj
Adde
Ǽtheris vitriolici drach[g]m[a] j
D[detur]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ λόγου μου.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Lemn de Quassia
Lemn de Gaiac āā 2,00 drahme
Se fierb în apă de fântână, [cât ajunge], jumătate de oră;
Colatură[309] 6,00 uncii
Adaugă
Eter vitriolic (dietiloxid)[310] 1,00 drahmă

---

[307] Antoine Jacque Louis Jourdan, *Pharmacopœa universalis*, Weimar, 1832, p. 530 [carte electronică].

[308] Henri Milne Edward, Pierre Henri Louis Dominique Vavasseur, *Op. cit.* p. 254 [carte electronică].

[309] Colatură, denumire generică pentru soluțiile extractive din plante; este lichidul filtrat.

Dă!
Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru mine, 25 ap[rilie] [1]807.

6. Documentul nr. 24/ 3 mai 1807; 6,40 cm/14,50 cm

[Text în limba greacă]

Τὰ χάπια ἐτελείωσαν καὶ κάμε ἄλλα κατὰ τὴν τωρηνὴ ῥετζέτα τοῦ ἰατροῦ, νὰ εἶναι ἀπαράλλακτα. Μαΐου 3, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Hapurile s-au terminat şi fă altele după rețeta de acum a medicului, să fie neschimbate. Mai 3, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

[310] *FR VII*, Bucureşti, 1956, p. 51; în *FR X,* poartă numele de eter, iar celelalte denumiri sunt considerate sinonime. Denumirea de eter vitriolic provine de la faptul că în procesul de preparare ia parte şi acidul sulfuric, cu sinonimul vitriol.

7. Documentul nr. 25/5 mai 1807; 10,80 cm/7,60 cm

[Text în limba greacă]

Τὸ ἔμπλαστρον τῆς φουντανέλας ἐτελείωσεν καὶ στείλε με ἀπὸ τὸ ἴδιον μὲ τὸν παρόντα [1]807 Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Μαΐου 5.

[Text în limba latină]

Rp/ Empl[astrum] norù[311] ξ iβ
Extern[al][?]

[Traducerea în limba română]

Plasturele fontanelei s-a terminat şi trimite-mi din acelaşi, prin cel de față. [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]? mai 5.

Rp/ Plasture Norù 1,50 uncie.
Extern

[311] Denumire dată unui pansament chirurgical adeziv, impermeabil şi absorbant folosit pentru îngrijirea rănilor care supurează. Vezi în: Georgios Wolfgangus Wedell, *De medicamentorum compositione extemporanea,* ediția a II-a, Jenæ (Jena), 1693, p. 198 [carte electronică]; Günther Christoph Schelhammer, *De humani corporis tumoribus,* Jenæ (Jena), 1727, p. 71[carte electronică]; *Diccionario De La Lengua Castellana per La Real Academia Espaniola (Dicționarul explicativ al limbii spaniole al Academiei Regale Spaniole),*ediția a V-a, Madrid, 1817, p. 396 [carte eelctronică]. Site: https://www.google.ro/#q=emplastrum+noru.

8. Documentul nr. 27/14 iunie 1807; 9,10 cm/7,40 cm

[Text în limba greacă]

Ἰδοὺ τὸ γιαλάκι νὰ βάλῃς λίκουρ ἀνώδυνο μησὺ ὀγκία πλὴν νὰ μὴν εἶναι ξεθυμασμένο καθὼς ἦτον τὸ ἄλλο διατὶ σὲ τὸ στέλλω ὀπίσω. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Ἰουνίου 14, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Iată sticluța, să pui licoare anodină o jumătate de uncie, numai să nu fie răsuflată ca cealaltă, pentru că ți-o trimit înapoi. Ecater[ini] Giank[ou]? Iunie 14, [1]807.

9. Documentul nr. 28/15 iunie 1807; 9,30 cm/7,30 cm

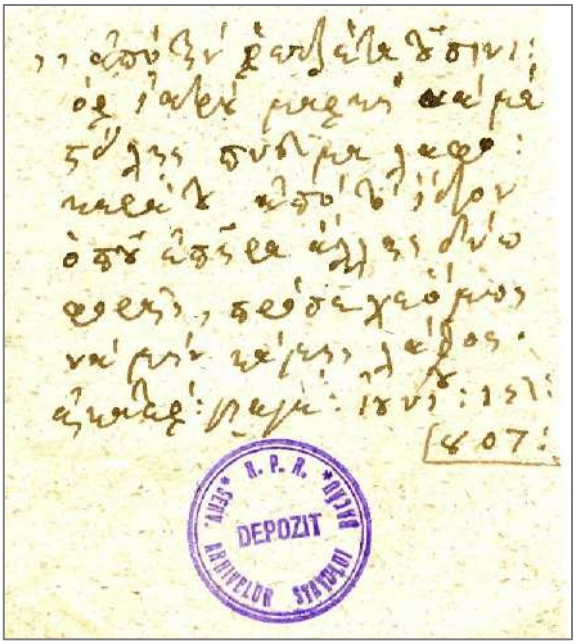

[Text în limba greacă]

Ἀπὸ τὴν ῥετζέτα τοῦ σινιὸρ ἰατροὺ Μαρκὴ νὰ μὲ στείλῃς πνεῦμα λαφοκεράτου ἀπὸ τὸ ἴδιον ὀποῦ ἐπῆρα ἄλλες δύω φοραῖς, πρόσεχε ὅμως νὰ μὴν κάμῃς λάθος. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Ἰουνίου 14, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Din rețeta lui senior, medicul Markis, să îmi trimiți spirt de corn de cerb, din acelaşi, de care am luat alte două dăți; fii atent însă, să nu greşeşti! Ecater[ini] Giank[ou]? Iunie 14 [?], [1]807.

10. Documentul nr. 29/9 iulie 1807; 10,60 cm/11,50 cm

[Text în limba latină]

Rp/	Sacchar[i] saccharini[312]	gr[anum] xij
	[Dis]solve in aq[ua] fontis	lib[re] ss
	D[detur]	[?]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Ἰουλίου 9, [1]807. Διὰ τό μάτι τῆς Ζωήτζας.

[Traducerea în limba română]

Rp/	Zahăr	12,00 grane
	Dizolvă în apă de fântână	0,50 libre
	Dă!	[semnătură indescifrabiă]

Ecater[ini] Giank[ou]? Iulie 9, [1]807. Pentru ochiul Zoiței.

---

[312] „Sacchari saccharini” este zahărul obținut din trestia de zahăr (*Saccharum officinarum L.*) sau din *Acer Saccharum* (Arțarul alb), mai puțin folosit în acest scop. Popoarele băştinaşe ale Americii de Nord foloseau seva acestuia, pentru obținerea zahărului; arborele creşte în stare naturală. Site: https://www.google.ro/#q=acer+saccharum.

Zahărul obținut din trestia de zahăr a pătruns în Europa prin intermediul cruciadelor şi al popoarelor nomade, fiind adus din Persia, unde existau întinse plantații ale acestei plante. În anul 1747, chimistul *Sigismund Marggraf* a descoperit, că din sucul sfeclei se pot produce aceste granule dulci. Site: www. gradinamea.ro/Istoria_pe_scurt_a_zaharului 7908_664_1.html.

Cuvântul „saccharini”, nu se referă la substanța cu denumirea de „zaharină”, aceasta fiind descoperită în anul 1879 de profesorii *Ira Remsen* şi *Constantin Fahlberg* de la Johnes Hopkins University, iar rețetele prezentate sunt prescrise în anul 1807.

11. Documentul nr. 30/13 iulie 1807; 9,50 cm/8,80 cm

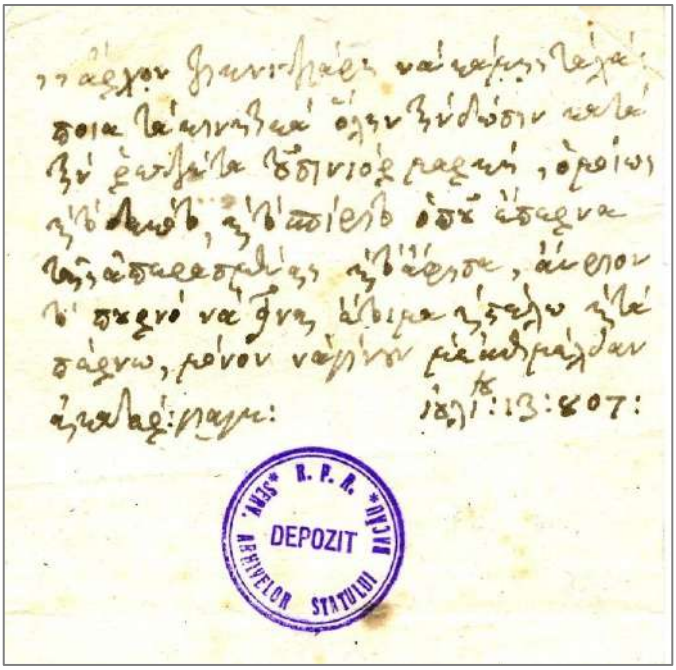

[Text în limba greacă]

Ἄρχον ζικνιτζιάρη νὰ κάμῃς τὰ χάποια τὰ κινητικὰ ὅλην τὴν ῥετζέτα τοῦ σινιὸρ Μαρκή, ὁμοίως καὶ τὸ δεκότο, καὶ τὸ σπίριτο ὀποῦ ἔπερνα ταῖς ἀπερασμέναις καὶ τὸ ἄφησε, αὔριον τὸ πουρνὸ νὰ εἶναι ἕτοιμα καὶ στέλω καὶ τὰ πέρνω, μόνον νὰ γίνουν μὲ ἐπιμέλειαν. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Ἰουλίου 13, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Boierule jitnicer, să faci hapurile cele de mişcare, toată doza, după rețeta lui senior Markis, la fel şi decoctul şi spirtul pe care îl luam în [zilele] trecute şi

l-am lăsat; mâine dimineață să fie gata, şi trimit şi le iau, numai să fie făcute cu grijă. Ecater[ini] Giank[ou]? Iulie 13, [1]807.

12. Documentul nr. 31/18 iulie 1807; 34,70 cm/10,40 cm

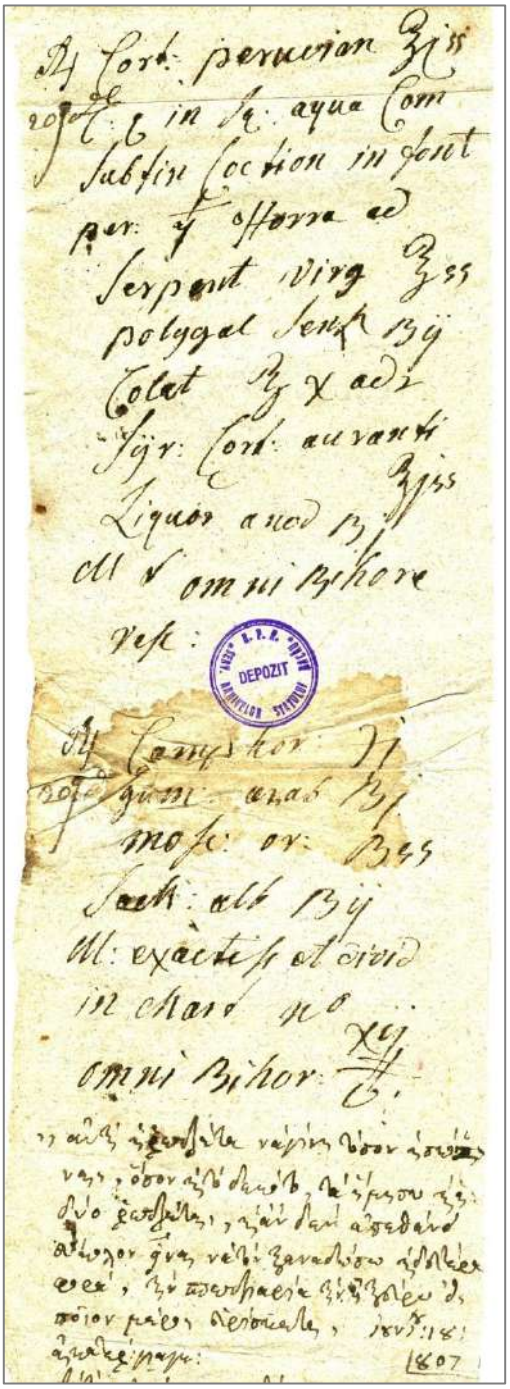

[Text în limba latină]

1. Rp/ Cort[icis] peruvian[i][313] ℥ jss
C:q [coque/coquantur] [?] in [?] aqua com[munis] [q. s.].
sub fin[em] coction[is] in font[ant] [?] per ¼ hora[m] ad[de]
[Radicis] Serpent[ariae] Virg[inianae][314] ℥ ss
[Radicis] Polygal[ae] Sen[ega][315] 3 ij
Colat[uræ] ℥ x
add[e]
Syr[upi] Cort[icis] auranti[i] ℥ jss
Liquor anod[ynus] [Hoffmanni][316] 3 j

M[isce], S[umatur][317] omni bihor[io]
[Vase] [?]:

2. Rp/ Camphor[a] Ϋ i
Gum[mi] arab[ici] 3 i
Mosc[hi] or[ientalis] 3 ss
Sacch[ari] alb[i] 3 ij

M[isce] [exactiti] [?] et divid[antur] in doses [tales aequales] no. xij!
[Sumatur] omni bihor[io]

[Text în limba greacă]

Αὐτὴ ἡ ῥετζέτα νὰ γίνῃ τόσον αἰ σκόναις, ὅσον καὶ τὸ δεκότο, τὰ ἥμησυ καὶ αἰ δύο ῥετζέταις, καὶ ἂν δὲν ἀπεθάνει εύκολον εἶναι νά τὸν ξαναδώσω καὶ δευτέρα φορά, τὴν σπετζιαρία τὴν ἡξεύρω είς ποῖον μέρος εὐρίσκεται. Ἰουνίου 18, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]
Διὰ τὸν Ἀγάπι Λεκατούσι.

---

[313] Christoph[orus] Mayr, *Op. cit.*, p.100-102 [carte electronică] .

[314] *Ibidem*, p. 88.

[315] *Ibidem*, p. 87.

[316] *Liquor anodynus Hoffmanni* este soluția alcoolică de eter etilic, în raport de 1:3.

[317] M.S., adică „Misce et Sumatur!” sau „ Misce et Detur!”, expresii latine de adresare a medicului către farmacist, traduse prin sintagmele: „Fă! Și să se ia!/Să se dea!”, referire la prepararea și administrarea medicamentului.

[Traducerea în limba română]

1. Rp/ Scoarță de China 1,50 uncie

Se fierbe în apă comună, [cât ajunge], un sfert de oră;
la finalul fierberii (gătirii), adaugă

Rădăcină de Serpentaria virginiana 0,50 uncie
Rădăcină de Polygala senega 2,00 drahme
Colatură 10,00 uncii

Adaugă

Sirop de coji de portocale 1,50 uncie
Licoarea anodină a lui Hoffmann 1,00 drahmă

Amestecă! [Se ia o doză], la fiecare două ore.
[indescifrabil]:

2. Rp/ Camfor 1,00 scrupel
Gumă arabică 1,00 drahmă
Mosc oriental 0,50 drahme
Zahăr alb 2,00 drahme

Amestecă omogen (corect) și împarte în 12 doze!
[Se ia o doză], la fiecare două ore.

[La] această rețetă să se facă atât prafurile, cât și decoctul, jumătate, și cele două rețete; și dacă nu moare, să îi dau din nou și a doua oară; spițeria știu în ce loc se găsește. Iunie 18, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?
Pentru Agapi Lecatusi.

13. Documentul nr. 32/24 iulie 1807; 9,20 cm/7,40 cm

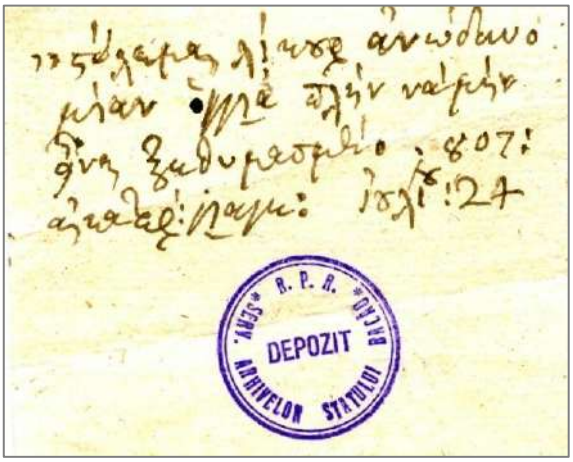

[Text în limba greacă]

Στείλε με λίκουρ άνώδυνο μίαν ὀγγιὰ πλὴν νὰ μὴν εἶναι ξεθυμασμένο. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Ἰουλίου 24, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Trimite-mi licoare anodină o uncie, numai să nu fie răsuflată. Ecater[ini] Giank[ou]? Iulie 24, [1]807.

14. Documentul nr. 33/9 septembrie 1807; 9,30 cm/16,20 cm

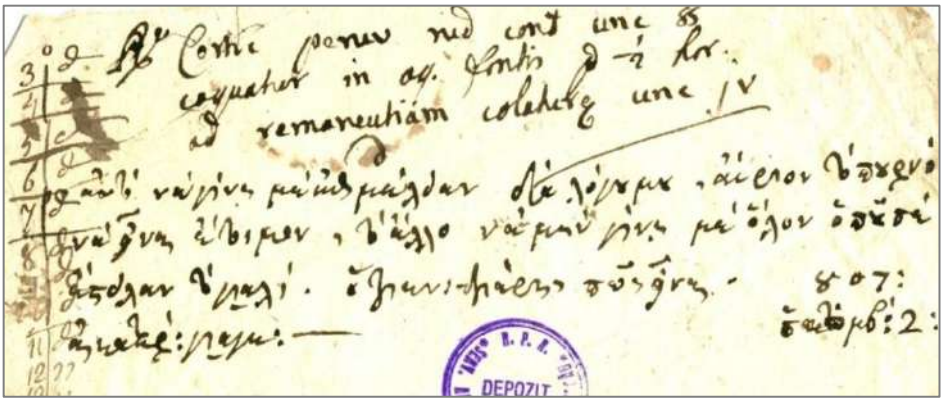

[Text în limba latină]

Rp/ Cortic[is] Peruviani rub[er] cont[usi] unc[iam] ss
Coquantur in aq[ua] fontis[318] [q.s.] per ½ hor[am];
ad remanentiam
Colaturæ unc[ias] jv.
D[etur]

[Text în limba greacă]

Αὐτὸ νὰ γίνει μὲ ἐπιμέλειαν διὰ λόγου μου, αὔριον τὸ πουρνὸ νὰ εἶναι ἕτοιμον, τὸ ἄλλο νὰ μὴν γίνῃ μὲ ὅλον ὀποῦ σὲ ἔστειλαν τὸ γιαλί. Ὁ ζικνιτζιάρης πῶς εἶναι; Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. [1]807 Σεπτεμβ[ρίου] 2.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Scoarță de China roșie[319] zdrobită/mărunțită 0,50 uncie
Se fierbe în apă de fântână, [cât ajunge], jumătate de oră;
se continuă [extracția],
Colatură 4,00 uncii.
Dă!

Aceasta să se facă cu grijă, pentru mine; mâine dimineață să fie gata; celălalt să nu se facă, cu toate că ți-am trimis sticla. Jitnicerul cum este? Ecater[ini] Giank[ou]? [1]807 septembrie 2.

---

[318] „ad remanentiam” = continuarea

[319] *FR II*, București, 1874, p. 38.

15. Documentul nr. 34/5 septembrie 1807; 10,00 cm/15,70 cm

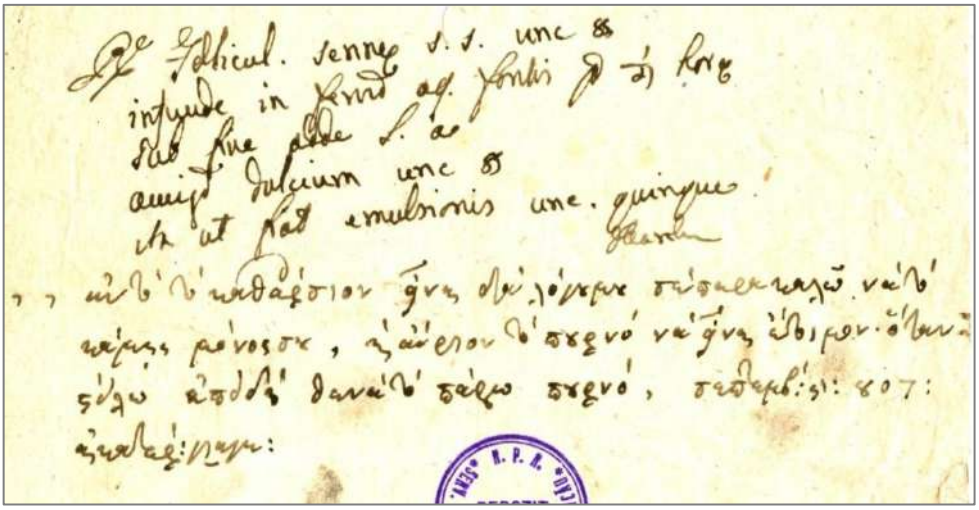

[Text în limba latină]

Rp/ Follicul[i][320] Sennae s.s. unc[iam] ss
Infund[atur] in fervid[a] aq[ua] fontis [q. s.] per ½ hora[m];
sub fine[m] adde
S[olutio] ol[eum] amigd[alarum] dulcium unc[iam] ss.
M[isce] [?] ut fiat emulsionis unc[ie] quinque!
D[etur] [?]

[Text în limba greacă]

Αὐτὸ τὸ καθάρσιον εἶναι διὰ λόγου μου σὲ παρακαλῶ νὰ τὸ κάμῃς μόνος σου, καὶ αὔριον τὸ πουρνὸ νὰ εἶναι ἕτοιμον, ὅταν στείλω ἐπειδὴ θε νὰ τὸ πάρω πουρνό, Σεπτεμβ[ρίου] 4, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[320] În *FR I*, la monografia „Senna, Folia" este prevăzută următoarea observație: „Legumele care se cheamă obișnuit *Folliculi Sennae* sunt capsule sau păstăile semințelor, semilunare, turtite, care conțin patru sau șase semințe negrișoare", p.158.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Capsule/păstăi de Sena 0,50 uncie
Introdu în apă de fântână, fiartă [cât ajunge], jumătate de oră; la sfârşit, adaugă
[Soluție] de ulei de migdale dulci 0,50 uncie
[Amestecă] şi fă 5,00 uncii de emulsie!
Dă! [semnătură ?]

Acest purgativ [?] este pentru mine; te rog să îl faci tu singur şi, mâine dimineață să fie gata, când trimit, pentru că îl voi lua dimineața. Septembrie 4 [?], [1]807; celălalt să nu se facă, cu toate că ți-am trimis sticla. Jitnicerul cum este? Ecater[ini] Giank[ou]?

16. Documentul nr. 35/10 septembrie 1807; 7,50 cm/12,50 cm

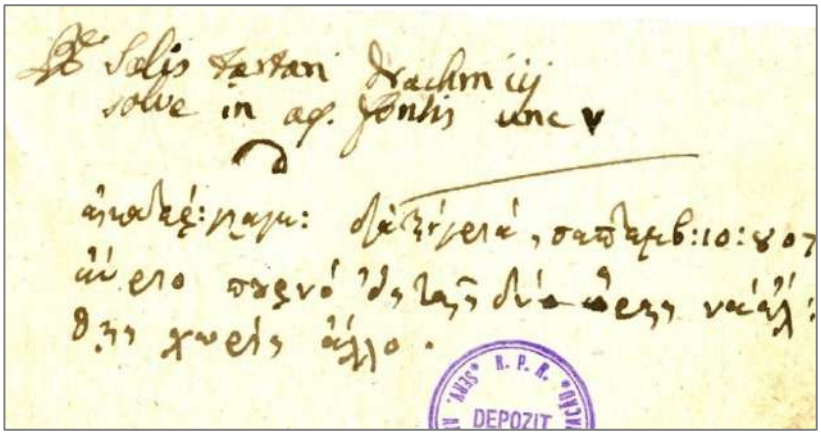

[Text în limba latină]

Rp/ Salis tartari drachm[as] iij
[Dis]solve in aq[ua] fontis unc[ias] v

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὴν γριά, Σεπτεμβ[ρίου] 10, [1]807. Αὔριο πουρνὸ εἰς ταῖς δύω ὥραις νὰ ἔλθῃς χωρὶς ἄλλο.

[Traducerea în limba română]

Rp/	Sare de tartru[321]	3,00 drahme
	Dizolvă în de apă de fântână	5,00 uncii

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru bătrână, septembrie 10, [1]807. Mâine dimineață la ora două să vii, fără întârziere.

17. Documentul nr. 36/10septembrie 1807; 10,80 cm/6,50 cm

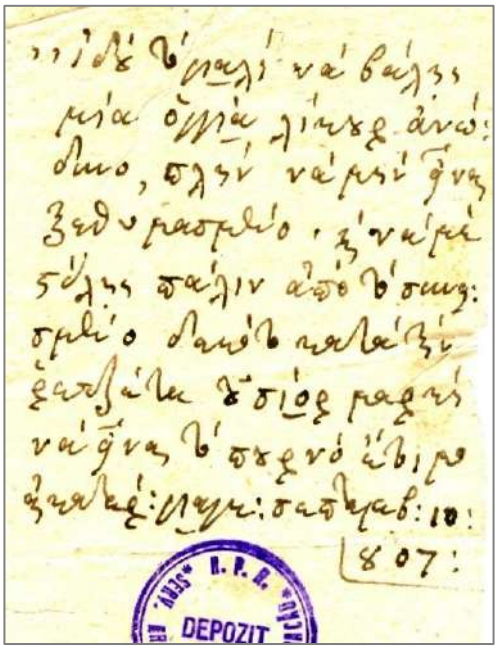

[Text în limba greacă]

Ἰδοὺ τὸ γιαλὶ νὰ βάλῃς μία ὀγγιὰ λίκουρ ἀνώδυνο, πλὴν νὰ μὴν εἶναι ξεθυμασμένο, καὶ νὰ μὲ στείλῃς πάλιν ἀπὸ τὸ συνει[θει]σμένο δεκότο κατὰ τὴν ῥετζέτα τοῦ σιὸρ Μαρκὴ νὰ εἶναι τὸ πουρνὸ ἕτοιμο. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου] Σεπτεμβ[ρίου] 10, [1]807.

[321] În rețetă nu se specifică care sare a acidului tartric se va folosi; probabil, este vorba de tartratul de sodiu şi potasiu, cu rol laxativ-purgativ, ținând seama de faptul că dorește să o administreze bolnavului la ora 2^{00},dimineața, ca până la ziuă, să aibă efectul dorit.

[Traducerea în limba română]

Iată, sticla! Să pui o uncie de licoare anodină, numai să nu fie răsuflată şi să îmi trimiţi din nou din decoctul [?] obişnuit, după reţeta lui si[ni]or Markis; să fie gata dimineaţă. Ecater[ini] Giank[ou]? septembrie 10, [1]807.

18. Documentul nr. 37/12 septembrie 1807; 10,90 cm/10,70 cm

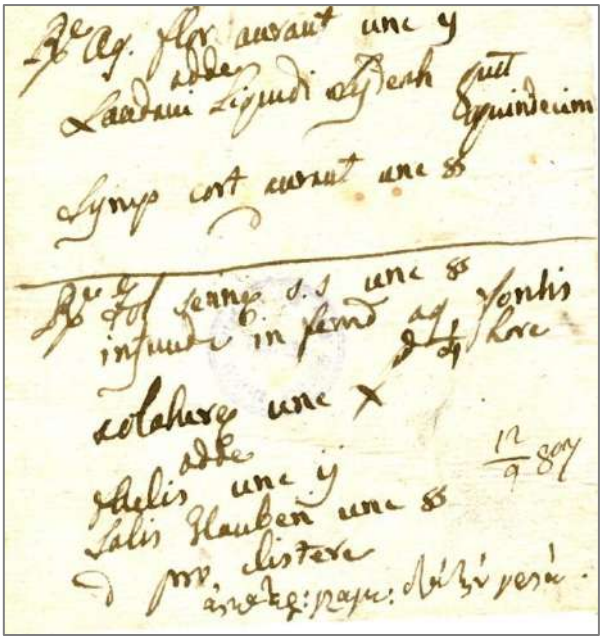

[Text în limba latină]

1. Rp/ Aq[ua] flor[es] aurant[ii] unc[ias] ij
adde
Laudani Liquidi Sydenh[ami][322] gutt[ae] quindecim
Syrup[i] cort[ici] aurant[ii] unc[iam] ss
D[etur]

[322] *Laudanum Sydenhami* este tinctura de opiu compusă care poartă şi numele de *Tinctura opii crocata*. Tinctura de opiu (*Tinctura opii*) are ca sinonime: *Tinctura meconii, Tinctura Thebaica, Laudanum liquidum*. Tinctura de opiu diluată se mai numeşte: *Tinctura opii benzoica, Tinctura opii camphorata, Elixir paregoric*. Vezi în Christoph Wilhelm von Hufeland, *Enchiridion Medicu:of Manual of the practice of medicine*, New-York, 1842, p. 580 [carte electronică]; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 379-384.

2. Rp/ Fol[ium] Sennae s.s. unc[iam] ss
Infund[atur] in fervid[a] aq[ua] fontis [q.s] per ¼ hora[m]
Colaturǽ unc[ias] x
adde
Ebulis[323] unc[ias] ij
Salis Glauberi[324] unc[iam] ss
D[etur] pro clistere[325] [clustere]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὴν γριά.

[Traducerea în limba română]

1. Rp/ Apă de flori de portocal 2,00 uncii
adaugă
Tinctură de opiu compusă 15,00 picături
Sirop de coji de portocale 0,50 uncie
Dă!

---

[323] Ebulis (lb. letonă) = boz (*Sambucus ebulus*, Linné). Nu se specifică în rețetă, care parte a plantei este folosită şi, nici dacă, se foloseşte un preparat „stoc”. În raport de cantitatea prescrisă (două uncii, aproximativ 60 g produs), credem că este vorba de o soluție „stoc”, de o anumită concentrație, din care se ia o cotă parte. La cantitatea finală de preparat, 10 uncii (aprox. 300 g), 60 g produs vegetal, ar fi prea mult, chiar dacă, preparatul se foloseşte sub formă de clismă.

[324] Salis Glauberi = sarea lui Glauber este sulfatul de sodiu cristalizat. A fost descoperit în anul 1625 ca o componentă a apei minerale, de către chimistul şi farmacistul Johann Rudolph Glauber. A stabilit că are gust sărat, nu arde în flacără şi are efect laxativ. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Natriumsulfat, accesat, 21.06.2016.

[325] Cluster (lat.), prescris „clistere”; se traduce prin clistier-iere, care înseamnă: 1-medicament lichid care se introduce în intestin prin şezut; 2-instrument sub forma unei pompe sau tulumbă mică cu care se introduce în corp acest lichid; provine din germ. klystier. Vezi în I. Aurel Condrea, Gh. Adamescu, *Dicționar Enciclopedic Ilustrat*: *Partea I - Dicționar Limba română din trecut şi de azi, Partea II- Dicționar istoric şi geografic universal*, Edit. „Cartea Românească” S.A. Bucureşti, februarie, 1926- noiembrie, 1937.p. 293

2. Rp/ Frunze de Sena 0,50 uncie

Introdu în apă de fântână fierbinte, [cât ajunge], un sfert de oră;

Colatură 10,00 uncii

adaugă

Boz 2,00 uncii

Sarea lui Glauber 0,50 uncii

12/ 9. [1]807

A se da pentru clismă.

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru bătrână.

19. Documentul nr. 39/1 octombrie 1807; 10,70 cm/15,50 cm

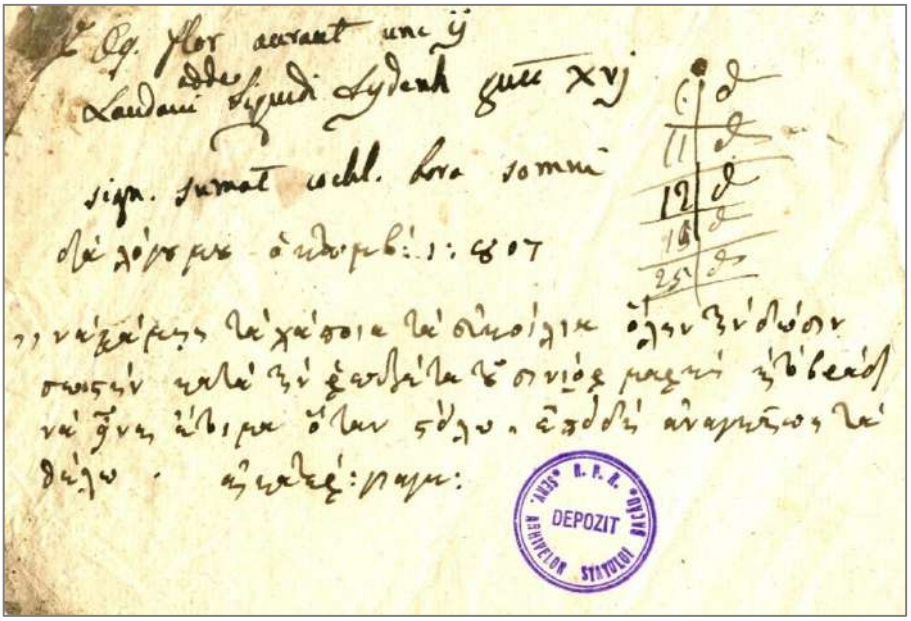

[Text în limba latină**]**

Rp/ Aq[ua] flor[res] aurant[ii] unc[ias] ij

adde

Laudani Liquidi Sydenh[ami] gutt[ae] xvj

D[etur]

Sign[atur] Sumatur cochl[eare] hora somni.

[Text în limba greacă]

Διὰ λόγου μου. Ὀκτωμβ[ρίου] 1, [1]807.

Νὰ κάμῃς τὰ χάποια τὰ εὐκοίλια ὅλην τὴν δώσιν σωστὴν κατὰ τὴν ῥετζέτα τοῦ σινιὸρ Μαρκὴ καῖ τὸ βράδι νὰ εἶναι ἕτοιμα ὅταν στείλω, ἐπειδδή ἀναγκαῖως τὰ θέλω. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Rp/ Apă de flori de portocal 2,00 uncii
adaugă
Tinctură de opiu compusă 16,00 picături
Dă!
Semnează! A se lua o lingură înainte de culcare.

Pentru mine. Octombrie 1. [1]807.

Să faci hapurile cele diareice toată doza corectă după rețeta lui sinior Markis şi seara să fie gata când trimit, pentru că am nevoie de ele neapărat. Ecater[ini] Giank[ou]?

20. Documentul nr. 40/4 octombrie 1807; 7,40 cm/10,60 cm

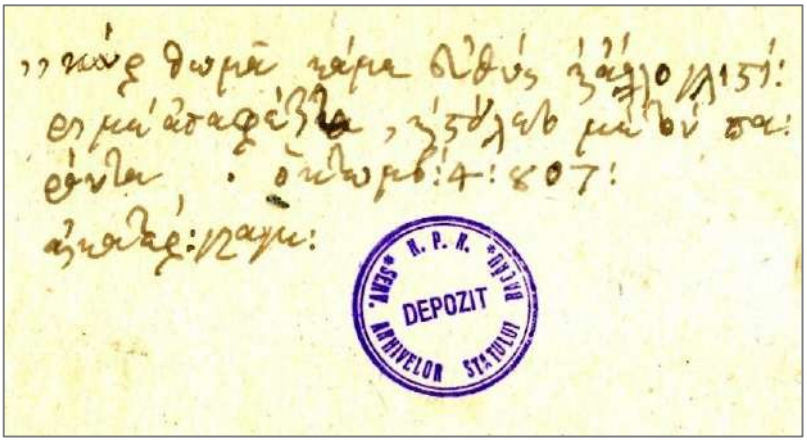

[Text în limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ κάμε εὐθὺς καὶ ἄλλο γλιστίρι μὲ ἀσαφέτιτα, καὶ στείλε το μὲ τὸν παρόντα. Ὀκτωμβ[ρίου] 4, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, fă îndată şi alt clistir cu Asa foetida, şi trimite-l cu cel de față. Octombrie 4, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

21. Documentul nr. 41/6 octombrie 1807; 7,10 cm/10,70 cm

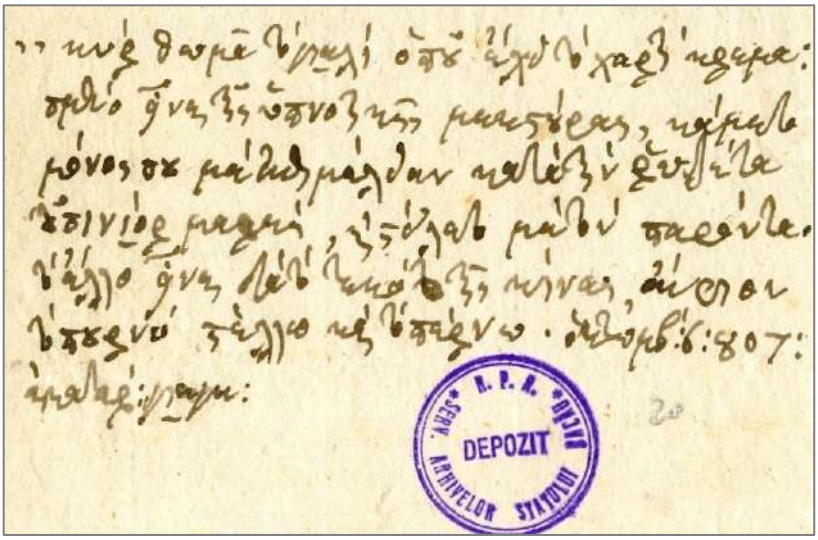

[Text în limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ τὸ γιαλὶ ὀποῦ ἔχω τὸ χαρτὶ κρεμασμένο εἶναι τῆς ὑπνοτικῆς μεκστούρας, κάμε το μόνος σου μὲ ἐπιμέλειαν κατὰ τὴν ῥετζέτα τοῦ σινιὸρ Μαρκή, καὶ στείλε το μὲ τὸν παρόντα. Τὸ ἄλλο εἶναι διὰ τὸ δεκότο τῆς Κίνας, αὔριον τὸ πουρνὸ στέλλω καὶ τὸ πέρνω. Ὀκτωμβ[ρίου] 6, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, sticla de care am hârtia atârnată este pentru mixtura somniferă, fă-o singur, cu grijă, după rețeta lui sinior Markis şi trimite-o cu cel de față. Cealaltă, este pentru decoctul de China, mâine dimineață trimit şi îl iau. Octombrie 6, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

22. Documentul nr. 42/6 octombrie 1807; 6,70 cm/9,70 cm

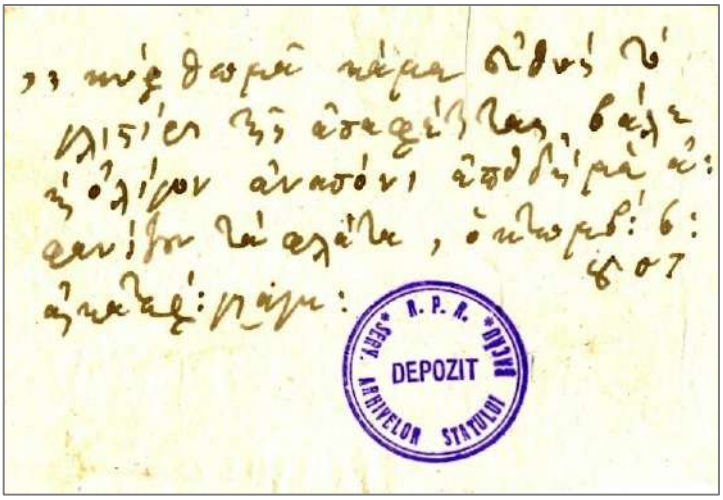

[Text din limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ κάμε εὐθὺς τὸ γλιστίρι τῆς ἀσαφέτιτας, βάλε καὶ ὀλίγον ἀνασόνι ἐπειδὴ μὲ ἀφανίζουν τὰ φλάτα. Ὀκτωμβ[ρίου] 6, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, fă îndată clistirul de Asa foetida, pune și puțin anason pentru că mă nimicesc gazele. Octombrie 6, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

23. Documentul nr. 43/7 octombrie 1807, 10,70 cm/9,20 cm

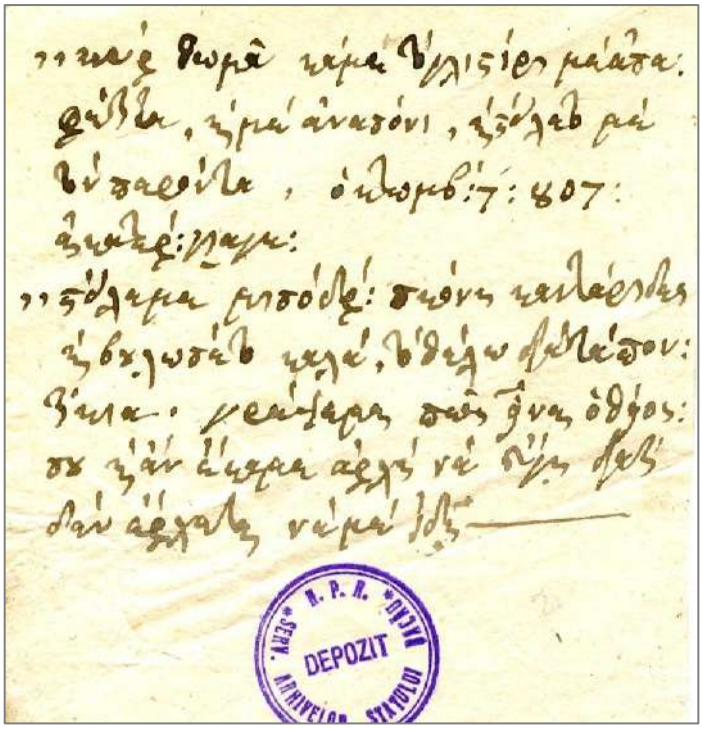

[Text în limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ κάμε τὸ γλιστίρι μὲ ἀσαφέτιτα, καὶ μὲ ἀνασόνι, καὶ στείλε το μὲ τὸν παρόντα. Ὀκτωμβ[ρίου] 7, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

Στείλε με μισὸ δρ[άμι] σκόνη καντάριδας καὶ βουλωσέ το καλά, τὸ θέλω διὰ τὰ ποντίκια. Γράψε με πῶς εἶναι ὁ θείος σου καὶ ἄν ἔκαμε ἀρχὴ νὰ εὔγη διατὶ δὲν ἔρχεται νὰ μὲ ἰδῇ.

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, fă clistirul de Asa-foetida şi cu anason şi trimite-l cu cel de faţă. Octombrie 7, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

Trimite-mi jumătate de dram praf de cantaridă şi închide-l bine, îl vreau pentru şoareci. Scrie-mi cum este unchiul tău şi, dacă a început să iasă, de ce nu vine să mă vadă?

24. Documentul nr. 44/9 octombrie 1807; 11,90 cm/8,90 cm

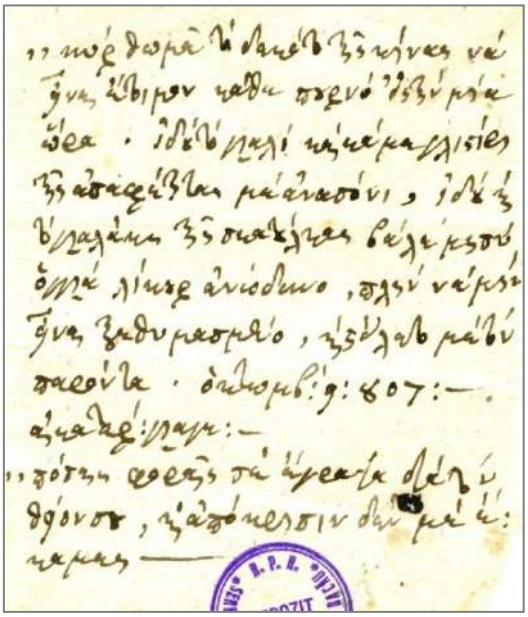

[Text în limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ τὸ δεκότο τῆς Κίνας νὰ εἶναι ἕτοιμον κάθε πουρνὸ εἰς τὴν μία ὥρα. Ἰδοὺ γιαλὶ καὶ κάμε γλιστίρι τῆς ἀσαφέτιτας μὲ ἀνασόνι, ἰδοὺ καὶ τὸ γιαλάκη τῆς σκατούλκας βάλε μησὺ ὀγγιὰ λίκουρ ἀνώδυνο, πλὴν νὰ μὴν εἶναι ξεθυμασμένο, καὶ στείλε το μὲ τὸν παρόντα. Ὀκτωμβ[ρίου] 9, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

Πόσαις φοραῖς σὲ ἔγραψα διὰ τὸν θείον σου, καὶ ἀπόκρισιν δὲν μὲ ἔκαμες;

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, decoctul de China să fie gata în fiecare dimineață la ora unu. Iată sticla, şi fă clistir de Asa-foetida cu anason, iată şi sticluța pentru scatulcă[326]. Pune jumătate de uncie licoare anodină, numai să nu fie răsuflată, şi trimite-mi-o cu cel de față. Octombrie 9, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

De câte ori ți-am scris despre unchiul tău şi, nu mi-ai dat un răspuns.

[326] Scatulcă, scatoalcă = lădiță cu despărțituri în care se pun sticle sau merinde, sau alte obiecte. Vezi în I. Aurel Condrea, Gh. Adamescu, *Op. cit.*, p.1113

25. Documentul nr. 45/9 octombrie 1807; 7,60 cm/7,00 cm

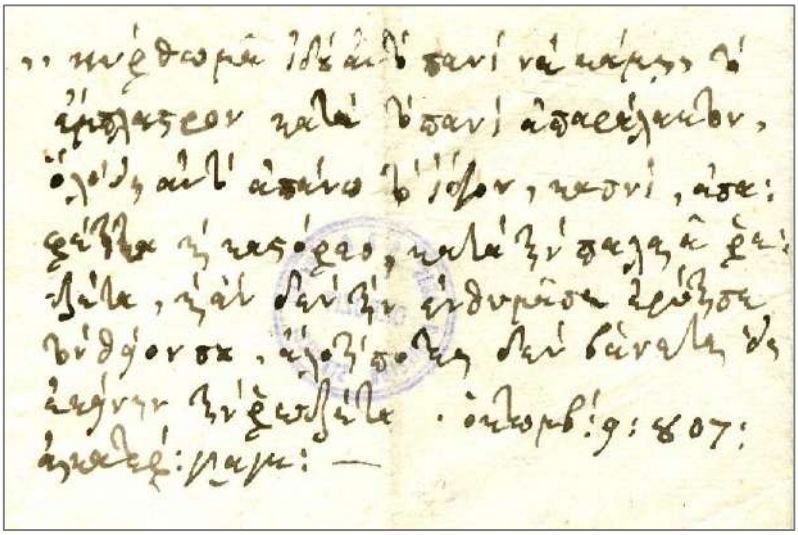

[Text din limba greacă]

Κὺρ Θωμᾶ ἰδοὺ αὐτό τό πανὶ νὰ κάμῃς τὸ ἔμπλαστρον κατὰ τὸ πανὶ ἀπαράλακτον, ὅλο [...] αὐτὸ ἀπάνω τὸ ἴδιον, καπνὶ, ἀσαφέτιτα καὶ καστόρο, κατὰ τὴν παλαιᾶ ῥετζέτα, καὶ ἂν δὲν τὴν ἐνθυμᾶσε ἐρώτησε τὸν θεῖόν σου, ἄλο τίποτες δὲν βάνεται εἰς ἐκείνην τὴν ῥετζέτα. Ὀκτωμβ[ρίου] 9, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Kyr Thomas, iată această pânză! Să faci plasturele, după pânză fără schimbare tot [indescifrabil] pe aceeaşi, kapni [fum ? sau un fel de răşină?], Asa-foetida şi kastoro, după rețeta veche şi, dacă nu o ții minte, întreabă-l pe unchiul tău; altceva nu puneți în rețeta aceea. Octombrie 9, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

26. Documentul nr. 46/11 octombrie 1807; 7,80cm/10,60 cm

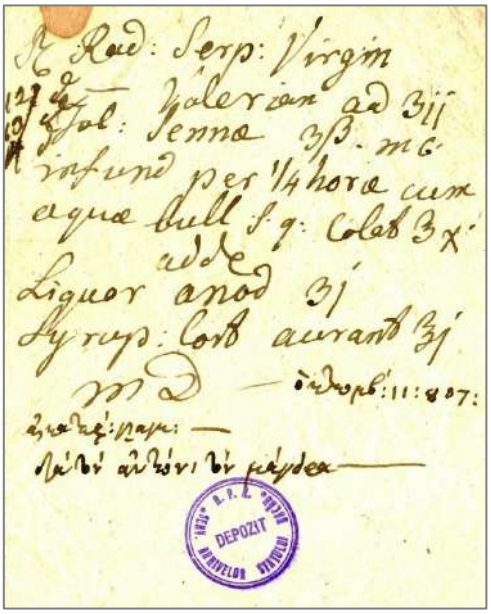

[Text în limba latină]

Rp/ Rad[icis] Serp[entariae] Virgin[ianae]
[Radicis] Valerian[ae] āā 3 ij
Fol[ium] Senna[e] 3 β. mc.
Infund[atur] per ¼ hora[m] cum aquae bull[ientis] s.q.
Colat[urǽ] ℥ x
Adde
Liquor anod[yni] [Hoffmanni] 3 i
Syrup[i] Cort[icis] aurant[ii] ℥ j
M[isce] [et] D[etur]

[Text în limba greacă]

Ὀκτωμβ[ρίου] 11, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ Ἀντόνι τὸν μάγειρα.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Rădăcină de Serpentaria virginiana
Rădăcină de Valeriana āā 2,00 drahme
Frunze de Sena 0,50 drahme
Introdu [plantele] un sfert de oră în apă clocotită, cât ajunge;
Colatură 10,00 uncii
Adaugă
Licoare anodină [a lui Hoffmann] 1,00 drahmă
Sirop de coji de portocale 1,00 uncie
Amestecă şi dă!

Octombrie 11, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru Antonis bucătarul.

27. Documentul nr. 47/11 octombrie 1807; 17,40 cm/10,70 cm

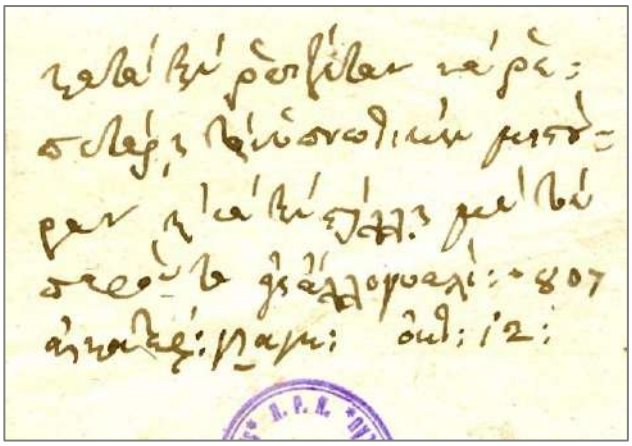

[Text în limba greacă]

Κατὰ τὴν ῥετζέταν νὰ ῥεπετάρῃ τὴν ὑπνωτικήν μιστούραν καὶ νὰ τὴν στείλλῃ μὲ τὸν παρόντα εἰς ἄλλο γυαλὶ. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτ[ωμβρίου] 12, [1]807.

[Traducerea în limba română]

După rețetă să repete mixtura somniferă şi să o trimită cu cel de față în altă sticlă. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 12, [1]807.

28. Documentul nr. 48/12 octombrie 1807; 19,20/11,30 cm

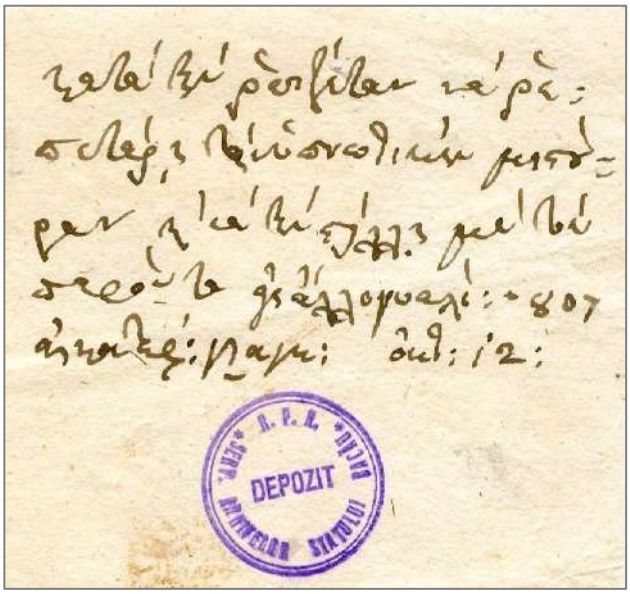

[Text în limba greacă]

Κατὰ τὴν ῥετζέταν νὰ ῥεπετάρῃ τὴν ὑπνωτικήν μιστούραν καὶ νὰ τὴν στείλλῃ μὲ τὸν παρόντα είς ἄλλο γυαλὶ. Αίκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Όκτ[ωμβρίου] 12, [1]807.

[Traducerea în limba română]

După rețetă să repete mixtura somniferă şi să o trimită cu cel de față în altă sticlă. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 12, [1]807.

29. Documentul nr. 49/12 octombrie 1807; 18,50 cm/8,40 cm

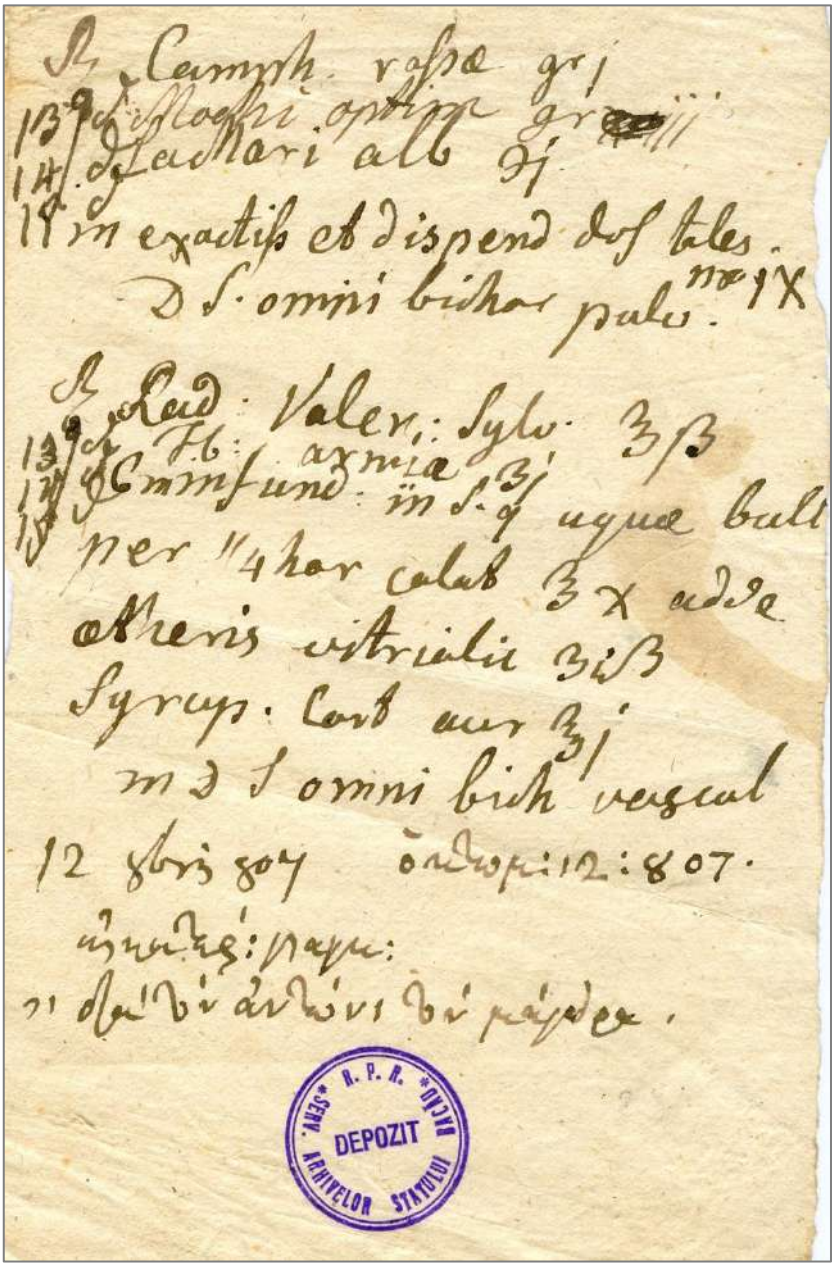

R. P. R. DEPOZIT ARHIVELOR STATULUI

[Text în limba latină]

1. Rp/ Camphora rasa[327] gr[anum] i
Mosch[i] optim[i] gr[anum] ii
Sacchari alb[i] Ɜi
M[isce] exactitis et dispend[?] [dividantur in] dos[is] tales [aequales] no. ix
D[etur]. S[umatur] omni bihor[io] pulv[is]

2. Rp/ Rad[icis] Valer[ianae] Sylv[estri] ℥ β
HB: Arnicae 3 i
[C. m] [?] Infund[atur] in [q.s] aquae bull[ientis] per ¼ hor[am].
Colatur[ǽ] ℥ x
adde
Ǽtheris vitriolici 3 iβ
Syrup[i] cort[icis] aur[antii] ℥ i
M[isce], D[etur], S[umatur] omni bihor[io] [?]

[Text în limba greacă]

Ὀκτωμ[βρίου] 12, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὸν Ἀντόνι τὸν μάγειρ.

[Traducerea în limba română]

1. Rp/ Camfor răzuit 1,00 gran
Mosc [cel mai bun] 2,00 grane
Zahăr alb 1,00 scrupel
Amestecă corespunzător şi împarte pulberea în doze egale, nr. IX.
A se da pulberea, la fiecare două ore.

Observație: din schema de administrare înscrisă pe rețetă, rezultă că tratamentul este prescris pentru trei zile: 13, 14 şi 15 ale lunii respective. Pe fiecare zi, revin trei doze, pe care, la ia, probabil, pe un interval de şase ore, la două ore o doză, aşa cum arată textul tradus.

---

[327] Camphora rasa (camfor natural) poartă această denumire, deoarece se comercializa sub formă răzuită din turtele rezultate la obținere. Vezi în Johann Wendt, *Praktische Materia medica als Grundlage am Krankenbette und als Leitfaden zu academischen Borlesungen*, Dresda, 1830, p. 201, paragraf 286 [carte electronică]; Janis Copland, *A Dictionary of Practical medicine: Comprising General Pathology*, vol. I., Boston, 1834, p. 335 [carte electronică].

2. Rp/ Rădăcină de valeriană sălbatecă 0,50 uncie
Iarbă de arnică 1,00 drahmă
Introdu în apă clocotită, [cât ajunge], un sfert de oră;
Colatură 10,00 uncii
adaugă
Eter vitriolic (soluție de dietiloxid) 1,50 drahme
Sirop de coji de portocale 1,00 uncie
Amestecă şi dă [o doză] la fiecare două ore [ilizibil].

Octombrie 12, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru Antonis bucătarul.

30. Documentul nr. 50/15 octombrie 1807; 7,50 cm/7,60 cm

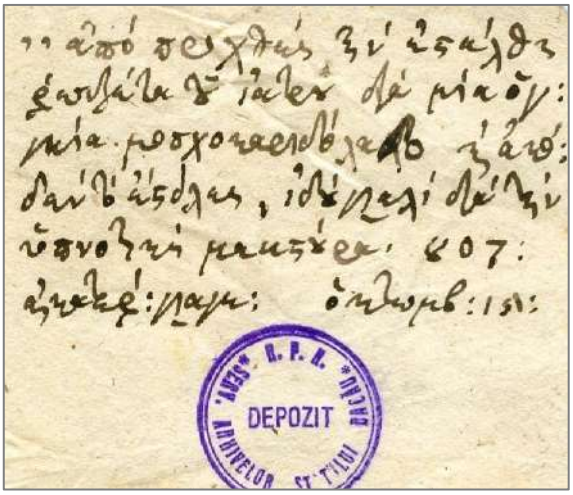

[Text în limba greacă]

Ἀπὸ προχθες τὴν ἑστάλθη ῥετζέτα τοῦ ἰατροὺ διὰ μία ὀγγκία μοσχοκαρυδόλαδο καὶ ἀκό[μι] δὲν τὸ ἔστειλες, ἰδοὺ γιαλὶ διὰ τὴν ὑπνοτικὴ μεκστούρα. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτωμβ[ρίου] 15, [1]807.

[Traducerea în limba română]

De alaltăieri a fost trimisă rețeta medicului pentru jumătate de uncie de ulei de nucşoară şi, încă nu l-ai trimis; iată o sticlă pentru mixtura somniferă. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 15 [?], [1]807.

31. Documentul nr. 51/16 octombrie 1807; 7,40 cm/7,70 cm

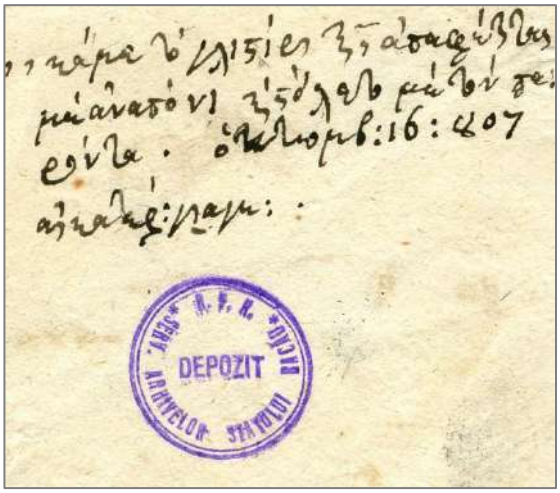

[Text în limba greacă]

Κάμε τὸ γλιστίρι τῆς ἀσαφέτιτας μὲ ἀνασόνι καὶ στείλε το μὲ τὸν παρόντα. Ὀκτωμβ[ρίου] 16, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Fă clistirul de Asa-foetida cu anason şi trimite-l cu cel de faţă. Octombrie 16, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

32. Documentul nr. 52/18 octombrie 1807; 6,30 cm/9,00 cm

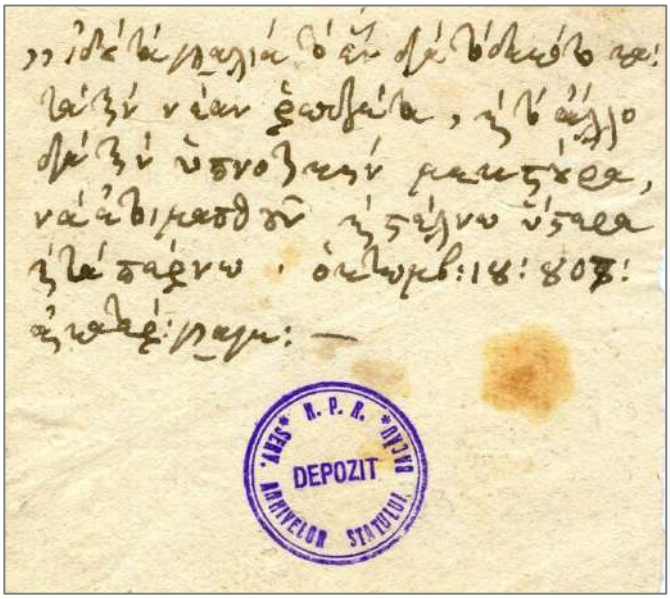

[Text în limba greacă]

Ἰδοὺ τὰ γιαλιὰ τὸ ἓν διὰ τὸ δεκότο κατά τὴν νέαν ῥετζέτα, καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὴν ὑπνοτικὴν μεκστούρα, νὰ ἑτοιμασθοῦν καὶ στέλνω ὕστερα καὶ τὰ πέρνω. Ὀκτωμβ[ρίου] 18, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου».

[Traducerea în limba română]

Iată sticlele! - una pentru decoctul [?] după noua rețetă, și cealaltă, pentru mixtura somniferă, să fie pregătite, și trimit după aceea să le iau. Octombrie 18, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

33. Documentul nr. 53/18 octombrie 1807; 6,60 cm/9,00 cm

[Text în limba greacă]

Ἰδοὺ τὸ γιαλὶ στείλε με μησὺ ὀγγιὰ λίκουρ ἀνώδυνο νὰ μὴν εἶναι ξεθυμασμένο. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτωμβ[ρίου] 18, [1]807. Διὰ τὰ κουρούπια ὀποῦ σὲ εἶπα ἀπὸ τότε τὰ ἐξέχασε.

[Traducerea în limba română]

Iată sticla, trimite-mi jumătate de uncie licoare anodină, să nu fie răsuflată. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 18, [1]807. De vasele de lut [kurupia/kurupira], de care ți-am zis de atunci, ai uitat.

34. Documentul nr. 54/19 octombrie 1807; 10,40 cm/15,30 cm

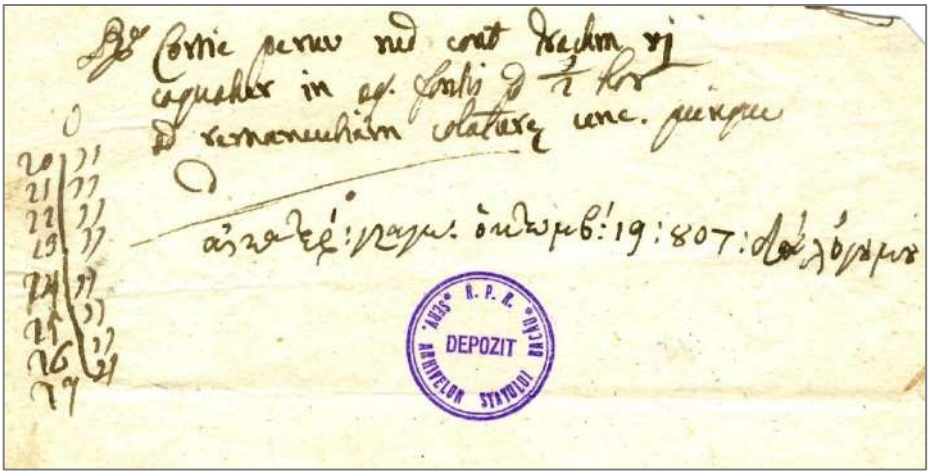

[Text în limba latină]

Rp/ Cortic[is] peruv[iani] rub[er] cont[usi] drach[g]m[as] vj
coquantur in aq[ua] fontis [q.s] per ½ hor[am]
ad remanentiam
Colaturæ unc[ias] quinque
D[etur]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτωμβ[ρίου] 19, [1]807. Διὰ λόγου μου.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Scoarță de China roşie zdrobită/mărunțită 6,00 drahme
Fierbe în apă de fântână, [cât ajunge], jumătate de oră,
se va continua [extracția]
Colatură 5,00 uncii
Dă!

Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 19, [1]807. Pentru mine.

35. Documentul nr. 55/20 octombrie 1807; 5,20 cm/13,20 cm

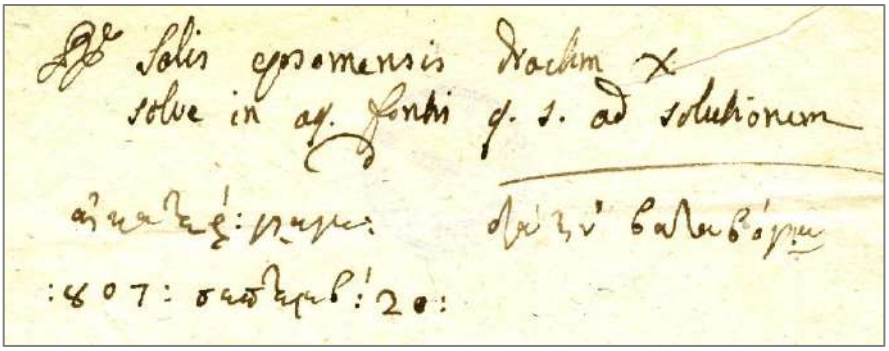

[Text în limba latină]

Rp/ Salis epsomansis drach[g]m[as] x
[Di]solve in aq[ua] fontis q. s. ad solutionem.
D[etur]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Σεπτεμβ[ρίου] 20, [1]807. Διὰ τὴν βαταβόγιμ.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Sare Epsomansis[328] 10,00 drahme
Să se dizolve în apă de fântână, cât ajunge, pentru soluție.
Dă!

Ecater[ini] Giank[ou]? Septembrie 20, [1]807. Pentru vatavogim [?].

[328] Sarea Epsomansis sau sare de Epsom este sulfatul de magneziu natural. Vezi în: Friederich Hoffmann, *Opera omnia physico-medica*, vol. IV, Geneva, 1740, p. 89 [carte electronică]; *Codex medicamentarius Europaeus*, Internet Archive, 2015, p. 435 [carte electronică], după Fr. Fleischer, 1822, site: www.digibib.tu-bs.de/dfg-files/00000925/2738-4356.pdf. Denumirea vine de la un izvor de apă minerală din localitatea Epsom, comitatul Surrey (Anglia), districtul Epsom and Ewell; site: https:/ro.wikipedia.org/wiki/Epsom.

36. Documentul nr. 56/22 octombrie 1807; 7,70 cm/10,80 cm

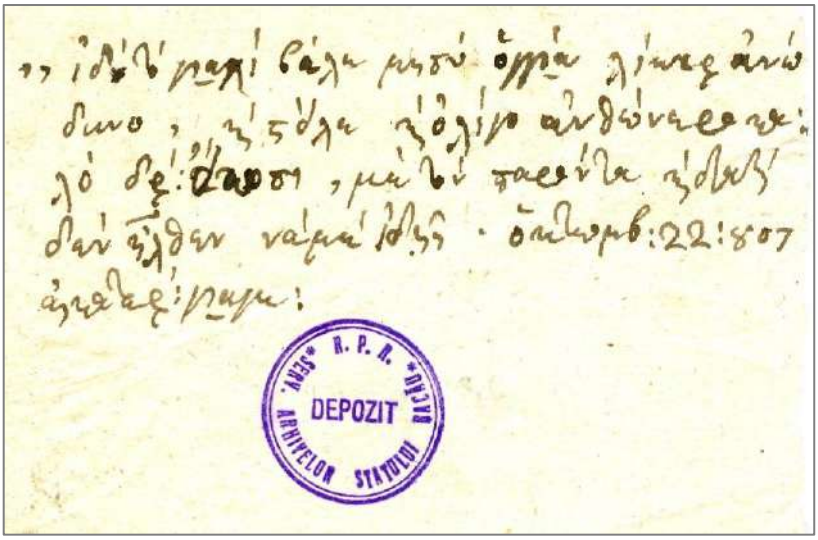

[Text în limba greacă]

Ἰδοὺ γιαλὶ βάλε μησὺ ὀγγία λίκουρ ἀνώδυνο, καὶ στείλε καΐ ὀλίγο ἀνθόνερο καλὸ δρ[άμια] εἴκοσι, μὲ τὸν παρόντα καὶ διατὶ δὲν ἦλθεν νὰ μὲ ἰδῇ. Ὀκτωμβ[ρίου] 22, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Iată sticla, pune jumătate de uncie licoare anodină; trimite şi puţină apă de flori, bună, douăzeci de dramuri, cu cel de faţă; şi, de ce nu a venit să mă vadă? Octombrie 22, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

37. Documentul nr. 57/23 octombrie 1807; 10,80 cm/14,90 cm

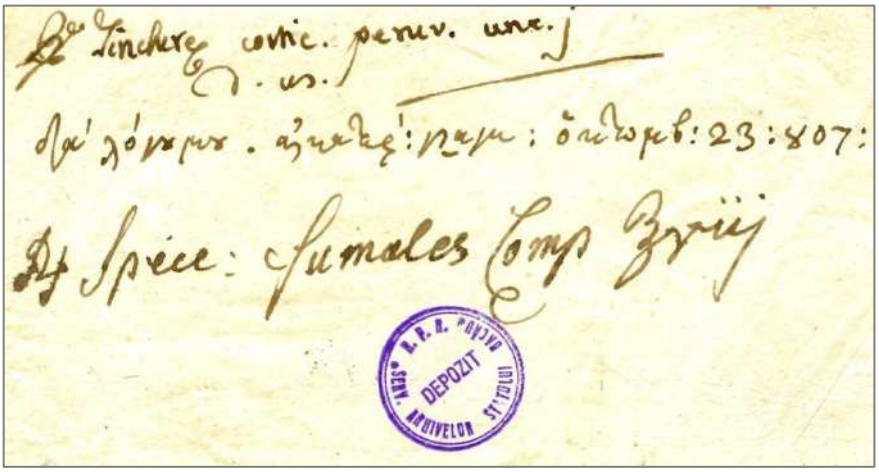

[Text în limba latină]

1. Rp/ Tincturǽ Cortic[i] peruv[iani] unc[iam] j
D[etur], M[isce]

[Text în limba greacă]

Διὰ λόγου μου. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτωμβ[ρίου] 23, [1]807.
[Text în limba latină]

2. Rp/ Sp[e]ci[es] fumales[329] comp[ositum] ℥ viij

[Traducerea în limba română]

1. Rp/ Tinctură din scoarță de China 1,00 uncie
Amestecă şi dă!

Pentru mine. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 23, [1]807.

2. Rp/ Ceai compus contra fumatului 8,00 uncii

[329] Fumales (din lb. spaniolă) = fum, exalație, halenă. Există şi ceaiul denumit *Species fumales optimae*; predomină în compoziția lor, plantele citrice. Vezi în: Giovanni Dugo şi Angelo Di Giacomo (editori), *Citrus: The Genus Citrus*, 2003, Science, p. 583, dând informații din: *Codex Medicamentarium sive Pharmacopea Danica* ,1821 ş.a [carte electronică]; Johannes Arends, *Volkstümliche Namen – der Drogen, Heilkräuter, Arzneimittel und Chemikalien (Nume folclorice de droguri, plante, medicamente şi substanțe chimice)*, Springer, 2013. Site: https://book.google.ro/book?isbn=020321661x

38. Documentul nr. 58/23 octombrie 1807; 9,00 cm/15,00 cm

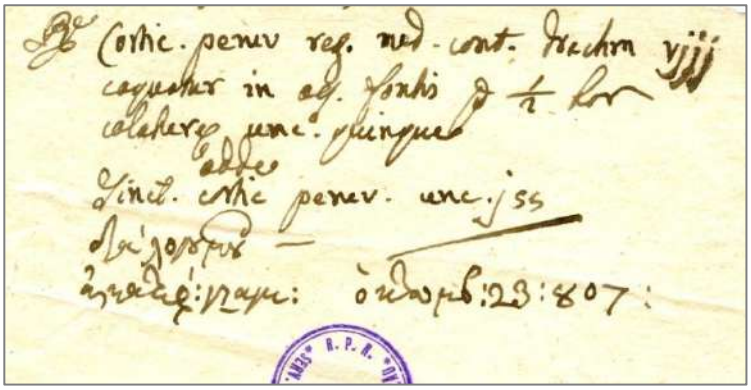

[Text în limba latină]

Rp/ Cortic[is] peruv[iani] reg[ius][330] rub[er] cont[usi] drach[g]m[as] vjjj
coquantur in aq[ua] fontis [q.s.] per ½ hor[am]
Colaturæ unc[ias] quinque
adde
Tinct[uræ] cortic[i] peruv[iani] unc[ias] jss
D[etur]

[Text în limba greacă]

Διὰ λόγου μου. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Ὀκτωμβ[ρίου] 23, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Scoarță de China regală roşie, mărunțită 8,00 drahme
Fierbe în apă de fântână [cât ajunge], jumătate de oră;
Colatură 5,00 uncii
adaugă
Tinctură de scoarță de China 1,50 uncie
Dă!

Pentru mine. Ecater[ini] Giank[ou]? Octombrie 23, [1]807.

---

[330] *FR II*, Bucureşti, 1874, p. 38, referitor la scoarța de *China roşie* (arbore *Cinchona succirubra*), cultivat la Ecuator şi în India orientală, în funcție de procentul de principii activi, exprimat în chinină, se arată că sunt trei categorii: scoarță de *China roşie* cu 2,50 % , scoarță de *China regală* cu 2,00 % şi scoarță de *China brună* cu 1,00 % .

39. Documentul nr. 59/25 octombrie 1807; 11,00 cm/17,00 cm

[Text în limba latină]

Rp/	Flor[es] Chamomil[lǽ] manip[ulos][331]	ij
	Sem[en] Foeniculi contus[i]	drach[g]m[a] ss
	infundantur in aq[ua] fontis [q.s.] per ¼ hor[am]	
	Colaturǽ	libre j
	adde	
	Electuarii[332] [limbricii] [?]	unc[iam] j
	D[etur] pro clistera	
		Ex [consilio]

[Text în limba greacă]

«Αίκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Γλιστίρη διὰ λόγου μου. Ὀκτωμβ[ρίου] 23, [1]807».

[331] Manipulos/manipulam (lat.), folosit cu sensul de fascicul, mănunchi sau legătură. Vezi în Johannis Friederich Rubeli, *Pathologiae et therapie per secunda de Symptomatibus*, Frankfurt pe Maïn, 1739, p.115 [carte electronică]; *Pharmacopoea universalis,* vol. II, Weimar, 1840, p. 764 [carte electronică]; Constantin Pârvu, *Universul plantelor - Mica Enciclopedie,* ediția a III-a, Bucureşti, 2000 [scribd].

[332] Electuarium (lat.) = excipient.

[Traducere în limba română]

Rp/	Flori de mușețel	2,00 fascicule
	Semințe de fenicul mărunțite	0,50 drahme
	Infuzează în apă de fântână, [cât ajunge], un sfert de oră;	
	Colatură	1,00 libră
	adaugă	
	Electuar pentru limbrici	1,00 uncie
	A se da sub formă de clismă, după sfat [al medicului/farmacistului]	

Ecater[ini] Giank[ou]? Clistir pentru mine. Octombrie 23, [1]807.

40. Documentul nr. 60/25 octombrie 1807; 14,10 cm/10,50 cm

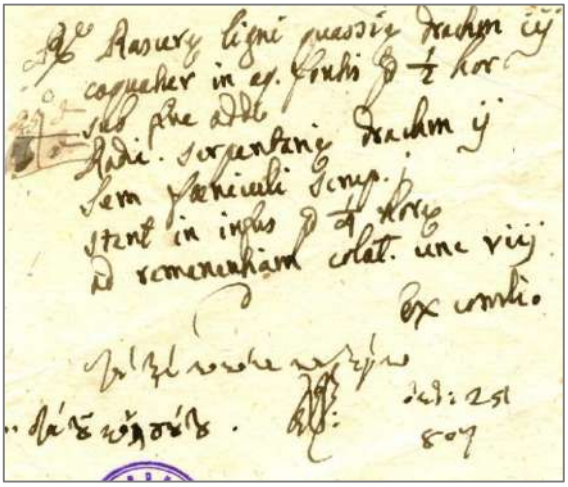

[Text în limba latină]

Rp/	Rasurǽ Ligni Quassiǽ	drach[g]m[as] iij
	coquantur in aq[ua] fontis [q.s.] per ½ hor[am]	
	sub fine[m] adde	
	Radic[is] Serpentariae [Virginianae]	drach[g]m[as] ij
	Sem[en] Foeniculi	scrup[ulus] j
	stent in infus[ionem] per ¼ hora[m]	
	ad remanentiam	
	Colat[urǽ]	unc[ias] viij
	D[etur]	
		Ex consilio.

[Text în limba greacă]

Διὰ τὴν κοκόνα Κατήγκω. Ὀκτ[ωμβρίου] 25, [1]807
Διὰ τοῦ κόλπού του.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Răzuitură din Lemn de Quassia 3,00 drahme
fierbe în apă de fântână, [cât ajunge], jumătate de oră;
la sfârşit adaugă
Rădăcină de Serpentaria Virginiana 2,00 drahme
Semințe de fenicul 1,00 scrupel
Se menține la infuzat, un sfert de oră; se continuă [extracția]
Colatura 8,00 uncii
Dă!
După sfat [aviz].

Pentru cucoana Catinco [?] Octombrie 25, [1]807
Pentru [indescifrabil].

41. Documentul nr. 61/27 octombrie 1807; 10,90 cm/14,40 cm

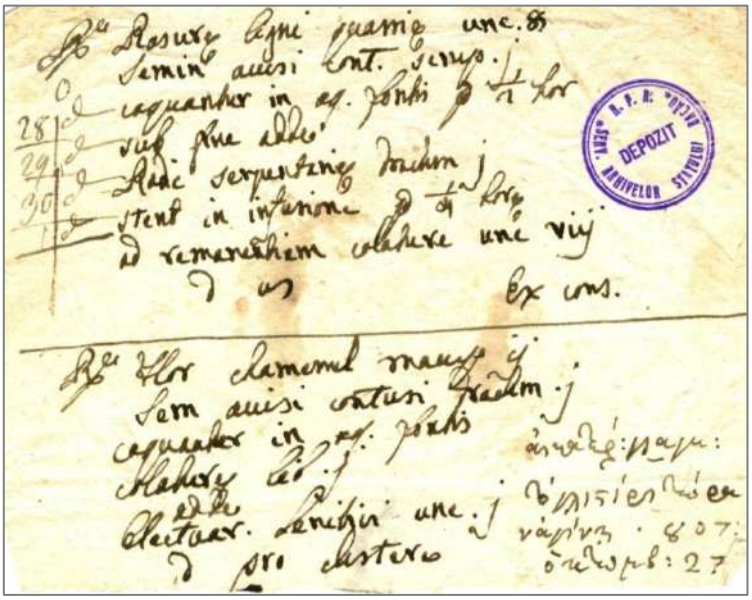
DEPOZIT ARHIVELOR STATULUI

[Text în limba latină]

1. Rp/ Rasurǽ Ligni Quassiǽ unc[iam] ss
Semen anisi cont[usi] scrup[ulus] j
coquantur in aq[ua] fontis [q.s.] per ½ hor[am]
sub fine adde
Radic[is] Serpentariae [Virginianae] drach[g]m[a] j
stent in infusione[m] per ¼ hor[am]
ad remanentiam
Colaturǽ unc[ias] viij
D[etur], M[isce] Ex cons[ilio][333].

2. Rp/ Flor[es] Chamomil[lǽ] manip[ulos] ij
Sem[en] anisi contusi drach[g]m[a] j
Coquantur in aq[ua] fontis [q.s.] [per ¼ horam]
Colaturǽ lib[re] j
adde
Electuar[ii] limbricii unc[ie] j
d[etur] pro clistere

[Text în limba greacă]

«Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Τὸ γλιστίρι τώρα νὰ γίνῃ. Ὀκτωμβ[ρίου] 27, [1]807».

[Traducere în limba română]

1. Rp/ Răzuitură de Lemn de Quassia 0,50 uncie
Semințe de anason mărunțite 1,00 scrupel
fierbe în apă de fântână [cât trebuie], jumătate de oră
la sfârşit adaugă
Rădăcină de Serpentaria Virginiana 1,00 drahmă
Se menține la infuzat un sfert de oră; se continuă [extracția]
Colatură 8,00 uncii
Amestecă şi dă!
După aviz.

[333] „ex consilio” (lat.) = „de la planificare” (traducere după google), folosit cu sensul „după aviz”, „după sfatul medicului/farmacistului”; a se administra medicamentul, după cum a fost „planificat” de medic.

2. Rp/ Flori de muşeţel 2,00 fascicule
Semințe de anason mărunțite 1,00 drahmă
Fierbe în apă de fântână [un sfert de oră];
Colatura 1,00 libră
adaugă
Electuar pentru limbrici 1,00 uncie
A se da [administra] sub formă de clismă.

„Ecater[ini] Giank[ou]? Clistirul să se facă acum. [1]807, octombrie 27,”.

42. Documentul nr. 62/13 noiembrie 1807; 30,60 cm/10,60 cm

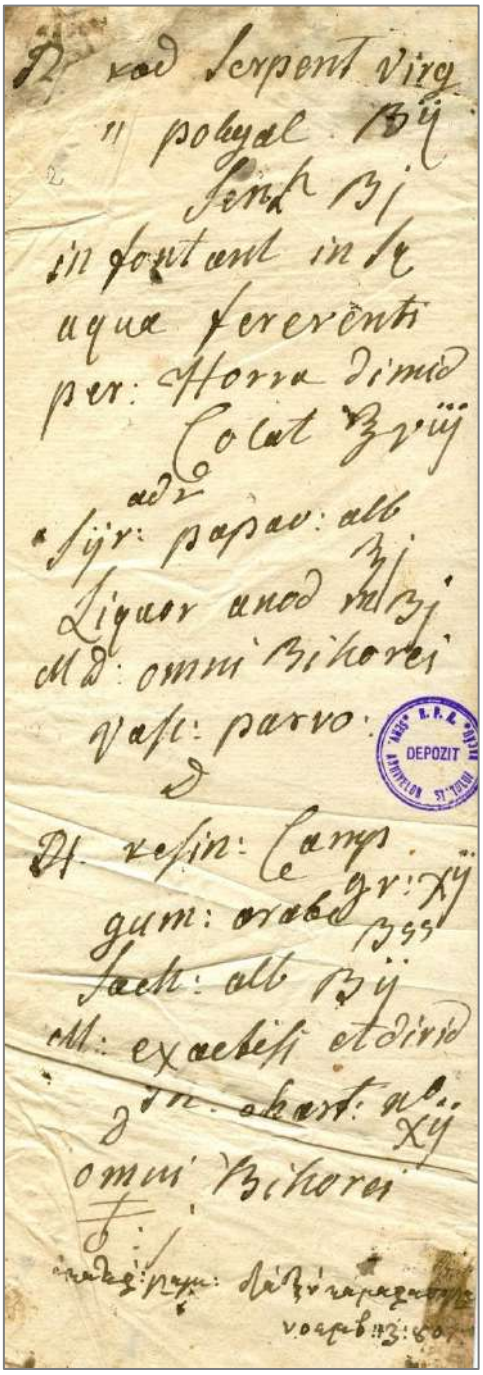

[Text în limba latină]

1. Rp/ Rad[icis] Serpent[ariae] Virg[inianae]
Rad[icis] polygalǽ āā 3 ij
[Folium] Sen[nae] 3 j
in fontant [?] in s.q. [q.s.] aqua ferventi per hora[m] dimid[iam];
Colatur[ǽ] ℥ viij
adde
Syr[upi] papav[eri] alb[i] ℥ j
Liquor anod[yni] [Hoffmanni] m. 3 j
M[isce] [et] D[etur] [Sumatur una] omni bihor[io].
Vase:[?] parvo:[?]
D[?]

2. Rp/ Resin[a] comp[osita] gr[anum] xij
Gum[mi] arabi[ci] 3 ss
Sacch[ari] alb[i] 3 ij
M[isce] exactiti [accuratius] et divid[atur] in cach[e]t no. xij
D[etur]
[Sumatur una] omni bihor[io].
≠ [334]
O[335]: [?] j

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ τὴν καμαρασόγια. Νοεμβ[ρίου] 13, [1]807.

---

[334] Este un semn convențional prin care se arată că rețeta s-a închis. Pe această blanchetă, după acest semn, probabil, medicul şi-a amintit să mai scrie ceva, şi a notat după încheierea rețetei simbolul menționat.

[335] „O” (cercul), ca simbol alchimic, reprezintă sulfatul dublu de aluminiu şi potasiu (alaun, alumen), probabil, se referă la această substanță. Vezi în Christoph Mayr, *Op. cit.* p. XXIV [carte electronică].

[Traducerea în limba română]

1. Rp/ Rădăcină de Serpentaria Virginiana
Rădăcină de Polygala [senega] āā 2,00 drahme
[Frunze] de Sena 1,00 drahmă
Se introduc în apă de fântână fierbinte, [cât ajunge], jumătate de oră;
Colatură 8,00 uncii
adaugă
Sirop de mac alb 1,00 uncie
Licoarea anodină a lui Hoffmann m. 1,00 drahmă
Amestecă şi dă, la fiecare două ore.
[Păstrează][?] în recipiente mici [?].
Dă!

2. Rp/ Răşină compusă 12,00 grane
Gumă arabică 0,50 drahme
Zahăr alb 2,00 drahme
Amestecă corect şi împarte [în doze egale], caşete nr. XII.
A lua [una], la fiecare două ore.

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru Cămărăşoaie, noiembrie 3, [1]807.

43. Documentul nr. 63/ 13 noiembrie 1807, 17,90 cm/11,00 cm.

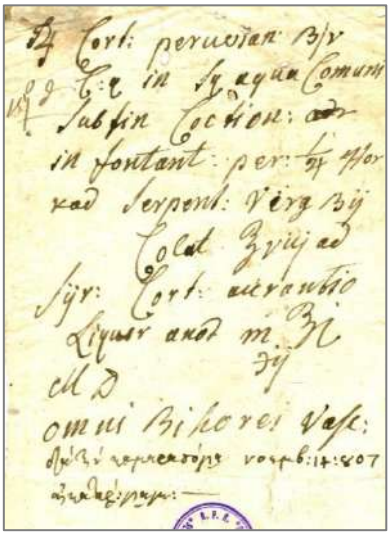

[Text în limba latină]

Rp/ Cort[ici] peruvian[i] 3 jv
C: q [coque/coquantur] [?] in s.q [q. s.] aqua communi[s];
sub fin[em] coction[e] in fontant[336] per ¼ hor[am];
Rad[icis] Serpent[arie] Virg[inianae] 3 ij
Colat[ure] ℥ xiij
ad[de]
Syr[upi] cort[ici] aurantio[rum] ℥ j
Liquor anod[yni] [Hoffmanni] m.[337] ℈ ij
M[isce] [et] D[etur]
[Sumatur una] omni bihor[io], vase: [?]

[336] [In] fontant (ital.) = fondant, substanță, medicament etc. [DOOM, 2005]; folosit şi cu sensul unei compoziții obținută prin fierbere [MDN'00], asemenea textului rețetei.

[337] Acestui „m" sau „M", aşezat după, sau înaintea unității de măsură şi a cantității exprimate, nu i-am găsit o explicație (sunt probabil, semne spagirice). Din lucrările consultate pe internet din perioada respectivă, traduse din limba latină în cea engleză sau germană, această literă rămâne invariabilă (nu este interpretată), neinfluențând exprimarea cantității, aşa cum reiese din traducerea textului (engelză). Vezi în: Samuel Friederich Gray, *A Supplement to the Pharmacopœias*, Londra, 1818, p. 262 [carte electronică], Christoph Wilhem von Hufeland , *Op. cit.*, p. 582-625[carte electronică].

[Text în limba greacă]

Διὰ τὴν καμαρασόγια. Νοεμβ[ρίου] 14, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Rp/ Scoarță de China 4,00 drahme
Se găteşte în apă comună, [cât ajunge];
la sfârşitul preparării, se menține un sfert de oră în fierbere, cu:
Rădăcină de Serpentaria Virginiana 2,00 drahme
Colatura 8,00 uncii
adaugă
Sirop de coji de portocale 1,00 uncie
Licoarea anodină a lui Hoffmann m. 2,00 scrupeli
Amestecă şi dă!
[Luate], la fiecare două ore. Recipient [?].

Pentru Cămărăşoaie, noiembrie 14, [1]807 Ecater[ini] Giank[ou]?

44. Documentul nr. 64/21 noiembrie 1807; 10,40 cm/15,50 cm

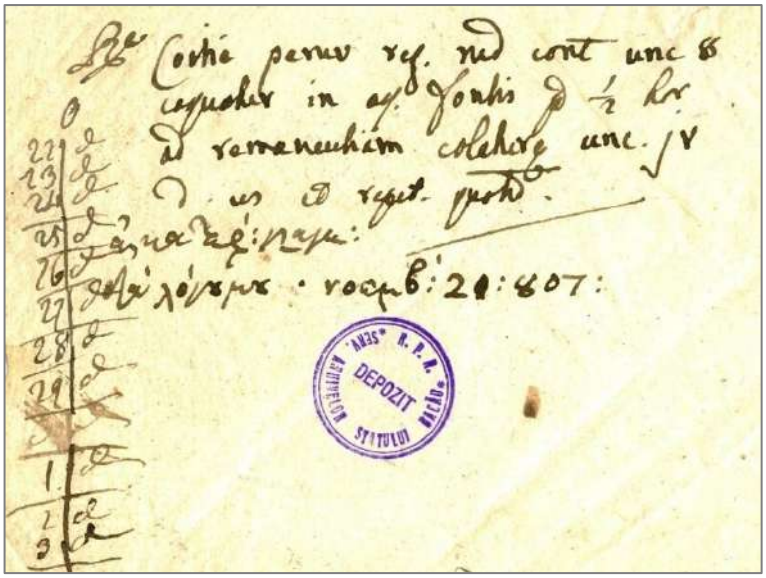

[Text în limba latină]

Rp/ Cortic[is] peruv[iani] reg[ium] rub[er] cont[usi] unc[iam] ss
Coquantur in aq[ua] fontis [q. s.] per ½ hor[am]
ad remanentiam
Colaturæ unc[ias] jv
D[etur], M[isce] et repet[etur] quatu[or].

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Διὰ λόγου μου. Νοεμβ[ρίου] 21, [1]807.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Scoarță de China regală roşie, mărunțită 0,50 uncie
Fierbe în apă de fântână [cât ajunge], jumătate de oră;
se continuă [extracția],
Colatura 4,00 uncii
Dă, amestecă şi repetă de patru ori!

Ecater[ini] Giank[ou]? Pentru mine. Octombrie [20] sau [23], [1]807.

45. Documentul nr. 65/3 decembrie 1807; 10,40 cm/15,50 cm

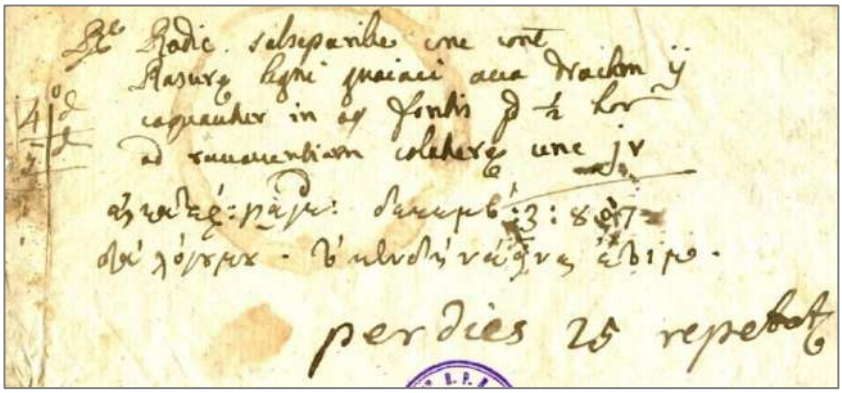

[Text în limba latină]

Rp/ Radic[is] Sal[r]saparillæ conc[isae][338] cont[usi]
Rasuræ Ligni Guajaci ana [āā] drach[g]ma[s] ij
coquantur in aq[ua] fontis [q. s.] per ½ hor[am];
ad remanentiam,
Colaturæ unc[ias] jv
D[etur]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Δεκεμβ[ρίου] 3, [1]807. Διὰ λόγου μου. Τὸ κενδὴ νὰ εἶναι ἕτοιμο.

[Text în limba latină]

Per dies 25 repetetur!

[Traducerea în limba română]

Rp/ Rădăcină de Sarsaparila tocată şi mărunțită
Răzuitură de Lemn de gaiac āā 2,00 drahme
Fierbe în apă de fântână, [cât ajunge], jumătate de oră;
se continuă [extracția],
Colatura 4,00 uncii
Dă!

[338] *Pharmacopoea universalis*, vol. II, I-Z, Weimar, 1840, p. 606 [carte electronică].

Ecater[ini] Giank[ou]? Decembrie 3, [1]807. Pentru mine. La chindie[339] să fie gata.

Peste 25 zile, repetă!

46. Documentul nr. 66/7 decembrie 1807; 12,20 cm/5,50 cm

[Text din limba greacă]

Ἰδοὺ τὸ γιαλὶ κάμε γλιστίρι κατά τὴν ῥετζέτα καὶ στέλω εἰς τὰς 10 ὥρας καὶ τὸ πέρνω. Δεκεμβ[ρίου] 3, [1]807. Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου].

[Traducerea în limba română]

Iată sticla, fă clistir după rețetă și trimit la ora 10^{00} și îl iau! decembrie 7, [1]807. Ecater[ini] Giank[ou]?

[339] Chindie = moment al zilei, înainte de apusul soarelui.

47. Documentul nr. 67/22 decembrie 1807; 6,90 cm/11,80 cm

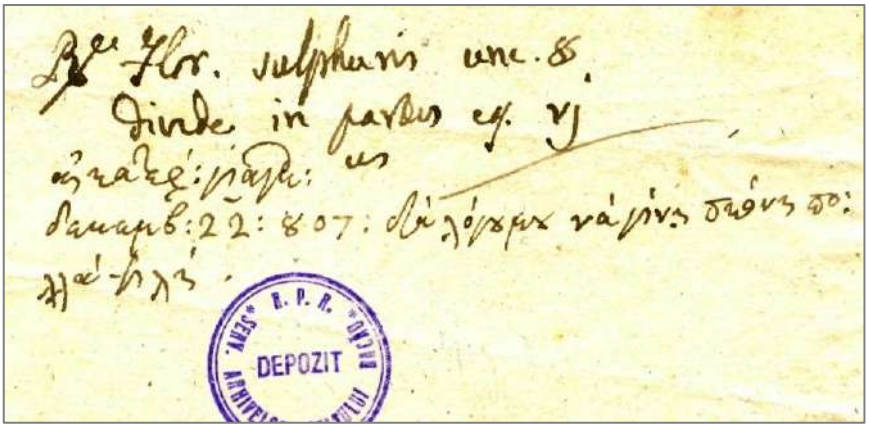

[Text în limba latină]

Rp/ Flor[es] sulphuris unc[iam] ss
Divida[ntur] in partes aq[uales], [no.] vj
D[etur], M[isce]

[Text în limba greacă]

Αἰκατερ[ίνη] Γιάγκ[ου]. Δεκεμβ[ρίου] 22, [1]807. Διὰ λόγου μου. Νὰ γίνῃ σκόνη πολλὰ ψιλὴ.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Floare de sulf[340] 0,50 uncie
Împarte în doze egale, nr. VI.
Dă şi amestecă!

Ecater[ini] Giank[ou]? Decembrie 22, [1]807. Pentru mine, să se facă praf foarte mărunt.

[340] Floare de sulf sau floare de pucioasă este denumirea dată sulfului sub formă de pulbere foarte fină, obținut prin sublimare în procesul de extracție al acestuia din roca naturală, în condițiile în care, temperatura din camerele de condensare este mai mică decât punctul de topire al sulfului rombic (cca. 112º C). Dacă temperatura trece peste punctul de topire (din cauza eliberării căldurii de condensare), sulful se depune lichid şi este apoi turnat în forme (bastoane). Vezi în C.D. Nenițescu, *Chimie generală*, Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972, p. 688.

48. Documentul nr. 69/26 aprilie 1808; 21,00 cm/15,00 cm

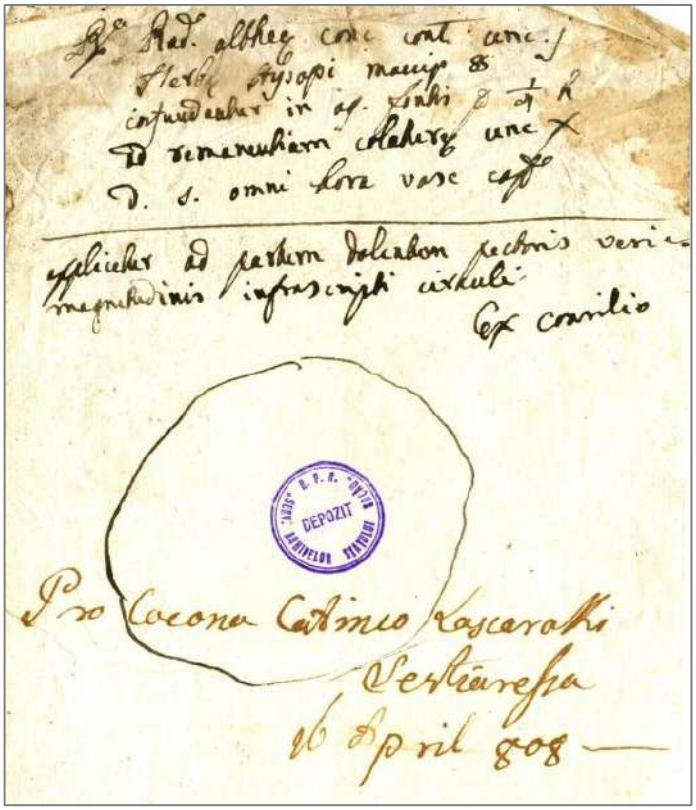

[Text în limba latină]

Rp/ Rad[icis] altheæ conc[isae] cont[usi] unc[iam] j
Herba Hys[s]opi manip. ss
Infundantur in aq[ua] fontis [q.s.] per ¼ h[oram]
ad remanentiam
Colatur[æ] unc[ias] x
D[etur], s[umatur] omni hora vasc [?] cap…[?] [indescifrabil]

Applicetur ad partem [dolentosi]/ [dolenti] [?] pectoris [emplastrum] vesic[atorium] [in] magne[i]tudin[e][is]? infrascripti circuli.
Ex consilio.

Pro cocono Catinco Lascaraki Vestiaressa. 26 aprilie [1]808”.

[Traducerea în limba română]

Rp/ Rădăcină de nalbă mare tocată și mărunțită 1,00 uncie
Iarbă de isop 0,50 fascicul
Infuzează în apă de fântână [cât ajunge], un sfert de oră; continuă [extracția].
Colatura 10,00 uncii
Dă! Luate la fiecare oră …. [indescifrabil]
A se aplica pe partea dureroasă [vătămată] a pieptului [un plasture] vesicatoriu de mărimea cercului de mai jos.
După sfatul medicului.

Pentru cucoana Catinca Lascaraki Vistierniceasa. 26 aprilie [1] 808".

IV.2. Documente din anul 1837

1. Documentul nr. 106/16 aprilie 1837[341]

[341] DJAN Bacău, fond *Colecția Documente*, pachetul nr. VII, d. 106, f. 1.

2. Documentul nr. 113/31 octombrie 1837[342]

3. Documentul nr. 116/10 decembrie 1837[343]

[342] *Ibidem*, d. 113, f. 1.

[343] *Ibidem*, d. 116, f. 1. Aceste trei documente nu au putut fi citite de specialiştii cărora m-am adresat şi nici de mine, aşa că, nu pot prezenta ce remediu este prescris. Este scris lizibil numele medicului prescriptor, *Lascăr Cantacuzino*, despre care sunt date prezentate în text.

IV.3. Catastihul Marelui vistiernic Laskaraki <1840-1845>[344]

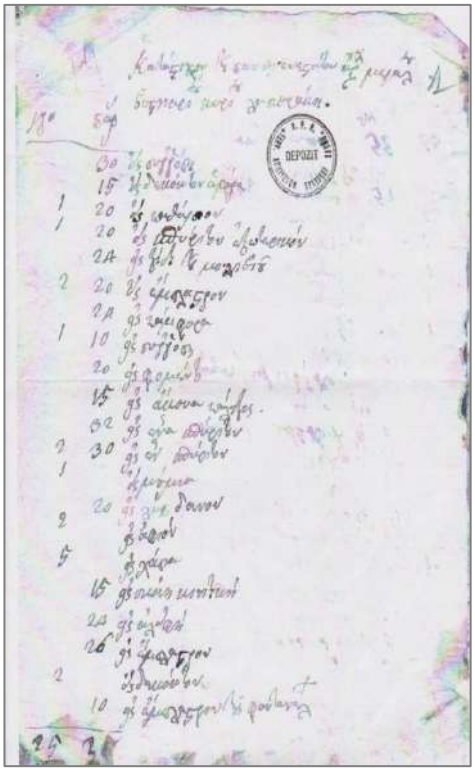

Fig. 6 – Fila 1

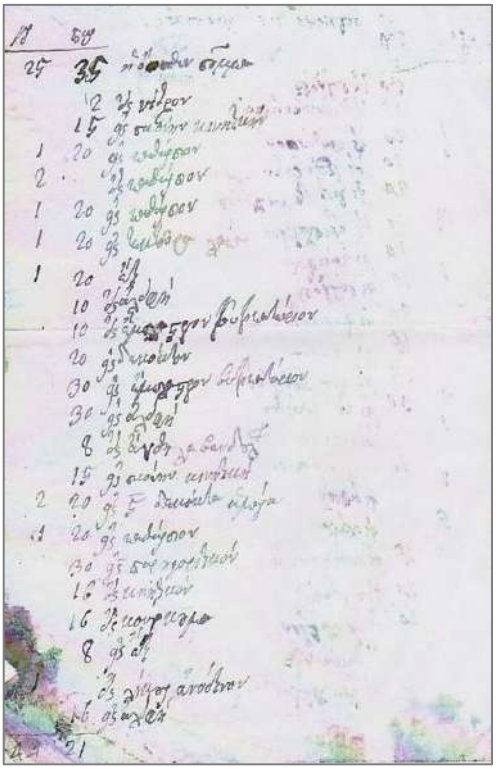

Fig. 7 – Fila 1 verso

[344] *Ibidem*, d. 173, f. 1-4; Dumitru Zaharia, Emilia Chiriacescu, Corneliu Cărămidaru, *Op. cit.*, cota VII/173, p. 212.

Fila 1

[Text în limba greacă]			[Traducerea în limba română]
Κατάστιχον τοῦ πανευγενεστάτου ἄρχ[οντος] μεγάλου βυστηαρίου [βηστιαρίου] κυρίου Λασκαράκη.			**Catastih al preanobilului boier, Marele vistier Laskarakis către spățerul Gheorgakis pentru rețetele eliberate.**
γρ[όσια]	παρ[άδες]		Gr[oşi] / Par[ale]
	30	είς συῤῤόπη	pentru sirop
	15	είς δεκόκτον ἀμάρο	pentru decoct amar
1	20	είς καθάρσιον	pentru curățător [purgativ]
1	20	είς σπύριτον ἐξωτερικόν	pentru spirt extern
	24	είς ξίδι τοῦ μολιβιοῦ	pentru oțet de plumb[345]
2	20	είς ἔμπλαστρον	pentru plasture
	24	είς κάμφορα	pentru camfor
1	10	είς συῤῤόπη	pentru sirop
	20	είς φομέντο	pentru fomento [fomentum][346]
	15	είς ἄκουα κάλτζης	pentru aqua caltzis [apă de calciu]
	32	είς ἕνα σπύριτον	pentru un spirt
2	30	είς ἓν σπύριτον	pentru un spirt

[345] Probabil, se referă la formula originală a soluției Burow, care se obține din acetat de plumb şi sulfat de aluminiu cristalizat cu 18 molecule de apă. Reacția dintre componente are loc în prezența apei; procedeul de lucru este laborios. Lichidul rezultat din reacție este limpede, cu miros slab de acid acetic (oțet) și gust astringent. Conține 4,8-5,8 g % acetat neutru de aluminiu. Se foloseşte ca decongestiv în procese inflamatorii cauzate de traumatisme: entorse, contuzii etc.; vezi în Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 24-25.

[346] Fomentum (lb. latină) = cataplasmă; prin extensie, de la denumirea ciupercii *Fomens ignarius* sau *Fomens fomentarius* care creşte pe copaci sub forma copitei de cal; putem bănui, că ar fi vorba şi despre această ciupercă. Prin uscare, rezultă produsul cu numele de iască. Pulberea obținută din iască, se foloseşte în medicina populară ca hemostatic, sub formă de comprese, vezi în dex-online.

[Text în limba greacă]			[Traducerea în limba română]
1		εἰς μούμια	pentru mumie[347]
	20	εἰς λαύδανον	pentru laudanum
2		εἰς ἀφιόν	pentru afion[348]
5		εἰς χάπια	pentru hapuri
	15	εἰς σκόνη κινητική	pentru praf de mişcare [antidiareic]
	24	εἰς ἀλειφή	pentru alifie
	26	εἰς ἔμπλαστρον	pentru plasture
2		εἰς δεκόκτον	pentru decoct
	10	εἰς ἔμπλαστρον τῆς φοντανέλ[ας]	pentru plasture al fontanelei
25	35		

[347] Conform celor înscrise, nu putem şti, dacă se referă la praful de mumie pentru tratament, sau la substanțe de îmbălsămare (mumificare). La Muzeul de Farmacie din Cluj-Napoca, printre exponate se găseşte şi praf de mumie.

[348] Afion (în *FR III*, p. 68). denumire dată opiului de către arabi, „afyun”. Aceştia au răspândit opiul şi în China, care l-a adoptat cu numele „o-fuyung”, care se traduce prin „bun de fumat”, în Emanoil Grigorescu, *Op. cit.,* .p. 107.

Fila 1 verso

[Text în limba greacă]			[Traducerea în limba română]
γρ[όσια]	παρ[άδες]		Gr[oşi] / Par[ale]
25	35	ἡ ὄπισθεν σοῦμμα	suma de pe verso
	2	είς νάτρον [νίτρον?]	pentru natron[349]
	15	είς σκόνην κινητικήν	pentru praf de mişcare [antidiareic]
1	20	είς καθάρσιον	pentru curăţător [purgativ]
2		είς καθάρσιον	pentru curăţător [purgativ]
1	20	είς καθάρσιον	pentru curăţător [purgativ]
1	20	είς τεκτοῦρα λάκα	pentru tinctura [tectura?] laka [?]
1	20	ἔτι	iarăşi
	10	είς άλειφή	pentru alifie
	10	είς ἔμπλαστρον βυζικατώριον	pentru plasture vezicatoriu
	20	είς δεκόκτον	pentru decoct
	30	είς ἔμπλαστρον βυζικατώριον	pentru plasture vezicatoriu
	30	είς άλειφή	pentru alifie
	8	είς ἄνθη λαβανδούλ[ας]	pentru flori de lavandă
	15	είς σκόνην κινητική	pentru praf de mişcare [antidiareic]
2	20	είς στ΄ δεκόκτα ἀμάρα	pentru 6 decocturi amare
1	20	είς καθάρσιον	pentru curăţător [purgativ]
	30	είς παρηγορητικόν	pentru calmant
	16	είς κινητικόν	pentru [substanţă] de mişcare
	16	είς κούρκουμα	pentru curcuma

[349] Natron-ul este un amestec natural de carbonat de sodiu hidratat (Na_2CO_3 . 10 H_2O) cu 17% monohidrogencarbonat de sodiu ($NaHCO_3$), cu cantităţi mici de sare gemă (NaCl) şi sulfat de sodiu (Na_2SO_4). În natură se găseşte sub formă de straturi pe fundul lacurilor, dar şi în zone aride. Este folosit ca antiacid sau drenant biliar, asemenea prafurilor Bourget.

[Text în limba greacă]			[Traducerea în limba română]
	8	είς ἔτι	iarăşi pentru [aceeaşi]
1		είς λίκουρ άνόδινον	pentru lichior anodinon
	16	είς άλειφή	pentru alifie
44	21		

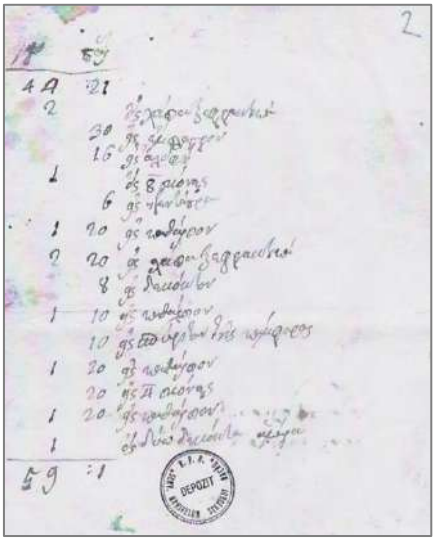

Fig. 8 – Fila 2

Fig. 9 – Fila 2 verso

Fila 2

[Text în limba greacă]			[Traducerea în limba română]
γρ[όσια]	παρ[άδες]		Gr[oşi] / Par[ale]
44	21		
2		είς χάπια ξεφρακτικά	pentru hapuri de desfundare
	30	είς ἔμπλαστρον	pentru plasture
	16	είς άλειφή	pentru alifie
1		είς 8 σκόναις	pentru 8 prafuri
	6	είς τζεντάουρα	pentru centaura [țintaură]
1	20	είς καθάρσιον	pentru curățător [purgativ]
2	20	είς χάπια ξεφρακτικά	pentru hapuri de desfundare
	8	είς δεκόκτον	pentru decoct
1	10	είς καθάρσιον	pentru curățător [purgativ]
	10	είς σπύριτον τῆς κάμφορας	pentru spirt de camfor [alcool camforat]
1	20	είς καθάρσιον	pentru curățător [purgativ]
	20	είς 4 σκόναις	pentru 4 prafuri
1	20	είς καθάρσιον	pentru curățător [purgativ]
1		είς δύω δεκόκτα ἀμάρα	pentru două decocturi amare
59	1		

Fila 2 verso

[Text în limba greacă]
Κατάστιχο πληρωμένο τοῦ σπετζιάρη Γεωργάκη κατά ταῖς ῥετζέταις του.

[Traducerea în limba română]
Catastih [registru] plătit spițerului Gheorgakis potrivit rețetelor lui.

V. STUDIUL ANALITIC AL DOCUMENTELOR PREZENTATE

Studiul analitic asupra acestor documente s-a axat pe următoarele aspecte: istoric, forma de prezentare, modul de redactare a rețetei, posologia, sistemul de greutăți folosit la exprimarea dozelor, dinamica prescripțiilor, aspecte deontologice şi descrierea ingredientelor din rețete (*materia medica*).

V.1. Istoric

Conform datelor calendaristice înscrise pe rețete, documentele sunt emise în primul deceniu al secolului al XIX-lea (1807-1808) şi 1837. În pachet există o rețetă de medicină populară, precum şi un catastih de decontare a unor rețete, aproximate de arhivişti, ca fiind emise în intervalul de timp 1840-1845, pe documente neexistând un indiciu calendaristic. Rețetele au valoare istorică, pentru că aduc informații despre nivelul de dezvoltare al sistemului farmaceutic din Moldova, considerându-le printre primele acte medicale de acest fel. În cartea sa, *Pagini din istoria farmaciilor nemțene*, Pincu Pascal arată că cele mai vechi rețete magistrale din Moldova, sunt cele găsite în farmacia *Vorel* din Piatra Neamț, din perioada 1823-1825, afirmând: „nu s-au semnalat încă rețete medicale de aceeaşi vechime, deci pot fi considerate la ora actuală, cele mai vechi rețete moldave”[350]. Din punct de vedere istoric, prima parte a secolului al XIX-lea a fost o perioadă plină de frământări politice, cu dese schimbări de domnii, cu maziliri de domni, războaie la granițele țării, elemente care s-au repercutat asupra vieții societății, în toate domeniile acesteia.

Domnii Moldovei, în intervalul acesta de timp au fost: Alexandru Moruzi (17 octombrie 1806 - 19 martie 1807)[351], Alexandru Hangerli (7 martie 1807 - 24 iulie 1807)[352], Scarlat Callimachi (4 august 1807 - 13 iunie 1810)[353] şi Mihail Sturdza (1834 - 1840).

---

[350] Pincu Pascal, *Pagini din istoria farmaciilor nemțene,* Casa de editură „Panteon”, Bucureşti, 1995, p. 37.

[351] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Moruzi, accesat, 01.10.2016.

[352] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Hangerli, accesat, 01.10.2016.

Rețetele sunt prescrise în perioada când la noi în țară se contura organizarea unui sistem sanitar centralizat. În Moldova, la Iaşi, exista spitalul *Sfântul Spiridon* (1757), ca spital de stat, construit prin hrisov domnesc; de asemenea, *Epitropia Sfântul Spiridon* (1758), oraşul avea şi farmacie de obşte (1778), alături de farmacii particulare. În oraşele principale ale Moldovei funcționau farmacii publice private, iar la nivelul urbei se afla un medic în serviciul public şi alți medici particulari, de obicei, aflați la *Curtea Domnească*.

În acest context, exista posibilitatea prescrierii unor rețete medicale de către un specialist din zona băcăuană, deşi, la 1805, medicii erau cu predominanță în oraşele mari. În apropiere de Bacău, la Roman şi Piatra Neamț, existau bolnițe de la sfârşitul secolului al XVIII-lea, pe lângă care s-au dezvoltat spitale, unde asistența sanitară a cunoscut un ritm de dezvoltare mai intens şi, probabil, ca rețetele să fi fost emise de doctori din zona aceasta.

Nu se cunoaşte exact locul de unde provin rețetele. Luând în considerație faptul, că DJAN Bacău a colectat şi conservat documente din fosta regiune Bacău (1950-1968), care a cuprins şi actualul județ Neamț, ar fi posibil, ca documentele să provină şi din zona aceea. Documentele sunt înregistrate în Arhiva Bacău, în anul 1960, dar în procesul verbal nu se menționează proveniența acestora.

Din studiul rețetelor se desprind două personaje care au cumva, o anumită rezonanță istorică: ***„Catinca Laskaraki vestiaressa”***[354] (doc. nr. 60/25 octombrie 1807 şi doc. nr. 69/16/26 aprilie 1808) şi doctorul ***Lascăr Cantacuzino-[Paşcanu]*** (doc. nr. 106, 113, 116/1837).

Presupun că pacienta, beneficiara, celor două rețete, ar fi Catinca Lascarachi[e] vistierniceasa, soția lui Lascăr (Lascarache) Ruset/Roset sau Rosetti, vistiernicul Moldovei în perioada 1787-1795[355]; documentul aduce numai numele şi titlul nobiliar, nu şi alte informații despre bolnav. Pentru această afirmație am plecat de la raționamentul, că în perioada apropiată

---

[353] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Scarlat_Callimachi, accesat, 01.10.2016.

[354] Lascăr/Lascarache: sufixul *–ache[i]* sau *–aki* cu valoare diminutivă, a pătruns în limba română spre sfârşitul secolului al XVI-lea, ca o influență din limba neogrecă, vezi în Sorin Grigoruță, *Op. cit*., p. 35; Zizi Ştefănescu-Goangă, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română,* vol. III, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1962, p. 119.

[355] DJAN Bacău, fond *Colecția documente*, Pachetul III, doc. nr. 86 /4 iunie 1795 şi doc. nr. 85 /17 mai 1795, p. 73.

prescrierii rețetelor, era vistiernic al Moldovei, Lascarache Ruset/Roset, unicul cu prenumele Lascarache, căsătorit cu Ecaterina (Catinca). Cei care l-au urmat în funcție, nu au avut acelaşi prenume. În 1806, Iordache Ruset Rosnovanu (n. ? - d. 1836), era mare vistiernic al Moldovei, funcție preluată de la Iordache Balş (n. 1742 - d. 1812)[356] şi condusă până în luna decembrie a aceluiaşi an, când a fost numit caimacam al Moldovei. Iordache Ruset Rosnovanu a fost căsătorit cu Profira (Pulheria) Balş şi a avut doi fii: Neculai şi Alecu[357].

Cercetând arhondologia[358] boierilor Moldovei, plecând de la indicativul „Lascarachi", am ajuns la familia de boieri Rosetti, unde am găsit pe *Lascarache Roset*, mare vistiernic în preajma perioadei sus-amintită, aşadar, vistierniceasa Catinca putea fi soția acestuia. Numele *Lascarache* există ca prenume, nu ca denumire de familie. Despre originea familiei de boieri *Ruset/Roset* sau *Rosetti* sunt mai multe ipoteze afirmate de istorici: unii spun că ar fi de origine italiană (genovezi), de pe la 1310, refugiată de secole la Constantinopol[359], alții, că ar fi greci, coborâtori dintr-o familie îndepărtată, al cărei reprezentant a fost Ioan Rosetti sau Lascaris Rosetti (Lascaris Roussaitos)[360]. Paharnicul Constantin Sion prezintă, că boierii Ruset existau în Moldova înainte de Ştefan cel Mare, încă de la „venirea lui Dragoş în Iaşi", erau „doi Rusetişti", afirmație controversată de istorici[361]. Familia de boieri Rosetti s-a stabilit în Țara Românească şi în Moldova. Pe la anul 1629, era cunoscut în Moldova un anume Lascaris Rosetti, care se căsătorise la Țarigrad (Constantinopol) cu Bella, fiica lui Ioan Cantacuzino. În Moldova, s-au dezvoltat mai multe ramuri ale acestei familii, luând numele după toponimia

---

[356] Postelnicul Manolache Drăghici, *Istoria pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, vol. II, Iaşi, 1856, p. 56-57.

[357] https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioardache_Ruset_Roznovanu, accesat, 13.10.2016.

[358] Arhondologie = istorie a nobilimii; (concr.) carte cuprănzând repertoriul familiilor boiereşti dintr-o țară. DEX (2009).

[359] Octav-George Lecca, *Familiile boiereşti române,* Edit. Libra, Bucureşti, 2014, p. 492, 494.

[360] Marius-Andi Daşchievici, *Elite sociale în zona Costuleni, secolele XVI-XX,* p., 18, Lucrare pentru obținerea gradului didactic I, îndrumător ştiințific prof. dr. Ştefan S. Gorovei, site: https://www.academia.edu/437/ELITE_SOCIALE_ÎN_ZONA_COSTULENI_secolele_XVI-XX., accesat, 08.10.2016.

[361] Constantin Sion (paharnic), *Arhondologia Moldovei - Amintiri şi Note Contimporane,* Tipografia Buciumului Român, Iaşi, 1892, p. 293.

locului (moşiilor) unde s-au aşezat şi, anume: *Rosetti-Rosnovanu, Rosetti-Solescu, Rosetti-Orăşanu, Rosetti-Filipescu*[362].

Lascarache Ruset/Roset sau ***Rosetti***, născut în prima treime a secolului al XVIII-lea, decedat în 1798, a fost primul din generația a VI-a a marii familii de boieri Rosetti, mare dregător al țării în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, descendent a lui Andrei Rosetti, ramura Rosnovanu, cu proprietăți în zona Roznov şi Piatra Neamț[363]. Era fiul mai mare al hatmanului Vasile Roset (n. 1711 - d. 17 decembrie 1767, mănăstirea Doljeşti, ținutul Roman)[364], I/V, după numele de călugărie, Varlaam şi al Ilincăi, fiica logofătului Ilie Catargiu. *Lascarache Ruset* a fost căsătorit cu *Ecaterina (Catinca),* fiica sfetnicului domnesc, Lucachi Ianculeo della Rocca[365]. A avut 4 fete: Maria/Marghioala, căsătorită cu postelnicul Costandin Costachi; Smaranda, căsătorită cu vornicul Dimitrie Bogdan (iulie, 1790)[366]; Pulheria (Profira), căsătorită cu vornicul Costandin Canta[cuzino] şi Elena, căsătorită cu spătarul Iordache Catargiu[367]. Lascarache Ruset a avut o avere considerabilă, cu peste 30 moşii[368]. Începând cu anii 1763-1765 a fost „trei logofăt" (treti-logofăt); vel-comis, în 1776, un an mai târziu, ispravnic de Neamț; între anii 1777-1779, a fost spătar[369] şi hatman,

---

[362] Octav-George Lecca, *Op. cit.*, p. 498-502.

[363] Radu Rosetti, *Familia Rosetti. I. Coborâtori moldoveni ai lui Lascaris Rousoitos,* Academia Română. Studii şi cercetări XXXIII, Bucureşti, 1938, p. 83-84.

[364] *Ibidem*, p. 69.

[365] Andrei Pippidi, *Date noi despre Roseteşti şi pământurile lor la sfârşitul secolului al XVIII-lea,* în Revista „Carpica" , nr. 1, 1971, p. 333;
site: biblioteca.cimec.ro/revista/carpica/dl.asp?filename=04-carpica-1971-IV-24.pdf, accesat 20.08.2016; Marius Chelcu, *O scrisoare din târgul Piatra de acum două veacuri: contribuții la istoria oraşului,* p. 282, site: www.academia.edu/.../O_scrisoare_din_târgul_Piatra _de_acum_două_veacuri_contribuții_la_istoria_oraşului accesat 25.09.2016.

[366] DJAN Bacău, fond *Colecția Documente*, Pachetul III, doc. nr. 52/1790, iulie, p. 69: foia de zestre dată de Lascarache Ruset, fiicei sale, Smaranda, la căsătoria cu Dimitrie Bogdan logofăt, a fost de 28.021 lei.

[367] *Ibidem*, doc. nr. 77/1794, noiembrie 5, p. 71. În documentul din arhivă este consemnat ca soț, comisul Gheorghe Catargiu şi, nu Iordache Catargiu; a se vedea şi în Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p.333.

[368] Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p. 334.

demnitate dată de domnul Constantin Moruzi (1777-1782, Moldova); vornic, în 1781, caimacam în 1783, în perioada de mazilire a lui Alexandru C. Moruzi[370].

Una dintre cele mai înalte funcții a fost cea de *Mare vistiernic*, considerată a fi „slujba cé întâiu şi mai puternică în Moldova”[371] (până la *Regulamentul organic*) exercitată între anii: 1787 – 17 mai 1795[372]. A fost un abil om politic şi deosebit diplomat, ca urmare a faptului, că a reuşit să îşi desfăşoare funcția de Mare vistiernic pe două ocupații străine: austriacă şi rusă, precum şi pe cinci domnii şi, anume: Alexandru Ipsilanti (decembrie 1786 - 19 aprilie 1788), Manole Giani Ruset (iulie 1788 - martie 1798), Alexandru Moruzi (martie 1792 - ianuarie 1793), Mihail Suțu (februarie 1793 - aprilie 1795) şi Alexandru Callimachi (mai 1795 - martie 1799)[373].

A fost epitrop al mănăstirii *Sfântul Spiridon* din Iaşi (1777-1797), a ctitorit biserica din Orâşa Mare/Orăşa, în actuala comuă Livezi, județul Bacău, în 1790[374], a făcut danii la diverse biserici – a dăruit 8 pogoane vie (Viile Cotnari) mănăstirii *Stavropighion*[375]. A decedat „înainte de 15 martie 1798”[376].

În DJAN Bacău, sunt multe documente ale familiei Lascarache Ruset. În unele dintre acestea, există informații privitoare la data când a fost înlocuit

---

[369] Theodor Codrescu, *Uricarul*, vol. XXV, 1895, p. 192. „1777 aug. 17, Grigore A. Ghica înştiințează pe Lascarache Roset, spătar, şi pe Manolake Romano, căminar, ispravnici ai ținutului Neamț să cerceteze două jalbe: una a lui Iordache Manole din Botoşani şi alta pe moşia Drgăneşti”.

[370] Radu Rosetti, *Op. cit.* p. 83-84; Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p. 333.

[371] Postelnicul Manolache Drăghici, *Op. cit.*, p. 57.

[372] DJAN Bacău, fond *Colecția documente*, Pachetul nr. III, doc. nr. 85/1795, mai 17, doc. nr. 86/1795, iunie 4, p. 73, doc. nr. 88/1795, iunie 15, p. 73.

[373] Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p. 333. În lucrarea lui Radu Rosetti, *Op. cit.*, p. 84, este arătat că a fost vistiernic până în 1792, în 1795 era postelnic (probabil după 17 mai 1795, când nu mai era mare vistiernic); epitrop între anii 1777-1797.

[373] Radu Rosetti, *Op. cit.*, p. 83-84 prezintă ctitor al bisericii din Orăşa Mare pe Lascarache Ruset. Pe pardoseala bisericii din naos este următoarea inscripție: „Zidită de comisul Iord[ache] Rosetti în anii 1793-1800. Restaurată în anii 1913-1919 prin stăruința [c]titorului căpit. Ercole Rosetti, Pr. Paroh N. Ionescu şi a Poporului” (verificat în teren de Pascu Maria).

[375] Radu Rosetti, *Op. cit.*, p. 83; Grigore Tăbăcaru, *Bisericile Bacăului*, în „Publicațiile Ateneului Cultural din Bacău”, nr. 6 şi 7/1932, p. 19. „Stavropighie” = mănăstire care depinde direct de patriarhie, din ngr. *stavropigion* = „cruce înfiptă”, în DLRM (1958).

[376] Marius Chelcu, *Op. cit.* , p. 282.

din funcția de mare vistiernic, însă documentele, nu sunt acte oficiale, ci doar, scrisori de familie, nefiind atât de relevante, precum un act de cancelarie. În continuare, sunt două documente care confirmă aceste afirmații.

Documentul 85/1795: „1795, mai 17, Iordache Canta scrie lui Lascarache Ruset *vistiernic* despre vânzarea fânului pentru care a încasat 800 lei”.

Fig. 10 Documentul nr. 85/1795, f. 1 şi f. 1 v

[Transcrierea în alfabet latin]

Cu căzută plecăciune mă închin ții [? sau dumitali / dumnealui ?] arhon vel [= mare] vist[ier] (f.1). Însuşi [?] al mieu mai mare dumnealui [?] Lăscăraki Roset vel [= mare] vist[ier] cu multă plecăciune să-i dai [?]” (f. 1v).

Documentul 86/1795: „1795, iunie 4, Ştefan Sava scrie lui Lascarache Ruset, *fost mare vistiernic*, referitor la transportul unei cantităţi de porumb de la moşia Fântânele la moşia Dudeşti”.

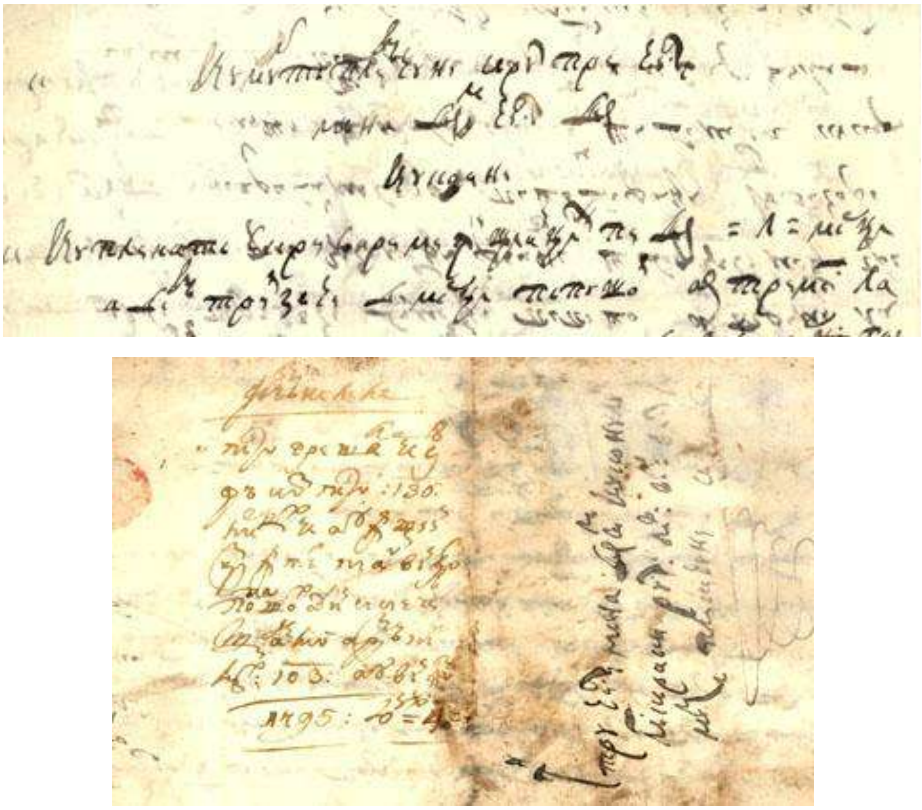

Fig. 11 Documentul nr. 86/1795, f. 1 şi f. 2v

[Transcrierea în alfabet latin]

Întru cinstită [?] mâna dumisale [?] cuconului Lăscăraki Ruset biv [= fost] vel [= mare] vist[ier] cu multe plecăciuni. [Încă un cuvânt (semnătură ?) indescifrabil].

Ecaterina Lascaraki vistierniceasa/Catinca Ruset/Roset sau Catinca Iancu/Iancului (n. ? - d. 23/26? aprilie 1808)[377], aşa cum apare în diverse documente, este subiectul unora dintre rețetelor analizate. În colecția de documente DJAN Bacău, sunt informații privitoare la proprietățile ei, la diverse acte de cumpărare sau schimb de țigani şi moşii, la relația cu subordonații[378]. A avut moşii în ținutul Bacău, satele: Lespezi, Gârleni, Săcătura, Trebeş, Hă[e]meiuş, Păstrăveşti, Mălini, Iteşti, Fântânele, cea mai apropiată de Bacău, fiind la Mărgineni, unde şi-a construit un conac[379].

Din documentele studiate, nu rezultă unde a avut reşedința permanentă[380], se aminteşte doar, de construcția conacului de la Mărgineni. Făcând parte din marea nobilime, bănuim, că locuința permanentă era în Iaşi, capitala Moldovei, iar conacele de la țară erau pentru perioade de vacanță. În ținutul Neamț stăpânea părți din moşiile Corneşti, Filipeşti, Pădureni, Călugăreni, asupra cărora îi cere domnului Alexandru Moruzi în 1805 să îi întărească dreptul la proprietate (semnează în limba greacă)[381]. Soțul ei, Lascarache Ruset, a fost proprietarul moşiei Mărăței din județul Neamț, care a constituit obiectul unor conflicte între târgoveți şi stăpân, apoi între aceştia şi Dimitrie Bogdan, ginerele său, conflict încheiat abia în 1835 de Ana Balş, nepoata lui Dimitrie Bogdan[382]. După moartea soțului, o găsim activă, implicată în coordonarea averii. În 1799 primeşte informații de la vechilul Ignat

---

[377] Andrei Pippidi, *Op. cit*., p.337, prezintă data decesului în jurul datei de 23 aprilie1808; rețeta a fost emisă în 26 aprilie 1808, dar pe textul original nu este prea clar, dacă cifra este 16 dau 26. În arhivă, documentul este consemnat ca fiind emis în 26 aprilie 1808.

[378] DJAN Bacău, fond *Colecția documente*, doc. nr. 96/ 1798, martie 5; doc. nr. 100/1798, iulie 30; doc. nr. 101/1798, decembrie 19, p. 76.

[379] *Ibidem*, doc. nr. 55 şi 58/1787-1806, p. 68.

[380] După introducerea *Regulamentului organic*, începând cu anul 1834, Moldova a intrat într-un amplu proces de reorganizare administrativă. Printre cerințele impuse, era şi aceea, ca ispravnicii să comunice la *Departamentul Pricinilor din Lăuntru* care sunt moşiile ținuturilor, numele proprietarilor şi reşedința stabilă a acestora (ceea ce lipseşte în cazul studiat), vezi în Silviu Văcaru, *Noi informații despre proprietarii de moşii din ținutul Bacău (1834)*, în „Profesioniştii noştri 20, Vilică Munteanu la 65 de ani", Centrul european de studii Covasna – Harghita, Edit. Magic Print, Oneşti, 2015, p. 320-332.

[381] Andrei Pippidi, *Op. cit*. p. 333.

[382] Maris Chelcu, *Op. cit*., p. 273-276.

Strat, dându-i relații despre sat şi moşia Fântânele[383]; în 10 ianuarie 1800, a mers la Iaşi să-şi achite datoriile rămase de la „vătăjia" Mărgineni[384]; în 1803, stăpânea satul Bălțați din Tg. Hârlăului, Cârligătura, Ocolul de Sus, cu „8 liuzi" de unde încasa un bir anual de 121 lei[385]; în 16 noiembrie 1804, se afla din nou la Iaşi[386]; în 1805, cumpăra casele defunctului Dracache Depasta de lângă mănăstirea *Dancu* (vezi în text, dr. Dracache Depasta). De asemenea, în 1805, are de lămurit anumite aspecte cu locuitorii din Albotei, ținutul Vaslui, despre o casă[387]; în 21 august 1805, confirmă primirea sumei de 7.433,90 lei pentru partea ei din vânzarea moşiei Zăhăreşti din Bucovina, vândută la „mezat"[388].

În anumite luni ale anilor 1806 şi 1807 o întâlnim la Iaşi, primind corespondența de la anumiți angajați de pe moşii[389]. În 25 octombrie 1807, are probleme de sănătate, aşa cum reiese dintr-o rețetă, apoi în 26 aprilie 1808 sănătatea îi este afectată mai grav, după datele relevate de o rețetă prescrisă, luând în considerație formula medicamentoasă. Se pare că suferea de o congestie pulmonară, având prescris un sirop cu rol expectorant, depurativ şi antiinflamator. Pe partea hemitoracelui dureros, i se recomanda a aplica un plasture vezicator[390]. Nu cunoaştem medicul prescriptor, deoarece rețetele nu sunt semnate; presupunem, că era din Iaşi, deoarece, în anii 1806-1807, pe Catinca Lascarache o întâlnim adesea în acest oraş, aşa cum reiese din corespondența cu administratorii moşiilor sale.

Catinca Lascarache a decedat probabil, în jurul datei de 26 aprilie 1808, deoarece, în data de 5 iunie 1808 se făcea deja, împărțirea averii familiei Lascarache Ruset, după moartea văduvei sale. Actele (titluri de proprietate) au fost încredințate spre păstrare Profirei Ruset, fiica soților Ecaterina şi

---

[383] DJAN Bacău, fond *Colecția documente*, doc. nr. 105 şi 106/1799, februarie 21 şi martie 24, p. 76.

[384] *Ibidem*, doc. nr. 115/1800, ianuarie 10, p. 79.

[385] Theodor Codrescu, *Uricarul* (*Condica Liuzilor pe 1803)*, vol. VIII, Iaşi, 1886, p. 332.

[386] DJAN Bacău, fond *Colecția documente*, Pachetul III, doc. nr. 79/1804, noiembrie 16, p. 94.

[387] *Ibidem*, doc. nr. 111/1805, februarie 9, p. 100.

[388] *Ibidem*, doc. nr. 151/1805, august 21, p. 109.

[389] *Ibidem*, doc. nr. 5/1806, martie 15, p. 115 şi doc. nr. 21/1807, martie 7, p. 119.

[390] *Idem*, pachetul nr. V, doc. 60/25 octombrie 1807 şi doc. 69/ 26 aprilie 1808.

Lascarache Ruset. Pe baza actelor deținute de Pulheria/Profira, s-a făcut împărțirea averii între cele patru surori moştenitoare. Actele au fost date apoi, spre păstrare ginerelui Pulheriei, Neculai Suțu. Nu cunoaştem împrejurările, dar informațiile din surse de profil spun că în anii 1854-1856, actele au fost încredințate colecționarului de documente, Theodor Codrescu.

În prezent, documentele se găsesc în *Arhiva Bibliotecii Centrale de Stat*, fond *Al. Saint - Georges*[391]. S-au împărțit mai întâi, țiganii (128 persoane), apoi moşiile şi casele din Iaşi şi Dumeşti. Averea s-a distribuit între cei patru gineri ai săi: Costandin/Costache (postelnic), Dimitrachi Bogdan (vornic), Costandin Canta (vornic) şi Iordachi Catargiu (spătar). Documentele de împărțire a averii au fost date spre autentificare Divanului. Iordache Catargiu a refuzat să semneze actele, deoarece, nu a fost de acord cu împărțeala țiganilor. Semnăturile au fost „întărite" de următorii martori: căminarul Panait Cazimir, Gherasim, Episcopul Romanului, Costache Ghica, logofăt şi Iordachi Balş, vistiernic, în data de 28 iunie 1808[392].

Lascăr Cantacuzino-[Paşcanu] (n. 15 mai 1807 - d. 15 septembrie 1875 / 1801- 1885)[393], descendent din marea familie a Cantacuzinilor, medic şi om politic al vremii, este unul dintre medicii prescriptori a trei dintre rețetele studiate, anul 1837. Familia de boieri Cantacuzino se pare, că a fost prezentă în Țările Române de prin secolul al XVII-lea, venită din Constantinopol, cu descendență din înalta nobilime a Bizanțului. În 1341, un anume, Ion Cantacuzen (n. 1293), căsătorit cu Maria Comnen, de familie imperială, a ajuns împărat al Constantinopolului. În anul 1354, a părăsit tronul, decedând în anul 1379. În Moldova, s-au dezvoltat cele două ramuri ale familiei Cantacuzino: Deleanu şi Paşcanu. Ramura Paşcanu a fost înființată de George (Iordache I) Cantacuzino, fiul lui George Cantacuzino, vistiernic, care a trăit pe la începutul veacului al XVIII-lea[394]. Data naşterii lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu diferă în

---

[391] Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p. 334-341.

[392] *Idem.*

[393] Mihai Dim. Sturdza (coordonator şi coautor), *Familiile boiereşti din Moldova şi Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică. Familia Cantacuzino,* vol. III, Bucureşti, 2014, p. 555, 44.

[394] Octav-George Lecca, *Op. cit.*, p. 187-189, 201.

anumite documente, este stabilită în anii: 1801, 1805 şi 1807; date controverse sunt şi despre deces: 1875 şi 1885. Inscripția din cavoul de familie unde a fost depus trupul neînsufleţit al lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu, spune:

„AICI ODIHNEŞTE LASCĂR CANTACUZINO,
Născut la 17 mai 1807, decedat la 15 septembrie 1875.
RUGAȚI-VĂ PENTRU MÂNTUIREA SA”[395].

Cavoul se află în Iaşi, cimitirul *Eternitatea*. Singurul element, care mai aminteşte de existența lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu, este inscripția, aflată pe unul din pereți, care veghează peste ani, deoarece cavoul a fost transformat în capelă mortuară. În alte surse, reperele vieții lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu sunt stabilite între anii: 1805 şi 1875[396].

Părinții: Lascăr Cantacuzino-Paşcanu a fost fiul lui Constantin Cantacuzino-Paşcanu (n. 6 iunie 1778, Iaşi - d. 10 ianuarie 1843, Iaşi) şi al Pulheriei (Profira) Ruset. Pulheria Ruset a fost fiica lui Lascarache Ruset şi a Ecaterinei (Catinca) Iancu[o]leu[397]. Pulheria a decedat în data de 3 aprilie 1842. Cei doi s-au căsătorit în perioada 3-14 noiembrie 1799. Tatăl, Constantin Cantacuzino-Paşcanu, a deținut funcții importante la conducerea țării: spătar, în 1803, postelnic şi mare vornic, în 1813, mare vistiernic, în 1821, logofăt, în 1835. Ambii părinți au fost înmormântați în biserica Tălpălari din Iaşi[398].

Bunicii: Gheorghe (Iordache III) Cantacuzino (n.? - d. 7 aprilie 1826, Suceava), căsătorit cu Ana, numită şi Casandra, fiica lui Nicolae Ventura şi a Victoriei Suțu. Căsătoria bunicilor a avut loc la Iaşi, în data de 3 aprilie 1775. Bunicul a deținut funcții la curtea domnească începând din 1751, ca logofăt, apoi, paharnic, în 1754, Mare stolnic, în 1774, Mare sluger, în 1784, Mare vornic, în 1792, Mare vistiernic şi cronicar[399]. Bunicii dinspre mamă au fost Ecaterina şi Lascarache Ruset.

---

[395] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.*, p. 555. Portretul şi sigiliul lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu sunt preluate din lucrarea menționată, p. 554.

[396] https://www.geni.com/Скарлет Пашкана/6000000008317523920, accesat, 13.12.2016.

[397] Andrei Pippidi, *Op. cit.*, p. 333.

[398] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.* vol. III, p. 44.

[399] *Ibidem* p. 554.

Viața şi activitatea: Din informațiile pe care le-am găsit despre activitatea lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu, rezultă că a studiat medicina, fapt confirmat de diploma de apartenență la *Societatea Medicilor şi Naturaliştilor* din Iaşi, în anul 1839[400], precum şi de rețetele prescrise (1837)[401], prezentate în lucrare. A avut funcții în conducerea țării; în anul 1839 era Mare vornic, a fost implicat şi în problemele politice ale timpului, era un adept al curentului ideologic unionist. În perioada 1856-1859, se afla printre boierii râvnitori la tronul Moldovei. Şi-a pus în luptă toată influența pe care o avea la Istanbul şi la alte cancelarii europene pentru a câştiga domnia, dar aspirația de a fi domn al țării a eşuat[402]. A avut o viață personală zbuciumată. S-a căsătorit în septembrie 1839, la Iaşi, cu Elena Plagino (n. ? - d. 1845). Decesul prematur al acesteia, din cauza unei afecțiuni incurabile, l-a condus spre o a doua căsătorie cu Hariclea Vogoride, fiica caimacamului Ştefan Vogoride (n. 1775, Kotel - d. 1 august 1859, Istanbul)[403], încheiată la data de 20 aprilie 1847. Căsătoria nu a durat mult şi, printr-un divorț amiabil, s-au despărțit. S-a recăsătorit pentru a treia oară, de această dată cu Lucie Noessens, de origine belgiană, guvernanta fiicei sale, Adela (n. 1848 - d. 1920, Iaşi), rezultată din căsătoria cu Hariclea Vogoride[404]. Căsătoria a avut loc în Gand (Belgia), la data de 25 iulie 1856. Lucie Noessens era născută în St. Jasse-Ten-Nodde (Belgia), în 1838. A decedat în localitatea Popeşti (Iaşi), în 1895[405]. Din această căsătorie, au rezultat doi fii: Constantin (n. 1856, Bruxelles - d. 1927, Paris) şi Alexandru (n. 1859 - d. 1948, Bucureşti). Cei doi fii şi-au făcut studiile la Paris[406].

---

[400] *Ibidem*, p. 555.

[401] DJAN Bacău, fond *Colecția Documente*, Pachet nr. VI, doc. nr. 106, f. 1 şi d. 113, f. 1.

[402] Mihai Cojocariu, *Un candidat la tronul Moldovei spre 1859*, în Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol", XLIX, 2012, p. 91-103.

[403] Ştefan Vogoride a fost caimacam (locțiitor) în Moldova din toamna anului 1821 până în 22 iulie 1822. Era bulgar, ca etnie. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki//Stefan_Vogoride, accesat, 18.12.2014.

[404] Site: www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/blestemul-diamantelor-o-love-te-mortal-esa-adela-kog-lniceanu, accesat 15.12.2016.

[405] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.* , p. 44.

[406] *Ibidem*, p. 554.

Aşa cum îl prezintă unii autori, reiese că era un personaj recunoscut pentru însuşirile sale de bun administrator, lacom de avere, chiar avar, obsedat de multitudinea proceselor pe care le avea[407]. În anul 1851, a cumpărat de la Nicu Ghica, moşia Comăneşti, vândută de acesta într-un „moment de deznădejde, mai pe nimica”. Dându-şi seama de greşeala făcută, Nicu Ghica s-a sinucis, lăsând în urmă doi orfani şi soția. În dificultate materială, familia a intervenit la Lascăr Cantacuzino-Paşcanu pentru a renunța la moşie, oferindu-i în schimb, „arvóna” de 5 000 galbeni pe care i-o dăduse lui Nicu Ghica. Pentru rezolvarea acestei situații, s-a ocupat Mihalache Paşcanu, o persoană de înalt prestigiu în lumea boierilor moldoveni, bun prieten cu Nicu Ghica, unchi de frate a lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu. Abordarea problemei a fost dificilă; după câteva ceasuri de discuții tensionate, Mihalache Paşcanu a izbutit să „smulgă zdelca”[408] de la Lascăr Cantacuzino-Paşcanu[409].

Ajuns la bătrânețe, cu sănătatea şubrezită, împovărat de procese, amenințat de duşmani, complotându-se împotriva lui, urmărindu-se chiar asasinarea, se simțea epuizat, aşa cum rezultă dintr-o scrisoare adresată în 4 aprilie 1875, soției sale, Lucie, aflată la Paris împreună cu cei doi fii. Îşi destăinuia îngrijorarea, dar şi speranța că odată cu rezolvarea favorabilă a proceselor, va merge la Paris, rugând pe fiii săi să îl iubească şi să îl ocrotească, deoarece, avea nevoie de multă odihnă şi liniște. Sănătatea şi timpul nu i-au mai fost prieteni, căci la 15 septembrie 1875 a încetat din viață, aşa cum arată inscripția din cavoul familiei[410].

În anul 1895, Alexandru Cantacuzino-Paşcanu (n. 1858 - d. 1948)[411], fiul său, a depus în cavoul familiei, construit după planul arhitectului Jacques Marcovici, rămăşițele pământeşti ale părinților săi (mama decedată în 1895); în acelaşi cavou, „s-a aflat probabil”, şi trupul neînsuflețit al Adelei (n. 1848 - d.

---

[407] *Ibidem*, p. 555.

[408] Zdelcă = contract, act (de vânzare); din lb. rusă, sdelka (сделка), DEX’89.

[409] Site: https://ro.wikisourse.org/wiki/Amintiri_(Rosetti)/Capitolul_XVI._Vecini_rude_prieteni _si_cunoştinte, accesat, 15.12.2016.

[410] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit*. p. 555.

[411] Site: https://www.geni.com/people/Alexandru-Cantacuzino-Pascanu/60000000083177993, accesat, 18.12. 2016.

1920)[412], sora lui vitregă, precum şi al soției sale, Lucia/Ralu Callimachi[413]. Cavoul a reuşit să rămână nedistrus după cel de-al Doilea Război Mondial, din fața ostaşilor sovietici, dar „execuția" i-a venit în anul 1960. În acel an, cavoul a fost distrus, inclusiv nişele cu sicriele depuse, transformându-l în magazie de lemne şi lumânări; a fost renovat în 1985 de către administrația cimitirului şi transformat de această dată, în capelă mortuară[414].

În Iaşi, prezența lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu este încă vizibilă prin existența palatului în care a locuit. Palatul *Lascăr Cantacuzino-Paşcanu* a fost construit la sfârşitul secolului al XVIII-lea, situat în „colțul Uliței Mari" (stradă Cuza Vodă) şi a străzii Sfântul Ilie (strada Vasile Alecsandri, nr. 8, cea care duce din stația de tramvai *Piața Unirii*, la *Universitatea de Medicină şi Farmacie*)[415]. În anul 1780, locuia în acest palat, impresionant prin stilul arhitectural şi prin rafinamentul decorării interioare, Iordache Cantacuzino-Paşcanu, o bună gazdă a personalităților timpului. În 1788, a fost vizitat de mareşalul-prinț Charles de Ligne, unul din membrii de vază de la curtea împăratului Austriei, care a remarcat frumusețea palatului, apreciind că, „este unul dintre cele mai superbe palate pe care boierii le zidesc după gustul oriental". Medicul sibian, Andreas Wolf (n. 1741- d. 1812) a fost una dintre prezențele obişnuite la palat. Acesta a studiat medicina la Viena timp de trei ani, apoi a mers la Tyrnavia (Nagyszombot), prima universitate din Ungaria şi în Erlangen, unde a obținut titlul de doctor în medicină. A lucrat la Sibiu în anii

---

[412] Adela, fiica lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu, a fost cunoscută şi sub numele de Adela Kogălniceanu, după căsătoria ei cu Grigore Kogălniceanu, nepot de soră (Maria) a lui Mihail Kogălniceanu. Adela, o septogenară cochetă şi binecunoscută în nobilimea vremii, a fost asasinată în 1920, autorul crimei nefiind identificat (se pare că a fost fiul ei). Mobilul crimei, probabil, a fost averea ei, investită în bijuterii de mare valoare, în Laura Guțanu, *Casa Cantacuzino-Paşcanu,* „Biblos" 14, Iaşi, 2002, p. 78; Site: www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/blestemul-diamantelor-o-love-te-mortal-esa-adela-kog-lniceanu, accesat 15.12.2016.

[413] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.* p. 555. În alte surse de informație, se arată că este o eroare în ceea ce priveşte numele soției lui Alexandru, aceasta fiind Ralu Callimachi, iar Lucia a fost fiica lor, vezi site: https://www.geni.com/people/Alexandru-Cantacuzino-Pascanu/60000000083177993, accesat 18.12.2016 şi https://vaisamar.wordpress.com/tag/alexandru-cantacuzino-pascanu/, accesat 19.12.2016.

[414] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.* p. 555.

[415] Site: iasifun.ziaruldeiasi.ro/palatul-lascar-cantacuzino-pascanu-prin-trecut-spre…/38526/, accesat, 15.12.2016.

1777-1780. A venit să profeseze în Iaşi (1780) la recomandarea făcută către domnul țării, de medicul transilvan Adam Chenot[416]. În 1784, a plecat la Bucureşti, datorită unor intrigi de la curte. A revenit în Iaşi, dar cu întreruperi. Din Iaşi, s-a retras la Sibiu în 1797 , fiind bolnav. În 1799, a fost numit membru corespondent al *Societății Regale* din Bretania. În 1805, Andreas Wolf a publicat la Sibiu lucrarea, intitulată *Beiträge zu einer statistsch-historischen Beschreibung des Fürstenthums Moldau (Contribuții la o descriere statistico-istorică a principatului Moldova*), în care prezintă, cu severe critici, situația sistemului medico-farmaceutic al țării. A decedat la Sibiu în data de 17 august 1812, la vârsta de 72 ani[417].

În anul 1819, palatul a rămas moştenire de la tată, fiului Gheorghe Cantacuzino, zis Iordache Canta[cuzino], apoi a trecut în stăpânirea vornicului Costache Paşcanu[418]. A suferit o renovare în 1822, iar din 1846, a intrat în posesia lui *Lascăr Cantacuzino-Paşcanu*[419]. Constantin şi Alexandru, fiii acestuia, au vândut palatul în anul 1900 primăriei oraşului Iaşi, fiind primar în acea perioadă, Nicolae Ganea. Primarul a decis mutarea sediului primăriei în acest palat, iar în 1913, arhitectul Ghica-Budeşti a întocmit schițele de reamenajare a parterului în spații pentru birouri. Primăria Iaşi a funcționat în acest sediu până în 1970, când a optat pentru un alt spațiu, situat în bulevardul Ştefan cel Mare, fostul *Palat Rosetti-Roznoveanu*.

Începând cu anul 1971, palatul a constituit sediul cotidianului „Flacăra Iaşului" şi al revistelor „Convorbiri literare" şi „Cronica". La subsolul clădirii s-a amenajat o cafenea, numită „Cafeneaua literară". În anul 1973, pe spațiul verde (grădina) din fața palatului s-a amplasat bustul marelui cărturar şi fost domn al Moldovei, Dimitrie Cantemir, dezvelit cu ocazia împlinirii a 300 ani

---

[416] Doctorul Adam Chenot (originar din Luxemburg, născut în 1721, decedat în 1789, la Viena, fost protomedic al Transilvaniei) a fost chemat în Moldova de domnul Constantin Moruzi pentru a-i trata fiica (Sultana). Acesta nu a reuşit să vină, dar l-a recomandat pe Andreas Wolf, vezi în Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit*., vol. II, p. 40.

[417] V.I. Lipan, *Op. cit*., p. 40.

[418] Ion Mitican, *Umbre de cronicari, ziarişti şi domnițe în Palatul din strada Alecsandri,* în „Curierul de Iaşi" din 12.11.2010, vezi site: curierul-iasi.ro/umbre-de-cronicari-ziaristi-si-domnite-în-palatul-din-strada-alecsandri-1853/, accesat, 19.12.2016.

[419] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit*., p. 555. La aceeaşi pagină sunt portretul şi sigiliul.

de la naşterea acestuia (1673). Bustul a fost realizat de sculptorul Vladimir Florea. După anul 1989, clădirea a fost renovată de către primărie, redându-i-se forma inițială, refăcându-se interiorul după planul original. În prezent, se află în subordinea primăriei, având destinația de Oficiu al Stării Civile al Primăriei Municipiului Iaşi.

Fig. 12 Portretul şi sigiliul lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu

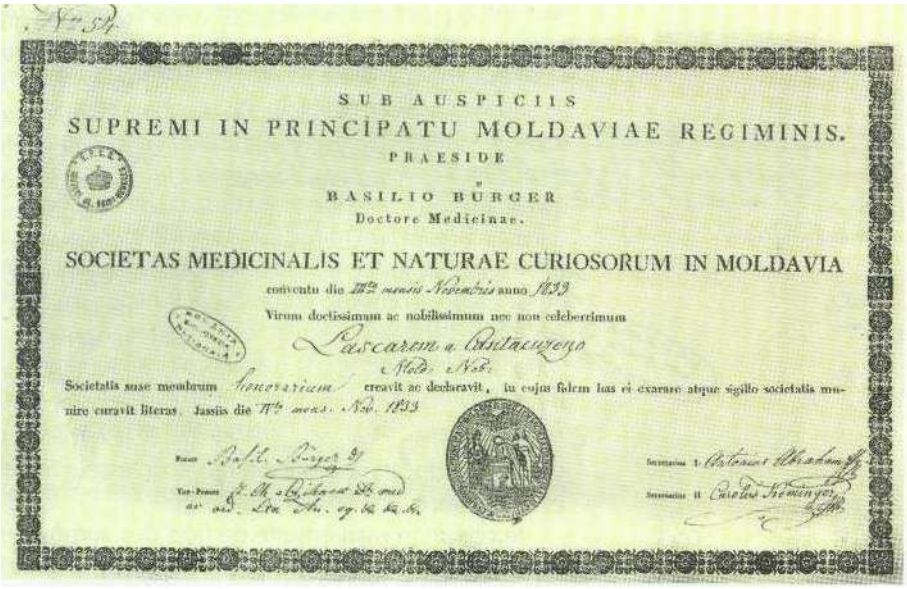

SUB AUSPICIIS
SUPREMI IN PRINCIPATU MOLDAVIAE REGIMINIS.
PRAESIDE
BASILIO BURGER
Doctore Medicinae.

SOCIETAS MEDICINALIS ET NATURAE CURIOSORUM IN MOLDAVIA
conventu die IIIa mensis Novembris anno 1839
Virum doctissimum ac nobilissimum nec non celeberrimum
Pascarum a Cantacuzeno
Nob. Nob.
Societatis suae membrum honorarium creavit ac declaravit, in cujus fidem has ei exarare atque sigillo societatis munire curavit literas. Jassiis die IIIa mens. Nov. 1839

Fig. 13 Diploma lui Lascăr Cantacuzino- Paşcanu, ca membru al Societății de Medici şi Naturalişti din Iaşi (1839)[420]

Fig. 14 Palatul lui Lascăr Cantacuzino-Paşcanu (Iaşi) Oficiul Stării Civile (în prezent)

[420] Mihai Dim. Sturdza, *Op. cit.*, p. 555.

Alte personaje. O parte din documente sunt redactate în limba greacă, constituind note de corespondență între bolnav/solicitant şi cel care prepară/furnizează medicamentul. Din acest dialog se desprind câteva personaje: solicitantul sau poate, cel care distribuie preparatele, pe nume Ecater[ini] Giank[ou] [?], nume prezent atât pe rețetele magistrale cât şi în biletele de corespondență, „kyr Thomas, „boierul jitnicer" care prepară, „sinior Markis", doctorul, nume de bolnavi: „Antonis bucătarul", „Agapa Lăcătuşi", „Filippo", „cocona Catinca Lascaraki", „Cămărăşoaie", „Zoița" („ochiul Zoiței" – doc. nr. 29/9 iulie 1807), „bătrâna" sau însăşi, Ecater[ini] Giank[ou]. Din textul corespondenței, nu apar indicii asupra acestor persoane, nici informații despre farmacie şi farmacist, apare doar, o singură expresie: „farmacia ştiu în ce loc se găseşte", neprecizându-se locul (doc. nr. 31/ 18 iunie 1807). În doc. nr. 30/13 iulie 1807, aceeaşi Ecater[ini] Giank[ou] se adresează astfel: „Boierule jitnicer, să faci hapurile cele de mişcare, toată doza, după rețeta lui sinior Markis (…)". Să credem oare că este vorba despre spițerul *Gheorghe Jicnicerul* din Iaşi, „boierul jitnicer", cel care făcea preparatele?

Kyr Thomas, bănuim că era farmacist sau ajutor de farmacist, aşa cum rezultă din modul de adresare: „Kyr Thomas, iată această pânză, să faci plasturele după pânză fără schimbare (…) după rețeta veche şi, dacă, nu o ții minte, întreabă-l pe unchiul tău; altceva nu puneți în rețeta aceea" (doc. nr. 45/9 octombrie 1807 şi altele). Kyr Thomas prepara şi decoctul de China, „clistir" cu Asa-foetida, „licoare anodină" etc.

„Unchiul" sau „jitnicerul" rezultă că era farmacistul, despre care Ecater[ini] Giank[ou] cere informații lui Kyr Thomas, cu privire la starea sănătății (doc. nr. 34/ 5 septembrie 1807, nr. 43/7 octombrie 1807 şi nr. 44/9 octombrie 1807). Medicamentele se preparau, în general, după rețetele doctorului „sinior" Markis, pe care farmacistul le avea în farmacie ca fişe tehnice, aşa cum rezultă din majoritatea documentelor. Erau însă şi rețete ale altor medici (sunt caligrafiate diferit), aşa cum reiese din doc. nr. 24/ 3 mai 1807, în care Ecater[ini] Giank[ou] spune: „hapurile s-au terminat şi fă altele după rețeta de acum a medicului; să fie neschimbate".

Ecater[ini] Giank[ou], cea care comanda medicamentele, atât pentru ea, cât şi pentru persoanele din preajma sa, cine era oare? Din analiza documentelor, reiese, că era o persoană apropiată farmacistului (boierul

jitnicer), posibil, din punct de vedere social sau prin cosangvinitate, despre a cărui stare de sănătate se interesa în mod repetat prin intermediul lui Kyr Thomas. Mai mult nu cunoaştem, deoarece documentele nu aduc informații necesare unei analize mai profunde.

Catastihul de decontare a rețetelor „preanobilului" Lascarache Ruset, aduce un nume de farmacist, „spățerul Gheorgakis". Pe catastih nu sunt consemnate data emiterii şi locul unde a fost întocmit. Documentul de arhivă prezintă o dată aproximativă, estimată în perioada 1840-1845. Titlul actului arată, că l-a emis „preanobilul boier, Marele vistier Laskarakis" (1787- 1795), deci, înseamnă că a fost întocmit până în 1798, dată la care acesta a decedat, cu mult înainte de data stabilită de arhivişti. Consider, că Laskarakis a locuit în Iaşi, capitala țării, ca urmare a înaltei funcții pe care o avea în stat; de asemenea, în perioada 1777-1797 a fost epitrop al *Spiridoniei* (Iaşi). Raționamentul mă conduce spre ideea, că aceste rețete a căror valoare a fost trecută în catastih, puteau să fi fost eliberate de *spițerul Gheorghe* (cu numele adaptat în limba greacă), unicul cu acest nume, prezent în acea perioadă în Iaşi.

În anul 1785, spițerul *Gheorghe Jicnicerul*, fost spițer al Curții domneşti, a deschis o farmacie în Iaşi, apoi în anul 1804 „este amintit din nou la Iaşi, Gheorghe spițerul (Jucnicerul)"[421]. Gheorghe spițerul era prezent în Iaşi şi în 1811, farmacia sa, fiind una dintre cele trei farmacii particulare publice, existente la vremea aceea în oraş (celelalte două, aparțineau spițerilor: Johann Lochmann şi Alexandru Vernier), alături de farmacia de obşte a *Epitropiei Sfântul Spiridon*[422]. O altă ipoteză despre „spățerul Gheorgakis" ar fi poate, legată de numele doctorului *Giorgiachi Sculida (Gheorghe Sculida*), căruia, domnul țării, Mihai Sutzu, îi spunea *Gheorgachi*[423]. Doctorul a decedat în octombrie 1791; a fost contemporan cu vistiernicul Lascarache Ruset. În anul 1793, octombrie 5, s-a înființat spițeria orăşenească din Botoşani; primul

---

[421] Pompei-Gheorghe Smarian, *Op. cit.,* vol. II, p. 524, spune că „se pomeneşte de un Gheorghe Spițerul din Iaşi", într-un zapis prin care se arată, că Zota Panaite, negețătorul din Iaşi, a vândut „Jicnicerului Gheorghe Spițerul din Iaşi trei pogoane de vie (…)"; V.I. Lipan, *Op. cit.,* p. 40.

[422] V. I. Lipan , *Op. cit.,* p. 33, 40, 41.

[423] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 45.

provizor a fost Johann Giorgias, originar din Sibiu, care a lucrat şi în Iaşi; poate fi şi acesta unul dintre cei denumiţi „Gheorgakis”[424].

În acea perioadă, nu era o lege concretă care să departajeze cele două profesii: medicina şi farmacia. Comerţ cu medicamente făceau şi medicii, ceea ce ar fi putut conduce la o adresare de felul aceleia din catastih. Abia, în ianuarie 1797, prin *Pitacul lui Alexandru Ipsilanti* (Ţara Românească) se cerea delimitarea acestor profesii, norme care vor fi preluate şi în Moldova (decembrie, 1799).

Doctorul Markis este medicul după a cărui reţete se preparau medicamentele solicitate de Ecater[ini] Giank[ou], existente în farmacia „boierului jitnicer”. Am încercat să identific acest medic, căutând în literatura de specialitate a epocii respective, un doctor cu acest nume, deoarece documentele nu indică un reper. În zona Moldovei, nu exista un medic cu un nume apropiat, dar, în Bucureşti, la data de 17 iunie 1790 era „întărit” la spitalul *Colţea*, „unde fusese şi mai înainte” (nu se cunoaşte data), „şătrarul Ioan Marcu”, plătit cu o leafă de 60 taleri lunar. A fost primit de arhiereu şi epitropul spitalului, părintele Zehnon. În data de 22 martie 1793, Alexandru Moruzzi (n. 1750 - d. 1816), domnul Ţării Româneşti (ianuarie 1793 - august 1796) a poruncit ca şătrarul Ioan Marcu să fie numit al doilea medic al *Epitropiei obştirilor*. Dimitrie Ioan Marcu apare în catagrafia Bucureştiului din 1809-1810, cu numele de Ioan Marcu, înregistrat cu o leafă de 250 lei lunar, ca şi doctorii: Silvestru (Filiti), Constantin (Darvaris) şi Constandinache Caracaş.

De biografia doctorului Ioan Marcu s-a preocupat iatroistoricul Pompei-Gheorghe Samarian în lucrarea *Medicina şi farmacia în trecutul românesc* (op. cit.), informaţii preluate şi de Antoneta Lucaşciuc într-un articol publicat în *Viaţa Medicală* (op. cit.). Acest medic a fost cunoscut sub diverse nume: *şătrarul Ioan Dohtorul* (1790), *Dimitrie Ioan Marcu, Dohtorul Jan Marcu, Ioan Marcu*. Din studiile autorilor, reiese că este una şi aceeaşi persoană. O vestită familie Marcu, de greci românizaţi, provenea din Sibiu, familie renumită în domeniul afacerilor din Ardeal, Principatele Române şi apusul Europei. Trei membri ai acestei familii: Dimitrie, Gheorghe şi Ioan Marcu erau cunoscuţi ca

---

[424] V. I. Lipan , *Op. cit.*, p. 26 şi în *Dicţionar biografic de farmacişti români,* vol. I, Edit. Farmaceutică, Bucureşti, 2011, p. 330 (acelaşi autor).

„administratori ai domeniilor Brâncoveneşti din Ardeal”. Nu se cunoaşte exact dacă doctorul Ioan Marcu făcea parte din această familie, dar se pare că existau unele interferențe. Despre doctorul Ioan Marcu aduce informații şi medicul Ştefan Vasile Episcopu în lucrarea sa, *Practica doctorului de casă,* arătând că în 1805, când a venit la spitalul *Colțea*, a fost instruit de acesta. Era un medic apreciat profesional, fiind solicitat la cazuri de boală „fără speranță”, aşa cum rezultă din cererea din 20 februarie 1794 a paharnicului Hagi Stan Jianu din Craiova. Acesta îl aduce de la Bucureşti pe „chir Dumitrache Marcu Dohtoru” să-i consulte un nepot, „fiul lui Zamfir, cel omorât de un « bicisnic doftor » în anul 1785”[425]. Este acelaşi medic, care a fost trimis „pentru cercetarea aceleaşi boli, în Muscel” (nu se specifică ce boală era)[426], asemenea „aceleaşi boli de care pătimeau locuitorii (…) la sud de Slam Râmnic”, unde a fost trimis „Constantin Doctorul”[427]. Se consideră, că a decedat în noiembrie 1814, an în care a fost numit la spitalul *Colțea*, doctorul Constantin Darvari[s][428].

În aceeaşi perioadă, în comisia de elaboarare a *Nizamului* din 15 mai 1797 (Alexandru Ipsilanti), îl găsim ca şef al acestei comisii, pe „arhiiatrosul Markialig (?)” (redat în această formă de Pompei-Gheorghe Samarian). Este posibil, ca doctorul din documentele prezentate, ar putea fi unul din aceşti medici, denumit în limba greacă, *Markis.*

V.2. Forma de prezentare

Blanchete de diverse mărimi, dimensiuni redate pe fiecare document, aşa cum au fost stabilite de arhivişti; nu sunt imprimate speciale, după un anumit stas. Din părțile componente ale unei prescripții sunt prezente numai, invocația, prescripția, instrucția, celelalte părți nefiind completate. Pe o singură rețetă, doc. nr. 69/26 aprilie 1808, pachetul nr. V, apare scris numele bolnavului, în persoana Catincăi Lascaraki, vistierniceasa; prenumele Catinca este şi pe rețeta din 25 octombrie 1807 (doc. nr. 60). Pe trei dintre acestea se

---

[425] Antoneta Lucaşciuc, *Op. cit.*, p. 1; Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p.70-72.

[426] Vasile-Alexandru Urechia, *Istoria Românilor*, vol. IV (1786-1800), Bucureşti, 1893, p. 560.

[427] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 71-72.

[428] Antoaneta Lucaşciuc, *Op. cit.*, p. 1.

conturează, cumva, semnătura indescifrabilă a unui medic (doc. nr. 22, 29, 34/1807, pachet nr. V) sau un alt înscris, este ilizibil.

V.3. Modul de redactare a rețetei

Prescrierea formulei medicamentoase. Toate rețetele conțin formule magistrale ale căror ingrediente sunt redactate în limba latină, în concordanță cu farmacopeile timpului, la înalt nivel ştiinţific al vremii. Formulele originale au fost prelucrate, întregind cuvântul prescurtat pentru ca textul să fie corect lizibil. Medicii au folosit foarte multe abrevieri ale cuvintelor, în afara expresiilor latine uzuale. Sunt respectate toate regulile de prescriere ale ingredientelor: denumirile plantelor sunt conform nomenclaturii binare din farmacopeile timpului, exprimarea cantităților/dozelor s-a făcut în sistemul de măsuri şi greutăţi specific spațiului european central din perioada respectivă, în special cel vienez, formulele magistrale sunt scrise în limba latină, aşa cum o impunea mediul academic al ştiinţelor medicale şi farmaceutice.

Modul de preparare solicitat de medic, este asemenea, celui prezentat în farmacopeile europene, precum şi în farmacopeile române, ediţiile I (decembrie 1862), II (1874) şi III (1893), apărute mult mai târziu, în raport cu data emiterii rețetelor. Tehnica de preparare cerută de medic este foarte succint inserată în rețetă, lăsând farmacistul să desfăşoare prepararea pe etape a medicamentului, „ad legem artis”. Obținerea unui preparat în forma prezentată, cu referință la extractele apoase din scoarțe, este mult mai laborioasă decât cea exprimată de medic. De exemplu, *Siropul de Sarsaparila compus* (*Sirupus Sarsaparillae compositus)*, cu următoarele ingrediente, se prepară astfel:

Radix Sarsaparillae (III)[429]	50 p
Aqua	400 p
Folia Sennae (III)	3 p
Fructus Anisi vulgaris (III)	3 p
Saccharum	150 p
Mel depuratum	50 p

[429] Cifra III, reprezintă numărul sitei farmaceutice prin care trebuie cernută pulberea plantei respective. Sitele farmaceutice sunt în număr de IX (numerotate cu cifre romane), iar numărul este invers proporțional cu mărimea ochiurilor sitei; cea mai fină, este sita nr. IX, folosită pentru cernerea pudrelor.

„Se macerează rădăcina de sarsaparila timp de 24 ore, apoi se fierbe până rămân 250 părți. Cu colatura fierbinte, cu foile de sena şi cu fructele de anason se face o infuzie, care se lasă 24 ore în repaus şi apoi se strecoară, se stoarce şi se clarifică. Se adaugă în urmă zahărul şi mierea purificată, se fierbe şi se evaporă până ce rămân 300 părți. Sirop de culoare roşie-brună, cu miros slab aromat şi cu gust deodată iute şi uşor amar”[430].

Majoritatea rețetelor prezentate au în formulă scoarțe, semințe, rădăcină, lemn răzuit, care necesită la preparare un mod asemănător celui de mai sus; medicul a indicat de fiecare dată cantitatea de colatură care trebuia să rezulte din procesul de extracție, ceea ce este foarte important, deoarece se urmărea o anume concentrație a principiului activ şi, în funcție de acesta, se stabileau dozele terapeutice şi durata tratamentului.

Posologia[431]. La partea de „instrucție” este indicată forma farmaceutică şi modul de administrare. Pe facsimil se pot observa schemele de tratament, indicându-se şi durata perioadei curative. Pentru măsurarea dozelor, se foloseau mijloace neconvenționale; majoritatea preparatelor erau sub formă de soluție, iar administrarea se făcea cu lingura, constituind doza pentru o dată. Pulberile unidoză se administrau sub formă de caşete sau prafuri. Toate rețetele cu pulberi sunt prescrise pentru a se diviza în doze unice.

La majoritatea rețetelor, partea de instrucție este scrisă în limba greacă.

Constatăm, că rețetele au fost eliberate de cel puțin trei medici prescriptori, după analiza caligrafică. Aceştia erau în deplină cunoştință a literaturii de specialitate a timpului, cu o bună pregătire. Formulele prescrise sunt complexe, cu asocieri de variate ingediente, cuprinzând o gamă largă de simptome ale afecțiunii bolnavului, formule regăsite în manualele de specialitate publicate la acea vreme, prezente în aparatul critic al lucrării.

Se foloseau mai mult soluțiiile, pentru o absorbție şi o biodisponibilitate cât mai bună, precum şi pulberile dizolvate în apă purificată (*aqua fontis*), preparatul întrunind proprietățile farmacologice scontate.

---

[430] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 283.

[431] Posologie = parte a terapeuticii care se ocupă cu indicațiile referitoare la dozele şi modul în care trebuie administrate medicamentele (DEX 2009).

V.4. Sistemul de măsuri şi greutăţi/ponderi farmaceutice

Metrologia este o ştiinţă auxiliară ştiinţelor istorice. Aceasta se ocupă cu studiul măsurilor fixe şi variabile în ceea ce priveşte întinderea spaţială, durata în timp etc. Originea cuvântului vine din limba greacă: *metron* = măsură şi *logo-uri* = vorbire, exprimare[432].

În documentele prezentate, exprimarea cantităţilor ingredientelor din reţete, s-a făcut folosindu-se sistemul de greutăţi reprezentat de uncie, drahmă, libră cu submultipli acestora. În perioada cercetată, în spaţiul central european, domeniul farmaceutic îşi desfăşura activitatea având la bază normele din *Farmacopeea Provincială Austriacă* (1774), care se aplica şi în Transilvania, preluată apoi, şi de Ţările Române. În 1812, a apărut *Pharmacopoea Austriacă* ediţia I-a, care s-a aplicat în mod oficial în Principatele Române, inclusiv, ediţia a V-a[433]. Pentru stabilirea greutăţii unui produs în practica farmaceutică se foloseşte ca aparat de măsură balanţa (*libra, statera*).

În ceea ce priveşte istoricul balanţei, poate fi considerat încă din epoca primitivă, când a apărut schimbul în natură, iar oamenii trebuiau să compare produsele pentru schimb. Ca formă mai evoluată, primele informaţii despre existenţa balanţei sunt consemnate la egipteni în anul 1600 î. Hr. Folosirea balanţei pentru cântărirea drogurilor este datată din 1550 î. Hr., aşa cum este înscris în *Papyrus Ebers*. În Muzeul de ştiinţe din Londra se găseşte o balanţă de acest tip, ca fiind din anul 1440 î. Hr. Forma balanţei a evoluat de-a lungul timpului; între secolele al XIII-lea şi al XVII-lea, evoluţia ei tehnică s-a oprit. În secolele amintite, balanţele de precizie mai mare se foloseau pentru cântărirea aurului şi mai puţin pentru droguri. În Muzeul medico-istoric din Londra se află o balanţă farmaceutică din secolul al XVII-lea.

În oraşul Antwerpen (Anvers, denumirea franceză), Belgia, regiunea Flandra, a „funcţionat în anii 1730-1736” Joannes Franciscus Wolschot, ca şi constructor de balanţe şi greutăţi farmaceutice. În jurul anului 1770, Tobias Martin Kolb din Nürnberg, a construit balanţa (cumpăna de mână) cu două

---

[432] Site: www.uuooi.org/english/download.php?id=2580&sid...

[433] V. I. Lipan, *Op. cit.* p. 30, 42.

talere împreună cu greutățile farmaceutice: 1unze (uncie), ½ unze, pe care este inscripționată semnătura sa (vezi imaginile de mai jos)[434].

În vasta sa operă, *Enciclopedia*[435], Denis Diderot (n. 1713 - d. 1784), la partea dedicată domeniului farmaceutic a inserat o imagine cu o balanță farmaceutică. Fizicianul francez, Charles Coulomb (n. 1736 - d. 1806) a studiat şi a enunțat principiile echilibrului balanței[436]. Prima balanță de receptură a fost confecționată în Franța, în anul 1850[437].

Alături de balanță au fost ponderile, ce trebuiau să echilibreze acest dispozitiv cu produsul de cântărit, care exprimau greutatea materiei luată în lucru. Informații despre greutățile farmaceutice apar pe la anul 650 î. Hr. în Asia Mică. În lucrarea *Antidotarium Neculai Salernitani* (1100), un început de farmacopee, al Şcolii din Salerno, sunt inserate date despre sistemul de greutăți farmaceutice şi folosirea acestora.

În prima farmacopee, *Compendium aromatariorum,* a lui Saladino d'Ascoli (Bologna, 1488), există un capitol intitulat „greutățile folosite în farmacie"[438]. Sistemele de măsuri şi greutăți farmaceutice au fost incluse în farmacopei pentru a se constitui un mod de lucru unitar în întreg domeniul, obligând farmaciştii să le respecte.

În secolele XII-XIII, când s-au înființat primele corporații de apotecari, cei din Paris şi-au luat drept emblemă, balanța, cu inscripția „*Lances et pondera servant"* („Ei se servesc de balanță şi greutăți")[439]. În Anglia, Henry al III-lea a

---

[434]Site:https://www.historische-apotheke.de/gewichte/medizinalgewichte/vormetrische-medizinalgewichte/, accesat, 09.11.2017.

[435] Autoritățile vremii i-au încredințat lui Denis Diderot crearea aceste vaste opere, *Enciclopedia*, începând cu anul 1747. Primele 10 volume au fost publicate în anul 1766, al unsprecezecelea, în 1772, şi un supliment în 1770. Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Denis_Diderot.

[436] Charles-Augustin de Coulomb (n. 1736 - d. 1806), inginer miltar şi fizician francez, cunoscut prin legea care descrie forța electrostatică de atracție şi respingere, denumită *Legea lui Coulomb*, site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Charles_Augustin_de_Coulomb.

[437] Elena Dumitriu, Z. St. Fârşirotu, *Contribuție asupra istoricului câtorva din ustensilele întrebuințate în farmacie de-a lungul vremii*, în Revista „Farmacia", vol. XVII, nr. 6, 1969, p. 376-377.

[438] Ana Carată, *Op. cit.*, p. 81-82.

[439] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 71.

ordonat în anul 1266, să se folosească pentru cântărire boabele de grâu, în locul aprecierii cu ochiul sau pumnul, considerat ca unitate de măsură[440].

Evoluția istorică a sistemului de măsuri şi greutăți farmaceutice folosite în Europa arată următorul traseu: până în timpul *Renaşterii* s-a aplicat sistemul roman, cu tipurile de ponderi prezentate în tabelul următor.

Tabel nr. 1
Sistemul roman de greutăți farmaceutice[441]

Unitatea de măsură	**Corespondența în:**	**Echivalența în grame**
1 mina unu medico	egal cu 16 uncii	500,00 g
1 libra	egal cu 12 uncii	360,00 g
1 uncia	egal cu 8 drahme	30,00 g
1 drahma	egal cu 3 scrupulus	3,75 g
1 scrupulus	egal cu 3 obulus	1,20 g/1,80 g cf. Ana Carată
1 obulus	egal cu 3 siliqua	0,60 g
1 siliqua	-	0,20 g

În anul 1550, Giorgius Agricola (n. 1494 - d.1555) a scris primul tratat de metrologie intitulat *De mensuribus et ponderibus Romanorum*[442].

În anul **1555**, s-a oficializat sistemul de greutăți farmaceutice de la Nürnberg[443], derivat din cel roman, care s-a menținut, cu mici excepții, în paralel cu sistemul de măsuri venețian, până în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, când s-a aplicat sistemul vienez.

---

[440] Elena Dumitriu, Z. St. Fârşirotu, *Op. cit.*, p. 377.

[441] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 46; Ana Carată, *Op. cit.*, p. 82-83, vezi şi site: *Farmacia în Grecia,*:xa.yimg.com/kg/groups/70972408/73498272/name/2.

[442] Site: www.uuooi.org/english/download.php?id=2580&sid... şi https://www-user.tu-chemnitz.de/~fna/03witthaeft.pdf.

[443] *Dicționar cronologic- Medicină şi Farmacie*, Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 42.

Tabel nr. 2
Sistemul de greutăți farmaceutice din Nürnberg [1555][444]

Unitatea de măsură	Corespondența în grame
℔- libra (pfund)	357,854 g
loth	15,000 g
uncie	30,000 g
drahma	3,700 g
Scrupul (scrupula, scrupel)	1,200 g
gran	0,600 g

Tabel nr. 3
Greutățile farmaceutice din Nürnberg şi corespondența cu gramul din sistemul metric
(după Gehler, cit. de 16)[445]

Libra	Uncia	Drahma	Scrupulus	Granum	Gramul
1	12	96	288	5.760	357,8540000
-	1	8	24	480	29,8216700
-	-	1	3	60	3,7276467
-	-	-	1	20	1,2425480
-	-	-	-	1	0,0612643

Comparând sistemul roman de greutăți cu cel de la Nürnberg, se observă absența celor două ponderi, obulus şi siliqua; în schimb, sunt introduse granul şi loth-ul.

În data de **11 aprilie 1761**, s-a introdus în Austria, *Sistemul vienez de măsuri şi greutăți medicale*. Din anul 1776, a fost aplicat şi în farmaciile din Transilvania.

---

[444] Ana Carată, *Op. cit.*, 83.

[445] Marțian Cotrău, *Op.cit.*, p. 90.

Tabel nr. 4
Sistemul vienez de măsuri şi greutăţi medicale [11 aprilie 1761][446]

Libra	Uncia	Drahma	Scrupulus	Granum	Gram
1	12	96	288	5.760	420,0090000
-	1	8	-	-	35,0007500
-	-	1	3	-	4,3750937
-	-	-	1	20	1, 4583645
-	-	-	-	1	0,0729182

Tabel nr. 5
Greutăţile farmaceutice vieneze
şi corespondenţa cu gramul din sistemul metric [23 iulie 1871]
(după Gehler, cit. de 23)[447]

Libra	Uncia	Drahma	Scrupulus	Granum	Gram
1	12	96	288	5760	420,0450
-	1	8	24	480	35,0037
-	-	1	3	60	4,3755
-	-	-	1	20	1,4585
-	-	-	-	1	0,0729

Libra medicinalis ponderis Viennensis = 420,009 g. De la 23 iulie 1871, o libră = 420, 04 g[448], aşa cum este prezentat în tabelele de mai sus.

În practica medicală a timpului, aşa cum ne-o arată literatura de specialitate, prezentarea unităţilor de măsură prin simboluri, folosite în spaţiul

[446] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 27.

[447] Marţian Cotrău, *Op. cit.*, p. 114.

[448] *Idem.*

european, a fost preluată şi pe teritoriul țării noastre. Exemplu: ℔= libra sau Pfund (Pfd); ʒ = drahma, ℥ = uncie; ℈ = scrupulus; gr. = granum. Cifrele care indică cantitatea, sunt notate cu litere latine mici, spre deosebire de grafia limbii române, în care se folosește litera mare, aşa cum se exprimă cifrele în sistem roman, exemplu: i = 1; ij = 2; iij = 3; iv = 4; v = 5; vi = 6, (…), x = 10, xi[j] = 11, xx = 20 ș.a.m.d.; pentru o jumătate („semis”/„dimidia”), ca şi cantitate, folosesc litera β, „beta” grecesc sau „s”-ul german (iβ = 1,50); în alte manuale cu formule şi prescripții medicale, jumătatea este exprimată prin simbolul „ss”[449]. Într-un manual de rețete farmaceutice din 1761, prezentat de Alexandru Pop în articolul „*Un rețetar farmaceutic din anul 1761”*(internet) sunt prezentate tipurile de greutăți medicale din sistemul vienez, cu simbolurile şi echivalența în grame, ilustrate în tabelul următor.

Tabel nr. 6
Simbolurile şi echivalența în grame a sistemului vienez de greutăți medicale[450]

Denumirea greutății	Simbol	Libra (Pfund)	Uncia	Loth	Drahma	Scrupel	Obulus	Granum	Gram
1 libra/livra	℔	1	12	24	96	288	576	5760	420
1 uncie	℥	1/12	1	2	8	24	48	480	35
1 loth	℥β	1/24	1/2	1	4	12	24	240	17,50
1 drahma	ʒ	1/96	1/2	1/4	1	3	6	60	4,38
1 scrupel	℈	1/288	1/24	1/12	1/3	1	2	20	1,46
1 obulus	℈β	1/576	1/48	1/24	1/6	1/2	1	10	0,73
1 gran	ɛ	1/5760	1/480	1/240	1/60	1/20	1/10	1	0,073

[449] Christoph Wilhelm von Hufeland, *Op. cit.*, p. 561.

[450] Alexandru Pop, *Un rețetar farmaceutic din anul 1761*, p. 106, site: crisia.mtariicrisurilor.ro/pdf/2013/008_Al%20Pop.pdf.

Găsim aceleaşi informații şi într-un alt tabel, preluat din lucrarea lui Christoph Mayr din anul 1798 (*op. cit*). De asemenea, se dau informații privind corelarea unora dintre ponderi cu măsuri neconvenționale: grămăjoară, bob de piper, pietricică, mănunchi, mână plină, un pumn, sau „cât se ia cu două degete" (a se vedea traducerea textului).

În formula rețetelor, unitatea de măsură neconvențională „manipulus" tradusă din latină, ca fascicul (mănunchi), dar folosită şi cu sensul de grămăjoară, apare notată cu litera „m" sau „M", situată în fața sau după cantitatea exprimată - „m j" - adică un mănunchi/grămăjoară, pe care îl echivala, la o uncie (aproximativ 30/35 g), (doc. nr. 19/13 ianuarie 1807). La medicamentele lichide, ca urmare a greutăților specifice (densitatea) fiecărui lichid, se recomanda cântărirea acestora şi, nu măsurarea cu cilindrul gradat. Măsurarea era permisă numai la infuzii şi decocturi (soluții apoase).

1 Mensura (măsură) = 1 Maafs = 4 Quart sau 1 Seidel (referire la cana de bere, halbă);

½ Mensura = 2 Quart sau 1/2 Seidel;

1 Quart = 12 uncii = 1 Pfund (libra), echivalentă cu 360 g;

1 lingură plină = ½ uncie (aproximativ 15-17,50 g);

1 picătură = 1 gran; granul aproximat la 62, 50 mg[451].

[451] Christoph Mayr, *Op. cit.*, secția III, p. xxix [carte electronică]

Das Gran gr.j (granum), dieses wird ein Pfefferkorn schwer geschätzt. Wenn daher halbe oder viertel Grane vorgeschrieben werden; so werden diese Körner in die Hälfte oder in vier Theile gespalten.

Bey Kräutern wird statt Ein Bund F j (Fasciculus), besser eine Unze, statt Eine Handvoll M j (Manipulus), besser eine halbe Unze, statt Ein Pugill P j (Pugillus), besser eine Drachme bestimmt verschrieben.

Die Anzahl von Früchten oder gewissen einzelnen Stücken, als Mandeln, Feigen, Gelb vom Ey, pfleget man durch No. 1. No. 2. u. s. w. anzuzeigen.

Das medizinische Gewicht wird am besten durch folgende Tabelle erkläret.

Medizinisches Gewicht.

	Libra una.	Libra semis.	Uncia una.	Uncia semis.	Dra. una.	Dra. semis.	Scrup. unus.	Scrup. semis.	Gran. unum.
Gr. Granum. *Ein Gran.*	—	—	—	—	—	—	—	—	1
℈ ß Scrupulus semis. *Ein halber Skrupel.*	—	—	—	—	—	—	—	1	10
℈ j Scrupulus unus. *Ein Skrupel.*	—	—	—	—	—	—	1	2	20
ʒ ß Drachma semis. *Eine halbe Drachme.*	—	—	—	—	—	1	1½	3	30
ʒ j Drachma una. *Ein Quintel.*	—	—	—	—	1	2	3	6	60
℥ ß Uncia semis. *Eine halbe Unze.* 1 *Loth.*	—	—	—	1	4	8	12	24	240
℥ j Uncia una. *Eine Unze.* 2 *Loth.*	—	—	1	2	8	16	24	48	480
℔ ß Libra semis. *Ein halbes Pfund.* 12 *Loth.*	—	1	6	12	48	96	144	288	2880
℔ j Libra una. *Ein Pfund.* 24 *Loth.*	1	2	12	24	96	192	288	576	5760

Ver-

Fig. 18

[Traducerea în limba română]

Granul/gr.i (granum) este considerată greutatea unui bob de piper[452]. Dacă este prescris o jumătate sau un sfert de gran, se vor împărți aceste boabe în jumătăți sau sferturi.

[452] În Anglia, granul era considerat de mărimea unui bob de grâu.

La plante: în loc de *mănunchi*, este de preferat o *uncie*; în loc de o *mână plină*, o jumătate de uncie. În loc de un *Pugill* (cât se ia cu două degete), o *drahmă*.

Numărul de fructe luate separat, de exemplu: migdale, smochine, gălbenuşuri, vor fi numerotate cu nr. 1, nr. 2 etc. (invers, decât în sistemul latin, în care elemementele separate sau unitățile terapeutice se scriu cu cifre romane).

Scrupulus sau scrupel este comparat ca şi gramaj, cu o mică pietricică.

Tabel nr. 7
Greutăți medicinale austriece
(după Christoph Mayr, 1798, Viena)[453]

Simbolul tipurilor de greutăți şi submultiplii	**Libra una**	**Libra semis**	**Uncia una**	**Uncia semis**	**Drah. una**	**Drah. semis**	**Scrup. unus**	**Scrup. semis**	**Gran. unum**
Gr. (1 granum)	-	-	-	-	-	-	-	-	1
Ɔβ (jumătate de scrupel)	-	-	-	-	-	-	-	1	10
Ɔi (1 scrupel)	-	-	-	-	-	-	1	2	20
ʒβ (jumătate de drahmă)	-	-	-	-	-	1	1 + ½	3	30
ʒi (1 drahmă)	-	-	-	-	1	2	3	6	60
℥β (jumătate uncie)	-	-	-	1	4	8	12	24	240
℥i (1 uncie)	-	-	1	2	8	16	24	48	480
℔β (jumătate de libră)	-	1	6	12	48	96	144	288	2.880
℔ (1 libră sau pfund)	1	2	12	24	96	192	288	576	5.760

[453] Christoph Mayr, *Op. cit.*, p. xxviii [carte eelctronică].

Urmărind datele din tabele, se evidențiază libra, ca unitatea de măsură cea mai mare, urmată de uncie, drahmă, scrupel şi gran. Corespondența librei în grame diferă de la un sistem la altul: în sistemul de la Nürnberg era cotată la aproximativ 358 g, iar în sistemul vienez de măsuri, la 420 g. În Țările Române, libra (livra) austriacă folosită, era cotată la 420 g (cea mai mare) ; în statele Italiei era de 255 g (cea mai mică), iar în Prusia era de 351 g[454].

În anul 1783, pe teritoriul Transilvaniei s-a ordonat distrugerea vechilor greutăți farmaceutice din sistemul de măsuri de la Nürnberg, impunându-se folosirea în exclusivitate a sistemului vienez[455]. În Țara Românească şi Moldova, conform informațiilor din sursele cercetate, în secolele XVII-XVIII, până în prima jumătate a secolului al XIX-lea, s-a folosit „sistemul de măsuri româneşti medievale" sau „dramuri ale pieții".

Tabel nr. 8
Greutăți medievale româneşti
(după Spielmann şi Baicu, 23)[456]

Unitatea de măsură		**Echivalența în grame**	
		Mioc şi Stoicescu (cit. de 23)	Farmacopeea Română (ed. I)
Ocaua		1271,000	1278,1500
Litra	¼ din oca	317, 970	319,5930
Dramul	1/400 din oca	3,179	3,1953
Tenchiul	1/1600 din oca	0,795	0,7988

În anul 1797, Alexandru Ipsilanti (Țara Românească) când a emis *Nizamul* pentru farmacişti, a făcut referire la respectarea „taxei Ardealului", *Taxa Vieneză* din 1785, dar nu cerea folosirea sistemului de greutăți vienez, ba dimpotrivă, la „pontul 10" este precizat: „ca spițerii să nu metahirisească alte dramuri fără decât dramurile pieții"; rezultă că acest sistem, nu era adoptat în

[454] Alexandru Pop. *Op. cit.*, p. 106.

[455] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 33.

[456] Marțian Cotrău, *Op*. cit., p. 126

mod oficial. Alexandru Suțu (a IV-a domnie, 5/17 noiembrie 1818 – 19/31 ianuarie 1821, Muntenia), în regulamentul *Orânduiala pentru farmacişti* (1819) cu 20 articole, indică la articolul nr. 13: „vor întrebuința cântărirea obişnuită în Austria”. De asemenea, în acelaşi act normativ, solicită folosirea „tarifului medicamentelor după cel al Vienii, întocmit în anul 1814” şi „spre a se evita orice confuziune, vor fi obligați toți medicii, cât şi chirurgii, precum şi farmaciştii să aibă fiecare câte o farmacopee din anul 1814”. Abia din 1819, în Muntenia, s-au impus obligatoriu normele de practică farmaceutică austriece.

În Moldova, odată cu introducerea *Regulamentului organic* (1832), s-a impus folosirea *Farmacopeii Austriece,* dar nu s-au făcut precizări la sistemul de greutăți, ce urma a fi folosit; sistemul de măsuri vieneze a coexistat cu cel românesc până spre mijlocul secolului al XIX-lea[457], când doctorul Carol Davila a cerut introducerea sistemului zecimal (1859).

În rețetele cercetate din anii 1807-1808, unitățile de măsură şi cantitățile luate în lucru au fost înscrise cu caractere latine sau într-un mod mixt. În unele s-au folosit simbolurile, în altele nu, probabil, după uşurința de exprimare a medicului (doc. nr. 22/30 martie 1807, nr. 35/10 septembrie 1807, nr. 37/12 septembrie 1807, nr. 46/11 octombrie 1807, nr. 49/12 octombrie 1807 ş.a.).

În septembrie 1859, doctorul Carol Davila a solicitat introducerea în rețeaua farmaceutică a sistemului zecimal alături de cel austriac, considerându-l mai uşor. Sistemul zecimal a fost numit şi *sistemul de greutăți francez,* deoarece a fost adoptat şi introdus în Franța după revoluția franceză (1798).

La şedința din 17 septembrie 1859, s-a adresat preşedintelui Colegiului farmaceutic, astfel: „pe lângă măsurile de greutăți austriece cu care se slujesc spițerii, trebuința reclamând ca pentru o mai întinsă unitate practică şi obişnuită în țară să se introducă şi sistemul zecimal”. Solicita ca de la 1 ianuarie 1860, „să se aducă negreşit la îndeplinire dispozițiile de mai sus”. Începând cu această dată, medicii de districte raportau stadiul de îndeplinire a acestei cereri[458]. În *Farmacopeea Română* ediția I-a (1862) sunt introduse un număr de 16 tabele în care sunt cuprinse toate „sistemele metrice”.

---

[457] *Idem.*

[458] Emil Gheorghiu (farm.), *Op. cit.*, p. 99; Samuel Izsák, *Op. cit.*, (II) p. 116.

Se începe cu prezentarea măsurilor (ponderilor) româneşti (tabel nr. 12), apoi cele turceşti, ruseşti, poloneze, austriece, greceşti, franceze; urmează în continuare o serie de tabele comparative între aceste sisteme de măsurare. În tabelul nr. 16 sunt prezentate „noțiuni generale despre sistemele metrice”[459]. „Sistemul zecimal este un sistem de numerotare pozițional, în care poziția fiecărei cifre indică înmulțirea valorii cifrei respective cu o putere a lui zece. Fiecare poziție are o valoare de 10 ori mai mare, decât poziția din dreapta sa. Dacă există o parte fracționară, aceasta se poziționează după un separator zecimal; în sistemul românesc se foloseşte virgula”[460].

Tabel nr. 9
Unități farmaceutice aproximative de măsură în grame[461]

	Corespondența (g)					
	Apă distilată	**Soluții apoase de săruri**	**Poțiuni, julepuri**	**Sirop**	**Ulei**	**Pulberi**
1 lingură de supă	15	16	18	19,50	13,50	-
1 lingură de desert	10	12	13,50	13	9	-
1 linguriță de cafea	5	4	4,50	6,50	4,50	-
1 pahar de lichior*	30	-	-	39	22	-
1 pahar de vin	100	-	-	-	-	-
1 pahar de apă*	150	-	-	195	135	-
1 ceaşcă de cafea	50	-	-	-	-	-
1 vârf de cuțit	-	-	-	-	-	0,5 – 1,0
1 linguriță de cafea plină	-	-	-	-	-	2,5 – 5,0
1 linguriță de cafea rasă	-	-	-	-	-	1,5 – 2,5

* În alte lucrări de specialitate, paharului de lichior îi corespund 15-20 g, iar paharul de apă este considerat de 200 ml (g).

[459] *Pharmacopea Română*, ediția I-a, Bucureşti, 1862, p. 601-607; 621-625; Samuel Izsák, *Op. cit.*, (II) p. 116-117

[460] Maria Pascu, *Op. cit.*(I), p. 60; site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Sistem_zecimal, accesat 05.06.2016.

[461] I. Grecu, L. Enescu, *Ghidul farmacistului practician*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1967, p. 17.

Tabel nr. 10
Cantități de materie primă vegetală uscată şi mărunțită măsurate cu dispozitive neconvenționale[462]

Unitatea de măsură neconvențională	Tipul de produs vegetal	Corespondența în grame
1 lingură rasă	flori	3 – 4 g
	frunze	2 – 3 g
	partea aeriană	4 – 5 g
	rădăcini, rizomi	5 – 7 g
	fructe	5 – 6 g
	scoarțe	6 – 7 g
1 linguriță	din toate tipurile de produse	cca. ½ dintr-o lingură
1 cană	pentru infuzie sau decoct	200 – 250 ml sau g

În practica farmaceutică se folosesc şi aceste sisteme neconvenționale de măsură pentru substanțele sau preparatele care nu fac parte din grupa celor foarte active, neimpunând o dozare strictă. Plantele care conțin principii activi puternici, vor fi dozate cu precizie.

[462] Ovidiu Bojor, Mircea Alexan, *Plantele medicinale - izvor de sănătate,* Edit. Ceres, Bucureşti, 1981, p. 24.

Tipuri de balanțe (cumpăna de mână) din secolul al XVIII-lea

Fig. 19
Balanță cu un taler - Joannes Franciscus Wolchot din Antwerpen (1730-1765)

Fig. 20
Balanță cu două talere - Tobias Martin Kolb din Nürnberg (cca. 1770)

Fig. 21
Greutăți farmaceutice din anul 1770

V.5. Dinamica prescripțiilor

Urmărind data înscrisă pe fiecare rețetă se poate estima modul cum îşi îngrijea sănătatea acest grup familial, se pare, de rang nobiliar, de a cărui asistență sanitară se preocupa Ecater[ini] Giank[ou], persoana intermediară între bolnav, medic şi farmacist, sau ea însăşi, pacient.

Se poate face o apreciere a desfăşurării exercițiului profesional al medicului curant, a modului cum se asigura asistența medicală la vremea aceea. Relația cu medicul şi farmacistul era permanentă, fiind eliberate rețete în fiecare lună. De asemenea, erau solicitări directe către farmacie pentru diverse medicamente, sau cereri de preparare a unor remedii după formulele medicilor cunoscuți familiei („sinior Markis”), sau „după rețeta veche”, ca de exemplu: „hapuri de mişcare”, „hapuri diareice”, „mixtură somniferă”, „licoare anodină”, „spirt de corn de cerb”, „clistir de Asa-foetida”, „decoctul [de China]”, „apă de flori”, „cantarida pentru şoareci”, „plasturele fontanelei” etc.

Dintre cele 48 documente din seria rețetelor anilor 1807 şi 1808, 27 sunt prescripții magistrale care cuprind 33 formule; diferența de 21 documente o constituie solicitări fără prescripție. Rețetele s-au eliberat începând cu luna ianuarie 1807, la care se adaugă şi cererile personale către farmacist, ilustrate în tabelul de mai jos:

Tabel nr. 11
Dinamica prescripțiilor magistrale din documentele prezentate

Luna	Număr rețete eliberate	Număr solicitări fără rețetă	Număr rețete	Număr solicitări fără rețetă
Anul 1807			**Anul 1808**	
Ianuarie	3	-	-	-
Februarie	-	-	-	-
Martie	1	-	-	-
Aprilie	1	-	1	-
Mai	1	2	-	-
Iunie	-	2	-	-
Iulie	2	2	-	-
August	-	-	-	-
Septembrie	4	3	-	-

Luna	Număr rețete eliberate	Număr solicitări fără rețetă	Număr rețete	Număr solicitări fără rețetă
Octombrie	10	12	-	-
Noiembrie	3	-	-	-
Decembrie	2	-	-	-

Se observă o creştere progresivă pe fiecare lună a consultațiilor/ prescripțiilor, cu un maxim în luna octombrie, 10 rețete magistrale şi 12 cereri de medicament fără prescripție. În această lună au fost eliberate în unele zile, câte două rețete în aceeaşi zi, anume: 23 şi 25 octombrie, dar şi solicitări fără rețetă câte două pe zi, în zilele: 6, 9 şi 18 octombrie. A fost luna cu intensitatea cea mai mare a îmbolnăvirilor, caracteristică instalării sezonului rece. În lunile februarie şi august nu s-a eliberat nicio rețetă şi nu au fost nici cereri fără prescripție. Seria de rețete s-a încheiat cu cea din 26 aprilie 1808, eliberată bolnavei Catinca Lascarache. Deoarece, cele două prescripții ale Catincăi Lascarache se află în acelaşi pachet de rețete, iar a doua a fost emisă în proximitatea datei decesului persoanei sus-menționate, ne conduce cumva, spre ideea, că pachetul de rețete a aparținut familiei vistiernicului Lascarache Ruset.

În primul deceniu al secolului al XIX-lea, în Moldova, asistența sanitară era precară, abia începea organizarea sistemului de sănătate la nivel instituțional.Țara se afla în mizerie şi lipsuri, bântuiau diverse epidemii, iar posibilitatea de îngrijire a sănătății pentru „cei mulți” era un deziderat greu de atins. În aceste condiții socio-economice, cei din păturile sociale bogate, aşa cum evidențiază documentele prezentate, aveau acces la asistență medicală specializată. Urmărind dinamica eliberării rețetelor, constatăm că această familie primea consultații medicale, cel puțin o dată pe lună; de asemenea, relația cu farmacia era aproape permanentă, procurându-şi medicamentele necesare, la simpla cerere.

V.6. Aspecte deontologice

Deontologia (*deon, -ontos* = obligație şi *logos* = ştiință, *medicus* = medic din lb. greacă) este definită, ca fiind „totalitatea normelor de conduită şi obligațiilor etice ale unei profesii”, iar sub aspect general, este de fapt, „teoria datoriei, a obligațiilor morale” (DEX 2009).

Corespondența Ecater[inei] Giank[ou] cu farmacia, aduce o serie de precizări ale acesteia către farmacist, atrăgându-i atenția ca medicamentele să fie corect preparate sau să nu fie „răsuflate” (expirate), atenționând că va returna preparatul dacă nu va fi corespunzător. Se deduce că la vremea aceea, unii farmacişti încălcau regula de bună practică şi preparau incorect rețetele, nerespectând dozele, sau folosind produse expirate, în mod constant, cazurile repetându-se, aşa cum ilustrează următoarele documente: „iată sticluța, să pui licoare anodină o jumătate de uncie, numai *să nu fie răsuflată ca cealaltă, pentru că, ți-o trimit înapoi*” (doc. 27/14 iunie 1807); „din rețeta lui sinior medicul Markis să îmi trimiți corn de cerb (…) *fii atent însă, să nu greşeşti*” (doc. nr. 28/15 iunie 1807); „boierule jitnicer, să faci hapurile cele de mişcare (…) numai *să fie făcute cu grijă*” (doc. nr. 30/13 iulie 1807); „să faci hapurile cele diareice, *toată doza corectă*…” (doc. nr. 39/1 octombrie 1807).

Regulile de deontologie profesională se încălcau în domeniul farmaceutic, deoarece substanțele farmaceutice erau comercializate şi de băcani, materialişti, sau de persoane total neinstruite. Se eliberau adeseori produse expirate sau toxice, făcându-se grave erori, soldate uneori, cu moartea bolnavului, pentru că nu era o legislație care să reglementeze concret actul profesional al farmacistului. Au existat cazuri, când s-au încălcat dispozițiile legale. De exemplu, în Bacău, mult mai târziu de data prescrierii rețetelor (1865), s-a făcut un control în farmacii, şi s-a constatat că „materialele găsite sunt foarte vechi, netrebnice şi amestecate”, iar vânzarea se făcea „contraregulilor”, nerespectând dispozițiile „chibzuite” de *Consiliul Medical Superior*, publicate în *Monitorul Oficial nr. 24/1863*, „relativ la *Comerțul cu obiecte medicamentoase şi otrăvitoare*, articolul 5, aliniatul A, B şi C”. S-a propus desființarea farmaciilor care nu respectau legea[463].

Pentru prevenirea şi stoparea acestor practici au intervenit domnii țării, prin emiterea unor regulamente (hrisov, pitac, nizam) de bună practică medicală. Domnii Grigore Ghica (Grigore al III-lea) în Moldova, şi Alexandru Ipsilanti în Muntenia, au luat primele măsuri de întocmire a unor coduri de legi de practică medico-farmaceutică, de supraveghere şi control a activității spițeriilor. Alexandru Ipsilanti (septembrie 1774 - februarie 1782, Țara

[463] DJAN Bacău, fond *Primăria Bacău*, d. 85/1865, f. 8-10; Maria Pascu, *Op. cit.* (I), p. 66-67.

Românească) prin hrisovul din 20 noiembrie 1780 (*Pitacul/Ordonanța)*, îi cerea arhiiatrosului să controleze pe toți spițerii şi spițeriile: *„(...) să cercetați din toți spițerii care dintr-înşii sunt vrednici a fi cu ştiința meşteşugului deplin, şi a ține în prăvăliile lor acum şi întotdeauna, doftorii bune, proaspete, curate şi lucrate cum se cade, fieştecarele felurimi după orânduiala lor, şi să nu pue în loc de una, alta, căci silința şi meşteşugul Doftorului să dea doftoriile cele trebuincioase , de nu le va da spițerul după rețita sa, nici vor fi bune, nu poate nici o energhie şi ajutorul acela ce aşteaptă; (...) să nu cuteze a vinde oricum şi la oricine făr de rățete dela Doftor şi mai vârtos de la Doftor ştiut, verice fel de doftorii grele, ci numai erburi şi ca alte acestea, uşoare (...); de câte poruncim mai sus să avem Domnia Mea înştiințare de urmarea şi de rânduiala ce a-ți îndreptat"*[464].

În a doua domnie, Alexandru Ipsilanti (august 1796 – decembrie 1797), în 15 mai 1797, a „hotărât *Nizamul spițerilor*, adică orânduiala după care trebuiau să se conducă", pe baza propunerilor lui Radu Golescu, acesta fiind primul regulament de practică farmaceutică. *Nizamul* a fost întocmit de o comisie formată din „Vornicul Obştirilor", Radu Golescu, şi medicii: „Markialig (?)"/Pandele Marhiali[465] (arhiatros), Dimitrie Caracaş, Silvestru Filiti şi Constantin Darvari[466]. Nizamul a avut 10 ponturi (articole); a fost documentul în care s-a citat pentru prima oară, folosirea *farmacopeii în farmacii*, făcând referire la a *Farmacopeea Austriei* de la 1780[467]. Pe lângă celelalte cerințe, care se raportau la modul de preparare, calitatea şi conservarea

---

[464] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II, p. 552; Marțian Cotrău, *Op. cit.*, 132; P. Cazacu, I. C. Frunză, *Op. cit.*, p. 12.

[465] Maria-Gabriela Suliman, Antoaneta Lucasciuc, *Spițeri şi apotițiarhi din Țara Românească (1625-1856)*, în culegerea de lucrări a SRIF, „Al IV-lea Colocviu internațional de Istoria Farmaciei şi a XXIII-a Reuniune Națională anuală – 10 ani de la înființarea secției Brăila a SRIF (2004-2014", Edit. SITECH, Craiova, 2014, p. 299; Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.* p. 558. În această lucrare numele arhiatrosului este „Markialig (?)", notat cu semnul de întrebare de către autor.

[466] Emil Gheorghiu (farm.), *Op. cit.*, p. 40. Doctorul Constantin Darvari a fost numit medic la spitalul *Colțea* în 1814, după moartea doctorului Dimitrie Ioan Marcu, cunoscut şi sub numele de Jan Marcu, Ioan Marcu sau „şătrarul Ioan", vezi şi în Antoaneta Lucaşciuc, *Op. cit.*; Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, vol. II. p.71-72.

[467] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit.*, p. 558.

medicamentelor conform farmacopeii, erau prevăzute şi metode de sancționare a celor ce nu respectau regulile corecte de lucru: „*dacă un spițer pentru iubirea de argint, să ia mai mult de cât coprinde în tarif, sau de nu va pune toate felurile dohtoriilor de coprinde în rețetele dohtorilor, pentru câştig, acel spițer de sa va dovedi cu adevărate mărturii, să aibă a se păgubi cu geremea câte 24 galbeni împărăteşti, de câte ori se va afla cu acest fel de vicleşug*”[468], iar despre preț, se cerea „să se urmeze *Taxa Ardealului*”, făcându-se referire la *Taxa Austriacă Provincială* (1785)[469].

În 6 martie 1814, în Moldova, a fost dată o „poruncă domnească” de către Scarlat Callimachi să se inspecteze toate farmaciile. Au fost desemnați ca inspectori, medicii: Ignatz Plusk, I. Pețone (Pezzone) şi Eustatie Rolla, având şi sarcina de a verifica şi stabili prețurile medicamentelor după „fatura de cumpărătura doftoriilor, fiind cu luare aminte ca să fie cele adevărate faturi”[470].

Sub domnia lui Alexandru Suțu (1818-1821, Muntenia), în anul 1819, s-a emis o hotărâre numită *Orânduiala pentru farmacişti*, în 20 articole, în care, la primul articol se preciza: *„Fiindcă din cauza numărului foarte mare a farmaciştilor, cu şi fără diplomă, se comit mai multe abuzuri asupra calității, precum şi asupra preparațiunii şi prețului a diferitelor doctorii, din care cauză suferă omenirea, să fie supuşi la un examen de către doctorii efori, şi, acei fără diplomă care se vor găsi capabili, să-şi poată urma profesiunea, iar ceilalți să fie depărtați”*[471].

Regimul comercializării substanțelor otrăvitoare a fost stabilit prin *REGULAMENTU pentru comerciul cu objecte medicamentoase şi otrăvitoare în România*, din 1867. În capitolul I, art. 1 la „Dispozițiuni generale” se prevedea: „*Pentru apărarea publicului în contra otrăvirilor, înveninărilor voluntarii şi accidentali (...), vândzarea substanțelor medicamentoase şi otrăvitoare nu se va permite de cât farmaciştilor şi materialiştilor îndrituiți”*[472].

---

[468] N. I. Angelescu, *Op. cit*., p. 39; Maria Pascu, *Op. cit*., (I), p. 35.

[469] Marțian Cotrău, *Op. cit*., p. 133.

[470] Pompei-Gheorghe Samarian, *Op. cit*., vol. II. p. 569; este întâia dată, când a apare termenul de factură; V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 43.

[471] Pompei-Gheorghe Samarian, Op. cit., vol.II, p. 572-573.

[472] DJAN Bacău, fond *Primăria Bacău*, d. nr. 84/1868, f. 3; Maria Pascu, *Op. cit*., (I), p. 36.

V.7. Ingrediente prescrise în rețete - descriere

Pentru a înțelege acțiunea preparatelor din rețetele prezentate, am considerat oportun a descrie unele dintre ingredientele folosite (*materia medica*), denumire generică atribuită la vremea aceea, tuturor produselor utilizate pentru tratarea bolnavilor. În prezent, foarte multe dintre aceste preparate nu se mai folosesc, fiind depăşite terapeutic. În Europa, prima lucrare despre remediile medicale a fost scrisă de Dioscoride Pedanius (n. 40 - d. 90 d. Hr.)[473], intitulată *De Materia Medica* (70 d. Hr.)/*Despre materia medicală,* operă în cinci volume. Lucrarea descrie peste 600 plante medicinale, droguri animaliere şi minerale; a stat la baza medicinei europene până prin secolul al XVI-lea. În această vastă operă sunt informații despre cunoştințele geto-dacilor privind efectul tămăduitor al plantelor, fiind consemnate 15 sinonime dacice ale unor plante. Începând cu secolul al XVI-lea, odată cu dezvoltarea învățământului superior medical, au fost publicate numeroase lucrări despre *materia medica*. La Cluj, în 1578 a apărut lucrarea *Herbarium* a lui Peter Melius, fiind o preluare după alți autori. În 1789, a fost publicată opera farmacistului Peter Sigerius, intitulată *Herbarium vivum*, în 25 volume, care a descris 1600 specii şi varietăți de plante de pe teritoriul Transilvaniei[474].

V.7.1. Produse vegetale şi animaliere

Arnica montana *L.,* fam. *Compositae (Tubuliflorae) Senecioneae*

Denumirea populară: arnică, podbal-de-munte[475], carul zânelor[476].

Produsul folosit: antodiile în stadiul inițial al înfloririi (*Arnicae flos*). Uneori se valorifică şi rizomii sau iarba[477].

---

[473] *Dioscoride Pedanius*, medic de origine greacă din Anazarba. A fost medic în armata romană sub împărații Claudiu şi Nero. Unul dintre copiştii lucrării sale a fost din Dacia (sec. III), făcând posibilă răspândirea cunştințelor sale pe teritoriul țării noastre.

[474] V.I.Lipan, *Op. cit.*, p. 15, 35.

[475] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Plante medicinale şi aromate*, Edit. Ceres, Bucureşti, 1975, p. 77; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Farmacia naturii*, Edit. Ceres, Bucureşti, vol. II, 1977, p. 210.

[476] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Index fitoterapeutic*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1986, p. 54.

[477] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*., p. 79; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit*., p.193.

Descriere: Plantă perenă, erectă, erbacee, cu o rozetă de frunze bazale.

Tulpina este cilindrică, glanduloasă, brun-roşiatică, înaltă de 20-60 cm, prezintă peri scurți, rigizi şi se terminată printr-o inflorescență de tip antodiu[478]. Pe tulpină se găsesc 1-3 perechi de frunze dispuse opus. Frunzele sunt sesile, cu marginea întreagă, aşezate la baza tulpinii sub formă de rozetă, în număr de 5-6. Au forma eliptică sau ovată, cu lungimea de cca. 6-12 cm şi lățimea pe jumătate, sunt glabre sau cu peri scurți aspri. Frunzele tulpinale sunt mult mai mici (1-2 cm). Florile sunt grupate într-un antodiu terminal galben, cu flori multiple, tubuloase. Pe marginea antodiului sunt flori ligulate (12-20) galbene sau galben-portocaliu. Diametrul capitolului întreg este de 2-3 cm. Sub inflorescența terminală, la unele exemplare, se mai pot dezvolta, încă 1-5 inflorescențe. Planta înfloreşte din lunile iunie-august. Fructul este o achenă de cca. 5 mm, cu un papus[479] aspru, gălbui. Partea subterană este constituită dintr-un rizom cilindric, lung de cca. 10 cm şi gros de cca. 0,50 cm, din care „pornesc numeroase rădăcini fibroase”[480].

Răspândire: *Arnica montana* creşte în zona de munte şi cea subalpină prin fânețe şi pășuni, mai rar, prin poieni şi tufărişuri, în locuri umede. Este întâlnită în zona munților Carpați, cu precădere în partea Transilvaniei (județele Alba, Bistrița-Năsăud, Cluj) şi în nordul Moldovei (județul Suceava), unde este declarată specie ocrotită[481]. Se recomandă introducerea în cultură a speciei nord-americane *Arnica chamissonis* Less., mai rezistentă la secetă.

Principii activi: Florile conțin ulei volatil în concentrație de 0,04-0,05% până la 0,15%, uneori şi, 3,8%, în funcție de provenienţă, data recoltării, calitatea materiei prime (proaspătă sau uscată). Uleiul este de culoare portocalie, semisolid, cu miros aromat. Are în compoziție „acizi graşi, carotenoide, fitosteroli, substanțe triterpenice. Componentele terpenoide ale uleiului volatil sunt timolul, eterul metilic al timolului, dimetileterul timolului, esterul izobutiric al acestuia, toți cu acțiune antiseptică, antiinflamatoare şi de stimulare a formării țesuturilor de granulare”. Mai sunt şi alți componenți:

---

[478] antodiu sau calatidiu (bot.) = inflorescenţă cu axul lăţit pe care se prind florile sesile.

[479] papus (bot.) = smoc de perişori la extremitatea fructului matur (fam. *Compositae*)

[480] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*. p. 77-78;

[481] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit*., vol. II, p. 210

poliine, acid clorogenetic, cinarină, acid cafeic, flavonozide, colină, derivați de cvercetol (kemferol şi izoramnetol), procianidoli (1%), aricina (un complex de principii amare)[482]. Rădăcina plantei conține pe lângă ulei volatil (0,50-1,50%), acid cafeic, fumaric, succinic, inulină, timol, zaharoză, derivați timohidrochinonici, metilesteri etc.[483].

Acțiune farmacodinamică: Compoziția chimică complexă îi conferă multiple acțiuni terapeutice: antiinflamatoare, antiseptică prin compuşii terpinoizi; bacteriostatică şi fungicidă datorită poliinelor; antisclerotică, coleretică şi colagogă prin acidul clorogenic, acidul cafeic, flavonozide, la care se adaugă şi acțiunea cinarizinei, care este şi diuretică; hipotensivă, ca urmare a prezenței colinei. Derivații de cvercetol şi procianidolul măresc viteza de circulație a sângelui la nivelul coronarelor; tonic amar prin complexul aricină, ocitocică şi vasoconstrictoare. Produce vezicații şi erupții de tip erizipel la aplicare locală, de aceea trebuie ales cu grijă modul de folosire a plantei.

Utilizări terapeutice: În scop medical se utilizează tinctura de arnică şi infuzia. Tinctura este oficinală în *FR VII* (p. 336). Se prezintă sub forma unui lichid galben-brun, cu miros caracteristic şi gust amar. Infuzia este oficinală în Ned şi se prepară în concentrație de 4%[484].

- în tratamentul hematoamelor, a rănilor greu vindecabile, în „ulcus cruris" se pun comprese calde din amestecul: 1 lingură de tinctură de arnică la 1 litru apă caldă (40-45°C).

- antiinflamator în afecțiuni reumatismale, artrită, nevralagii, activarea metabolismului local şi irigarea mai bună a pielii. În acest scop se foloseşte un ulei pentru masaj obținut prin macerare la cald din flori de arnică, frunze de mesteacăn câte 15 g din fiecare şi 70 g ulei de floarea soarelui. În edeme, fracturi vechi, inflamații, crize de artroză deformantă, se aplică comprese la locul dureros cu tinctură de arnică 30 ml diluată cu 300 ml apă distilată. Compresa se menține 20 minute, apoi se schimbă. Şedința durează 2 ore şi se

---

[482] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 54.

[483] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 211.

[484] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 194-195.

repetă de 2-3 ori pe zi, pe un interval de câteva zile, până se reduce senzația dureroasă[485].

- în faringite cronice, catar cronic al fumătorilor se foloseşte infuzia sub formă de gargară sau 5-10 picături de tinctură diluate cu apă caldă, activând circulația sanguină locală;

- în afecțiuni coronariene cu sau fără angină pectorală se foloseşte infuzia de arnică administrată intern, care reglează irigarea acestora, asemenea păducelului;

- antihelmintic, se foloseşte tinctura 1/5 în alcool de 60°, dar cu multă prudență, deoarece se pot produce accidente grave;

- efect abortiv (ocitocic), motiv pentru care, nu se recomandă persoanelor susceptibile de sarcină, sau în alte afecțiuni care ar fi influențate de preparatele din arnică[486];

- în doze mici (25 picături o dată) moderează activitatea centrilor nervoşi superiori, cu rol sedativ. Se utilizează în spasme arteriale şi ateroscleroză folosindu-se 25 picături de 2 ori pe zi. În doze mai mari devine toxică, uneori ducând la paralizie[487]. Intoxicația produsă cu arnică este cauzată de diminuarea conductibilității nervoase şi a reflexelor medulare[488].

Arnica montana se foloseşte şi ca remediu homeopatic în sindroamele postraumatice (fizic şi psihic) având „drept trăsătură senzația de zdrobire, contuzie”[489]. Unii autori nu sunt de acord cu administrarea internă a preparatelor de arnică şi contraindică folosirea acesteia, ca urmare a toxicității complexului biologic de substanțe[490].

Este prescrisă în documentul nr. 49/12.10.1807.

---

[485] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 55.

[486] *Idem.*

[487] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 211.

[488] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p.195.

[489] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Manual de homeopatie,* Edit. Medicală, 1983, p. 147.

[490] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p.55.

Aristolochia serpentaria L., fam. *Aristolochiaceae*

Alte specii: *Aristolochia indica, Aristolochia tomentosa, Aristolochia macrophylla*[491].

Sinonime: *Aristolochia convolvulacea*[492].

Denumirea populară: Această specie nu creşte în țara noastră. Pe teritoriul României, din aceeaşi familie se întâlneşte *Mărul lupului, Remf (Aristolochia clematitis)*[493]. Denumirea plantei derivă de la cuvintele greceşti *aristos* = foarte bun şi *locheia* = naştere, ca urmare a acțiunii sale, foarte bună la naştere, în lohiile infectate[494].

Produsul folosit: rădăcina/rizomul (*Serpentariae radix*). La planta indigenă, se foloseşte partea aeriană, recoltată în timpul înfloririi (*herba Aristolochiae*)[495].

Descriere: Serpentaria virginiana a fost descrisă pentru prima dată în anul 1753, de Carl Linné. Plantă perenă, erbacee, erectă, dezvoltată dintr-un rizom târâtor, noduros; are înălțimea de 0,50-0,60 cm. Se reface foarte uşor din rizomul tăiat. Frunzele sunt alterne, cu pețiol mic, cordiforme la bază, de 5-18,50 cm lungime şi o lățime de 1-50 cm[496]. Florile sunt hermafrodite, tubulare, de culoare maroniu-violet; înfloreşte în lunile iunie-august[497].

Răspândire: planta este originară din America de Nord, statul Connecticut. Creşte pe un areal larg, fiind întâlnită până în Michigan, Florida, în vestul Texas-ului şi Ohio, dar, în mod deosebit în statul Virginia (de unde îi provine numele, *Serpentaria virginiana*). Preferă solurile calcaroase, aerate, cu pH alcalin. Este întâlnită în zone colinare neîmpădurite, dar şi în păduri cu luminişuri însorite, precum şi în locuri semiumbroase[498].

---

[491] Site: http://www.henriettes-herb.com/eclectic/rafinesque/aristolochia.htm, accesat, 03.03.2017.

[492] Site: http://newenglandwild.og/docs/pdf/aristolochiaserpentaria.pdf, accesat, 03.03.2017.

[493] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 53; Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*. p. 77; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit*., vol. I, p. 141-143.

[494] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 53;

[495] Pavel Chirilă (sub redacția), *Medicină naturistă*, Edit. Medicală, Bucureşti, 1987, p. 294.

[496] Site: http://newenglandwild.og/docs/pdf/aristolochiaserpentaria.pdf, accesat, 03.03.2017.

[497] Site: http://pfaf.org/user/Plant.aspx?Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat 03.03.2017.

[498] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Aristolochia_Serpentaria; http://pfaf.org/user/Plant.aspx? Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat, 03.03.2017.

Mărul lupului, în țara noastră poate fi întâlnit ca buruiană prin vii și livezi, câmpuri necultivate, pe marginea drumurilor, aproape în întreaga țară[499].

Principii activi: Elementul de bază din compoziția chimică a rizomului este acidul aristolochic. Acesta stimulează activitatea leucocitelor, crescându-le puterea fagocitară, fiind activ în concentrație de 1:100.000. Este o stimulare naturală a fagocitozei, mecanism care nu se aseamănă cu cel al antibioticelor[500]. „Acidul aristolochic la administrări repetate se acumulează în organism, având un efect de lungă durată, benefic în tratamentul unor infecții cronice (fistule anale sau dentare, plăgi greu vindecabile)”[501]. Studiile au pus în evidență și un efect antitumoral, dar se pare, că este prea toxic pentru utilizarea clinică. Alți cercetători, sunt de părere că se poate asocia chimioterapiei și radioterapiei. În compoziția plantei s-au pus în evidență și anumiți alcaloizi[502], care îi cresc gradul de toxicitate.

Acțiune farmacodinamică: Complexul biologic al plantei are o gamă largă de acțiuni: stimulează sistemul imunitar, este antitumoral, antiinflamator, analgezic, expectorant, diaforetic, antiseptic, antispastic, vermifug. Are efect în tifos și în „pneumonia tifoidă”[503]. Acțiunea îi este potențată de camfor, opiu, valeriană (poate fi și un substituent al acestora), scoarță de China (*Cortex Peruvianum*) (vezi document nr. 43/13 noiembrie 1807).

Utilizări terapeutice: Planta a fost introdusă în terapie, pentru prima dată, ca urmare a acțiunii acesteia în mușcătura de șarpe, de unde îi derivă numele de *serpentaria.* În terapie se folosește rădăcina (*Serpentariae virginiane radix*), impropriu spus, deoarece este un rizom, sub formă de decoct/infuzie simplă sau asociată, în afecțiuni de tip inflamator, stări febrile („in febribus maligni viribus in integrum exhaustis”)[504], afecțiuni ale aparatului respirator

---

[499] Pavel Chirilă (sub redacția), *Op. cit.*, p. 294.

[500] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 53; site: http://pfaf.org/user/Plant.aspx?Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat, 03.03.2017.

[501] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 53;

[502] Site: http://pfaf.org/user/Plant.aspx?Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat 03.03.2017.

[503] Site: https://www.henriettes-herb.com/eclectic/rafinesque/aristolochia.html, accesat 03.03.2017; http://pfaf.org/user/Plant.aspx?Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat 03.03.2017.

[504] Christoph Mayr, *Op. cit.*, p. 88 [carte electronica].

(expectorant şi sudorific), analgezic în stomatologie, anorexie, în stări de debilitate fizică, afecțiuni ginecologice (lohii infectate)[505], dureri premenstruale. Doze: 20 granum (1,558 g) – 1drahmă (4,3755 g) sub formă de pulbere pe zi; în infuzie se administrează 2 drahme (8,7810 g) asociată cu scoarța de China (*Cortex peruvianum*)[506].

Pentru uz extern, se foloseşte la tratarea rănilor greu vindecabile, „angina gangrenoasă”[507], deoarece stimulează granulația şi epitelizarea (folosit în arsuri grave şi în „ulcus cruris”)[508]. Este o plantă nefrotoxică, fapt pentru care, nu se va folosi fără indicația medicului. În anumite doze, s-a constatat că are efect cancerigen[509].

Este prescrisă în documentele: nr. 26/11.10.1807, nr. 31/18.07.1807, nr. 40/25.10.1807, nr. 43/13.11.1807, nr. 60/25.10.1807, nr. 61/27.10.1807, nr. 62/13.11.1807, nr. 63/13.11.1807.

Camphora

Camphora se obține din uleiul volatil al plantei *Cinnamomum camphora* L.

Cinnamomum camphora L., fam. *Lauraceae*

Sinonime*: Camphora officinarum, Laurus camphora* L.

Denumirea provine de la cuvântul grecesc „cinnamomum” sau „kinnamon” care înseamnă „lemn dulce”.

Denumirea populară: arbore de camfor, camfor sau camfor laurel[510].

Produsul folosit: toate părțile plantei.

Descriere: Arbori înalți de 20-30 m, cu trunchiul drept, ramuri fragile şi frunze persistente. Arborii foarte bătrâni pot avea o circumferință a trunchiului

---

[505] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 53; Lohie = secreție de origine uterină care apare în timpul lăuziei (post-partum) şi este exteriorizată vulvar timp de aproximativ 2 săptămâni, cu aspect inițial sangvinolent, ulterior sero-sangvinolent şi în final seros (DER, 2005).

[506] Christoph Mayr, *Op. cit.,* p. 88. Corespondența în grame a fost calculată după Gehler (1871).

[507] *Idem*.

[508] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 53

[509] Site: http://pfaf.org/user/Plant.aspx?Latin Nam=Aristolochia Serpentaria, accesat, 03.03.2017.

[510] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Cinnamomum_camphora, accesat, 10.05.2017.

de 30-50 m. Frunzele sunt alterne, lung-pețiolate, ovale, lucioase şi cerate, acuminate; culoarea este un verde-galben strălucitor, cu glande secretoare şi miros de camfor, când sunt strivite. Pe spate prezintă 3 nervuri principale proeminente. Florile sunt hermafrodite, de culoare alb-gălbuie (caliciul cu 6 sepale), grupate într-un panicul care porneşte din axila frunzei. Fructul este o bacă roşiatică, care devine neagră, când este coaptă[511].

Răspândire. Arborele *Cinnamomum camphora* este originar din insula Jeju a Coreei de Sud, situată la 100 km în largul Mării Chinei. Creşte în stare naturală şi în Japonia, Taiwan, sud-estul Chinei. S-au introdus culturi în țări cu climă caldă, şi în regiunea de coastă a Oceanului Pacific din SUA[512]. În anul 1822, „ camforul laurel" a fost introdus în cultură, în Australia, dovedindu-se a fi o specie agresiv-invazivă. Datorită uleiurilor volatile puternic mirositoare, celelalte plante indigene au fost afectate şi nu s-au mai dezvoltat. A fost considerată o plantă invazivă de rangul I. În SUA, arborele de camfor a fost introdus în jurul anului 1875, fiind „naturalizat" în Alabama, California, Florida, Louisiana, Texas, Carolina. În Indochina, se cultivă pentru lemn şi obținerea camforului. Arborele de camfor cultivat în Madagascar, poartă numele de *ravintsara*[513].

Principii activi: camfor şi alți derivați terpenici: linalol, cineol, borneol, eucaliptol etc. Compoziția chimică a complexului de principii activi diferă de la o regiune la alta. Uleiul obținut din arborii care cresc în Taiwan au un conținut mare în linalol (80-85%), cei din India şi Sri Lanka, au mai mult camfor. Culturile din Madagascar au în compoziția uleiului foarte mult 1,8-cineol (40-50%)[514].

Acțiune farmacodinamică: rubefiantă şi revulsivă, antireumatică, antiseptică, analeptic cardiac şi respirator. Este un stimulent şi excitant al sistemului nervos central. În caz de intoxicație cu camfor, apar vertije, confuzie

---

[511] Site: http://www.henriettes-her-com/electic/cook/LAURUS_CAMPHORA.htm, accesat, 10.05.2017.

[512] Site: https://en.wikipwdia.org/wiki/Cinnamomum_camphora, accesat, 10.05.2017.

[513] *Idem.*

[514] *Idem.*

mintală, convulsii clonice, delir, vărsături, depresia respirației, fenomene ce pot conduce la instalarea comei[515].

Utilizări terapeutice: Produsul folosit în terapie este camforul obținut din plantă prin diverse metode de extracție. *FR III* (p. 14) descrie camforul obținut din arborele *Laurus camphora* L. în modul următor: „Produs vegetal, o esență volatilă concretă cu formula $C^{10}H^{16}O$. Se extrage prin distilare cu apă din ramurile şi « surcelele » tăiate în bucăți de la arborele care creşte în Japonia, China şi Borneo, de unde vine în stare brută. În Europa se depurează prin sublimație. Camforul depurat este solid, alb, lucitor şi uşor translucid, fragil, onctuos la pipăit, textură cristalină. Mirosul este propriu, penetrant; gust iute la început, puțin amar, apoi răcoritor". Camforul natural este dextrogir (activitate optică – orientează planul luminii polarizate spre dreapta), solubil în eter, cloroform şi uleiuri grase. Este antrenabil cu vapori de apă. Se volatilizează încet la temperatura obişnuită. Camforul este inflamabil şi arde cu flacără fuliginoasă (fumurie), fără a lăsa reziduu. Camforul natural se deosebeşte de cel sintetic prin punctul de topire diferit – 174-179°C, față de 171-176° C şi prin puterea rotatorie specifică (activitatea optică): +42 şi +43,5^{o}, față de -2 şi +5° (*FR VII*, p. 126-127). Camforul de sinteză poate înlocui camforul natural. Se păstrează în recipiente de culoare brună, bine închise, la loc răcoros.

Se foloseşte intern ca analeptic cardiac şi respirator. „Pentru reanimarea miocardului se injectează subcutan ulei camforat (fiole) 1:10, până la 15 ml pe zi"[516]. Pentru uz extern, se foloseşte în afecțiuni inflamatorii şi stări gripale prin aplicații locale sub formă de loțiuni, unguente, plasturi, prin inhalare din creioane nazale. Datorită acțiunii antiseptice, în cazuri de epidemii virale sau de alți factori patogeni, se obişnuia în timpuri mai „vechi" a se pune la gâtul copiilor un săculeț cu camfor, care prin volatilizare crea un câmp antiseptic.

În homeopatie se foloseşte ca remediu al afecțiunilor acute, severe, pulmonare şi digestive, complicate cu colaps[517]. În *FR VII* (p. 128) este prevăzută monografia *Camphora monobromata (Camfor monobromat).* Camforul este folosit în multe preparate oficinale sau diverse formule ale

---

[515] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 83-84;

[516] *Idem.*

[517] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Op. cit.*, p. 169.

laboratoarelor galenice. În *FR IX* şi *FR X* este oficinală soluția alcoolică de camfor 10% (*Solutio camphorae spirituosa* 10 %*)*, numită şi *spirt camforat*.

În prezent, se foloseşte în terapie camforul de sinteză.

Este prescrisă în documentele: nr. 31/18.07.1807, nr. 49/12.10.1807, nr. 62/13.11.1807.

Cantharis /Cantharides

*Denumirea ştiinţifică**:* ***Lytta vesicatoria*** Fabr., fam. *Meloidae.*

Denumirea populară: gândăcei.

Produsul folosit: insecta întreagă uscată.

Descriere: FR VII (p. 129), prezintă caracterele macroscopice şi proprietățile acestui produs, astfel: „insectă de culoare verde-lucios, cu reflexe albăstrui care devin mai pronunțate prin încălzire, lungă de 15-25 mm, mai rar de 30 mm. Capul, cordiform, separat de torace printr-o gâtuitură, este prevăzut cu un şanț longitudinal median şi cu antene formate din 11 articole, negre, filiforme, care în produsul din comerț sunt de obicei rupte. Toracele, distinct de abdomen, mai lat în partea superioară, acoperit cu peri albicioşi, este brăzdat pe fața dorsală la fel ca şi capul. Abdomenul alungit, aproape cilindric, format din opt segmente verzi, lucioase, cu reflexe albăstrui, ocupă două treimi din lungimea corpului. Elitrele, de aceeaşi culoare, uşor bombate, fin ridicate, acoperă abdomenul aproape în întregime. Aripile sunt reticulate, membranoase, transparente, de culoare brună-închisă. Au miros puternic caracteristic, neplăcut, iritant, gust iute, înțepător”. Conțin 5% cantaridă[518].

Răspândire: Insectele viețuiesc în pădurile Europei meridionale; preferă arborii de frasin, anumite sălcii şi liliacul. Recoltarea insectelor se face în lunile mai sau iunie în revărsatul zorilor, prin scuturarea arborelui. Sunt omorâte folosind oțet fierbinte, vapori de oțet sau cloroform, apoi se usucă şi se păstrează în borcane de sticlă, la întuneric, ferite de alte insecte sau de corpuri străine. Să nu fie atacate de viermi şi să nu aibă miros de amoniac. Se folosesc sub formă de pulbere (*FR II*, p. 31; *FR III*, p. 15, *FR VII*, p. 129).

Principii activi: cantaridina sau cantarida. A fost izolată pentru prima dată în anul 1810 de chimistul francez Pierre Jean Robiquet. În stare pură este o

[518] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cantaridină, accesat, 13.05.2017.

substanță solidă, albă, foarte solubilă în apă şi alcool etilic, uşor volatilă la temperatura obişnuită.

Acțiune farmacodinamică: vezicantă, iritantă a țesuturilor. Acțiunea afrodisiacă se manifestă prin efectul local de iritație şi inflamație, conducând la intensificarea circulației sanguine în regiunea organelor sexuale; nu acționează printr-un mecanism central[519].

Utilizări terapeutice. Cantarida a fost printre primele substanțe afrodisiace cunoscute în Europa. Se foloseşte de obicei în uz veterinar. Are grad de toxicitate ridicat[520]. Administrarea internă se va face cu prudență în doze de 0,05 g pentru o dată şi 0,10 g pentru 24 ore. La depăşirea dozelor se pot instala fenomene de greață, vomă, cefalee şi, uneori deces.

Este remediu homeopatic folosit în excitația şi obsesia sexuală, în senzația de arsură vie, violentă în zonele afectate (în special căile urinare, tubul digestiv şi tegumente)[521].

În farmacie gândăceii sau substanța se păstrează la *Separanda*[522].

Intră în compoziția emplasturelui vezicatoriu, doc. nr. 69/26.04.1808.

Cassia angustifolia Vath., ***Cassia acutifolia*** Del., fam**.** *Leguminoase*

Sinonime*: Cassia lanceolata* Forsc., *Cassia senna* Lam., *Decandria monogyna* L.[523], *Senna alexandrina* Garsault[524]. Sunt foarte multe specii cu denumiri diverse, cuprinse în familiile: *Caesalpinioideae – Fabaceae – Cassieae.*

Denumirea populară: senamichie[525] sau siminichie[526].

---

[519] *Idem.*

[520] *Idem.*

[521] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Op. cit.*, p. 169.

[522] *FR VII,* Bucureşti, 1956, p. 130

[523] *FR I,* Bucureşti, 1862, p. 158.

[524] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Senna_alexandrina, accesat, 14.05.2017. Denumirea de „alexandrina" provine după numele oraşului Alexandria (Egipt) de unde sena recoltată din Sudan şi Egiptul de Sus, se încărca în vase comerciale.

[525] *FR III*, Bucureşti, 1893, p. 85.

[526] Zaharia C. Pantu, *Vocabular botanic,* în „Buletin de l'Herbier de l'Institut botanique de Bucarest" anul I, nr. 1, 1 septembrie 1901, p. 178, sub redacția lui M. Vlădescu.

Produsul folosit: frunzele (*Sennae folium*) şi fructele (*Sennae fructus/folliculi*).

Descriere: Genul *Senna* cuprinde peste 250 specii cu diverse denumiri; se prezintă de la plante ierboase, arbuşti până la arbori. În scop medicinal se folosesc *Cassia acutifolia* şi *Cassia angustifolia*. Aceşti reprezentanți ai genului sunt arbuşti pereni, cu tulpina ramificată, înalți de 1-2 m. Frunzele sunt paripenat compuse, subțiri, ovale, cu marginea întreagă şi un pețiol mic, asimetrice la bază, în număr de 5-9 perechi de foliole glabre pe ax. Au o lungime de 2-3-6 cm şi lățimea de 1 cm, de culoare verde mată, alteori galben verzuie, cu gust amar mucilaginos, fără miros sau cu miros slab caracteristic. Florile sunt pe tipul 5, cu 10 stamine inegale, libere. Florile formează inflorescențe de tip racem[527]; sunt de culoare galben aurie. Fructele sunt sub formă de păstaie, verde brună, plată, mică, cu 5-6 semințe turtite, negricioase. Păstăile prezintă în locul unde sunt semințele, nişte proeminențe maronii. Au o lungime de 5,50 cm şi lățimea de 2,50 cm[528].

Răspândire: Plantele din genul *Senna* sunt originare din Africa tropicală. *Cassia angustifolia* provine din peninsula Arabică şi Somalia. *Cassia acutifolia* creşte în Sudan, Etiopia şi Egiptul de Sus, de-a lungul fluviului Nil (de la Aswan la podişul Kordofan)[529]. În această zonă se cultivă şi *Cassia senna* Lam., înrudită cu *Cassia angustifolia*[530].

Specii din acest gen, pentru uz terapeutic şi ornamental se cultivă şi în alte zone: America tropicală (*Cassia aborata, Cassia alata, Cassia occidentalis*), India, Pakistan, Georgia, Tadjikistan, Italia (*Senna italica,* cu un conținut mai mic în antrachinone)[531].

---

[527] Racem = inflorescență cu un ax principal pe care sunt dispuse florile în poziție alternă. Florile au un pedicil situat în axila unei bractei.

[528] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 344; Site: https://cerasus.ro/sena-cassia-angustifolia/, accesat, 02.05.2017.

[529] Luigi Tessari, *Materia medica contracta,* Veneția, 1762, p. 220 [carte electronică]; Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 344.

[530] Site: https://cerasus.ro/sena-cassia-angustifolia/, accesat, 02.05.2017.

[531] Site: https://www.google.ro/#q=foliculi+senne+s.s, accesat, 02.05. 2017.

Principii activi: Substanțele cu acțiune terapeutică fac parte din grupa antraglicozidelor, în proporție de 2-4%, cunoscute sub denumirea de senozida A şi senozida B. Sunt cunoscute şi senozidele C şi D, dar în concentrații mici. Pe lângă aceste substanțe preponderente, se mai găsesc şi alți derivați antrachinonici, flavonozide (izoramnetina şi canferolul), mucilag, rezine[532], renină (acid casinic), crisofanol, senanegrina[533].

Acțiune farmacodinamică: Produsul, în funcție de doză poate fi laxativ sau purgativ; are rol detoxifiant prin accelerarea tranzitului intestinal, vermifug intestinal.

Utilizări terapeutice: În medicina tradițională produsele de *Senna* s-au folosit de către populațiile arabe, indiene, europene şi chineze. Datorită compuşilor antrachinonici, indicația majoră este administrarea în cazuri de constipație. Se comercializează sub formă de ceai, tablete şi capsule. *Senna* provenită din Alexandria (Egipt) şi Tripoli (Libia) era considerată ca fiind de calitate superioară, iar cea importată din Alep (Siria) şi Italia era mai puțin apreciată, datorită efectului medicamentos mai slab (*FR I*, p. 157).

În scop laxativ se pot administra 1-2 g, cu instalarea efectului după 5-7 ore, lipsită de colici; pentru o acțiune purgativă se dau 4 g, iar efectul se instalează la 3-4 ore, cu scaune fluide, uneori însoțite şi de colici abdominale. La o administrare în doze de 8-12 g pot apărea colici puternice, însoțite de greață şi vomă. Se administrează sub formă de pulbere, ca atare, sau sub formă de comprimate, în doză de 0,50-5 g; sub formă de infuzie în concentrație de 5-20 g la un litru de apă sau macerat. Este de preferat maceratul, deoarece la rece, rezina se extrage mai greu, fiind evitată apariția colicelor. Pentru clismele purgative în scopuri chirurgicale sau de investigație a colonului (irigoscopie, colonoscopie) se folosesc 15 g produs la 500 ml apă, la care se adaugă 15 g sulfat de sodiu. Pentru copii se recomandă folosirea foliculilor (fructe) care nu conțin rezine iritante ale mucoasei intestinale. Îndepărtarea rezinelor din frunze se face cu un amestec de solvenți organici (alcool, metanol) obținându-se un produs numit *Folium Sennae sine resina*, care nu provoacă colici.

---

[532] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 346.

[533] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 439.

În *FR VI* este oficinală o infuzie compusă de *Senna* (*Infusum Sennae compositum*) cu următoarea formulă:

Fructus Sennae	4 g
Folium Sennae	12 g
Fructus Foeniculi	4 g
Manna	18 g
Aqua q.s. ad	100 g

Se prepară o infuzie din componentele prescrise, se filtrează, se adaugă mana şi se completează la 100 g soluție extractivă. Preparatul este un lichid brun, limpede cu miros de fenicul. „Amestecul de 3 părți infuzie de sena compusă şi 1 parte de sirop de mană se numeşte hidromel infantil”. Pentru a evita apariția colicilor se pot folosi fructele, maceratul frunzelor la rece timp de 12 ore, sau preparate fără senanegrină, obținute prin îndepărtarea acesteia, conform metodelor de separare prevăzute în literatura de specialitate[534].

Produsele cu *Senna* se administrează pe un interval de 7-10 zile. Curele prelungite pot provoca dependență, spolierea organismului de minerale, în special ionul potasiu (K^+), conducând la tulburări cardiace (aritmii). Nu se administrează la copii, în sarcină şi perioada de alăptare. Administrarea concomitentă a medicamentelor cu preparate din *Senna*, conduce la întârzierea absorbției acestora. Frunzele de *Senna* intră în compoziția ceaiurilor laxative, a celor pentru slăbit şi detoxifiere, a comprimatelor laxativ-purgative.

Este prescrisă în documentele: nr. 18/08.01.1807, nr. 34/05.09.1087, nr. 37/12.09.1807, nr. 46//11.10.1807.

Castoreum

Denumirea populară: castoreu, castoreu de Canada[535].

Castoreul provine de la specia ***Castor Fiber*** L.(castor), clasa *Castoridae*, ordinul *Rozătoarelor*.

Răspândire: Aceste mamifere semi-acvatice trăiesc în America de Nord, Canada, Asia, fiind înrudite cu brebii (castor european) din Europa. În țara noastră, după ce specia a dispărut o perioadă mare de timp, castorii au

[534] *Idem*.

[535] *FR II*, Bucureşti, 1874, p. 34.

revenit în mod natural din anul 2011, în delta Dunării, probabil din cauza unui dezechilibru în habitatul lor, fiind ocrotiți în mod legal[536].

Produsul folosit: Produsul farmaceutic folosit este excretat de două glande piriforme, voluminoase, asemenea testiculelor, situate (ascunse) în abdomenul mamiferului (ambele sexe). În domeniul farmaceutic se foloseşte „castoreul anglican" provenit din Canada.

Descriere: Conform descrierii din *FR III*, castoreul se prezintă sub forma „unor pungi zbârcite, comprimate, pe dinafară oacheşe, unite câte două la una din extremități, acestea sunt glande naturale". Conținutul este o substanță compactă, „roşu-brun, având aspect rezinos şi întreţesută cu pelicule albicioase. Mirosul pungilor este neplăcut la prima impresie, iar după aceea, se percepe un parfum balsamic plăcut".

Principii activi: În compoziția castoreului s-au identificat acid benzoic, castorina (o materie grasă cristalizabilă), alte materii grase şi rezinoase, ulei volatil, carbonat de amoniu. Castoreul este solubil în alcool, eter, dând soluții de culoare închisă. La adăugarea apei se produce un precipitat. Se poate falsifica cu pungi de sânge uscat[537].

Utilizare terapeutică: Produsul se foloseşte ca aromatizant al preparatelor farmaceutice (pulberi, pudre, loțiuni alcoolice, creme), în industria parfumurilor, domeniul alimentar etc. Folosirea produselor animaliere în terapie, cosmetică sau în alimentație, este supusă legilor în vigoare, privind sacrificarea animalelor, prelevarea organelor, conservarea şi prelucrarea acestora, punerea pe piața de consum.

Cinchona officinalis L., ***Quinquina***[538], fam. *Rubiaceae, Cinchoneae*

Sinonime: *Cascarilla officinalis* L.[539]

Se cunosc patru varietăți medicinale: *Cinchona succirubra* Pav., de culoare roşie, *Cinchona calissaya* Wedd., colorată în galben, *Cinchona officinalis* L., cu o nuanță cenuşie sau fuscă[540] şi *Cinchona ledgeriana* Ledg.

---

[536] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Castor, accesat, 18.05.2017.

[537] *FR III*, Bucureşti, 1893, p. 21.

[538] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Op. cit*., p. 176.

[539] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Cinchona_officinalis, accesat, 30.06. 2017.

[540] *FR III*, Bucureşti, 1983, p. 25.

Carl Linné a denumit genul în 1742, după informațiile unei legende[541] care spunea că Ana de Osoris/Osario, a IV-a contesă de *Cinchona*, soția viceregelui din Peru, a fost tratată de friguri (malarie)[542], în 1638, prin administrarea unui decoct din coaja arborelui numit de localnici cascarila (*Cascarilla officinalis*) sau „kina", la sfatul lui Francesco Lopez de Canizarea. Numele de *Quinquina* provine de la denumirea Kina-Kina (coajă-coajă)[543]. În limba peruană veche (populația *Quichua*), „quina" sau „kina", însemna scoarță de copac, iar „kina-kina" desemna scoarța de *Myroxylon balsamum*, adică, „scoarță foarte prețuită". Cuvântul „succirubra" este de origine spaniolă și se traduce prin „suc roșu"[544]. Primele informații despre scoarța arborelui de China, în Europa, apar într-o cronică tipărită la Barcelona în 1639, de către călugărul *Calancha din Lima* (Peru), arătând că este folosită în tratarea „frigurilor".

Denumirea populară: arborele de chinină, arborele de China.

Produsul folosit: scoarța (*Cortex Chinae rubrae* sau *Cortex peruvianus ruber*, *Cortex Chinae luteus*)[545]. În lucrările de specialitate este exprimarea unică, *Chinae cortex*, înțelegându-se toate cele trei varietăți medicinale.

Descriere: Arborii din genul *Cinchona* au înălțimea aproximativ de 15-30 m, coroana este densă, formată din ramuri dispuse tetraedric, inserate opus pe trunchi în unghi de 90 grade. Frunzele sunt opuse, eliptice, ascuțite, lucioase, coriacee, cu marginea întreagă și nervațiunea penată. Florile sunt „pentamere" (pe tipul 5), grupate în „cime[546] terminale", de culoare albă, roz sau roșie, cu petale lobate, acoperite cu peri albicioși. Fructul este o capsulă mică, oblongă, glabră, plină cu semințe. Este prevăzut cu o mică aripă membranoasă[547].

---

[541] Referitor la denumirea plantei după numele contesei de Cincona, sunt controverse între surse; vezi în St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 18, Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 87.

[542] Triburile băștinașe din America de Sud nu cunoșteau malaria, ca afecțiune. Aceasta a fost răspândită în regiune de către europeni, care au explorat și cucerit anumite terenuri.

[543] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 18.

[544] Emil Grigorescu, *Op. cit.*, p. 99; site: https://e.wikipwdia.org/wiki/Cinchona și https://books.google.ro/books?isbn=9734649426 (*Cinchona sp. – arbore de China*, articol de Monica Hăncianu), accesat, 10.04.2017.

[545] Christoph Mayr, *Op. cit.*, p. 10 [carte electronică].

[546] Tip de inflorescență în care axul terminal poartă în vârf o singură floare (DEX'09).

[547] Site: www.cemtech.ro/agendanaturista/aspAM/fito_pl.asp?id=157 și https://books.google.ro/books?isbn=9734649426 (articol de Monica Hăncianu), accesat, 10.04.2017.

Răspândire: Arborele creşte în mod natural în America de Sud, cu precădere în statele Ecuador, Peru (regiunile Huanuco, Lima, Loxa) şi Bolivia. Este răspândit pe partea estică a munților Anzi, începând de la cota 1.600 m până la cota 2.400 m şi, chiar mai mult. Datorită proprietăților medicinale ale scoarței, arborele a fost aclimatizat şi plantat în culturi organizate şi în alte zone ale continentelor. Deşi, statul Peru a interzis scoaterea de semințe sau puieți din țară (sec. XVII), totuşi, au fost extrase exemplare sau semințe ale acestui arbore. Iezuiții din Cuzco[548] (oraş din Peru) au adus plantule în Algeria, încercând să le cultive, dar nu au reuşit. Începând cu secolul al XIX-lea, au fost în mod oficial exportați puieți/semințe şi cultivați în zone cu climă asemănătoare: în America centrală, Jamaica, Polinezia franceză, Sulawesi, insula Sfânta Elena din Atlanticul de Sud, în largul coastelor Africii tropicale (São Tomé şi Principe)[549]. În 1852, *Ministerul olandez de afaceri coloniale* a trimis un botanist german, Haskarl, în America de Sud, pentru cercetare, care, în decembrie 1854, a ajuns în Batavia, înființând primele culturi în India de Est/Indonezia (Sumatera). Varietatea cultivată s-a numit *Cinchona ledgeriana*, de la numele celui care a creat-o (Ledger)[550]. Copacul național din Peru este din genul *Cinchona*. Prin cultivarea sistematică s-au creat forme hibride, aşa, că astăzi cele trei varietăți native, nu se mai regăsesc în cultură, cu caracterele lor originale, specifice; s-a ajuns la o uniformizare a caracterelor morfo-anatomice. Se cultivă cel mai mult varietatea *Cinchona ledgeriana*, care a fost supusă diverselor îmbunătățiri genetice, în scopul obținerii unui randament cât mai ridicat în alcaloizi[551].

Principii activi: Conținutul în alcaloizi din scoarța de China se prezintă sub forma a două perechi de stereoizomeri, chinina-chinidina şi cincona-cinconidina, care constituie substanțele de bază în ceea ce priveşte acțiunea farmacodinamică, fiind şi în procent mai ridicat. Alături de aceşti alcaloizi, se

---

[548] Numele Cuzco derivat de la denumirea triburilor Quechua (Qosqo), pronunțat de către spanioli, devenit apoi, Cuzco.

[549] Site: www.cemtech.ro/agendanaturista/aspAM/fito_pl.asp?id=157

[550] Site: https://books.google.ro/books?isbn=9734649426 (articol de Monica Hăncianu), accesat, 10.04.2017.

[551] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 107.

mai găsesc şi alte substanţe alcaloide în cantităţi mai reduse, dar a căror acţiune terapeutică şi farmacodinamică nu şi-a găsit aplicabilitate. Culoarea roşie este dată de prezenţa taninurilor catehice şi flobafenelor, care formează cu alcaloizii complexe chino-tanice[552]. În scoarţă se mai găsesc substanţe triterpenice, dintre care, cea mai importantă este chinovozida (glicozida acidului chinovic), cea care imprimă gustul amar al scoarţei, glucide, gume, rezine, steroli (β-sitosterol), succirubina[553]. Concentraţia în alcaloizi diferă de la o specie la alta.

Raportul dintre chinină şi cincochinină exprimat pe 100 g produs, conform farmacopeii române, trebuie să fie astfel:

- scoarţa de China galbenă - 2,00% chinină şi 0,26% cinconină;
- scoarţa de China cenuşie - 0,85-1,00% chinină şi 2,00-2,25% cinconină;
- scoarţa de China roşie - 2,5% chinină şi 0,40-1,00% cinconină.

Produsul *Cortex Chinae rubrae* era cel mai apreciat, datorită concentraţiei mari în chinină; adesea, era impurificat de către comercianţi pentru a obţine o cantitate mai mare de pulbere[554].

Acţiune farmacodinamică: Popoarele băştinaşe din America de Sud foloseau scoarţa acestui arbore în afecţiuni musculare, ca relaxant, şi în stări febrile accentuate, de tip frison. Acest remediu era ţinut în mare secret de către locuitorii comunităţilor. Se spune, că iezuitul Augustino Salumbrino (n.1561 - d.1642) a instruit un „spiţer”, care a trăit în Ecuador şi în Lima (Peru) pentru a observa modul cum se folosea acest remediu în tratamentul malariei[555]. Alcaloizii imprimă produsului acţiunea antifebrilă; taninurile fiind astringente, îi conferă acţiune topică şi digestivă. Chinidina are acţiune antiaritmică.

Utilizări terapeutice: În scop terapeutic se foloseşte scoarţa recoltată de pe trunchiul şi ramurile arborelui de China. Scoarţa se recoltează de pe exemplare în vârstă de 15-25 ani, pentru cele crescute în stare naturală. Astăzi, scoarţa se recoltează numai de la exemplare hibride, de cultură, în vârsta de 6-7

---

[552] *Idem*.

[553] *Idem;* site: www.cemtech.ro/agendanaturista/aspAM/fito_pl.asp?id=157, accesat, 10.04.2017.

[554] *FR III*, Bucureşti, 1893, p. 27.

[555] Site: https://e.wikipwdia.org/wiki/Cinchona, accesat, 11.04.2017.

ani. Scoarța de China comercializată se prezintă sub două forme: *Chine cortex non-mundata* (nedecorticată) şi *Chinae cortex mundata* (fragmente desuberificate)[556]. „Se prezintă sub formă de bucăți plate, sub formă de jgheab, sau dacă sunt desprinse de pe trunchiuri, sub forma unor benzi late (..). În timpul uscării se curbează până la rularea sub formă de tuburi. Suprafața internă este netedă, fără striuri (...). Dimensiunile scoarțelor folosite în farmacie sunt de 20-60 cm lungime şi 2-7 mm grosime”. Gustul este foarte amar, prezintă miros slab, aromat[557]. Scoarța provenită de la ramurile tinere, se comercializa sub denumirea de „scoarță de China de Huánuco şi Loxa”. Pulberea obținută din scoarță trebuie să fie „roşie-cafenie, cu miros de mucegai, gust amar-pronunțat”[558]. Scoarța de China a fost adusă în Europa, de către iezuiți. Iezuitul Bernabé Cobo (n. 1582 - d. 1657) a explorat statele Mexic şi Peru în acest scop, aducând în Spania „coaja de Lima”, pe care a răspândit-o apoi, la Roma şi în restul Italiei (1632)[559]. Chinina s-a folosit ca antimalaric; astăzi nu se mai foloseşte în acest scop, deoarece au apărut antimalaricele de sinteză. Se foloseşte în febră, migrene, stări gripale, asociată cu alte antipiretice, distonii musculare (torticolis, crampe musculare nocturne, mioclonia fibrilară a pleoapelor). Asupra musculaturii netede uterine, chinina provoacă contracții, ceea ce o contraindică în procesul sarcinii (acțiune ocitocică). Acționează pe centrul respirator şi cel al apetitului alimentar, ca stimulent. Chinidina are acțiune antiaritmică, folosindu-se în tratamentul aritmiilor cardiace. Scoarța de China şi produsele obținute din aceasta sunt oficinale în farmacopeile românești. Chinina şi chinidina se păstrează în farmacie, în dulapul *Separanda*.

Este prescrisă în documentele: nr. 31/18.07.1807, nr. 33/09.09.1807, nr. 54/19.10.1807, nr. 58/23.10.1807, nr. 63/13.11.1807, nr. 64/21.11.1807, cu denumirea de *Cortex peruvianae ruber contusi*.

---

[556] Site:https://books.google.ro/books?isbn=9734649426 (articol de Monica Hăncianu), accesat, 10.04.2017.

[557] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 107.

[558] *FR III*, Bucureşti, 1893, p. 27.

[559] Site: www.cemtech.ro/agendanaturista/aspAM/fito_pl.asp?id=157 accesat, 11.04.2017.

Preparate obținute din scoarța de China

Din scoarța de China se pot prepara: decoctul, extractul fluid, moale şi uscat, infuzia, tinctura şi vinul.

Tinctura Chinae/Tinctura Cinchonae

Tinctura de China

Tinctura este oficinală în farmacopeile româneşti până în ediția a IX-a. Conține 1% alcaloizi totali exprimați în chinină şi cinconină. Are următoarea compoziție:

Chinae cortex (V)	20 g
Acidum formicicum	q.s.
Alcoholum dilutum	q.s.

„Se prepară prin percolare cu alcool diluat care conține 1% acid formic (R), după normele prevăzute în monografia *Tincturae* pentru a obține 90 g tinctură. După dozarea alcaloizilor se aduce cu alcool diluat la concentrația prevăzută”. Tinctura este un „lichid limpede, roşu-brun, cu gust amar”[560].

Tinctura de China a apărut în Anglia, în anul 1672, fiind datorată lui Talbot/Talbor, care a vindecat cu acest preparat pe regele Angliei, Carol al II-lea[561].

Tinctura Chinae composita

Tinctura de China compusă

Tinctura de China compusă este oficinală în *FR VI*. Conține următoarele ingrediente:

Chinae cortex	120 g
Aurantii pericarpium	40 g
Gentianae radix	40 g
Cinnamomi cortex	20 g
Spiritus dilutum	1.000 g

[560] *FR IX*, Bucureşti, 1976, p. 699; St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 244; Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 407.

[561] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 19.

Tinctura se prepară prin procedeul prevăzut la monografia *Tincturae* din farmacopee. Produsul este un „lichid roşu-brun cu miros de coji de portocale şi scorțişoară, cu gust amar”.

Vinum Chinae

Vinul de China

Vinul de China este oficializat în *FR VI* (1948). Se prepară prin macerarea scoarței de China pulverizată timp de 24 ore cu alcool de 60^c în prezența acidului clorhidric (HCl) diluat (25:75:2). Se adaugă vinul (900 părți) şi se lasă la macerat timp de 24 ore, se filtrează şi se adaugă 50 g zahăr. Farmacopeea olandeză prepară vinul din 20 părți coajă macerate cu 800 părți vin, timp de 6 zile, la care se adaugă 200 g zahăr. Vinul de China se mai poate prepara din extract fluid de china 50g, tinctură de portocale amare 50 g şi vin 900 g. Se amestecă componentele, se lasă la macerat într-un loc rece, timp de 30 zile, agitând zilnic de câteva ori. După macerare, se filtrează; se păstrează în flacoane de sticlă brune, bine închise[562]. Vinul de China se prezintă sub forma unui lichid roşu-brun, cu gust puternic amar şi uşor aromat.

Tinctura de China, vinul şi extractele apoase sunt recomandate în special, pentru tratamentul inapetenței la bolnavii hipopeptici, convalescenți, tuberculoşi, datorită efectului de tonic-amar, stimulând apetitul prin creşterea reflexă a secrețiilor gastroduodenale. Această acțiune se manifestă numai la doze mici; la doze ridicate acțiunea este inhibată.

Preparatele de China nu se recomandă în timpul sarcinii şi alăptării, în anemia hemolitică şi în hemoglobinurie malarică.

Doze: tinctura se administrează de 2-5 g pe zi, în raport de vârstă. Nu se administrează la copii sub 3 ani. Extern, se foloseşte în loțiuni capilare ca atare, sau asociată cu alte substanțe şi tincturi (arnică, ardei iute, cantaridă, jaborandi)[563]. Tinctura de China este prescrisă în rețetele studiate sub denumirea de *Tinctura Chinae peruvianum,* în documentele: nr. 57/25.10.1807, nr. 58/23.10.1807.

---

[562] *Formular farmaceutic,* Edit. Medicală, 1968, p. 259-260

[563] *Ibidem,* p. 249, 250, 255, 256.

Cornu cervi

Denumirea ştiinţifică: ***Cervus Elaphus*** L.

Denumirea populară: corn de cerb.

*Produsul folosit:*cornul.

Descriere: Cornul de cerb este un produs de natură animalieră. Se întâlneşte şi sub denumirea de *Cornu cervi ustum* (Corn de cerb ars). Conţine săruri de fosfor şi carbonaţi („phosphoratŭ şi carbonatu de varŭ”)[564]. Întră în compoziţia elixirului *Liquor Cornu Cervi Succinici*.

Este prescris în documentul nr. 20/25.01.1807

***Ferula Asa-foetida* L.,** fam**.** *Umbelliferae*[565] (*Apiaceae*).

Sinonime*: Gall Assa fetide* Germ. Asaud.[566], *Ferula Asa Foetida* Regel[567], *Ferula foetida* St-Lag., *Ferula hooshee* Lindl.l[568].

Denumirea populară: asa-fetida, dulceaţa diavolului sau dungul diavolului[569]. Denumirea derivă de la cuvintele latineşti: *asa* = răşină şi *fetidus* = miros neplăcut, fetid, de usturoi ori ceapă alterată, numită şi „gumă împuţită”[570].

Produsul folosit: gumarezina (*Gumaresina Assae foetidae*).

Descriere: *Ferula Asa-foetida* este o plantă perenă, erbacee, monoică[571], cu înălţimea tulpinii de aproximativ 2,5-3,0 m şi 10 cm grosime, cu o masă circulară de 30-40 cm. Tulpina prezintă în cortex canale schizogene[572] care conţin guma resinoasă. Frunzele sunt asemănătoare cu ale mărarului sau

---

[564] *FR I*, Bucureşti, 1862, p. 69.

[565] *Idem*, p. 20.

[566] *FR III*, Bucureşti, 1893, p. 8.

[567] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 196.

[568] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Ferula_assafoetida, accesat, 26.04.2017.

[569] Site: http://theepicentre.com/spice/asafetida/, accesat 26.04.2017.

[570] Site: https://blog.jorjette.ro/wp-content/uploads/2011/08/Plante-şi-ierburi-medicinale.pdf, accesat, 127.04.2017.

[571] Plantă monoică (bot.) = plantă cu flori masculine şi feminine pe aceeaşi tulpină; bisexualitate.

[572] Canalele reziniforme schizogene (de acumulare a produsului de excreţie) sunt caracteristice plantelor din familiile umbeliforme (apiacee), araliacee, conifere etc. Vezi site: docslide.net/documents/morfologie-plantelor-2.html, accesat, 27.04.2017.

ale fenicului. Florile sunt grupate în inflorescențe mari de tip „umbelă”, de culoare galben-pal sau verzui. Fructele sunt ovale, plate, roşcate şi prezintă un suc lăptos. Rădăcinile sunt groase, cu pulpa bine dezvoltată; dau o gumarezină similară cu cea secretată de tulpină. Toate părțile plantei au miros neplăcut[573].

Răspândire: Planta este originară din Afganistan; creşte în toată regiunea Mării Caspice. Este întâlnită şi în Iran, iar în India, se cultivă în regiunea Kashmir, Tibet[574].

Principii activi: În produsul vegetal se găsesc „7,5-12% ulei eteric, care are în componență sulf în cantitate de 15,3-29,0% . Dintre produşii sulfurați, 40% sunt formați din bisulfură de butilen-propilen. În plantă se mai găsesc, 25-48% gumă şi 40-64% rezine. Din gumă s-au separat acid galacturonic, galactoză, arabinoză şi ramnoză. Rezina este constituită din asarezinotanol şi o fracțiune volatilă din care s-au izolat trei izomeri denumiți „farnesiferol A, B şi C (esteri ai umbeliferonei cu o sesquiterpenă de tip biciclic farnesilic)”[575].

În anul 2009, cercetările au pus în evidență în rădăcina plantei prezența unui principiu activ antiviral (cumarină sesquiterpenică), cu acțiune pe virusul gripal H_1N_1[576]. Gumarezina se obține prin incizii efectuate la baza tulpinii din care se scurge latexul, care se solidifică în prezența aerului. Procesul de recoltare a gumarezinei începe din lunile martie-aprilie, înainte de înflorire, şi durează trei luni de la prima incizie. În acest interval de timp, trebuie să se obțină de la fiecare tulpină, aproximativ 2 kg rezină, perioadă în care rădăcina se usucă[577]. Gumarezina care se comercializează, se prezintă sub formă de „bucăți sau granule agregate, de culoare roşiatică sau cafenie, unele translucide, onctuoase la pipăit, friabile la rece, mai elastice la căldură, cu miros « aliaceu », penetrant, greu şi neplăcut, la gust amară, iute şi aromatică”[578].

---

[573] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida, accesat, 28.04.2017.

[574] *Idem*; Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 58.

[575] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 196.

[576] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida, accesat, 28.04.2017.

[577] *Idem*.

[578] *FR I*, Bucureşti, 1862, p. 8. Miros „aliaceu” = miros de usturoi, de la denumirea ştiințifică a usturoiului (*Allium sativum*).

Acțiune farmacodinamică: Principii activi din rezină au acțiune antispastică şi topică la nivelul tubului digestiv şi a aparatului respirator, suprimând spasmele provocate de anumite stări nervoase; este antiflatulent şi antihelmintic. Se elimină prin rinichi şi bronhii, manifestând o acțiune diuretică, dar şi de fluidificare a secreției bronhice, ceea ce conduce la folosirea în afecțiuni ale acestor organe; acționează ca antiviral, abortiv; era considerat remediu tradițional pentru „răcelile copiilor”[579].

Utilizări terapeutice: Produsul este folosit ca medicament şi condiment.

Asa-fetida a fost adusă în Europa, în secolul IV î. Hr. de Alexandru cel Mare /Macedon (n. 336 - d. 323 î. Hr.), în urma expedițiilor sale în Persia (Iran), fiind folosită drept condiment. Planta a fost descrisă de Dioscorides şi de ilustrul medic arab Avicenna (n. 980 - d. 1037), care a prezentat efectul acestei plante în procesul de digestie.

În India, regiunea Jammin, se folosea ca antiflatulent şi pentru îmbunătățirea digestiei (Thailanda), iar în alte părți, era utilizată în combaterea constipației. Populația indiană folosea acest remediu în proporție de 60%. Se utiliza sub formă de tinctură (*mahahing*). Medicina din Occident a folosit în secolele al XVIII-lea şi al XIX-lea, asa-fetida ca topic pentru leziunile intestinale; în anul 1918, în pandemia de gripă spaniolă, pentru prevenția îmbolnăvirii se puneau fragmente de gumarezină într-un săculeț care se purta la gât, cu rol antiviral[580].

Se foloseşte în afecțiuni gastrointestinale: antifalulent, carminativ, antihelmintic (ascarizi, oxiuri); în afecțiuni pulmonare: bronşite, astm bronhic, tuse convulsivă şi productivă, cu rol expectorant prin fluidificarea sputei; a fost recomandat şi în dermatite de origine nervoasă; indicată în anumite neuropatii, bronhospasm, spasm al glotei. Se foloseşte şi ca remediu homeopat în pirozis esofagian, durei osoase şi scăderea lactației[581].

Doze: pilule de 0,50 g de 2-5 ori pe zi sau sub formă de clismă (2-5 g), ca antihelmintic. Tinctura de Asa-fetida în concentrație de 20% în alcool diluat (oficinală în Helv V) se administrează în doză de 0,50 g o singură dată. Se

---

[579] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 58; St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 196; Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida, accesat, 28.04.2017.

[580] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida, accesat, 28.04.2017.

[581] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Op. cit.*, p. 151.

poate asocia cu tinctură de valeriană şi beladona în părţi egale. Se folosesc 40-60 picături de mai multe ori în 24 ore[582].

În documentele prezentate (note de corespondenţă) acest remediu este foarte des solicitat pentru „balonări" (vezi textele traduse).

Foeniculum vulgare Mill., fam. *Umbeliferae* (*Apiaceae*)

Denumirea populară: fenicul, anason dulce, molotru.

Produsul folosit: fruct de anason dulce (*Foeniculi fructus).*

Descriere: Feniculul este plantă de cultură, erbacee, bienală sau perenă (în condiţii favorabile). Tulpina este înaltă de 1-2,5 m, cilindrică, „fin striată şi brumată la exterior", goală pe dinăuntru, foarte ramificată, încă de la bază. În subteran prezintă o rădăcină pivotantă, lungă de 20-30 cm, groasă de 2 cm, cărnoasă, cu puţine ramificaţii. Frunzele sunt asemănătoare mărarului, foarte fine, de 3-4 ori penat-sectate; cele bazale sunt peţiolate, lungi de 25-30 cm Florile sunt grupate în umbele mari, de culoare galbenă, cu 5 petale mici, lungi până la 1 mm şi îndoite în interior. Înfloreşte în primul an de vegetaţie, din luna iulie până în septembrie. Fructul este o diachenă ovoidală, cilindrică, lungă până la 14 mm, lată de 3-4 mm, cu „cele 2 mericarpe[583] separate, îngustate spre capete, cu 5 coaste foarte proeminente" colorate în galben-verzui, glabre. Achenele sunt de culoare cenuşiu-verzui până la brun-verzui. Sunt plăcut mirositoare, cu gust dulceag, slab arzător.

Răspândire: Această plantă este de origine mediteraneană, aclimatizată în România. Preferă zonele calde, sudul ţării noastre constituind limita nordică de dezvoltare a plantei în stare naturală. Creşte cel mai bine în Câmpia Bărăganului, Câmpia Burnazului, Câmpia Covurlui (în estul judeţului Galaţi), Câmpia Dobrogei, Câmpia Olteniei. Se mai cultivă şi în Câmpia Timişului, Câmpia Crişurilor, Câmpia Moldovei (judeţul Botoşani). Planta este „adoptată" aproape în toate ţările; creşte uneori şi în mod spontan, după ce s-a sălbăticit[584].

---

[582] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 58; St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 196; Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida, accesat, 28.04.2017.

[583] mericarp (bot.) = parte a unui fruct articulat, *DEX* online.

[584] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 308-310; Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit.*, p.134.

Principii activi: Fructele de fenicul, denumite impropriu semințe, sunt bogate în ulei volatil (1-7 %), cantitate care diferă de la o subspecie la alta, sau între varietățile aceleaşi subspecii, exprimat în concentrația de anetol conținută. Uleiul de fenicul amar (*vulgare*) conține 61,7-78,3% anetol, cel de fenicul dulce (*dulcis*) are 84,1-89,9%, iar la cel sălbatic (*piperitum*), procentul este 62,5%. *FR* prevede o concentrație de 3% ulei volatil cu 50-60% anetol; este oficinal uleiul volatil de anason dulce (*Foeniculi aetheroleum*).

Mai conține ulei gras 15%, aleuronă, cca. 20%, derivați cumarinici, flavonozide, zaharuri, substanțe minerale 7-8%, mucilagii, ceruri, stigmasterină, acid anisic, aldehidă anisică etc. Uleiul volatil se obține prin antrenare (distilare) cu vapori de apă a fructelor mărunțite. Componenții principali ai uleiului de anason dulce sunt transanetol, cis-anetol (în cantități mici) şi estragol (metilcavicol). În uleiul provenit de la feniculul amar se găseşte felandren. Uleiul de fenicul conține două substanțe caracteristice: feniculina (eter dimetilalilic al p-propenilfenolului) şi fenchona, cea din urmă, imprimând uleiului un gust slab amărui, iute. Aceste substanțe nu sunt prezente în uleiul de anason (*Pimpinella anisum).*

Acțiune farmacodinamică: FR X (p. 426) are înscrisă monografia produsului *Foeniculi fructus* (Fruct de anason dulce), cel care se utilizează în mod curent în terapeutică. Acționează pe aparatul digestiv ca antispastic şi carminativ, vermifug; este diuretic, galactogog (stimulent al lactației) şi expectorant. La doze mari, este excitant al sistemului nervos central (uşor narcotic), putând provoca crize epileptiforme însoțite de halucinații. Este un laxativ blând folosit în constipația spastică. Fructele de fenicul se contraindică bolnavilor cu ulcer gastric şi duodenal, în enterocolite acute şi cronice[585].

Utilizări terapeutice: Se foloseşte în afecțiuni ale tubului digestiv însoțite de colici abdominale, flatulență (gaze intestinale); ca diuretic, cu rol şi asupra calculilor renali. Se utilizează şi ca expectorant, acționând prin fluidificarea secrețiilor bronşice. În tusea neproductivă (seacă), în special la copii şi persoane în vârstă, uleiul de fenicul se asociază cu mierea de albine (*Mel Foeniculi*), administrându-se o lingură la nevoie.

---

[585] *Idem.*

Poate fi folosit şi în tratamentul unor afecțiuni oftalmologice (conjunctivite, pleoape umflate sau blefarite) sub formă de comprese, cu apă de fenicul (*Aqua Foeniculi*)[586]. Se mai numeşte *Essentia ophthalmica* (Helv V), deoarece este întrebuințată ca adjuvant în unele ape oftalmice.

Feniculul se foloseşte sub formă de pulbere, doze de 0,50- 1,00 g de 2-3 ori pe zi; infuzia 1%, 15-20 g pe zi, tinctură de fenicul obținută din 20 g fructe mărunție, percolate cu alcool de 70^{c}, la 100 g produs. Tinctura de fenicul are aceleaşi întrebuințări ca şi fructele. Doza pentru odată este de 1,0-1,5 g.
Este prescris în documentele: nr. 59/25.10.1807, nr. 60/25.10.1807.

Guaiacum officinale L., ***Guaiacum sanctum,*** fam. *Zygophyllaceae*

Guaiacum officinale este cunoscut şi sub denumirea de *Roughbark Lignum-vitae*[587].

Denumirea populară: gaiac, guajacum (lb. spaniolă), gaïac (lb. franceză), lemnul vieții (*lignum vitae*), denumire folosită de popoarele băştinaşe, „lemnul sfânt” (în insula San Domingo). Genul conține 5 specii. Denumirea genului vine din limba *maipuren* a triburilor băştinaşe *Tainos* din Bahamas. Denumirea a fost adoptată în limba engleză, în anul 1533[588].

Produsul folosit: lemnul (*Guajaci lignum*) şi rezina (*Guajaci resina*).

Descriere: Plantele din acest gen sunt arbori mici, se dezvoltă lent, atingând o înălțime cuprinsă între 10-20 m, iar diametrul trunchiului ajunge la 60 cm. Scoarța este la exterior galben-maronie, netedă sau „brăzdată”. Striurile sunt oblice sau orientate după fibra lemnoasă. Trunchiul are o structură foarte densă, ceea ce îi conferă o duritate ridicată. În interior, acesta este de culoare verde-maronie, iar spre suprafață prezintă o zonă galbenă, numită „seva lemnului”. Frunzele sunt compuse, persistente, cu o lungime de 2,5-3,0 cm şi lățimea de 2 cm. Florile sunt albastre cu cinci petale. Fructul este de culoare

---

[586] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit*., vol. II, p. 313; Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*., p.136. Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 172.

[587] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/ Guaiacum_officinale, accesat, 19.04.2017.

[588] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 87; Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Guaiacum, accesat, 19.04.2017.

galben-portocalie la exterior, cu pulpa roşie, având în interior seminţe mici, negre[589].

Răspândire: Arborele creşte în stare naturală în insulele Mării Caraibilor şi pe coasta de nord a Americii de Sud. Fiind exploatat iraţional, arborele *Roughbark Lignum-vitae* este pe cale de dispariţie din arealul unde creşte în mod natural. Floarea de *Guaiacum officinale* este considerată floarea naţională din Jamaica[590].

Principii activi: Lemnul de gaiac conţine cca. 20-25% rezină formată din „10% acid guajaretic şi alţi acizi: α- şi β-guajaconic (7%), guajacinic 10%, dehidroguajaretic, norhidroguajaretic". Lemnul de gaiac mai conţine 5% ulei volatil format din 42-72% alcooli sesquiterpenici, între care, guajalolul şi bulnesolul, precum şi o saponină (guajacosaponina) de tip oleanic[591].

Acţiune farmacodinamică: Principii activi din rezină, respectiv din răzuitura/rumeguşul lemnului de gaiac au acţiune depurativă, antiluetică, antiartritică şi sudorifică[592].

Utilizări terapeutice: În scop medicinal se foloseşte lemnul ras (rumeguşul) şi rezina. Pulberea este inodoră şi are culoarea verde-maronie, cu nuanţe galbene; prin frecare sau încălzire dezvoltă un miros plăcut, discret parfumat. Gustul devine înţepător prin masticare. Lemnul se comercializează sub formă de bucăţi de diverse dimensiuni, aşchii şi răzuitură.

Rezina se obţine prin trei procedee:

1- prin scurgerea spontană din scoarţa copacului;

2- prin efectuarea unor incizii circulare în bucăţile de trunchi, la unul din capete, iar la celălalt se dă foc. Prin încălzire, rezina se topeşte şi se scurge prin aceste perforaţii tubulare în vasele de colectare;

3- pulberea de lemn de gaiac „se fierbe în apă cu sare de bucătărie" (clorură de sodiu - NaCl) până când rezina se topeşte şi se ridică la suprafaţa soluţiei, iar apoi se colectează[593].

---

[589] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/ Guaiacum_officinale, accesat, 19.04.2017.

[590] *Idem*; Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 195.

[591] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 327-328.

[592] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 195.

[593] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Guaiacum, accesat, 19.04.2017.

Rezina solidificată se prezintă sub de fragmente neregulate sau forme ovoide, casante, de culoare cenuşiu-verde. Are în compoziție rezine şi acizi rezinoşi (acidul rezinogaiacic şi acidul guaiaretic)[594].

Planta a fost folosită de către băştinaşi ca febrifug, sudorific, diaforetic, pentru stimularea menstruației şi abortiv. În Europa, produsul a fost adus de spanioli (1508). După ce spaniolii au cucerit oraşul Santo Domingo (sec. XVI), capitala actuală a Republicii Dominicane, lemnul de gaiac a dobândit o imensă reputație pe piața europeană, fiind folosit în tratamentul luess-ului, precum şi în alte afecțiuni[595]. În prescripțiile medicale ale vremii, se asocia cu *Quassiae lignum, Sarsaparillae radix*, produse cu care îşi potența acțiunea, fiind sinergice, aspect evidențiat în documentele: nr. 22/30.03.1807, nr. 23/04.1807.

În prezent, nu se mai prescrie; se foloseşte ca test pentru depistarea sângelui în materiile fecale, utilizându-se cartele impregnate cu rezină de gaiac; este întrebuințată în chimia biologică pentru decelarea peroxidazelor[596]. Derivatul dehidrogenat al acidului guaiaretic (acidul nordihidroguaiaretic) este folosit pe scară largă, ca antioxidant pentru conservarea vitaminei A din uleiurile vegetale şi a altor produse medicamentoase[597].

Nu trebuie făcută confuzia cu substanța *guajacolum*, componentă a gudronului de fag. Prin distilarea gudronului de fag se obține un amestec de compuşi fenolici format din: creozol, gaiacol, cresilol, dintre care, aproape jumătate îl constituie creozolul. Gaiacolul este oficinal în *FR I- IX*. Din punct de vedere chimic, este 2-metoxifenolul sau eterul monometilic al pirocatechinei. Se prezintă sub formă de cristale incolore sau slab roşiatice, cu

---

[594] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 195.

[595] Invazia spaniolilor în Imperiul Aztec s-a făcut sub acordul regelui Carol I al Spaniei. Războiul de cucerire a început în februarie 1519 şi s-a terminat în 13 august 1521. Victoria finală a spaniolilor a fost proclamată prin acordul încheiat între coaliția conchistadorilor spanioli și războinicii Tlaxalan, conduşi de Hernán Cortés şi Xicotencatl cel Tânăr, contra Imperiului Aztec. Cucerirea Mexicului de către spanioli a dus la dispariția Imperiului Aztec şi stăpânirea Americii Centrale de către spaniloi. Aceştia au înființat aici, viceregatul Noua Spanie, loc în care, s-au stabilit mulți colonişti spanioli. Vezi site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Cucerirea_spaniola_a_Imperiului_Aztec, accesat, 20.04.2017.

[596] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/ Guaiacum_officinale, accesat, 19.04.2017; . Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 195.

[597] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 195.

miros particular şi gust arzător. Se foloseşte ca antiseptic pentru uz extern (*FR VII*, p. 282).

Tinctura Guajaci resinae
Tinctura de rezină de guaiac

Resina Guaiaci (IV) 20 p.
Spiritus 90^{c} 100 p.

Se pun rezina şi alcoolul într-un vas închis, amestecând din când în când, până la dizolvarea completă a rezinei, apoi se filtrează. Se obține un lichid de culoare roşu-brun; în amestec cu apa în părți egale formează o soluție tulbure; iar în timp, se depune un precipitat verzui. Cu alcoolul şi glicerina dă soluții limpezi[598]. Tinctura de gaiac este oficinală în farmacopeile: Ceh II şi Helv V, dar au moduri de preparare diferite. Farmacopeea Ceh II o prepară prin dizolvarea rezinei (20%) în alcool de 95^{c}, iar Helv foloseşte metoda de dublă macerare a răzuiturii (*rasura guajaci lignum*) timp de cinci, respectiv două zile, în proporție de 20%, în alcool diluat (70^{c}).

Întrebuințări: Intern, are acțiune diaforetică şi diuretică, favorizând eliminarea clorurilor şi a acidului uric. „S. Marceron şi colaboratorii au demonstrat acțiunea antiartritică, utilă în reumatism, datorită prezenței guaiacosaponinei”. Administrarea se va face după mese, în doze de 2-5g , o singură dată, deoarece este iritantă pentru tubul digestiv. Extern, se foloseşte în compoziția apelor de gură, în concentrație de 5-10%[599].

Hyssopus officinalis L., fam. *Labiatae*

Denumirea populară: isop.

Produsul folosit: partea aeriană (*Hyssopi herba*).

Descriere: Planta *Hyssopus officinalis* este un semiarbust peren. Are înălțimea medie de 30-60 cm; unele exemplare pot atinge şi 80 cm înălțime. În subteran prezintă un rizom scurt, brun, multicapitat, din care se dezvoltă rădăcinile. Tulpina creşte din rizom şi se ramifică de la bază. Partea de la baza tulpinii este cilindrică şi lignificată, iar partea superioară este ierboasă, prezentând 4 muchii, acoperită cu perişori fini. Frunzele sunt dispuse opus pe

---

[598] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 412; . St. Ionescu Stoian, Emil Savopol*Op. cit.*, p. 328.

[599] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 328.

tulpină, alungit lanceolate, aproape sesile, glabre, lucioase, cu marginea întreagă. Au lungimea de 2-4 cm şi lățimea de aproximativ 1 cm. Florile sunt grupate în inflorescențe de forma unui spic alungit, caliciul este tubulos, corola bilabiată, cu ambele buze puternic răsfrânte şi adânc segmentate. Buza superioară este mult mai scurtă. Are 4 stamine erecte şi un stil cu stigmat uşor bifurcat. Florile sunt divers colorate: albastru-închis, albastru-violaceu, roz sau alb. Fructul este format din „4 nucule situate în fundul caliciului persistent: nuculele sunt patru muchiate, lungi până la 3 mm, în contact cu apa devin mucilaginoase". Înfloreşte în lunile iunie-septembrie[600].

Răspândire: Planta creşte în mod natural în zona mediteraneană, uneori, se întâlneşte în mod spontan şi în țara noastră. La noi, isopul se cultivă în zonele mai calde ale țării: Oltenia (județele Olt şi Dolj), Muntenia (Ilfov, Teleorman, Buzău şi sud-estul județului Prahova) şi în Banat (Hunedoara). Cultura durează 10-15 ani, după care, se depreciază calitatea plantei.

Este o plantă iubitoare de căldură şi lumină, însă, rezistă şi la ger de -25°-30° C, dacă solul este acoperit. Este cultivată şi ca plantă ornamentală, în parcuri şi spații publice[601].

Principii activi: Părțile aeriene ale plantei, fără segmentele lignificate ale tulpinii, recoltate în timpul înfloririi conțin 0,30-1% ulei volatil format din cis-pinocamfonă (cca. 50%), alături de alte terpene (o cetonă terpenică, pinocamfol, alcool terpenic, sesquiterpene), flavonozide (diosmina şi hesperidozida), taninuri, acid ursolic, β-sitosterol, hiospină, marubiina (principiu amar de natură lactonică), gumarezine, zaharuri, săruri minerale[602].

Acțiune farmacodinamică: Uleiurile volatile îi conferă acțiune antiseptică şi expectorantă; taninurile şi marubiina sunt tonic-amare şi uşor astringente. Diosmina şi hesperidozida, cele două bioflavonozide, au rol în tratamentul insuficienței veno-limfatice. În ansamblu, planta este folosită pentru acțiunea diuretică, sudorifică, expectorantă, stimulentă a secrețiilor

---

[600] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 102; Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit.*, p.156.

[601] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 102-103.

[602] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 215; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 104-105; Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit.*, p.158.

digestive, carminativă şi hipotensivă. Isopul este inclus în componența ceaiurilor: *antiasmatic, sudorific* şi *pectoral nr. 2*[603]. După Hermann (1976), extractul apos de isop are acțiune antivirală[604].

Utilizări terapeutice: Preparatele din isop se folosec în afecțiuni ale căilor respiratorii (bronşite, astm bronşic), ca expectorant şi uşor spamolitic, în anorexie, cu rol de stimulare a secreției gastrice (tonic amar), în afecțiuni venoase. Uleiul volatil se foloseşte în parfumerie şi cosmetică[605].

Este prescris în documentul nr. 69/26.04.1808.

Manna

Manna Canellata*; *Manna in lacrimis, in granis, in fragmentis[606]

Mana este un produs obținut prin incizii în scoarța arborelui

Fraxinus ornus L.**,** fam. *Oleaceae*

Denumirea populară: mojdrean, frasin de munte sau frasin negru.

Produsul folosit: produsul de excreție obținut prin incizarea scoarței.

Descriere: Este un arbore de talie medie, 10-12 m, rar când ajune la 20 m. Diametrul tulpinii poate fi de 20-60 cm. Tulpina este strâmbă, cu scoarța cenuşie, netedă, atât pe exemplarele tinere, cât şi pe cele bătrâne. Prezintă muguri cenuşii. Frunzele sunt mari, 15-20 cm, imparipenat-compuse (5-9 foliole), cu pețiolul scurt, eliptice, acuminate, uşor serate. Au culoarea pe suprafața superioară „verde-întunecat", iar pe partea inferioară este „verde-palid". De-a lungul nervurii mediene, frunzele sunt ruginii, pubescente. Florile sunt alb-gălbui, dispuse într-un panicul terminal, mirositoare. Înfloreşte după ce apar frunzele, în aprilie-mai. Fructul este o samară[607]oblongă[608], cu o aripă scurtă[609].

---

[603] Ovidiu Bojor, Mircea Alexan, *Op. cit.*, p. 51, 80, 112.

[604] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 216.

[605] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit.*, p. 158.

[606] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*vol. II, p. 150.

[607] Samară (bot.) = fruct uscat, cu o singură sămânță prevăzut cu o aripă subțire (DEX'09).

[608] Oblong, -ă = care este mult mai lung decât lat; lunguieț, alungit (DEX'09).

[609] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit.*, p.138; Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Mojdrean, accesat, 13.05.2017.

Răspândire: *Fraxinus ornus* este o plantă de origine mediteraneană. Îl întâlnim în regiunile sudice şi mai puţin în pădurile de deal şi câmpie. În România îl găsim în stare naturală, numai în Dobrogea, iar în celelalte regiuni este cultivat. În Europa, se dezvoltă în mod spontan în ţările: Albania, ţările fostei Iugoslavii (Serbia, Herţegovina, Croaţia, Slovenia), Bulgaria, Grecia, Italia, Franţa, Spania şi în Asia Mică (Liban, Siria, Turcia).

Principii activi: Frunzele de mojdrean conţin derivaţi cumarinici şi flavonozide[610]. Sucul (exudatul) prelins ca urmare a incizării scoaţei arborelui, se întăreşte în câteva ore, în prezenţa aerului, sub forma unei mase solide. Recoltarea manei se face de pe arbori de 4-8 ani. Bucăţile de mană au aspect stalactiform, de 2-3 cm grosime şi 10-15 cm lungime, poroase, sfărâmicioase, cristaline. În fractură prezintă o structură granuloasă, higroscopică, de culoare albă. La exterior au culoarea galben-deschis. Gustul este dulce la început, apoi uşor acru-amărui şi miros plăcut. Este solubilă în apă în raport de 1:6[611].

Mana are în compoziţie manitol, fructoză, fraxină, glucoză, maninotrioză 6%, maneotetroză (stachinoză) 12%, rezine etc. Sunt sorturi de mană care conţin până la 90% D-manitol, aceasta fiind considerată de calitate superioară[612]. *FR VII* (p. 376) prevede ca mana să conţină 72, 50 g manitol la 100 g produs brut.

Acţiune farmacodinamică: Derivaţii cumarinici şi flavonozidici au uşor efect laxativ, diuretic, stimulează excreţia acidului uric. Mana are acţiune laxativă şi purgativă de intensitate mai mică faţă de alţi produşi vegetali, datorată unei rezine. Produsele cu grad de puritate mai scăzut au o acţiune purgativă mai puternică. Se foloseşte şi ca edulcorant.

Utilizări terapeutice: Frunzele de frasin negru combinate cu alte produse se folosesc ca adjuvant în tratamentul de bază al „diatezei gutoase şi reumatismului”, ca urmare a prezenţei cumarinelor şi flavonozidelor. Mana se administrează în constipaţie, mai ales la copii, fiind uşor tolerată datorită gustului dulce, nu provoacă greaţă şi nici colici, după cum urmează:

- copii până la 3 ani: se administrează 5-15 g pe zi;

---

[610] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*., p.139

[611] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 248-249.

[612] *Idem*; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*vol. II, p. 249.

- copii între 3-6 ani: se administrează 15-20 g pe zi;
- copii peste 6 ani: se administrează 30 g.

Se prescrie şi persoanelor adulte în cantitate de 60 g zilnic. Se foloseşte înmuiată în apă sau lapte cald, sub formă de diverse poțiuni, siropuri, tablete. Mana se foloseşte la prepararea siropului de mană utilizat ca edulcorant în diverse preparate farmaceutice. În preparatul *Sirupus Mannae cum Rheo (Sirop de mană şi revent)* este asociată în părți egale cu reventul, fiind un preparat laxativ pentru copii. Se administrează 1-2 linguri la nevoie[613].

Sirupus Mannae
Siropul de mană

Manna	100 p.
Spiritus 95^{c}	20 p.
Saccharum	550 p.
Bolus alba	10 p.
Aqua	q. s.

„Amestecul de mană, apă şi alcool se încălzeşte uşor până ce mana s-a dizolvat. Se amestecă cu caolinul (bolus alba), se filtrează încă fierbinte şi se spală filtrul cu apă fierbinte până de obțin 450 părți lichid filtrat, în care se dizolvă zahărul. Sirop de culoare gălbuie”[614].

Moschus, Folliculi Moschi Moschiferi
Moschus Moschiferum L., genul *Moschus*, fam. *Moschidae*[615].
Denumirea populară: mosc, mosc oriental.
Produsul folosit: glanda secretoare.
Descriere: Se numeşte mosc o substanță puternic aromată provenită dintr-o glandă situată sub piele, pe abdomenul mamiferului *cerbul de mosc*, în regiunea prepuțială. Este de mărimea unui ou de găină, asemănătoare unei

[613] Aristide Laza, Gabriel Rácz, *Op. cit*., p.139; Em. Grigorescu, I.Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 249.

[614] Emil Belcot, *Op. cit*., p. 277.

[615] Site: http://en.wikipedia.org/wiki/Musk_deer, accesat, 17.05.2017.

pungi, acoperită cu păr. Glanda este prezentă, numai la exemplarele de sex masculin, evidențiată la cerbii adulți[616].

Răspândire: *Moscul siberian*, numit şi Cerbul de mosc sau Căpriorul parfumat (*Moschus Moschiferus* L.) este un mamifer erbivor, care trăieşte în pădurile montane din nordul Asiei. Zona preferată este taigaua din sudul Siberiei, dar poate fi întâlnit şi în nordul Mongoliei, în China, peninsula Coreea. Este un animal de talie mică, 12-17 kg, nu prezintă coarne specifice cervidelor; are cei doi canini prelungiți peste buza inferioară[617].

Principii activi: Secreția glandelor este de culoare verzuie până la roşu-brun (în funcție de timpul cât este lăsată în prezența aerului, când are loc un proces de oxidare), de consistența mierii de albine, cu miros puternic, plăcut; deshidratată devine granuloasă, de culoare neagră, formă sub care există în comerț, numită „boabe de mosc". Pungile de mosc uscate şi comercializate sunt numite „păstăi de mosc". În secreția glandelor s-au pus în evidență acizi graşi şi fenoli (10%), compuşi cu structură sterolică: colesterol, androsteron etc. (38%), ceruri (38%), ulei volatil. Din punga unui mascul se pot extrage până la 6-28 g secreție. Produsul este foarte scump, 1 kg de mosc poate ajunge la valoarea de 45.000 dolari[618].

Utilizări terapeutice: Moscul se folosea în medicina veche, cu secole în urmă, în cazul bolnavilor aflați „pe patul de moarte", deoarece se considera că mirosul acționa asupra sistemului nervos central, conducând la pierderea cunoştinței şi, astfel, cel aflat în agonie, deceda. F. S. Hahnemann, fondatorul homeopatiei, atrăgea atenția asupra acestui parfum cu remanență de lungă durată (câțiva ani), că are efect negativ asupra sistemului imunitar.

În farmacia alopată se foloseşte ca aromatizant pentru uz intern şi extern. Este un remediu homeopat, utilizat la persoanele care suferă de „exaltare frenezistă", precum şi persoanelor hipocondre; este folosit şi pentru stări de amețeală, leşin, epuizare şi vertij, pentru nevrotici. Are efecte benefice

---

[616] *Idem*.

[617] Site: www.zooland.ro/capriorul-parfumat-moschus-moschiferu-2793, accesat, 17.05.2017.

[618] *Idem;* Site: http://www.herbs2000.com/homeopathy/moschus.htm, accesat, 17.05.2017.

şi în astmul bronşic (în homeopatie). Mirosul de mosc se percepe în diluții foarte mari, de 1:100.000.000.000[619].

Este prescris în documentele: nr. 31/18.07.1807, nr. 49/12.10.1807.

Nuca moschata

Nucşoara constituie sămânța fructului unor specii de plante din familia *Myristicaceae*.

Myristica fragrans Houtt., fam. *Myristicaceae*.

Denumirea de *Myristica frangrans* a fost dată de botanistul olandez Maarte[y]n Houttuyn (n. 1720 - d. 1798), în anul 1774.

Sinonime: *Myiristica officinalis*, *Myiristica moschata* L.

Denumirea populară: arborele de nucşoară.

Produsul folosit: sămânța (*Myristicae semen*).

Descriere: *Myristica fragrans* este un arbore de talie mică, 5-10 m înălțime, în cazuri mai rare, ajunge la 20 m; plantă dioică. Frunzele sunt permanente, aromate, de culoare verde închis, cu marginea întreagă, aşezate altern. Au un pețiol mic, de 1 cm, limbul ajunge la 5-15 cm lungime, cu o lățime de 2-7 cm. Florile feminine au forma de clopot, cu petale suculente galben-pal, puțin cerate şi prezintă gineceu. Sunt grupate câte 2-3. Florile bărbăteşti au petale foarte mici, cu numeroase stamine, grupate de la 2-10 flori. Polenizarea o fac nişte gândaci mici din familia *Anthicide*. Sunt gândaci de forma furnicilor, care se hrănesc cu polen. Fructul este asemănător piersicii, format din două emisfere, unite între ele printr-o creastă. Conțin în interior o singură sămânță, de forma şi mărimea unei nuci mai mici, de unde provine numele. Nucşoara este lucioasă, de culoare purpuriu-maro, are lungimea de 2-3 cm, şi este lată de 2 cm. Prezintă o aromă fină şi gust dulce-iute, conferit de uleiurile volatile, care se aseamănă cu cel de portocală, lămâie şi camfor. La maturitate fructul se desface spontan, lăsând libere nucşoarele. *FR III*, p. 98, face următoarea descriere nucşoarei: „sunt ovale de lungime 1-3 cm, ponderose, pe dinafară reticulate, adeseori acoperite de o pulbere albă, în interior de culoare alb-gălbuie, miros plăcut, gust iute-aromatic”.

---

[619] *Idem.*

Răspândire: Arborii din familia *Myristicaceae* cresc în stare naturală în țările din regiunea tropicală: Indonezia cu insulele sale, Filipine, Brazilia; se întâlnește și în China, Taiwan. Genul cuprinde până la 150 specii[620].

Principii activi: Sămânța conține ulei volatil a cărui component principal este miristina (trifenol), asemănător apiolului din pătrunjel, precum și alte terpene, ulei gras, fitosteroli, amidon, saponină. De asemenea, conține eugenol și derivații săi, rășini, elemicina. Elemicina și miristicina au structură chimică asemenea amfetaminei.

Acțiune farmacodinamică: Nucșoarele se folosesc în alimentație, ca și condiment; uleiurile volatile au acțiune stomahică, calmantă, decongestivă, antilitiazică, acționează pe sistemul nervos central, diminuând oboseala și stresul. Studiile mai recente au constatat acțiunea antifungică, antimicrobiană a uleiului asupra tulpinilor de *Streptococcus mutans*. Prin derivații fenil-propanici, miristina și elemicina, au acțiune narcotică și halucinogenă.

Utilizări terapeutice: Nucșoara a fost adusă în Europa, în *Evul Mediu*, de către arabi, apoi de olandezi și britanici, fiind folosită, drept condiment. A fost la vremea aceea, considerată cel mai scump condiment. În medicina orientală, chinezii o foloseau în tratamentul inflamațiilor tubului digestiv și în durerile reumatice. Uleiul volatil se administrează ca stomahic în doze de 1-2 picături; pentru fricțiuni locale, se folosește untul de nucșoară. Produsul *Macis* este un condiment, un stimulent digestiv și tonic general. Intoxicațiile cu nucșoară se manifestă prin palpitații, greață, dureri generalizate, uneori, convulsii și delir[621].

Papaver somniferum L.**,** fam. *Papaveraceae*

Denumirea populară: macul de grădină.

Produsul folosit: fructele (*Papaveris fructus* sau *Papaveris capita*), florile (mai rar).

Descriere: Plantă erbacee anuală, cu înălțimea de 1-1,50 m, cu partea aeriană în întregime „glaucă" (culoare specifică verde –albăstruie), care conține un latex albicios. Rădăcina este pivotantă, lungă de 20-25 cm, groasă de 1-2 cm

---

620 Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Nucșoara; https://en.wikipedia.org/wiki/Myristic_fragrans; https://en.wikipedia.org/wiki/Myristicaceae.

621 Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 261-262; Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Myristicaceae.

Are o tulpină simplă sau ramificată în partea superioară, cu frunze dispuse altern, alungit-ovate, neregulat-dințate; frunzele bazale sunt pețiolate, apoi, în funcție de nivel, pețiolul se reduce, până când frunzele devin sesile şi amplexicaule[622]. Frunzele bazale au o lungime 20-30 cm, cele superioare sunt de 10-15 cm. Florile sunt în număr de una până la zece, pe aceeaşi tulpină, pe tipul 4, cu petale rotunjite de culoare albă, roşie sau violacee, având o lungime de 4-5 cm. La bază, petalele au pete negre; „stamine numeroase, îngroşate la partea superioară, cu antere alungite verzi-albăstrui; stigmat stelat cu 8-12 raze dispus pe un disc plan, dințat pe margine". Fructul este o capsulă galben-brună la maturitate, cu o lungime de 5-8 cm „obovată sau sferică, septată". În interior se află numeroase semințe reticulate[623] sau reniforme, de culoare cenuşie, albastră sau albastru-negru, în funcție de varietatea plantei. Capsula se deschide la maturitate, în mod spontan, la nivelul discului stelat, punând în libertate semințele.

Răspândire: Macul este o plantă exclusiv de cultură. Prezența acesteia, se pare a fi cunoscută încă din era neolitică. Scopul cultivării sale este obținerea de opiu, un complex alcaloidic, din care se separă celelalte componente, cea mai cunoscută dintre acestea, fiind morfina. Îşi are originea în Orientul Apropiat şi Mijlociu. Înaintea erei noastre, la anul 3400, existau întinse culturi de mac în regatul sumerienilor, pe care o numeau „planta fericirii". Aceştia au fost primii exportatori profesionişti de opiu. În anul 1300 î. Hr., Egiptul cultiva intens macul, iar planta a fost inclusă în tratatele de medicină ale timpului. Din Egipt, comercianții fenicieni şi minoici cumpărau opiul, pe care îl vindeau țărilor de pe coasta Mării Mediterane, astfel, că această miraculoasă substanță a ajuns în Grecia şi Cartagina. Arabii au avut o influență deosebită în răspândirea opiului, ca urmare a expansiunii teritoriale şi culturale. Persia şi Siria au făcut legătura între țările riverane Mării Mediterane cu India şi China. În China, opiul a ajuns prin secolul VI d. Hr., iar consumul a luat o amploare foarte mare. În Europa, „consumul de opiu se revitalizează în prag de secol XVI", ca medicament, prin „inventarea" *laudanumului* (folosit ca sedativ şi narcotic),

---

[622] Amplexicául,-ă (bot.), referitor la frunze = frunze fără pețiol (sesile), care îmbrățişează tulpina.

[623] Reticulat,-ă = care prezintă aspectul unei rețele (MDN, 2000).

introdus sub această formă de marinarii portughezi[624]. Se cultivă în țările temperate, în special, în Eurasia. Bazinele de cultură cele mai mari sunt în India (are calitatea cea mai bună), China, Iran,Turcia, Pakistan[625]. În România, zonele cele mai favorabile sunt: Câmpia Timişului, Câmpia Crişurilor, Țara Bârsei, Subcarpații răsăriteni, Câmpia Moldovei, Podişul Transilvaniei, Podişul Someşului. Preferă soluri uşoare, bogate în humus şi calciu, permeabile. Sunt indicate cernoziomuri uşoare sau soluri aluvionare, cu apa freatică la cel puțin 2 m[626]. Pe plan mondial, se cultivă mai multe varietăți de mac, atât pentru producția de opiu, cât şi pentru semințe, care se folosesc în industria farmaceutică, dar şi în cea alimentară. Dintre acestea sunt: *Papaver somniferum var. glabrum, Papaver somniferum var. album, Papaver somniferum var. nigrum, Papaver somniferum var. setigerum*[627].

Principii activi: Latexul din capsulele imature sau mature conțin cantitatea cea mai mare de principii activi. Latexul obținut prin incizia capsulei imature, printr-un anume procedeu de recoltare, conține produsul cunoscut sub numele de opiu. Opiu conține un complex de substanțe alcaloide sub formă de săruri ale acizilor: acetic, succinic, meconic, citric, malic etc., separate prin tehnici laborioase în substanțe de sine-stătătoare (morfina, codeina, narcotina, papaverina), cu rol deosebit în industria farmaceutică.

Latexul conține şi alte substanțe fără importanță terapeutică: gumarezine, cauciuc, grăsimi, substanțe de natură proteică, zaharuri, mucilagii, enzime şi acizi organici[628].

Acțiune farmacodinamică: Opiul a fost folosit din cele mai vechi timpuri pentru efectul analgezic puternic, instalând şi o stare euforică, plăcută subiectului. Acționează la nivelul sistemului nervos central, interesând atât cortexul cerebral, cât şi centrii vitali din bulbul rahidian. Aspectul negativ al consumului de opiu (morfina), este acela, că produce dependență psihică şi

---

[624] Site: https://plantepedia.wordpress.com/.../contraste-macul alb-macul negru-papaver somniferum, accesat, 31.03.2017.

[625] Em. Grigorescu, I.Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 278; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.,* vol. I, p. 149.

[626] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.,* vol. I, p. 149.

[627] Em. Grigorescu, I.Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.,* p. 278.

[628] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.,* vol. I, p. 153.

fizică, conducând la degradarea persoanei în cauză, până la emaciere şi deces. Celelalte componente: codeina acționează ca un antitusiv; papaverina este un antispastic al musculaturii netede şi vasodilatator; narcotina inhibă reflexul tusei, fără depresia centrului respirator[629].

Utilizări terapeutice: Substanțele obținute din opiu au o mare importanță şi o gamă largă de utilitate terapeutică. Morfina este considerată cel mai puternic analgezic, folosită în traumatisme majore, calmant al durerii la neoplazici, în preanestezie; codeina se administrează în tusea neproductivă, convulsivă, cu efect uşor analgezic; papaverina, larg utilizată ca spasmolitic al tractusului digestiv şi genito-urinar, dar şi ca vasodilatator în afecțiuni cardiace. În farmacie se pot prepara: siropul de mac, tinctura de opiu, pulberea de ipeca şi opiu sau *Dover (Pulvis Ipecacuanhae opiatus* sau *Pulvis Doveri*). Pulberea *Dover*, este un amestec de opiu (10 g, sita VII), pulbere din rădăcina de ipeca (10 g, sita VII) şi lactoză 80 g; conține 1% morfină. Se administra copiilor mici ca sedativ[630]. Astăzi nu se mai prescrie, conform legislației în vigoare.

Preparate obținute din mac

Sirupus papaveris[631]
Siropul de mac

Capita Papaveris immaturi (III)	10 p.
Spiritus 90^c	7 p.
Aqua	70 p.
Saccharum	65 p.

„Capetele de mac se umectează cu alcool, se adaugă apa şi se lasă în contact, la temperatura ordinară (24° C), timp de 24 ore. Lichidul se presează, se aduce odată la fierbere, apoi se evaporă pe baia de apă la 35 părți, şi cu zahărul prescris (65 părți), se prepară siropul. Siropul de mac are culoare brună-gălbuie”. Siropul de mac se foloseşte asociat cu diverse substanțe în poțiuni cu rol sedativ sau hipnotic, în funcție de caz.

---

[629] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 279

[630] *FR VII*, Bucureşti, 1956, p. 507.

[631] *Ibidem*, p. 279.

Sirupus Rhoeados[632]
Siropul de flori de mac [roşu de câmp]

Flores Rhoeades (II)	5,00 p.
Acidum citricum	0,10 p.
Aqua	50,00 p.
Saccharum	65,00 p.

„Peste florile de mac şi acidul citric se toarnă apa şi se lasă în contact timp de 4 ore, agitând adeseori, la o temperatură de aproximativ 35° C, apoi se presează. Lichidul se aduce la fierbere şi se filtrează. Cu filtratul completat cu apă la 35 părți şi cu zahărul prescris (65 părți) se prepară siropul. Siropul de mac are culoare roşie-închis”. Este obținut din flori de mac roşu de câmp (*flores Rhoeados*). Conține mucilagii, alcaloizi, antocianozide[633].

În documentul nr. 62/13.11.1807, este a prescris sirop de mac alb (*sirupus papaveris album*), obținut din capsule de mac (*Papaveris capita*), aşa cum este descrisă formula din farmacopee.

Tinctura opii
Tinctura de opiu

În *FR X* (p. 931) este oficinală *Tinctura de opiu simplă (Tinctura thebaică/Laudanum)*, cu următoarea formulă: opiu pulbere 11,40 g, acid fosforic conc. 500 g/litru 0,17 g, alcool diluat (70^{c}) q.s.

Se prepară prin macerare repetată, conform regulilor de la capitolul *Tincturi*, aşa încât, să se obțină 100 g tinctură.

Tinctura opii composita
Tinctura opii crocata. Laudanum Sydenhami
Tinctura de opiu compusă

Tinctura de opiu compusă este oficinală în farmacopeile: *FR, Helv, Franc, Ned* cu formule apropiate, aşa cum se prezintă în tabelul următor:[634]

---

[632] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 281.

[633] Ovidiu Bojor, Mircea Alexan, *Op. cit.*, p. 212.

[634] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 385.

Tabel nr. 12
Tinctura de opiu compusă (diverse variante)

Denumirea substanței	FR	Helv	Franc	Ned
Extractum opii	5	5	-	-
Opium	-	-	11	12
Tinctura croci	30	-	-	-
Crocus	-	3	5	4
Aetheroleum Cinnamomi	1	-	0,10	-
Cortex Cinnamomi	-	1	-	1
Aetheroleum Caryophylli	1	-	1	-
Flores Caryophylii	-	1	-	1
Alcoholum 30^c ad	-	100	100	-
Alcoholum 50^c ad	-	-	-	100
Alcoholum 70^c ad	100	-	-	-

Prepararea se face prin procedeul de percolare.

„Toate farmacopeile prevăd diluarea tincturii la titrul de 1% morfină, folosind pentru dozare aceleaşi metode ca la tinctura de opiu”[635].

Pentru farmaciile care nu au percolator, se poate prepara *Tinctura de opiu compusă* după tehnica prezentată de Emil Belcot (*op. cit*. p. 417):

Opiu (V)	50,00 p.
Crocus (III)	25,00 p.
Oleum Cinnamomi	0,50 p.
Oleum Caryophyllorum	0,50 p.
Spiritus dilutus 30^c	500,00 p.

„Se macerează substanțele în vas închis, timp de 10 zile, agitând din când în când. Se strecoară, se presează puternic, se filtrează şi se completează la 500 părți, spălând reziduul cu alcool de 30^c”. Tinctura de opiu compusă obținută astfel, se prezintă sub forma unui lichid galben-închis, cu miros de şofran şi gust amar. 1 g tinctură de opiu compusă conține 0, 10 g pulbere de opiu, care este echivalentă cu 0,010 g morfină anhidră.

Doza terapeutică uzuală pentru o dată este 0,010 g, iar cea maximă pentru o dată este de 0,020 g morfină. A nu se depăşi doza maximă de 0,060 g morfină pe 24 ore (*FR X*. p. 1276). În rețetele analizate (doc. nr. 37/12.09.1807;

[635] *Idem.*

nr. 39/01.10.1807), tinctura de opiu compusă apare cu denumirea de *Liquor Laudanum Sydenhami*, după numele celui care a preparat prima oară acest medicament. Medicul englez, Thomas Sydenham (n. 1624 - d. 1689), a pus în aplicare acest preparat în anul 1660[636]. Faptul că are în compoziție şi şofran (*crocus*), la noi, s-a folosit termenul de „crocata".

Istoricii spun că egiptenii, l-ar fi folosit pentru prima oară ca analgezic, cu şapte secole î. Hr., aşa cum apare consemnat în operele lui Teofrast şi Eresos (cca. 370 – 287 î. Hr.). Se folosea un sirop obținut prin stoarcerea plantei, denumit „meconion" (oraşul macului), dar şi opiu propriu-zis, ca suc, provenit din capsulele de mac. Informații despre opiu se găsesc şi în *Odiseea* lui Homer. Grecii l-au numit „ophion". Paracelsus (sec. XVI) prezenta un medicament „miraculos", o tinctură de opiu, numită „laudanum", a cărei rețetă era strict secretă. Acesta susținea teoria preparării unui *medicament universal*, iar opiul avea multiple valențe terapeutice în acest sens, teorie care a fost considerată irealizabilă, constituind o limită a gândirii sale. Medicul papei Nicolas IV (1288-1292), *Simon Januensis* sau *Simon din Genova* (sfârşitul secolului al XIII-lea), scrie despre un remediu numit „opiu thebaicum", iar Prosper[o] Alpino[-us][637] prezintă date despre prepararea acestuia în regiunea Tebei din Egiptul de Sus, de unde îi derivă şi numele. Conținând în formulă opiu (stupefiant), eliberarea acesteia se face conform legislației stupefiantelor.

În farmacie pulberea de opiu şi toate derivatele din opiu se păstrează în dulapul *Venena*, sub cheie. În prezent, se cere neinscripționrea dulapului, pentru a nu atrage atenția unor potențiali „atentatori".

Polygala senega L., fam. *Polygalaceae*

Sinonime*: Polygala albida, Senega officinalis*[638]*, Polygala grandiflora* Walt., *Polygala rosea* Mich., *Polygala Tenuifolia* Pursh., *Polygala latifolia*

---

[636] Site: https://en.wikipwdia.org/wiki/Laudanum, accesat, 11.03.2017.

[637] Prospero Alpino a publicat următoarele lucrări: „*De Medicina Aegypt[i]orum*" (Padova, 1591) în care descrie medicamentul Teriaca; „*De plantis Aegypti*" (1592) descriind arborele de cafea, vezi în Ana Carată , *Op. cit.*, p. 81. În *Dicționar cronologic - Medicină şi farmacie*, Bucureşti, 1975, p. 48, locul de apariție al cărților, este Veneția (Venice), aceeaşi informație şi în site-ul: https://books.gogle.ro/books?isbn=1575040115, accesat, 24.05.2017.

[638] Site: http://wwwpfaf.org/User/Plant.aspx?LatinName=Polygala senega, accesat, 24.04.2017.

Toney şi Gray[639]. Denumirea provine de la numele tribului *Senega*, populație băştinaşă nord-americană care folosea rădăcina plantei ca antidot contra veninului provenit din muşcătura şerpilor[640].

Denumirea populară: amăreală (*Polygala amara* L.), şopârliță (*Polygala vulgaris* L.). Aceste denumiri sunt date unor specii de *Polygala* care cresc pe teritoriul României şi au aceleaşi caracteristici botanice ca şi *Polygala senega*[641].

Produsul folosit: rizomul şi rădăcina (*Senegae radix*).

Descriere: Planta este perenă, erbacee, cu tulpina înaltă de aproximativ 50 cm, neramificată. Tulpinile se pot dezvolta singular pe un „portaltoi”/rizom dur, lemnos, care se extinde orizontal, purtând până la 70 de tulpini[642]. Rizomul prezintă o rădăcină principală, răsucită în jurul axei centrale[643]. Frunzele sunt lanceolate şi dispuse altern. La bază, frunzele sunt mai mici, aşezate sub formă de rozetă. Florile sunt pe tipul 5, aranjate într-o inflorescență singulară în vârful tulpinii sub forma unui spic; sunt de culoare albă sau alb-verzuie. Fructul este o capsulă, care are două semințe negre, păroase[644].

Răspândire: Planta este originară din Canada[645]; creşte şi în America de Nord în zona New Brunswick spre Golful Hudson, la sud de Carolina de Nord, Missouri, Arkansas. Este răspândită de-a lungul pâraielor, a drumurilor, în păduri cu sol calcaros. Preferă soluri aerate (nisipoase), dar se dezvoltă şi pe soluri mai dense (argiloase)[646]. Se cultivă în cantități reduse în Japonia, India şi Brazilia. Cultivarea se face folosind butaşi sau semințe[647].

---

639 Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 392.

640 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

641 F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. I, p. 276.

642 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

643 Em. Grigorescu, I.Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 345.

644 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

645 Em. Grigorescu, I.Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 345.

646 Site: http://wwwpfaf.org/User/Plant.aspx?LatinNme=Polygala senega, accesat, 24.04.2017.

647 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

Principii activi: Rădăcina de *Polygala senega* conține 10% saponine triterpenice, acizi triterpenici pentaciclici şi un amestec de glicozide, complex care poartă numele de senegină. Mai conține α-spinasterina, poligalatol şi aproximativ 0,30% ulei volatil având în componență salicilat de metil (ulei de Wintergreen)[648] şi valerianat de metil, precum şi următorii acizi: acetic, valerianic, malic, salicilic, poligalacic; mai conține 4% ulei gras, 1% rezine, pectine, o enzimă care determină scindarea saponinei în timpul depozitării produsului vegetal[649].

Acțiune farmacodinamică: antidot împotriva veninului de şarpe, expectorant, emetic, diaforetic, diuretic, sialogog. Saponina din conținutul rădăcinii este iritantă gastric, ceea ce o contraindică în afecțiuni inflamatoare ale tractusului gastrointestinal şi în hemoptizii.

Utilizări terapeutice: Amerindienii foloseau rădăcina plantei pentru tratarea muşcăturii şerpilor, deoarece rădăcina este răsucită precum coada şarpelui, după afirmațiile botanistului canadian Frère Marie-Victorin (n. 1885 - d. 1944), cel care a înființat grădina botanică din Montreal (1936). Populația *Cherokee* o folosea ca expectorant, diuretic, în diverse inflamații, în răceală, iar cei din triburile *Chippewa* utilizau planta pentru tratarea tusei convulsive şi a rănilor hemoragice, precum şi ca analgezic în dureri de gât şi dinți, mestecând planta. Comercianții au adus în Europa rădăcini de *Polygala senega* pe la anul 1700. Importul legal s-a produs mai târziu. La începutul secolului al XIX-lea, planta se distribuia pe scară largă în farmaciile europene, folosindu-se în tratarea pneumoniei. Cea mai mare exportatoare de rădăcină (*Senegae radix*) a fost Canada până în 1960, planta fiind recoltată din flora spontană. Trei sferturi din oferta mondială provine din regiunea Interlake, din Manitoba (Canada)[650].

Rădăcina se foloseşte sub formă de infuzie şi decoct în concentrație de 2-5-10% folosită ca expectorant în afecțiuni pulmonare (bronşită, traheobronşită, pneumonii, astm bronşic) şi ca emetic, în funcție de doză. La doze mari produce iritații ale mucoaselor bucale şi gastrointestinale, soldate cu

---

[648] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

[649] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 345; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 391-392.

[650] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega, accesat, 24.04.2017.

arsură, greață, colici şi vomismente. Acțiunea emetică se datorează excitării reflexe a centrului vomei, ca urmare a iritării terminațiilor nervoase din mucoasa gastrică. Se foloseşte şi ca antiinflamator în psoriazis şi eczeme, acțiune datorată unui acid triterpenic[651]. Din poligala se prepară tinctura (*Tinctura Polygalae amarae*), care este oficinală în Ned, obținută din macerarea produsului în alcool diluat (70^{c}), în proporție de 20%. Tinctura se prezintă ca un lichid brun-verde. Infuziei (*Infusum Polygalae*) preparată din poligala, conform *FR*, trebuie să i se adauge 0,10 g bicarbonat de sodiu pentru fiecare gram de produs, în scopul neutralizării acizilor.

Doze: tinctura se administrează în doze de 2,50 – 5,00 g de mai multe ori pe zi. Infuzia /decoctul în concentrație de 2% se administrează 30-100 ml pe zi[652]. Este prescrisă în documentele: nr. 31/18.07.1807, nr. 62/13.11.1807.

Quassia amara L.

Quassia officinalis L., fam. *Simarubaceae, Simarubae.*

Sinonime*:Quassia alatifolia, Quassia amargo, Simaruba officinalis.*

Denumirea populară:, amargo, cuasia, quasia, simaruba, simaba[653].

Carl Linné a atribuit această denumire, după numele botanistului care a descris-o prima dată, Freedman Graman Quassi (n. 1692 - d. 1787, în Paramaribo)[654]; alte surse arată, că numele provine de la un băştinaş de culoare, Quassi, care folosea planta ca tonic amar[655].

Produsul folosit: lemnul *(Quassiae lignum)* şi, uneori frunzele.

Descriere: Produsul medicinal provine de la un arbust sau „chiar un copăcel”, cu înălțimea de aproximativ 3 m, uneori, poate atinge 8 m. Frunzele sunt imparipenat compuse, cu o lungime de 15-25 cm. Florile sunt roşii la exterior, iar în interior au culoarea albă, dispuse într-un panicul lung de 15-25

---

651 Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 345; Christoph Mayr, *Op. cit.*, p. 87.

652 Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 392-393

653 Site: quibono.net/plante_medicinale_p_.html, accesat. 28.03.2017.

654 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Quassia_amara, accesat 30.03.2017.

655 Site: https://dexonline/definitie/quassia, accesat, 28.03.2017.

cm. Fiecare floare are o lungime de 2,50-3,50 cm. Fructul este o mică drupă de 1,00-1,50 cm[656].

Răspândire: Planta este originară din Marea Caraibilor[657]. Îl găsim răspândit în Costa Rica, Nicaragua, Peru, Surinam, Venezuela, Columbia, Guyana (şi cea franceză), Cuba, Haiti, Jamaica, Mexic[658]. În țara noastră, din familia *Simarubaceae* există o singură specie, numită *Cenuşer* (Swingle), cu denumirea ştiințifică de *Ailanthus altissima* (Mill.) Este un arbore de 15-30 m, cu „scoarța cenuşie, netedă, frunze imparipenat compuse şi flori în panicule terminale laxe. Creşte prin locuri virane, marginea satelor şi pădurilor”[659].

Principii activi: Principiile de bază din acest arbust sunt quassina şi semiacetatul său, neoquassina, cu structură diterpenică ciclică. Quassina poartă şi numele de nigakilactona D. S-a mai pus în evidență şi un alt produs, quassimarina[660]; de asemenea, mai conține: β-carboline, β-sitosterol, acid galic, acid malic, alcaloidul numit *scopolentin*, vitamina B_1 etc[661].

Acțiune farmacodinamică: Efectul la nivelul tubului digestiv se manifestă ca fiind un tonic amar şi eupeptic, prin stimularea secreției gastro-intestinale, hepatice şi renale. Acționează asupra musculaturii netede din structura intestinului, colicistului şi uterului, crescându-le contractibilitatea. Unele studii au pus în evidență acțiunea antileucemică şi antitumorală a quassimarinei[662]. *Simalikalactona D* s-a dovedit a avea acțiune antimalarică; experimentele au arătat o inhibare accentuată agentului *Plasmodium falciparum. A*re acțiune antiparazitară pe paraziții externi, dar şi intestinali[663].

---

656 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Quassia_amara, accesat 30.03.2017.

657 Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 308.

658 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Quassia_amara, accesat 30.03.2017.; site: www.ekilibrium.ro/articol/Produse/Deparazitare/Quassia_pulbere-3672.html, accesat 30.03.2017.

659 F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. I, p. 276.

660 Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* , p. 309.

661 Site: quibono.net/plante_medicinale_p_.html, accesat. 28.03.2017.

662 Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* , p. 309; Site: quibono.net/ plante_medicinale_p_.html, accesat. 28.03.2017.

663 Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Quassia_amara, accesat 30.03.2017.

Planta *Ailanthus altissima* (*Cenuşer*) din țara noastră conține în scoarța sa oleorezine, esențe aromatice, mucilagii. Scoarța s-a folosit sub formă de „pudră ca antihelmintic, antidiareic şi antidezinteric. Datorită rezinei are acțiune revulsivă”. În medicina noastră empirică a avut utilizare limitată[664].

Utilizări terapeutice: În medicina tradițională s-a folosit ca tonic amar, antiparazitar (pediculoză), antifebril, antidiareic. Triburile din America de Sud, foloseau scoarța contra febrei, a malariei, dezinteriei, ca agent hemostatic şi ca tonic general. În Cuba, purta numele de *gavilan* şi se folosea sub formă de infuzie ca stimulent al digestiei şi a ciclului menstrual, agent antiparazitar. În Belize, arborele se numeşte *negrito*; tradiționalii foloseau un extract obținut prin fierberea scoarței, în aceleaşi tipuri de afecțiuni prezentate[665].

Studiile au confirmat folosirea în afecțiuni ale stomacului (gastroprotector şi antiulceros), antiparazitar intestinal, febrifug şi tonic amar. Prin taninul pe care îl conține, este întrebuințat ca astringent în diaree, iar în uz extern, pentru cicatrizarea rănilor. Se foloseşte extern, ca insecticid ecologic[666].

Se contraindică în perioada sarcinii. Băştinaşii foloseau administrarea principiilor activi şi în mod direct, folosind pahare din lemn de quassia, din care se bea apa înainte de masă, în care se extrăgeau cantități minime din compoziția plantei[667]. Doze: capsule de 1-2 g x 2-3/zi; infuzia/macerat 1 cană x 2-3/zi[668].

Din lemnul de quasia se prepară tinctura (*Tinctura quassiae*). Se foloseşte lemnul de la speciile *Quassia amara* şi *Picrasma excelsa* Lindley, fam. *Simarubaceae*/*Simaruboidae*, respectiv, *Picromae*. Este oficinală în farmacopeile franceză şi olandeză. Se prepară din produsul vegetal în proporție de 20% prin percolare în alcool de 60^{c} (Ned.). Se prezintă sub forma unui lichid galben, cu gust amar; nu precipită la adăugarea unui volum egal de apă.

Din punct de vedere farmacodinamic, este un tonic amar şi eupeptic care stimulează apetitul alimentar, creşte secreția gastrică, hepatică şi renală. În

---

[664] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. I, p. 276.

[665] Site: www.ekilibrium.ro/articol/Produse/Deparazitare/Quassia_pulbere-3672.html, accesat 30.03.2017.

[666] Site: quibono.net/plante_medicinale_p_.html, accesat. 28.03.2017.

[667] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* , p. 309.

[668] Site: quibono.net/plante_medicinale_p_.html, accesat. 28.03.2017.

doze mari irită mucoasa gastrică şi provoacă vărsături. Tinctura se administrează în „dispepsie, constipaţie, atonie digestivă, congestii hepatice, în oxiuroză sub formă de clismă”. În soluţie apoasă, conc. 25%, aplicată sub formă de comprese pe pielea omului sau animalului, îndepărtează şi omoară insectele. Doze: intern, 1-2 g/zi[669].

Este prescris în documentele: nr. 23/25.04.1807, nr. 60/12.10.1807, nr. 61/27.10.1807.

Sambucus ebulus L.**,** fam. *Caprifoliaceae*

Denumirea populară: boz, bozie.

Produsul folosit: fructele; uneori, rizomii şi rădăcinile (*Ebuli radix*)[670].

Descriere: Plantă perenă, formând tufe robuste, înalte de 0,50- 1,00 m. Rădăcina este un rizom, de 2-3 cm, târâtor. Partea aeriană este formată dintr-o tulpină verde, rigidă, cu coaste, glabră sau cu peri rari. Frunzele sunt dispuse opus, imparipenat-compuse, lungi de 6-12 cm şi late de 2-3 cm. Florile au petale albe, pe dos sunt roşiatice, dispuse în inflorescenţe umbeliforme. Înfloreşte în lunile iulie-august. Fructele sunt nişte bace negre cu tentă violacee, sferice, lucioase, cu diametrul aproximativ de 4 mm. Se pot recolta până toamna târziu şi, după primul îngheţ. Întreaga plantă, inclusiv fructele, dezvoltă un miros neplăcut[671].

Răspândire: Bozul este o plantă larg răspândită în zona de deal şi câmpie, pe locuri gunoioase, la marginea pădurilor, a şanţurilor, a drumurilor, crescând în grupuri compacte[672].

Principii activi: Rădăcina conţine hemaglutinină, saponozide şi substanţe amare. În flori se găsesc glucide, flavone (rutozid), fitosteroli, acizi graşi, triterpene. Fructele conţin cantităţi apreciabile de antocianozide, acid tartric, acid malic.

Acţiune farmacodinamică: În ţara noastră este puţin studiată ca plantă medicinală[673]. Prin substanţele pe care le conţine, posedă acţiune diuretică,

---

[669] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 399-400.

[670] Pavel Chirilă, *Op. cit.*, p. 346.

[671] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol.II, p. 156; site: https://ro.wikipedia.org/wiki/boz, accesat, 18.02.2017.

[672] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* , p.154.

antireumatică, antispastică, laxativ-purgativă, antialergică, antitusivă (expectorant), analgezic, vomitiv, activ în curele de slăbire prin acțiunea de inhibare a apetitului alimentar[674].

Utilizări terapeutice: În scop terapeutic se pot folosi toate părțile plantei (*Sambuci ebuli radix, flos et fructus).* Pentru uz intern, se administrează sub formă de infuzie, decoct 10% sau macerat/plămădeală în următoarele afecțiuni: obezitate, stări febrile, reumatism, constipație, tulburări de micțiune, litiază renală, edeme, cistite, ascită, foarte eficient sudorific. În afecțiuni externe, se aplică sub forme de comprese/pomezi în contuzii, răni, dureri musculare şi articulare, înțepături de insecte, în dureri de dinți sub formă de gargară[675].

Plămădeală de boz

100 g rădăcină mărunțită de boz

1 litru țuică

Produsul se lasă la macerat 5 zile, apoi se filtrează. Preparatul obținut se păstrează în sticle brune, ferit de lumină. Se administrează zilnic, înaintea meselor câte o linguriță.

Macerat de boz

2 vârfuri de cuțit pulbere de rădăcină de boz

200 g apă[676].

Amestecul se lasă la macerat 12 ore. Se filtrează şi se bea pe stomacul gol.

Ca decoct, se poate prepara dintr-un vârf de cuțit pulbere de rădăcină la jumătate cană de apă fierbinte. Se dă un clocot, apoi se filtrează. Se administrează o jumătate de cană, dimineața şi seara[677].

---

[673] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.,* vol. II, p. 156.

[674] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 154; F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.,* vol. II, p. 156; site: https://ro.wikipedia.org/wiki/boz; www.sfatulmedicului.ro/plante-medicinale/bozul-sambucus-ebulus_14477, accesat, 18.02.2017.

[675] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* , p. 154; site: www.sfatulmedicului.ro/plante-medicinale/bozul-sambucus-ebulus_14477, accesat, 18.02.2017.

[676] Site: www.sfatulmedicului.ro/plante-medicinale/bozul-sambucus-ebulus_14477, accesat, 18.02.2017.

[677] Site: sanatate.bzi.ro/proprietatile-terapeutice-ale-bozului-5188, accesat, 18.02.2017.

Reacții adverse: Dacă se depăşesc dozele, poate produce diaree sanguinolentă, dureri de cap, vărsături. Efectele adverse puternice pot duce la pierderea cunoştinței şi, chiar la moarte. Nu se va administra bolnavilor cu gastrită sau colon iritabil; de asemenea, nu se va recomanda în timpul sarcinii şi alăptării[678]. Este prescris în documentul nr. 37/12.07.1807.

Sarsaparilla officinalis L.

Sarsaparilla germanica L.**,** fam. *Liliaceae-Smilaceae*

Sarsaparila este o plantă cu o largă varietate de specii aparținând genului *Smilax*, din familia sus-menționată. Foarte multe specii din acest gen poartă numele de *Sarsaparilla*.

În America de Nord, creşte specia *Sarsaparilla exotica* sau *Americana* (*Smilax Sarsaparilla,* L.)[679]; în Brazilia, Ecuador şi Columbia, sunt următoarele specii: *Sarasaparilla officinalis, Sarsaparilla pseudosyphylitica, Sarsaparilla japicanga, Sarsaparilla febrifuga.* În America Latină şi în Mexic, se întâlnesc speciile: *Sarsaparilla regelii, Sarsaparilla aristolochiaefolia, Sarsaparilla ornata,* iar în China, creşte *Sarsaparilla glabra*[680].

Sinonime: *Smilax Medica* (Schiecht)[681].

Denumirea populară: Planta se întâlneşte şi cu numele de *Zarzaparilla,* nume dat de spanioli, care se tălmăceşte, astfel: *zarza* = arbust; *parra* = viță de vie şi *illa* = mică → *arbust de viță de vie mică*[682]. În țara noastră, creşte planta *Rogoz* (*Carex arenaria* L.), denumită altădată, *Sarsaparilla germanica* L., de la care se foloseşte rizomul (*Caricis rhizoma*) sau *Rhizoma Sarsaparillae germanicae*, în acelaşi scop terapeutic[683].

Produsul folosit: rădăcina (*Sarsaparillae radix*).

---

[678] Site: www.sfatulmedicului.ro/plante-medicinale/bozul-sambucus-ebulus_14477, accesat, 18.02.2017.

[679] Christoph Mayr, *Op. cit.,* p. 86 [carte electronică].

[680] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[681] St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 419.

[682] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[683] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.,* 90; Christoph Mayr, *Op.cit.,* p. 52.

Descriere: Planta este un arbust asemănător viței de vie. Genul cuprinde plante foioase, dar şi cu frunze permanente. Rădăcina plantei este subțire şi foarte adâncă, ajungând până la 50 m. Tulpina creşte în ramificații pereche, este agățătoare şi formează desişuri impenetrabile. Creşte bine în locuri umbroase şi printre copacii din pădure. Frunzele sunt în formă de inimă şi variază ca lungime între 4-30 cm. Înfloreşte în lunile mai-iunie. Fructele sunt sferice, roşii sau albastru-brumăriu[684] (din imagini), asemenea fructelor de porumbar (*Prunus spinosa*).

Răspândire: Sarsaparila are o arie de răspândire foarte largă; sunt peste 300-350 specii care cresc în zonele tropicale şi subtropicale. În America de Nord, cresc vreo 20 specii, o întâlnim şi în America Latină şi de Sud; în China, se cunosc aproximativ 80 specii, din care, vreo 39 sunt endemice; este răspândită şi în India[685].

Principii activi: În scop medicinal se foloseşte rădăcina (*Sarsaparillae radix*), care este comercializată în „mănunchiuri, snopi sau păpuşi, legate cu aceleaşi rădăcini mai subțiri. Sunt ridate longitudinal, ca urmare a uscării; sunt de culoare roşcată până la gri deschis”. Conțin saponine sterolice (sarsaponozida, parilozida, smilsaponozida). Pe lângă saponine, rădăcinile mai conțin ulei volatil şi „gras” 2,5%, rezine 50%, amidon, zaharuri, taninuri, alcool cetilic, sitosterolină, stigmasterină, β-sitosterină şi ε-sitosterină[686], flavonozide[687]. Sarsapogenolul şi smilagenolul se folosesc ca materie primă la semisinteza hormonilor steroizi[688].

Acțiune farmacodinamică: Are multiple efecte farmcodinamice: antiinflamator, antibacterian, antimutagenic, anticanceros, antioxidant, antiluetic, afrodisiac, depurativ, detoxifiant, diuretic, febrifug, hepatoprotector, imunomodulator (reduce selectiv celulele imunohiperactive), neuroprotector,

---

[684] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Smilax, accesat, 27.02.2017; Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[685] Site: https://en.wikipedia.org/wiki/Smilax, accesat, 27.02.2017; Henri Milne-Eduard, Pierre Henri Louis Dominique Vavasseur, *Op. cit*., p. 255 [carte electronică].

[686] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 334; Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 419.

[687] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[688] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*., p. 334.

stimulent digestiv[689]. În anul 2003, în SUA, s-a admis un brevet pentru folosirea flavonozidelor extrase din sarsaparila în tratamentul bolilor autoimune şi a celor inflamatorii prin efect imunomodulator[690].

Utilizări terapeutice: Planta s-a folosit din timpuri străvechi de către populația indigenă de pe continentul american ca tonic general, pentru impotență, boli reumatismale, boli de piele. Şamanii şi vracii din părțile Amazonului o foloseau pentru tratamentul leprei, a dermatitelor şi a psoriazisului; în Peru şi Honduras, se folosea în cefalee, dureri articulare şi în „răceala comună". În Europa, a fost adusă de către comercianți pe la anul 1400, fiind folosită ca „purificator de sânge", tonic general, diuretic şi diaforetic. Paracelsus (n. 1493 - d. 1541) a contribuit la importul de plante medicinale în Europa, printre care: rădăcină de sarsaparila, de china, ipeca şi jalapa, lemn de guaiac, balsam de Peru şi Tolu, ceai, cafea, cola etc[691]. În anul <1530>, sarsaparila a fost introdusă în terapeutică (informația nu specifică unde anume)[692]. În anul 1536, a fost introdusă în medicina europeană pentru tratamentul sifilisului (în locul produselor cu mercur, care erau foarte toxice) şi a bolilor reumatismale[693]. În Moldova, în anul 1777, mănăstirea *Neamț*, cumpăra pentru bolnavi *arțint viu* (mercur) şi *Salce* (sarsaparila)[694]. Sarsaparila a fost introdusă în *Farmacopeea SUA*, în anul 1820; a rămas până în 1910, ca remediu pentru sifilis[695]. Este oficinală în *FR I* (p. 154) şi *FR III* (p. 80) cu monografia *Radix Sarsaparillae*.

Preparatele de sarsaparila se folosesc pentru proprietățile diuretice, diaforetice, fovorizând eliminarea cataboliților cu valori mari de acid uric; în afecțiuni ale pielii provenite din intoxicații intestinale, psoriazis; boli autoimune. S-a folosit mult timp ca antiluetic (depăşit terapeutic în prezent). În doze mari poate provoca iritații gastrointestinale. Asociată cu produşi digitalici,

---

[689] *Idem*, site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[690] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[691] Ana Carată, *Op. cit.*, p.81.

[692] *Dicționar cronologic-Medicină şi farmacie*- Edit. Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975, p. 37.

[693] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

[694] V. I. Lipan, *Op.cit.*, p. 31.

[695] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017.

favorizează absorbția acestora; de asemenea, accelerează eliminarea medicamentelor hipnotice[696]. Se folosește sub formă de decoct 5%, extract fluid 4-12 g şi sirop de sarsaparila, 20-100 g[697]. Se poate administra 1/2-1 cană decoct de rădăcină standard x 2-3/zi, ; în mod alternativ, se poate administra pulbere de rădăcină sub formă de tablete sau capsule de 1-2 g x 2/zi.

Tinctura şi extractul fluid standard se pot administra 2-3 ml x 2/zi[698].

Farmacopeea elvețiană ediția a V-a oficializează următorul extract de sarsaparila:

Extractum Sarsaparillae compositum fluidum[699]
Extractul de sarsaparila compus

Radix Sarsaparillae	10,00 g
Lignum Guaiaci	2,00 g
Folium Sennae	1,50 g
Fructus Anisi	0,50 g
Cortex Sassafras	0,50 g
Alcoholum	5,00 p.
Aqua destillata	5,00 p.

Se lasă la macerat 36 ore; după acest timp, se percolează 60 părți cu amestec de apă şi alcool (1:1); se concentrează la presiune redusă la 30 părți, se adaugă 5 părți glicerină şi se filtrează după 24 ore, apoi se concentrează la 10 părți. „Este un lichid brun-închis, cu consistență siropoasă, cu miros aromat și gust dulce-amărui. Se amestecă în orice proporție cu apa, dând soluții limpezi”. Extractul se administrează în doză de 1-10 g pe zi[700].

Este prescris în documentele: nr. 20/25.01.1807, nr. 22/30.03.1807, nr. 65/03.12.1807.

---

[696] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 334; St. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 419; Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017

[697] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 334.

[698] Site: http://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm, accesat, 27.02.2017

[699] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.* p. 420.

[700] *Idem.*

Sassafras albidum **(**Nutt**.)** Nees[701], fam. *Lauraceae*

Sinonime*: Laurus sassafras* L., *Sassafras officinalis* L., *Sassafras varifolium*[702].

Denumirea populară: dafin american.

Produsul folosit: lemnul (*Sassafras lignum*), scoarța, frunze.

Descriere: Plantă medicinală cunoscută şi sub numele de *Shin-of-Sassafras*. Face parte din categoria arborilor cu frunze căzătoare, au înălțimea medie cuprinsă între 6-9 m, dar sunt şi exemplare care ajung până la 20-24 m. Ramurile sunt subțiri, elastice, dispuse orizontal pe etaje distincte, imprimând coroanei aspect piramidal, pe care cresc trei tipuri de frunze alterne: eliptice, ovale sau lobate, cu 1-3 lobi, de 5-10 cm lățime, cu un pețiol scurt. Frunzele care au un singur lob, sunt de forma unei mănuşi cu un deget, pentru mâna dreaptă; cele cu 3 lobi sunt dispuse pe ramuri, simetric. Toamna frunzele au o culoare intensă de galben, portocaliu sau roşu. Florile apar primăvara devreme, înaintea frunzelor. Sunt mici, de culoare galben-verzuie. Fructele sunt drupe de culoare albastru-închis, cărnoase, cu un diametru de aproximativ 1,30 cm[703]. Arborele, ajuns la maturitate prezintă o scoarță groasă, cu striuri adânci, de culoare roşu închis spre brun.

Răspândire: Creşte în stare naturală în America de Nord. A fost adus în Europa, în prima jumătate a secolului al XVII-lea, plantat în grădini şi parcuri, iar în secolul al XIX-lea, a fost aclimatizat şi în regiunea Caucazului, în Abhazia[704].

Principii activi: Rădăcina conține uleiuri esențiale în procent de 6-9%: α-pinen, felandren, eugenol, camor, tuionă. Scoarța are în compoziție uleiuri volatile, taninuri şi rezine. Uleiul volatil conține până la 80% safrol[705], produs hepatotoxic, fapt ce impune îndepărtarea acestuia din orice parte a plantei care

---

[701] Site: www.theplantlist.org/tpl1.1record/tro-17805610, accesat, 05.05.2017.

[702] Site**:** http://wwwplantasmedicinaisefitoterapia.com/plantas-medicinais-sassafras/, accesat 23.02.2017.

[703] Site: https://es.wikipedia.org/wiki/Sassafras_albidum; site: condimentweb.ro/condimente/dafin-american-c63, accesat, 24.02.2017.

[704] Site: https://es.wikipedia.org/wiki/Sassafras_albidum; site: https://medicinapositiva.com/que-es-sassafras, accesat, 23.02.2017.

[705] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.,* p. 334.

se consumă[706]. Frunzele au un conținut mai redus de uleiuri volatile, până la 2-3%. Constituienții uleiului volatil sunt: pinen, mircen, citrol, geraniol, linalool, safrol[707]. Întreaga plantă este plăcut mirositoare.

Acțiune farmacodinamică: Produsul se foloseşte în medicina populară şi în parfumerie. În scop terapeutic se foloseşte lemnul de sasafras (*Sassafras lignum*), „rasura ligni Sassafras". Este oficinal în *FR I* (*Sassafras Lignum*, p. 81), *FR III* (*Sassafrasu*, p. 126). Se comercializează lemnul rădăcinii provenit de la specia *Laurus sassafras* L**.** sau *Sassafras albidum*[708]**.** Lemnul este uşor, suberos (precum pluta), de culoare cenuşie, cafenie sau roşcată în straturile exterioare; palid-gălbui, spre interior, cu miros plăcut, gust dulceag şi aromat.

S-a folosit pentru acțiunea antilitiazică, de unde se pare că îşi are denumirea, dată de spanioli în 1574, „saxifraga" (latin), însemnând „cel care sparge piatra". Uleiurile volatile au acțiune antiseptică şi antispastică, carminativă, diaforetică, antireumatismală, antiluetică, stimulentă, diuretică; taninurile sunt astringente.

Utilizări terapeutice: Ca urmare a acțiunii terapeutice pe care o are, lemnul de Sassafras este recomandat în diverse afecțiuni, cum sunt: acnee, artrită, dizenterie, dureri musculare, eczeme, febră, gripă, gută, herpes, pediculoză sau alte parazitoze externe, pojar, psoriazis, reumatism, sifilis. În medicina populară se foloseşte sub formă de pomezi, în dureri reumatice. Dozele mari pot avea efect narcotic. Se foloseşte în terapii alternative, în doze moderate. Nu se administrează în timpul sarcinii şi în perioada de alăptare[709].

În parfumerie se folosesc uleiurile obținute din lemnul arborelui. Safrolul separat de ulei, se foloseşte la semisinteza piperonalului (heliotropina), precum şi în parfumerie[710].

Este prescris în documentul nr. 22/30.03.1807.

---

[706] Site: https://medicinapositiva.com/que-es-sassafras, accesat, 23.02.2017.

[707] *Idem*.

[708] Henri Milne-Edwards, Pierre Henri Louis Dominique Vavasseur, *Op. cit*, p. 257 [carte eelctronica]; Site: www.theplantlist.org/tpl1.1record/tro-17805610, accesat, 05.05.2017.

[709] Site: http://wwwplantasmedicinaisefitoterapia.com/plantas-medicinais-sassafras/, accesat, 24.02.2017.

[710] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit*. p. 334-335.

Solidago virga aurea/Solidago virgaurea L., fam. *Compositae*

Denumirea populară: splinuță, vargă de aur, plantă boierească.

Produsul folosit: partea aeriană întreagă (*Solidaginis herba*).

Descriere: Planta se caracterizează prin tulpini înalte, uneori până la 1,5-2 m, rezistente[711], cu frunze lanceolate sau eliptice, dispuse altern, sesile, cu marginile dințate; florile sunt dispuse în raceme de capitule de culoare galben-auriu[712] sau galben-albicios datorită perilor caliciului. Florile nu au miros, iar gustul este slab astringent[713]. Materia primă medicinală (*Solidaginis herba*) este constituită din planta ajunsă în perioada de înflorire. Somitățile florale (*Solidaginis summitates*) reprezintă un drog folosit în medicina tradițională.

Răspândire: Creşte în regiunile montane, de-a lungul şanțurilor cu apă[714], povârnişuri, tufărişuri, rarişti, poieni, luminişuri de pădure[715]. Înfloreşte în lunile iulie-august. Perioada de recoltare este optimă, începând cu luna iulie până în octombrie[716].

Principii activi: În partea aeriană a plantei se găsesc ulei volatil, saponozide, principii amare diterpenice, taninuri catehice, acizi polifenol-carboxilici (acid cafeic şi clorogenic), flavonozide, cumarine, heterozide ale saligenolului, poliholozide (fructani)[717]. Rădăcina conține inulină, tanin, substanțe amare, cantități reduse de ulei volatil; utilizarea acesteia este restrânsă[718].

---

[711] Ca urmare a acestei structuri rezistente, în unele lucrări ştiințifice apare cu denumirea de *Virga aurea major* sau *Virga aurea latifolia ferrata*.

[712] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 350.

[713] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. I, p. 175.

[714] Schröder, Johann-Christian, *Pharmacopœa medico-chymica sive thesaurus pharmacologicus*, Salzuflen (în Renania de Nord, Westfalia, Germania), 1655, p. 350 [carte electronică], site: https://books.google.ro/books?id= (…)., accesat. 21.09.2016.

[715] F. Crăciun, O. Bujor, M. Alexan, *Op. cit.*, vol. II, p. 174-175.

[716] J. Barrow, chimist, *Dictionarium medicum universale: or, a New medical Dictionary,* Londra, 1749, p. 151 [carte electronică]; site: https://books.google.ro/books?id=(…).

[717] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 350. A se vedea şi prospectul produsului comercializat.

[718] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. II, p. 175.

Acțiune farmacodinamică: Este astringentă prin taninurile conținute, antiseptică şi antispastică datorită uleiurilor volatile, diuretică, antihemoragică, antiinflamatorie. Este un important remediu homeopatic de drenaj biliar şi renal; are acțiune importantă şi în alergia respiratorie (rinită, astm)[719].

Utilizări terapeutice: Se foloseşte în inflamații ale tractusului urinar prin creşterea diurezei, profilaxia calculilor vezicali şi eliminarea nisipului din urină, afecțiuni ale prostatei, edeme, rectocolită ulcero-hemoragică. De asemnea, este utilizată în diareea sugarilor, în mod deosebit, vara[720]. Se administrează şi în tratamentul ascitei, inflamațiilor intestinale, a reumatismului (mai puțin în artrite). Se poate folosi asociată cu alte plante, precum în ceaiul diuretic cu următoarea formulă:

Solidaginis herba	
Graminis rhizoma	āā 4 p.
Equseti herba	
Betulae folium	āā 1 p.
Levestici radix	3 p.[721]

Pentru tratamentul afecțiunilor renale, planta se poate asocia cu urzica moartă galbenă şi cu sânziene, în părți egale, obținându-se un ceai, din care se poate consuma sub formă de infuzie/decoct, 1 cană (250 ml) de 3-4 ori pe zi, cu o linguriță pulbere de amestec pe cană. Se poate folosi şi extern, ca cicatrizant al plăgilor, sub formă de comprese, loțiuni, cataplasme, precum şi în tratarea ulcerațiilor cavității bucale. În general, se administrează sub formă de decoct în concentrație de 1,5 – 3%, alcoolat, vin[722]. În prospectul produsului comercial este prevăzută infuzia, ca metodă de preparare, cu administrare de două căni a 250 ml de infuzie pe zi. În rețeta originală nu sunt date informații despre modul de preparare şi utilizare. Planta se comercializează şi în prezent, în farmacii şi în magazinele de plante medicinale. Planta *Solidago virgaurea* trebuie diferențiată de specia *Solidago serotina* sau *Solidago gigantea*, denumită popular *Sânziene de grădină*, care este puțin studiată sub aspect fitoterapeutic; în țara noastră nu

[719] Gh. Bungetzianu, P. Chirilă, *Op. cit*., p. 269.

[720] https://www.google.ro/#q=splinuța+planta+medicinala, accesat 25.06.2017.

[721] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 351.

[722] *Ibidem*, p. 350

este utilizată ca plantă medicinală. Literatura de specialitate prezintă elemente de diferențiere a acestor specii de plante[723]. Este prescrisă în documentul nr. 19/13.01.1807.

Succinum

Denumirea populară: chihlimbar, amber, flava Ambra, electrum.

Descriere: Se prezintă sub formă de „bucăți bonte sau colțurate, uneori rotunde, galbenă, mai mult transparentă, lucitoare, fragile, de o fractură conchoidea”[724]. Pulberea, presărată pe cărbuni aprinşi dezvoltă un miros propriu plăcut; prin frecare se electrizează negativ. Greutatea specifică este de 1,078 g. Prin distilare pune în libertate acidul succinic[725].

Răspândire: Este un bitum care se găseşte „plutind pe țărmurile Mării Baltice şi se culege mai cu seamă în Prusia”, între Kőnisberg şi Memel. Originea este incertă; se pare a fi o răşină fosilă, produsă prin întărirea exudatului răşinos a unor conifere dispărute. Se presupune că provine din „paturi de cărbune din lemn de *Pinites succinifer* (Goeppert), *Pityonylon succiniferum* (Kraus)”. Este un conifer fosil[726].

Produse derivate din chihlimbar

Oleum succini crudum

Ulei brut de chihlimbar

Uleiul brut de chihlimbar este un produs secundar, obținut la prepararea acidului succinic prin distilarea uscată a chihlimbarului. Este de consistență siropoasă, de culoare brun-închis, cu miros neplăcut („empireumatic”) persistent. În terapie se foloseşte uleiul de chihlimbar purificat (rectificat). *Oleum Succini rectificatum* (USP, 1870) se prepară din:

1 halbă ulei de chihlimbar „crudum”

6 halbe apă

---

[723] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. II, p. 175.

[724] Se face referire la grupul fosil de plante ale speciei *Conchoprimitia conchoidea* (Hadding).

[725] *FR. I,* Bucureşti 1862, p. 165; *FR. III* , Bucureşti, 1893, p. 91.

[726] *FR III,* Bucureşti, 1893, p. 91; site: www.henriettes-herb.com/electric/kings/ambra-flav.html; .

Se distilă până când în vasul colector, prin rectificare, s-au adunat 4 l apă împreună cu ulei. Uleiul se separă de apă; este incolor sau puțin galben. Păstrat în condiții necorespunzătoare devine vâscos şi se colorează în brun. Are miros neplăcut, „de balsam empireumatic”, cu gust amar şi acru. Este solubil în alcool concentrat, cloroform, eter, disulfură de carbon, uleiuri fixe. Nu se combină cu iodul. Dacă peste uleiul de chihlimbar purificat se adaugă acid azotic (HNO_3) concentrat, se obține o rășină balsamică numită *mosc artificial.* Se poate falsifica cu ulei de terebentină.

Acțiune farmacodinamică şi utilizări: Uleiul de chihlimbar rectificat este singura formă pentru administrare internă. Este stimulant, diuretic şi antispastic, folosit cu rezultate bune în amenoree, isterie, dismenoree, epilepsie, tuse convulsivă, convulsii infantile şi diverse alte afecțiuni spasmodice. Se administrează 5-30 picături pe zahăr; se repetă, la nevoie.

Extern, se foloseşte pentru acțiunea sa rubefiantă sub formă de unguente antireumatice. Se aplică şi în paralizii cronice, tuse convulsivă şi convulsii infantile. Pentru aceste afecțiuni, se foloseşte prin fricțiuni de-a lungul coloanei vertebrale, fie singur, sau asociat în părți egale cu *Laudanum* şi 3-4 părți ulei de măsline[727]. Exemplu în acest sens, este *Fricțiunea Roches* folosită sub formă de aplicații în tusea convulsivă şi alte afecțiuni spasmolitice, care conține:

Ulei de măsline	
Ulei de cuişoare	în părți egale
Ulei de chihlimbar	0,50 uncie.

Acidul succinic

Acidul succinic (Gm =117,72 g) este cunoscut şi sub numele de *spirt de chihlimbar*; ca structură chimică, este un acid dicarboxilic. A fost cunoscut din studiile lui Giorgios Agricola de prin anul 1550, fiind considerat mult timp o sare volatilă de chihlimbar, până când, în anul 1675, Nicolas Lémery, chimist francez, a demonstrat caracterul acid al acestui produs. În natură se găseşte în

[727] *Idem*; *Pharmacopoea universalis*, Weimar, 1830, p. 598 [carte electronică]; Carl Christian Schmidt, *Encyklopädie der gesammten Medicin*, vol. I, Leipzig, 1843, p. 478 [carte electronică]; Joh. Karl Kőnigs, *Warenlexicon für den verkehr mit Drogen und Chemikalien*, ediția nr. XIII, Braunschweig, Germania, 1920, p. 397 [carte elctronică].

lemn fosilizat şi în diverse fluide vegetale şi animale. Louis Pasteur a descoperit formarea acidului succinic ca produs secundar în fermentarea zahărului. Se poate obține şi artificial prin acțiunea acidului azotic concentrat asupra acizilor graşi superiori, ceară, spermanțet (cetaceum)[728].

Proprietăți fizice: Este o substanță solidă de culoare albă sau slab gălbuie (când este preparat din chihlimbar), cristalină, inodoră; solubil în apă rece în raport de 1:20, în apă caldă, 1:2 părți, mai puțin solubil în alcool şi, aproape insolubil în eter. P.t. = 180/185° C şi P.f. = 235°C. Sărurile poartă denumirea de succinați[729].

Utilizări terapeutice: Se foloseşte de obicei, acidul succinic obținut prin distilarea chihlimbarului. Folosirea acestuia în terapeutică, nu mai este de actualitate. Doza de acid succinic este de 5-15 boabe. Sărurile acidului succinic au acțiune slabă de accelerare a pulsului, a excreției bronhice şi acțiune cutanată. Succinatul de amoniu are acțiune antispastică; s-a folosit ca remediu în delirum tremens, isterie, reumatism şi bronşită. *Lichiorul de succinat de amoniu* sub denumirea de *Liquor Cornu Cervi Succinici* sau *Liquor c.c. succinici*, s-a folosit în Germania[730].

În organism, acidul succinic are rol în ciclul acidului citric[731], ca sursă donatoare de protoni; este un acid diprotic ($2H^+$), conform teoriei protolitice (1923) a chimistului danez, Nikolaus Johannis Brőnsted (n. 1879 - d.1947).

Se foloseşte şi în industria alimentară ca supliment dietetic, aditiv alimentar, afânător[732]. Este prescris în documentul nr. 20/25.01.1807.

Valeriana officinalis L., fam. *Valerianacee*

Denumirea plantei derivă din cuvântul latin *valere,* care se traduce în limba română prin cuvântul *forță*.

Denumirea populară: odolean, valeriană.

---

[728] Site: www.henriettes-herb.com/eclectic/kings/ambra-flav.html; vezi şi, în Jhon King's *American Dispensatory*, Cincinnati, 1859; site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Acid_succinic.

[729] *Idem.*

[730] *Idem.*Vezi şi în Valeriano Luigi Brera, *Ricettario clinico*, Napoli , 1826, [carte electronică].

[731] I. F. Dumitru, S. Mager, A. Turcu, *Biochimie generală cu elmente de biochimie comparată,* Edit. Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973, p. 304, 386, 403.

[732] Site: https://ro.wikipedia.org/wiki/Acid_succinic.

Produsul folosit: rizomul/rădăcina (*Valerianae rhizoma cum radicibus*).

Descriere: Valeriana este o specie erbacee, perenă, erectă, cu tulpina goală în interior, ramificată în partea superioară. Partea subterană este formată de un rizom vertical, lung până la 8 cm, gros de 4 cm, galben-brun, cu cicatrici ale frunzelor de suprafață. Din rizom se dezvoltă stoloni subterani scurți şi rădăcini adventive. Rădăcinile sunt de culoare brun-gălbuie, groase de 2-3 mm, puțin ramificate. Rizomii şi rădăcinile au culoarea albă în interior. Părțile constitutive subterane ale plantei prezintă un miros caracteristic neplăcut, care se accentuează în timpul uscării şi rămâne prezent în produsul uscat. Gustul este dulceag, aromatic-amărui. În primul an de creştere formează o rozetă de frunze, iar tulpinile apar în al doilea an de vegetație, care se dezvoltă până la 2 m înălțime. Frunzele sunt dispuse la baza tulpinii sub formă de rozetă, dar şi pe axul acesteia. Sunt imparipenat-sectate; cele tulpinale sunt dispuse opus, au o lungime de 5-25 cm, cu 5-11 perechi lacinii lanceolate, late de 0,5-1,5 cm. Pe partea superioară prezintă un păr scurt, iar pe cea inferioară „părozitatea este mai dezvoltată". Baza frunzei înconjoară tulpina, iar „pețiolii descresc de la bază către partea superioară, unde frunzele sunt sesile". Florile sunt dispuse în inflorescențe dense, cu o umbelă trifurcată; sunt mici de 4-5 mm, de culoare violaceu-roz, roşiatice, mai rar albe. Înfloreşte din luna mai până în august. Fructul este o achenă cu o coroană de papus în vârf[733]. *Valeriana officinalis* este o specie colectivă care grupează mai multe subspecii şi varietăți. Subspecii sunt: *Valeriana exaltata, Valeriana collina, Valeriana procurens şi Valeriana sambucifolia*[734].

Răspândire: Valeriana creşte în mod spontan, în special, în zona de deal şi munte, fiind prezentă în tufărişuri, locuri umede şi umbroase, marginea apelor, lunci, zăvoaie. Este o plantă medicinală foarte mult folosită, ceea ce a determinat pe specialişti să o cultive. Zone favorabile pentru cultura valerianei în România sunt: Câmpia Timişului, Câmpia Crişurilor (județul Bihor), Podişul Someşului (județul Maramureş), Podişul Transilvaniei (județele Cluj, Alba, Mureş, Braşov); în Moldova se cultivă în județele Suceava şi Neamț[735].

---

[733] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. II, p. 162; A. Laza, G. Rácz, *Op. cit.*, 249.

[734] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.*, p. 380.

[735] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. II, p. 163.

Principii activi: Rădăcina de valeriana conține ulei volatil în cantitate de 0,50-2,0%, uneori până la 2,5%, cantitate care variază în funcție de vârsta plantei, perioada de recoltare, condițiile climatice, natura solului. Studiile au arătat că uleiul volatil crește în mod apreciabil, dacă plantarea și însămânțarea se face direct în câmp la sfârșitul verii, față de executarea acestor lucrări la începutul iernii sau în primăvară (1,85% versus 0,90%). Tăierea tijelor florale la începutul înfloririi duce la creșterea cantității de ulei volatil[736]. Farmacopeea română prevede un minim de 0,3% ulei volatil[737]. Uleiul volatil este un „amestec heterogen de mono- și sescviterpene aciclice și ciclice, conținând hidrocarburi, aldehide, cetone și alcooli esterificați sau nu, cu acizi volatili, îndeosebi din seria valerianică". Uleiul eteric de valeriana „conține cca. 9,50% izovalerianat de bornil, formiat, acetat și butirat de bornil, 1-camfen și 1-pinen și borneol sub formă esterificată cu acizii formic, acetic și butiric". În rădăcinile proaspete și în cele stabilizate după recoltare, se găsește un complex de substanțe terpinoide cărora li s-a dat numele de valepotriați. Aceștia sunt esteri ai acizilor acetic, izocapronic, izovalerianic și α, β-acetoxiizovalerianic, în cantități de 0,10-1,50%. Rădăcinile și rizomul de odolean mai conțin acizi: benzoic, cafeic, clorogenic, salicilic; cumarine, enzime, flavonozide, glucide, lipide, substanțe parafinoase, rezine, sitosteroli, alcaloizi, „de fapt niște ciclopentanpiridine substituite"[738]: catinina, valerina (izolată în 1979), α-metilpirilcetonă, valerianona etc.; se mai găsesc cetone, oxilactone, alcooli etc. Studiile au arătat că fiecare componentă luată separat, are o acțiune mai mică decât complexul total de substanțe, ceea ce denotă, că între acești compuși există un sinergism farmacodinamic[739].

Acțiune farmacodinamică: Valeriana a fost cunoscută de greci și romani. Aceștia o foloseau în tratamentului afecțiunilor respiratorii (tuse, astm), ca analgezic și diuretic. În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, medicul englez Hill a pus în evidență acțiunea sedativă a valerianei, studiile fiind apoi,

---

[736] *Ibidem*, p. 166.

[737] Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 381.

[738] Structura chimică a alcaloizilor din valeriana a fost clarificată în 1967 de cercetătorii Torsell și Wahlberg, vezi în Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 382.

[739] F. Crăciun, O. Bojor, M. Alexan, *Op. cit.* vol. II, p. 166; A. Laza, G. Rácz, *Op. cit.*, 252; Em. Grigorescu, I. Ciulei, Ursula Stănescu, *Op. cit.* p. 381-382.

reluate de către medicina cultă asupra acestei plante. Principii activi ai valerianei, în doze mici, stimulează sistemul nervos central şi ridică presiunea sanguină. Este sedativă, un bun tranchilizant asupra sistemului nervos central şi cardiac, hipnotică, în doze mai mari; antispastică a traiectului gastrointestinal şi a musculaturii netede uterine. Acțiunea sedativă este sinergică cu meprobamatul.

Utilizări terapeutice: Se foloseşte în afecțiunile sistemului nervos central: diverse forme de nevroze, stări de agitație, isterie, palpitații, tulburări nervoase senzoriale şi cerebrale, insomnii nervoase asociată cu barbiturice, distonii neurovegetative, gastralgii de origine nervoasă. Valeriana este eficace şi în tulburările de menopauză. Substanțele din rădăcina de valeriana considerate a fi alcaloizi, nu au acțiune sedativă; metilpirilcetona este un anestezic local, antipiretic şi narcotic (sunt controverse medicale privind acest aspect)[740]. Gama de preparate medicamentoase de industrie, oficinale sau preparate magistrale care conțin valeriană este mare: tincturi, siropuri, pulberi, capsule, comprimate. Valeriana se asociază cu alcaloizi din beladona, papaverină, cu extracte din pasiflora şi păducel, cu preparate din salcie, în stări de dezechilibre neurovegetative. În literatura de specialitate sunt variate formule de asociere ale valerianei cu alte plante, cu rol sinergic.

În farmacopeile române (*FR X*, p. 424, 934, 964), sunt oficinale, următoarele produse farmaceutice: rădăcină de odolean (*Valerianae rhizoma cum radicibus),* extract moale de odolean (*Extractum Valerianae spissum*), tinctura de odolean (*Tinctura Valerianae*).

Tinctura de valeriana se găseşte în mai multe variante: tinctura de valeriana stabilizată (*Alcoolatura Valerianae stabilisatae*), tinctura de valeriana compusă (*Tinctura Valerianae composita,* numită *Amoniam valerianicum solutum* sau *Liquor Ammonii Pierlot*) conținând tinctură de valeriana simplă în amestec cu soluție de valerianat de amoniu 4,6%, în părți egale; tinctura de valeriana eterată (*Tinctura Valerianae aetherea*), obținută prin macerarea produsului vegetal cu un amestec de alcool şi eter. Infuzia de valeriană (*Infusum Valerianae*) se prepară în concentrație de 3%, asemenea produselor

[740] *Idem.*

care conțin ulei volatil, aşa cum prevede farmacopeea la monografia „soluții extractive apoase” (*Solutiones extractivae aquosae*)[741].

Este prescrisă în documentele: nr. 46/11.10.1807, nr. 49/12.10.1808.

V.7.2. Preparate farmaceutice

Unele dintre prescripțiile medicale din documentele prezentate au în componența lor şi anumite preparate oficinale. De asemenea, în corespondența dintre solicitant şi farmacist, apar o serie de produse, care sunt de domeniul istoriei, nemaifiind prezente în lucrările de specialitate, după anii 1960-1970 şi, cu atât mai mult în perioada actuală, drept urmare, am considerat a fi inserate în lucrare, pentru a înțelege mai bine acțiunea terapeutică a rețetelor studiate.

Electuarium

Electuar

Conform *FR III*, se numeşte „electuariu un medicament ce are consistența unei paste moi, compus dintr-o pulbere amestecată cu siropuri, miere, glicerină, pulpe, extracte etc.” Pentru preparare se procedează la pulverizarea avansată a componentelor prescrise. Gumele, rezinele se dizolvă inițial, într-un solvent convenabil, în cazul în care, nu este indicat de medic. Extractele fluide sau moi se vor reduce la consistența siropoasă; gumele, rezinele şi substanțele narcotice se vor tritura mai întâi cu mucilag de gumă arabică, în care se adaugă restul componentelor, cantitatea necesară de miere şi sirop. Dacă în compoziție sunt pulberi care necesitită dizolvarea în alcool, acestea se vor adăuga la sfârşitul procesului de preparare, precum şi uleiurile esențiale (volatile).

Electuarium anodinum[742]

Electuar anodin. Teriaca

Herba Absinthii	10 p.
Herba Serpylli	10 p.
Folia Menthae	10 p.
Radix Angelicae	10 p.

[741] Şt. Ionescu Stoian, Emil Savopol, *Op. cit.*, p. 462-466.

[742] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 77; Cristina Enculescu, *Theriaca – Un miracol descifrat*, Revista „Galenus”, nr. 59, mai 2012, p. 56-58.

(*continuare formula Electuar anodin*)

Herba Serpentariae	5 p.
Rhizoma Zingiberis	5 p.
Caryophylli	2,50 p.
Cortex Cinnamomi	2,50 p.
Semen Myristicae	2,50 p.
Opium pulveratum	0,75 p.
Mel depuratm	q.s.

Substanțele fin pulverizate se încorporează în mierea de albine pură, omogenizându-se foarte bine, pentru o distribuție cât mai uniformă a opiului. Se obține un electuar de 75 părți. Un gram de teriaca (amestec) conține un 1 ctg (un centigram) de opiu sau 10 mg/ miligrame (0, 010 g). Produsul *Teriaca* era considerat un panaceu universal, foarte mult întâlnit în medicina secolelor anterioare. Conținea în anumite formule, 40-50 de componente.

În rețetele studiate, anumite electuarii sunt combinate cu alte substanțe în preparate cu rol laxativ-purgativ (doc. nr. 18/08.01.1807; nr. 59/25.10.1807; 61/27.10.1807), fie în cazuri de constipație sau în parazitoze intestinale, cu scopul de a crea purgație, pentru a fi îndepărtați paraziții. În rețete apar cu denumirea de *electurii limbricii*.

Electuarium Lenitivum
Electuar lenitiv. Electuar purgativ

Pulpă de prun		320 g
Roob de soc[743]		120 g
Pulbere de foi de Senna		
Bitartrat de potasiu	āā	60 g
Miere		q.s.

Amestecul se omogenizează la foc moderat, sau pe baia de apă într-un vas smălțuit sau de porțelan. Electuarul lenitiv este o pastă omogenă consistentă, de culoare brună, cu gust dulce-acrişor. Se conservă în vase de

[743] Roob de soc = suc concentrat din boabe proaspete de soc (*roob Sambuci*), vezi *FR II*, Bucureşti, 1874, p. 120

porțelan sau lut, la loc uscat şi răcoros. Preparatul este oficinal în *FR II*, p. 49. Se găseşte şi în cartea lui Emil Belcot, pagina 77, cu următoarea formulă: „*pulpă de prun* 400 părți, *foi de Senna* (VI) 50 părți, *bitartrat de potasiu* 50 părți, *miere pură* q.s.”. În magazinele de produse naturiste se găsesc în prezent aceste tipuri de marmelade cu diverse componente, ca fiind produse de la „bunica”.

Emplastrum

Emplastru

Emplastrele sunt preparate medicamentoase pentru uz extern, „de consistență semisolidă, glutinoase, ce se înmoaie prin căldură şi aderă pe părțile aplicate. Unguentele emplastice sunt formate din corpi graşi sau oleoşi, din rezină, ceară, pulberi vegetale etc., fără vreun oxid metalic. Emplastrele propriu-zise sunt solidificate cu oxid de plumb” (*FR III*, p. 338).

Emplastrum minii fuscum[744]

Emplastrum fuscum camphoratum, Emplastrum Matris,

Emplastrum noricum.

Emplastru de miniu ars

Oleum Helianthi	31 p.
Adeps suillus	15 p.
Sebum	10 p.
Minium[745]	30 p.
Camphora	2 p.
Cera flava	15 p.

„Se încălzeşte pe foc direct, într-un vas de aramă sau de fier smălțuit, până la degajare de vapori, 30 părți oleu de floarea soarelui, untura şi seul; se adaugă apoi, în mici porțiuni, miniul şi se amestecă continuu până ce produsul a

---

[744] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 90.

[745] Miniul sau tetraoxidul de plumb (Pb_3O_4) rezultă din încălzirea oxidului de plumb (PbO) pulverulent (*masicot*), la aer. Este compus chimic din doi ioni $2Pb^{2+}$ (bivalent) şi un ion Pb^{4+} (tetravalent), plus patru ioni de oxigen $4O^-$, „orânduiți într-o structură geometrică regulată, în care ionii Pb^{2+} şi Pb^{4+} apar în planuri distincte”. Miniul este o pulbere cu o frumoasă culoare roşie datorată prezenței ionilor în stări de oxidare diferite. Miniul se foloseşte ca pigment în vopselele cu ulei de in, care se aplică pe obiecte fieroase pentru a le proteja de rugină. Vezi în C. D. Nenițescu, *Op. cit.*, p. 868-869

căpătat o culoare brună pronunțată. Masei suficient răcită i se adaugă ceara galbenă şi camfora triturată cu 1 părți oleu de floarea soarelui. Se scurge emplastrul obținut în capsule de hârtie cerată, sau se rulează în magdaleoane. Emplastru de miniu ars are culoare neagră-brună şi miros de camfor”.

Compoziția emplastrelor se poate aplica pe fâşii de pânză, obținându-se plasturii cunoscuți în farmacie.

Emplastrum Minii Adustum (Plasture de miniu ars) este oficinal în *FR I* (p. 310), cu următoarea formulă: *unt de lemn* 128 părți*, miniu subțire pulbere* 64 părți*, ceară galbenă* 32 părți *camforă frecată* 2 părți. Modul de preparare este acelaşi ca şi la rețeta din E. Belcot. Plasturele de miniu ars foloseşte la prepararea *Plasturelui miraculos* (*Emplastrum miraculosum*) a lui Rademacher şi Walther. Acesta are următoarea formulă: „*Plasture de miniu ars* 97 părți, *piatră acră arsă* (sulfat de aluminiu şi potasiu = alumen)*, succinu alb, camforă forte* pulverizată, din fiecare câte 1 parte”. Plasturele se topeşte puțin, apoi se adaugă substanțele fin pulverizate şi se omogenizează. Se toarnă în cutii de lemn şi se păstrează la loc răcoros (*FR I,* p. 311).

În rețeta nr. 25/5.05.1807, medicul prescrie „emplastru norù”, fără nicio altă informație. În documentele de corespondență, apare adesea solicitat un plasture pentru fontanelă. Luând în considerație denumirea de „emplastrum noricum”, presupun că ar fi acest produs. Având în compoziție camfora, poate fi folosit ca antiseptic şi, probabil, decontracturant în dureri la nivelul fontanelei. Plasturii medicinali se folosesc şi în prezent, în terapia antiinflamatorie, cu predilecție în boli reumatismale.

Emplastrum cantharidum
Emplastrum vesicatorium
Emplastru de cantaride obişnuit. Emplastru vezicant

Cera flava	480 g
Terebenthina venetiana	120 g
Adeps suillus	120 g
Cantharides	280 g

Ceara şi terebentina se încălzesc pe flacără timp de o oră, până când nu mai spumegă, se adaugă grăsimea de porc şi se lasă la topit pe baia de apă, apoi

se filtrează. Se lasă puțin la răcit, şi se adaugă pulberea fină de cantaride, se lasă pe baia de apă timp de o oră pentru „digestie”, amestecând din când în când; după răcire, se formează emplastru făcându-l magdaleon, prin malaxare cu ulei de in. Produsul este oficinal în *FR III* (p. 338). În Emil Belcot (*op. cit*., p. 86), este puțin modificat ca formulă: *cantaride* (V) 20 părți, *ulei de floarea soarelui* 10 părți, *ceară galbenă* 40 părți, *terebentină comună* 10 părți. Rularea magdaleonului se face cu glicerină. Plasturele de cantaride este de culoare neagră-verzuie şi are 20% cantaride. Pulberea de cantaride are acțiune vasodilatatoare, rubefiantă, ceea ce conduce la o intensificare a circulației sanguine pe zona aplicată, decongestionând astfel, zonele mai profunde, diminuând durerea.

În documentul nr. 69/26.04.1808, medicul a prescris un plasture vezicatoriu asociat unui sirop pentru afecțiuni ale aparatului respirator. Este indicat a se aplica pe partea dureroasă a toracelui, cu scopul de a reduce congestia pulmonară.

Emplastrum Cantharidum perpetuum
Emplastru de cantaride perpetue

Terebentină comună	100 g
Mastic (sacâz) pulverizat	100 g
Cantaride pulverizate	35 g
Pulbere de euforbiu (laptele câinelui)	15 g
Untură de porc	10 g

Terebentina se topeşte împreună cu sacâzul, se amestecă şi, când a început să se răcească puțin, se adaugă restul componentelor, fin pulverizate. Farmacopeea indică: „să se facă un emplastru după legea artei”. Produsul este oficinal în *FR III*, p. 339. În formulă este asociată pulberea de laptele câinelui, care, aplicată pe piele este un rubefiant foarte activ.

Emplastru de cantaride perpetue poartă denumirea şi de *Emplastru pentru muşte de Milan.* Se prezintă ca o masă de culoare brună-verzuie, cu

miros aromatic şi camforat. Pentru o „muscă de Milan” se va administra 1 g din acest preparat[746].

Tincturae

Tincturi

„Tincturile sunt preparate farmaceutice lichide, sub formă de soluții alcoolice, hidroalcoolice sau eteroalcoolice, obținute prin extracția produselor vegetale” (*FR X*, p. 921).

Tinctura amara

Folium Trifolii fibrini (III)	50 g
Herba Centaurii (II)	50 g
Radix Gentianae (III)	50 g
Cortex Aurantii fructus (II)	25 g
Herba Absinthii (II)	25 g
Alcohol aethylicus 40^{c} q.s. ad	1.000 ml

Se prepară prin percolare după normele de la capitolul *Tincturi.* Este un „lichid limpede, brun-verzui, cu miros aromat şi gust amar”[747].

Tinctura amara este oficinală în *FR VII,* p. 632. Este un tonic amar, prescris în afecțiuni digestive, ca şi coleretic, stomahic, în anorexie. Am selecționat dintre tincturile mai complexe, această tinctură, deoarece era mult solicitată de către bolnavi, cu efect foarte bun în dispepsii. În prezent, nu se mai găseşte în farmacii, nefiind probabil, elaborată de laboratoarele farmaceutice.

---

[746] Emil Belcot, *Op. cit.*, p. 87.

[747] *FR VII*, Bucureşti, 1956, p. 632; *Formular farmaceutic,* Edit. Medicală, Bucureşti, 1968, p. 201. *Folim Trifolii fibrini* este trifoiul de apă.

VI. REȚETE TERAPEUTICE DIN MEDICINA POPULARĂ

În capitolul în care s-a prezentat organizarea sistemului sanitar din Țările Române au fost reliefate aspecte despre modul în care populația își asigura „asistența sanitară”. Până la apariția metodelor științifice, bolnavul a apelat la remediile naturii, folosind produse din toate cele trei regnuri, în special, din regnul vegetal. În fiecare comunitate existau una sau mai multe persoane care se ocupau cu tămăduirea bolilor, fiind cunoscute ca „doftoroaiele” sau „babele” satului, cele ce ştiau a plămădi leacurile şi a le aplica spre vindecare. În vremurile străvechi, se folosea denumirea de vraci, fiind delimitată de cea a vrăjitorilor care se ocupau cu magia, vraciul[748]fiind „doftorul”. Plantele pentru leacuri se adunau de populație din flora spontană, sau se cumpărau de la negustori, aşa cum o prezintă informațiile din istoria farmaciei. Medicina casnică era cea care asigura mijloacele de tratament pentru majoritatea populației, chiar şi când, începuse a se practica medicina ştiințifică, deoarece, nivelul de trai al populației era scăzut, neavând posibilitatea de a merge la medic. Existau acele „farmacii de casă”, organizate sub îndemnul autorităților statului, ca populația să îşi adune plante medicinale. *Comitetul Carantinelor* a dat ordin în 1834, ca în fiecare județ populația să fie informată ca „la viitoarea lună a lui mai, să-şi adune fiecare trebuincioasele ierburi ajutătoare bolilor ce se vor întâmpla întru norod (…) muşețel, floare de soc, floare de nalbă, pir, sămânță de in, orz (…) şi toți să aibă aceste ierburi, ca în vremea trebuinței de ele să se găsească în locuința fiecăruia”. Aceste plante erau folosite ca exemplare unice sau în combinații, realizându-se un remediu complex, axat pe mai multe simptome. Fiecare tămăduitor avea anumite formule de leac. Ele se transmiteau prin viu grai descendenților celor care tratau. La un moment dat, cei care ştiau să scrie, călugării, grămăticii, le notau pe filele şi coperțile cărților bisericeşti. Au apărut mai apoi, colecționarii de documente, care au adunat aceste formule în culegeri de rețete de medicină

[748] Vraci, din lb. rusă (врач) = medic/doctor

populară. O rețetă pentru tratarea tusei s-a găsit înscrisă pe coperta interioară a unui manuscris din 1779, cu următoarea formulă: „câte 50 dramuri de floare de pucioasă, candel alb de Veneția (zahăr), tămâie albă, să le pisezi toate, să le faci prafuri, să le amesteci pe toate la un loc şi să ia la două ceasuri o jumătate de lingură de cele din cositor (…)”; un alt preparat are în compoziție „picături de brad, de vreo zece parale, să pui pe zahăr, să le mănânci”.

O primă colecție de rețete medicinale semnalată în documente, este cea a călugărului Luca de la mănăstirea *Sfântul Spiridon*, întocmită în perioada 1761-1804. Colecția cuprinde 331rețete grupate în două părți: prima, *Dohtoriile lui Galinu*, iar a doua parte, numită *Aice facem puține dohtorii*[749].

Un manual de rețete din 1761, transmis de-a lungul secolelor până în zilele noastre, se află în posesia domnului Alexandru Pop („Crisia”) primit în anul 2012, de la doamna avocat Agota Picher, care îl avea de la soțul ei, doctorul Ştefan Zicher (aşa cum prezintă aparținătorul).

Culegerea de rețete poartă numele de *Manual - Das ist Kürtze Verfassung Medicinalischen Recepten (…),* adică, *Manual - Culegere restrânsă de rețete medicale*. Nu este menționat autorul, ci doar persoana căruia i-a fost dăruit şi, anume, „Vice-Infirmarius”-ul Bratislavei, la data de 25 iulie 1761. Are mărimea 12/17,50 cm şi cuprinde 312 pagini. Este scris cu cerneală neagră de tip *atramentum*[750] pe hârtie filigranată. Are aproximativ 500 rețete, în care se regăsesc vreo 400 de substanțe farmaceutice. În rețetar, pe lângă formulele farmaceutice, sunt informații despre sistemul de măsuri şi greutăți, simboluri alchimice şi spagirice[751].

---

[749] V. I. Lipan, *Op. cit*., p. 27; Marțian Cotrău, *Op. cit*., p. 127. Observație: Marțian Cotrău arată în cartea sa, că această colecție în manuscris (un fragment) se află la Biblioteca centrală „Mihai Eminescu” Iaşi. Am dorit să cercetez colecția, dar fiind pus în sistem electronic întreg fondul de carte al bibliotecii, nu mi s-a putut pune la dispoziție documentul, negăsindu-se nici un cuvânt-cheie, care să ne conducă spre acest manual.

[750] Cerneala de tip „atramentum” este obținută dintr-o soluție concentrată de tanin în combinație cu sulfat fieros ($FeSO_4$).

[751] Alexandru Pop, *Op. cit*., p. 101-108.

MANUAL
Das ist
Kürtze Verfassung
Medicinalischen Re=
=cepten
So wohl innerlich- als Äu=
=serlich mit gütten Suc=
=ces zu gebrauchen
Dedicirt
F: Illuminato Sauer
p: t Vice-Infirmario Sosenij
In Siberia descripsit F: W: G:
Ao 1761. Die 25 Iulij

Fig. 22 Coperta manualului de rețete medicale din 1761 (Alex. Pop)

În 1766, 27 februarie, este terminată transcrierea unor rețete de „leacuri diverse" de către copistul Ioan Grămătic[752]; de asemenea, în calendarul de la Sibiu (1794) sunt trecute mai multe rețete de medicină populară. O culegere de „leacuri" pentru locuitorii de la sate apărută în manuscris, este evidențiată la 25 aprilie 1800, intitulată *Însemnări pentru dohtorii ca să aibă fiecare domn la casa lui la vreme de nevoie; căci acei de la oraş (politnicii) se îndestulează de la spițerie pentru fişteca*re *boală.* Manuscrisul cuprinde formule pentru uz uman şi veterinar[753]. Theodor Codrescu a publicat în 1874 (Iaşi) lucrarea *Doctorul sătenilor, cuprinzând:Rețete de mai multe bóle, culese din diferite cărți, sfaturi pentru oameni, cât şi pentru animale cu care se servesc sătenii.*

---

[752] V. I. Lipan, *Op. cit.*, p. 28.

[753] *Ibidem*, p. 39; Ana Carată, *Op. cit.*, p. 114, cu denumirea de *Manuscris de medicamente de uz uman şi uz veterinar, ce se pot prepara în casă.*

În literatura de specialitate se găsesc numeroase lucrări cu rețete medicale populare. În Arhiva Bacău există un document, prezentat în continuare, care are înscrise șapte leacuri pentru diverse afecțiuni. Documentul original este redactat în alfabet chirilic.

VI.1. Documentul nr. 157, anii <1830-1860>[754]

[754] Dumitru Zaharia, Emilia Chiriacescu, Corneliu Cărămidaru, *Op. cit.*, cota VI/157, p. 183.

[Text în alfabet chirilic]

f. 1

пентрѹ мѹшкътѹра шарпелѹі

съ фиербе босѹиок негрѹ кѹ оцът саѹ чернелі негрі кѹ каре скриі съ беа кѹ вин къ нѹ нѹмаи мѹшкътѹра, чи ши лимбричиі кѹръцеште ден ом.

пентрѹ негреце динцилор ла ом

съ еи корнѹ де чербѹ ши съл арз[и] пънъ съ а фаче албѹ ши апои съл писъзи бине фъинъ ши съ пѹи спеле пе денці кѹ ченѹш[а].

кънд дор мъсъліле

съ еи сънбѹри де мъслине ѹскате ши съ ръзи мърѹнт ши съ пѹи ла лѹле кози кѹ чѹбѹк кози ши съ ции фѹмѹ дн гѹръ.

f. 1 verso

пентрѹ пъдѹке бителор

спало фрѹмос ши апои ѡ ѹнци кѹ ѡлои де ин къ пер.

пентрѹ бачиле съ нѹ пи[а]рзъ лаптеле

еи канфѹръ ши ѡцът, ши ... негрѹ, де ла бакъ съ мънънче ши нѹ ба перде лаптеле.

де ба мънка калѹ брео манъ ши тѹшъште

о бътѹке адекъ пипотъ де ла гъинъ ши о дъ калѹлѹі съ о мънънче к ъ и трече.

кънд ва мѹшка кънеле тѹрбат

съ писъзі рачі биі апои съ і арзи ши съ і беі кѹ вин албѹ къ і а трече саѹ съ і пѹі ѹн рак виѹ пе мѹшкътѹръ.

[Transcrierea în alfabet latin]

f. 1

„Pentru muşcătura şarpelui

Să fierbe bosuioc negru cu oțăț sau cerneli negri cu care scrii să bea cu vin, că nu numai muşcătura, ci şi limbricii curățeşte den om.

Pentru negrețe dinților la om

Să ei cornu de cerbu şi să-l arz[i] până să-a face albu şi apoi să-l pisă[zi] bine făină [?] şi să pui [să se] spele pe denți cu cenuş[a].

Cându dor măsălile

Să ei sânburi de măsline uscate şi să răzi [?] mărunt şi să pui la lule cozi [?] cu ciubuc cozi [?] şi să ții [ție?] fumu în gură.

f. 1 verso

Pentru păduche vitelor

Spal-o frumos şi apoi o ungi cu oloi de in că per [pe păr ?].

Pentru vacile [?] să nu piarză laptele

Ei canfură şi oțăt [?] şi……negru de la vacă să mănânce şi nu va perde laptele.

De va mânca calu vreo mană [?] şi tuşăşte

O bătuce adică o pipotă de la găină şi o dă calului să o mănânce că-i trece.

Cându va muşca câinele turbat

Să pisezi raci vii apoi să-i arzi şi să-i bei cu vin albu că i-a trece sau să-i pui un racu viu pe muşcătură.

Este unica rețetă de medicină populară în pachetul de documente găsit în Arhivele Bacău, pe care le-am prezentat în lucrarea de față, fiind asemenea celor colecționate în alte culegeri de acest profil.

În culegerea de rețete populare medicale a călugărului Luca de la mănăstirea *Sfântul Spiridon* (1761-1804) sunt remedii asemănătoare celor prezentate. Cităm câteva dintre acestea: „cine va avea umflături la încheieturi, apă de mare să încălzeşti la foc şi să opăreşti picioarele”; „făină de orz şi făină de grâu şi miere, să le cerbi toate într-un loc, toate cu vin şi să pui pe rană”; „când va leşina omul să hierbi o iarbă ce se chiamă greceşte *litcum* şi cu oțăt să miroasă sau să-i dai să miroasă cimbru”[755].

Sunt unele rețete care au în compoziție substanțe cu grad de toxicitate mare, sau sunt de-a dreptul inutile, ca de exemplu: „când turbează omul, fiere de porc pe gură să bea”; „de te va muşca şerpi (…) să uzi rana [cu urină] şi să pui plumb că-ți va trece”[756]. În aceste două exemple, fierea (secreția biliară) şi plumbul sunt toxice pentru organism şi nu au relevanță terapeutică. Pompei-Gheorghe Samarian, în cartea sa, *Medicina şi farmacia în trecutul românesc*, aduce o multitudine de rețete din medicina populară preluate din manuscrise aflate în patrimoniul Academiei Române, ca de exemplu:

„*Când muşcă câine turbat pe om:* raci din râu să-i arză, şi scrumul să-l bei cu vin”; *„Pentru friguri:* să scrii pe un măr mare dulce, numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, şi să mănânci dimineața, şi după măr să bei vin în silă, zicând Tatăl nostru” (Manuscris nr. 842 din 1819), p. 608.

„ *De dureri de dinți:* să iei 8 dramuri de miere, 1 dram de unt de nuci, 1dram vitriol. Cu acestea frecate la dinți” (Manuscris nr. 924 din 1829), p. 616.

O rețetă interesantă din medicina populară este cea folosită pentru „celŭ peritŭ”[757], denumire dată în popor leziunilor dermatologice cauzate de luess.

---

[755] Marțian Cotrău, *Op. cit.*, p. 127.

[756] *Idem.*

[757] În medicina populară, cei care sufereau de „celŭ peritŭ”, erau numiți bolnavii de luess, în stare avansată, cu leziuni cronice în zona oto-laringiană. Se spunea în popor, că sifilisul „i-a mâncat nasul” (bolnavii nu mai aveau septul nazal). În satul natal, Albele, com. Bârsăneşti, jud. Bacău, erau câteva persoane, pe care mi le amintesc, cu piramida nazală fără sept, iar sătenii spuneau că au suferit de sifilis.

„***Pentru Celŭ peritŭ***

Reventŭ
Sacăzŭ albu
Sânge de nouă frați
Chinatăiu
Cuişoare
Piatră acră arsă
Piatră vânătă arsă
Chiclazărŭ arsŭ
Zahărŭ gheață
Bibei sau semințe de dafin
Una falcă ştiucă arsă
Una mână solzi de crapŭ proaspătŭ arşi
Una bucățică postav roşu arsŭ din fiecare câte 1 dram
Fasole de haragŭ arsŭ 20 drame
Puțină frunză de sovărvu
Puțină mintă şi cimbrişorŭ, cât s-ar putea apuca în trei degete.

Se pulverizează şi cu o « o țăvie » se suflu în gâtul bolnavului de câteva ori pe zi”[758].

Unguentul cu precipitat alb de mercur sau cloramidura de mercur (*Hydrargyri amidochloridum*) folosit în tratamentul leziunilor cutanate cauzate de luess, era cunoscut în popor, ca „alifie de Cel pierit”[759].

Numărul de rețete ale medicinei populare este mare, unele pot avea o explicație ştiințifică prin compoziția produselor folosite, altele, îşi au acțiunea sub încrederea şi puterea divină, exprimând în totalitatea lor, nivelul de instrucție al celor care le foloseau şi, în general, modul de dezvoltare a ştiințelor medicale, a organizării sistemului de asistență medicală în epoca respectivă.

---

[758] Theodor Codrescu, *Doctorul sătenilor, cuprinzând: Rețete de mai multe bóle, culese din diferite cărți, sfat pentru oameni, cât şi pentru animale cu care se servescu sătenii*, Iaşi, Tipografia Buciumului Român, 1874, p. 86.

[759] Informație culeasă de la farmacişti din Iaşi în perioada 1975, când am făcut studiile.

Indice de nume
- personalități medico-farmaceutice

A

Africanus, Constantin, 24
Agricola, Giorgius, 183
Antohi, 63
Asachi, Gheorghe, 69
Ascoli, Saladino d', 182

B

Belcot, Emil, 23
Bendella, Aristides, 42
Bernard, Claude, 17, 26
Berzelius, Jöns Jakob, 17
Boerhaave, Herman, 17
Bordea, Ioan, 55
Bosco, Giacobbo de, 19
Brera, Valeriano-Luigi, 23
Brown, John, 17
Buchheim, Rudolf, 17

C

Caligheros, Spiridon, 64
Cantacuzino-[Pașcanu], Lascăr, 163
Caracaș, Constantin, 56
Caracaș, Dimitrie-Luca, 57
Caragea, Iacob, 62
Caventou, Joseph-Bienaimé, 15
Cazubinschi, Simion, 63
Chiaro, Anton Maria del, 46
Codrescu, Theodor, 269
Cordus, Valerius, 19
Coulomb, Charles, 181
Cranz, Heinrich-Johann-Nepomuk von, 22
Cuciureanu, Gheorghe, 42

D

Davila, Carol, 42, 43, 67, 76, 179, 190, 191
Depasta, Drăcache, 61
Depasta, Petru, 60, 61
Derosne, Charles-Louis, 15
Diderot, Denis, 181
Dumbrăveanu, N., 68

E

Eperjes, Sigismund, 64

F

Faerman, Andonie, 55
Fătu, Anastasie, 42, 67
Felix, Iacob, 67, 77
Flückiger, Friedrich August, 14
Fotache, Săndulache, 62
Fourcroy, Antoine François de, 23
Frank, Andreas, 69

G

Galenus, Claudius, 18
Gheorghe, Hagi, 53
Gref, Thomas, 63
Grew, Nehemiah, 26
Grotowsky, Johann Stanislaus, 52

H

Hahnemann, Samuel- Fridrich-Christian, 18
Hepites, Constantin C., 43
Herletz, Johann Gottlieb, 62
Hintz, József György, 36
Hoffmann, Friedrich, 17
Hufeland, Christoph Wilhelm, 23

I

Ipsilanti, Alexandru, 190
Jenner, Edward, 40

K

Kerameus, Nicolae, 38, 40
Kolb, Tobias Martin, 181
Koller, Karl, 16
Kostovski, Alexander, 69
Kramer, Gaspar, 20
Kretzulescu, Nicolae, 41

L

Lémery, Nicolas, 21
Lewis, William, 22
Linné, Carl von, 14
Lochman, Benedict/Benoit, 60
Lochman, Ioan, 60
Lossen, Wilhelm, 16
Ludwig, Daniel, 15

M

Marcu, Ioan, 173
Mayr, Christoph, 186
Meissner, Karl-Fridrich-Wilhelm, 15
Melic, Georg, 37
Merck, Georg-Franz, 16
Mihalco, spițerul, 63
Milne-Edward, Henri, 14
Murray, Johann-Andreas, 22

N

Neustädter, Mihail, 40
Niemann, Albert, 16

P

Paré, Ambroise, 25
Pascal, Pincu, 153
Pasteur, Louis, 26
Pelletier, Joseph, 15
Petrarca, Francesco, 46
Pop, Alexandru, 185
Posselt, Wilhelm-Heinrich, 16

R

Reimann, Karl-Ludwig, 16
Richard, Achille, 14, 86
Riolan, Jean, 38
Robiquet, Pierre-Jean, 16
Runge, Friedlieb-Ferdinand, 16

S

Saladino, d'Ascoli, 19
Samurcaș, Dimitrie, 63, 64
Schröder, Johann, 21
Sculida, Gheorghe, 63
Séguin, Armand, 15
Sertürner, Friedrich-Wilhelm-Adam, 15
Spielmann, Jacob-Reinbold, 29
Steege, Ludovic, 41
Swieten, Gerhard Van, 28

T

Talbot/Talbor, 212

V

Vavasseur, P. H. L. Dominique, 14
Velicicovski, Paisie, 50

W

Walepagi, Johann Adolph, 63
Wöhler, Friedrich, 17
Wolschot, Joannes Franciscus, 181

Bibliografie selectivă[760]

Documente de arhivă

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bacău
Fond ***Colecția Documente***

1. doc. cota I/CXX, inv. 2667.
   idem, pachetul nr. III
2. doc. 52/1790.
3. *ibidem*, doc. 77/1794.
4. *ibidem*, doc. 85/ 1795, mai 17.
5. *ibidem*, doc. 86/ 1795, iunie 4.
6. *ibidem*, doc. 96/1798, martie 5.
7. *ibidem*, doc. 100/1798, iulie 30.
8. *ibidem*, doc. 55/1787-1806.
9. *ibidem*, doc. 58/1787-1806.
10. ibidem, doc. 105/1799, februarie 21.
11. *ibidem*, doc. 106/1799, martie 24.
12. *ibidem*, doc. 115/1800, ianuarie 10.
    idem, pachetul nr. IV
13. doc. 79/1804, noiembrie 16.
14. *ibidem*, doc. 111/1805, februarie 9.
15. *ibidem*, doc. 151/1805, august 21.
16. *ibidem*, doc. 5/1806, martie 15.
17. *ibidem*, doc. 115/1807, martie 7.
    idem, pachetul nr. V
18. doc. 18/1807, ianuarie 8.
19. *ibidem*, doc. 19/1807, ianuarie 13.
20. *ibidem*, doc. 20/1807, ianuarie 25.

[760] În cadrul bibliografiei, nu s-a mai notat numărul filei documentului sau paginii de unde s-au luat informațiile, deoarece sunt înscrise în notele de subsol, la fiecare trimitere către documentul cercetat.

21. *ibidem*, doc. 22/1807, martie 30.
22. *ibidem*, doc. 23/1807, aprilie 25.
23. *ibidem*, doc. 24/1807, mai 3.
24. *ibidem*, doc. 25/1807, mai 5.
25. *ibidem*, doc. 27/1807, iunie 14.
26. *ibidem*, doc. 28/1807, iunie 15.
27. *ibidem*, doc. 29/1807, iulie 9.
28. *ibidem*, doc. 30/1807, iulie 13.
29. *ibidem*, doc. 31/1807, iulie 18.
30. *ibidem*, doc. 32/1807, iulie 24.
31. *ibidem*, doc. 33/1807, septembrie 2.
32. *ibidem*, doc. 34/1807, septembrie 5.
33. *ibidem*, doc. 35/1807, septembrie 10.
34. *ibidem*, doc. 36/1807, septembrie, 10.
35. *ibidem*, doc. 37/1807, septembrie 12.
36. *ibidem*, doc. 39/1807, octombrie 1.
37. *ibidem*, doc. 40/1807, octombrie 4.
38. *ibidem*, doc. 41/1807, octombrie 6.
39. *ibidem*, doc. 42/1807, octombrie 6.
40. *ibidem*, doc. 43/1807, octombrie 7.
41. *ibidem*, doc. 44/1807, octombrie 9.
42. *ibidem*, doc. 45/1807, octombrie 9.
43. *ibidem*, doc. 46/1807, octombrie 11.
44. *ibidem*, doc. 471807, octombrie 11.
45. *ibidem*, doc. 48/1807, octombrie 12.
46. *ibidem*, doc. 49/1807, octombrie 12.
47. *ibidem*, doc. 50/1807, octombrie 15.
48. *ibidem*, doc. 51/1807, octombrie 16.
49. *ibidem*, doc. 52/1807, octombrie 18.
50. *ibidem*, doc. 53/1807, octombrie 18.
51. *ibidem*, doc. 54/1807, octombrie 19.
52. *ibidem*, doc. 55/1807, octombrie 20.
53. *ibidem*, doc. 56/1807, octombrie 22.
54. *ibidem*, doc. 57/1807, octombrie 23.

55. *ibidem*, doc. 58/1807, octombrie 23.
56. *ibidem*, doc. 59/1807, octombrie 25.
57. *ibidem*, doc. 60/1807, octombrie 25.
58. *ibidem*, doc. 61/1807, octombrie 27.
59. *ibidem*, doc. 62/1807, noiembrie 13.
60. *ibidem*, doc. 63/1807, noiembrie 13.
61. *ibidem*, doc. 64/1807, noiembrie 21.
62. *ibidem*, doc. 65/1807, decembrie 3.
63. *ibidem*, doc. 66/1807, decembrie 7.
64. *ibidem*, doc. 67/1807, decembrie 22.
65. *ibidem*, doc. 69/1808, aprilie 26.

idem, pachetul nr. VI

66. doc. 157, anii <1830-1860>

idem, pachetul nr. VII

67. doc. 106/1837, aprilie 16.
68. *ibidem*, doc. 113/1837, octombrie 31.
69. *ibidem*, doc. 116/1837, decembrie 10.
70. *ibidem*, doc. 173 <1840-1845>.

Fond ***Primăria Bacău***

71. d. 85/1865.
72. *ibidem*, d. 84/1868-1869.
73. *ibidem*, d. 28/1872.
74. *ibidem*, d. 111/1893-1894.
75. *ibidem*, d. 8/1895.

Fond ***Serviciul Sanitar Bacău***

76. d. 120/1930.

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iaşi

Fond ***Comitetul Sănătății***

77. transport 1757, d. 138.
78. *ibidem*, d. 147.

Lucrări generale

79. ANGELESCU, N. I., *Acte şi documente din trecutul farmaciei în Ţările Româneşti*, Tipografia „Speranţa”, Bucureşti, 1904.
80. APROTOSOAIE, Clara, STĂNESCU, Ursula, *Alcaloizi – substanţe biogene de interes terapeutic*, Editura „G. T. Popa”, UMF, Iaşi, 2010.
81. BĂLAN, Ioanichie (arhimandrit), *Patericul Românesc*, ediţia a V-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, Vânători, 2005.
82. BELCOT, Emil (dr. farm.), *Formularul preparatelor galenice, pentru farmacişti şi laboratoare*, Editura Jean Leon, Bucureşti, 1946.
83. BOJOR, Ovidiu, ALEXAN, Mircea, *Plantele medicinale – izvor de sănătate,* Editura Ceres, Bucureşti, 1981.
84. BOLOGA, V. I., DUŢESCU, B., GHELERTER, I., ISZAK, S., SPIELMANN, J., WASSERMAN, I., *Istoria medicinii,* Editura Medicală, Bucureşti, 1963.
85. BOLOGA, V. I., *Istoria medicinii universale*, Editura Medicală, Bucureşti, 1970.
86. BORDEA, Ioan (dr.), *Serviciul sanitar al României şi Igiena publică între anii 1905-1922*, Tipografia „Cultura”, Bucureşti, 1924.
87. BRĂTESCU GH., SĂNDULESCU C., *Hipocrate * Galen –multum în parvo,* Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1974.
88. BUNGETZIANU, Gh., CHIRILĂ, Pavel, *Manual de homeopatie*, Editura Medicală, Bucureşti, 1983.
89. CANTEMIR, Dimitrie, *Istoria ieroglifică*, Colecţia „Biblioteca pentru toţi”, Editura Minerva, Bucureşti, 1983 (reeditată).
90. CARATĂ, Ana, *Istoria farmaciei, comparaţii şi schiţe de curs pentru studenţi*, Editura Tehnoplast, Bucureşti, 2010.
91. CAZACU, P., FRUNZĂ-CONSTANTINESCU, I., *Material documentar pentru rezolvarea chestiunii farmaciilor în România*, Tipografia „Cultura”, Bucureşti, 1916.
92. CÂMPEANU, Ilieş, MARINESCU, Cornelia (coordonatori), *Enciclopedia Universală britanică*, Editura Litera, Bucureşti, 2010.

93. CHIRILĂ, Pavel, *Medicină naturistă*, Editura Medicală, Bucureşti, 1987.
94. CODRESCU, Theodor, *Doctorul sătenilor, cuprinzând: Rețete de mai multe bóle, culese din diferite cărți, sfat pentru oameni, cât şi pentru animale cu care se servesc sătenii*, Tipografia „Buciumul Român”, Iaşi, 1874.
95. CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, vol. VIII, Tipografia „Buciumul Român”, Iaşi, 1886.
96. CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, vol. XII, Tipografia „Buciumul Român”, Iaşi, 1889.
97. CODRESCU, Theodor, *Uricariul*, vol. XXV, Tipografia „Buciumul Român”, Iaşi, 1895.
98. CONSTANTINESCU, Miron, DAICOVICIU, Constantin, PASCU, Ştefan (sub redacția) *Istoria României - Compendiu*, ediția a II-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1971.
99. COTRĂU, Marțian, *Medicamentul de-a lungul vremii*, Editura Apollonia, Iaşi, 1995.
100. CRĂCIUN, F., BOJOR, O., ALEXAN, M., *Farmacia naturii*, vol. I şi II, Editura Ceres, Bucureşti, 1977.
101. CRISTEA, Aurelia-Nicoleta, *Farmacologie clinică*, Editura Medicală, Bucureşti, 2009.
102. CULCER, AL., *De la Paracelsus la Pavlov, - Deschizători de drumuri noi – Paracelsus pune bazele medicinei experimentale*, Editura Medicală, 1959.
103. CUPARENCU, B., SAFTA, L., SUCIU, Gh., VARGA, A., *Îndreptar de farmacografie şi interacțiuni medicamentoase*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984.
104. DRĂGHICI, Manolache (Postelnicul), *Istoria pe timp de 500 ani până în zilele noastre*, vol. II, Iaşi, 1856.
105. DUMITRU, I.F., MAGER, S., TURCU, A., *Biochimie generală cu elemente de biochimie comparată*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1973.
106. FICA, Cornelia, *Îndreptar practic pentru prepararea medicamentelor*, Editura Medicală, Bucureşti, 1983.

107. GĂLĂŞESCU G., Alexandru, *Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti (schituri, mănăstiri, instituții caritabile)*, Tipografia „G. A. Lăzărescu”, Bucureşti, 1899.
108. GĂLĂŞESCU G., Alexandru, *Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti. Şeful Serviciului Spitalelor şi al personalului Eforiei din Bucureşti*, „Minerva”, Institutul de Arte Grafice şi Editură, Bucureşti, 1906.
109. GHELERTER I., PESCARU Al., *Istoria organizării ocrotirii sănătății*, în volumul „Organizarea ocrotirii sănătății”, sub redacția: T. Ilea, L. Grom, P. Pruteanu, Editura Medicală, Bucureşti, 1956.
110. GHEORGHIU, Emil (farm.), *Pagini din trecutul farmaciei româneşti*, Editura Medicală, Bucureşti, 1967.
111. GIURESCU, C. Constantin, *Istoria Românilor*, vol. III, Editura All Educațional, Bucureşti, 2000.
112. GRECU, I., ENESCU, L., *Ghidul farmacistului practician*, Editura Medicală, Bucureşti, 1967.
113. GRIGORESCU, Emanoil, *Din ierburi s-au născut medicamentele*, Editura Albatros, Bucureşti, 1987.
114. GRIGORESCU, Em., CIULEI, I., STĂNESCU, Ursula, Editura Medicală, Bucureşti, 1986.
115. GRIGOROVICI, Grigore, *Bacăul din trecut şi de azi*, Tipografia Municipiului Bacău, 1933.
116. IONESCU Stoian, ADAM, Ludovic, RUB-SAIDAC, Aurelia, CIOCĂNELEA, V., BAN, I., GEORGESCU, ELENA, SAVOPOL, E., *Tehnică farmaceutică*, ediția a II-a, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1974.
117. IONESCU-STOIAN, Şt., SAVOPOL, Emil, *Extracte farmaceutice vegetale*, Editura Medicală, Bucureşti, 1977.
118. IORGA, Nicolae, *Istoria literaturii române din a doua jumătate a veacului al VIII-lea (1688-1821)*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1969.
119. IORGA, Nicolae, *Documente privitoare la familia Callimachi*, vol. I, Editura Minerva, Bucureşti, 1902.

120. IZSÁK, Samuel, *Farmacia de-a lungul secolelor*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1979.
121. ISZÁK, Samuel, *Studii şi cercetări de istoria medicinii şi farmaciei din R.P.R.*, Editura Academiei R.P.R., Bucureşti, 1962.
122. LAZA, Aristide, RÀCZ, Gabriel, *Plante medicinale şi aromatice*, Editura Ceres, Cluj-Napoca, 1975.
123. LAZĂR, Liviu, LUPU, Viorel, *Istoria României*, Manual pentru clasa a VIII-a, Ministerul Educaţiei şi Culturii, Editura Teora, Bucureşti, 2000.
124. LECCA, Octav-George, *Familiile Boiereşti Române*, Editura Libra, Bucureşti, 2014.
125. LIPAN, V. I., *Istoria farmaciei române în date*, Editura Farmaceutică, Bucureşti, 2009.
126. METEŞ, Ştefan, *Emigrări româneşti din Transilvania în secolele XIII-XX*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1971.
127. MURGESCU, Bogdan, *România şi Europa: acumularea decalajelor economice (1500-2010)*, Editura Polirom, Bucureşti, 2010.
128. NEGULESCU, Paul, ALEXIANU, George, *Regulamentele organice ale Valahiei şi Moldovei*, Întreprinderile „Eminescu" S.A., Bucureşti, 1944.
129. NENIŢESCU, C. D., *Chimie generală*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1972.
130. OŢETEA, Andrei, *Consideraţii asupra trecerii de la feudalism la capitalism în Moldova şi Ţara Românească*, Editura Academiei R.P.R. Bucureşti, 1960.
131. OZUN R., POENARU E., *Medicină şi adevăr*, Editura Medicală, Bucureşti, 1976.
132. PASCAL, Pincu, *Pagini din istoria farmaciilor nemţene*, Casa de editură „Panteon", Bucureşti, 1995.
133. PASCU, Maria, *Reţete magistrale cu incompatibilităţi farmaceutice - tehnici de rezolvare*, Editura Junimea, Iaşi, 2006.
134. PASCU, Maria, *Farmaciile oraşului Bacău - Istorie şi contemporaneitate*, Editura Rovimed Publisher's, Bacău, 2013.

135. PASCU, Maria, *Satul Albele, istoric şi datini străbune*, Editura Rovimed Publisher's, Bacău, 2015.
136. PASTIA, Alexandru, VERBUȚĂ, Aneta, *Tehnică farmaceutică, lucrări practice*, vol. III, Litografia I. M. F., Iaşi, 1974.
137. PĂCURARIU, Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Sophia, Bucureşti, 2000.
138. PÂRVU, Constantin, *Universul plantelor – Mica Enciclopedie*, ediția a III-a, Bucureşti, 2000.
139. POPESCU, Ilarie (editor), *Maxime şi texte medicale alese,* colecția „Medicina pentru toți" (15), Editura Medicală, Bucureşti, 1983, p. 23 (nr. 87).
140. RADU, Costache, *Bacăul de la 1850-1900*, Tipografia H. Murgulius, Bacău, 1906.
141. ROSETTI, Radu, *Pământul, sătenii şi stăpânii în Moldova*, vol. I, de la origini până la 1834, Bucureşti, 1907.
142. ROSETTI, Radu, *Familia Rosetti. I. Coborâtori moldoveni ai lui Lascaris Rousoitos*, Academia Română. Studii şi cercetări XXXIII, Bucureşti, 1938.
143. ROTH, F.I., *Primele farmacii din Sibiu şi evoluția lor până în secolul al XIX-lea*, Sibiu, 1971.
144. SAMARIAN, Pompei-Gheorghe, *Medicina şi farmacia în trecutul românesc*, vol. I, Tipografia „Moderna", Călăraşi - Ialomița, 1935 şi vol. II, Tipografia „Bucovina", Bucureşti, 1938.
145. SAMARIAN, Pompei-Gheorghe, *Ctitoria şi funcționarea Spitalului Colțea*, în vol. III din „Familii boiereşti din Moldova şi Țara Românească – Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică" de Mihai Dim. Sturdza (coordonator şi coautor), Bucureşti, 2014.
146. SION, Constantin, (paharnic), *Arhondologia Moldovei – Amintiri şi Note Contimporane*, Tipografia, „Buciumul Român", Iaşi, 1892.
147. SPIELMANN J., BAICU, Grațiela (coordonatori), *Istoria ştiințelor farmaceutice în România*, Editura Amaltea, Bucureşti, 1994.

148. STĂNESCU, Victor, *Tehnică farmaceutică*, Editura Medicală, Bucureşti, 1983.
149. STĂNESCU, V., SAVOPOL, E., *Incompatibilități medicamentoase*, Editura Medicală, Bucureşti, 1980.
150. STURDZA, Mihai- Dim. (coordonator şi coautor), *Familiile boiereşti din Moldova şi Țara Românească. Enciclopedie istorică, genealogică şi biografică*, vol. III, Bucureşti, 2014.
151. ŞTEFĂNESCU-GOANGĂ, Zizi, *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. III, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1962.
152. URECHIA, Vasile-Alexandru, *Istoria Românilor*, vol. IV (1786-1800), Bucureşti, 1893.
153. VĂTĂMANU, N., BRĂTESCU, G., *O istorie a medicinii*, Editura Albatros, Bucureşti, 1975.
154. ZAHARIA, Dumitru, *Bacău – Istorie adevărată*, Editura Babel, Bacău, 2013.
155. ZAHARIA, D., CHIRIACESCU, Emilia, CĂRĂMIDARU, Cornelia, *Inventar arhivistic*, Bucureşti, 1976.
156. * * * *Farmacopeea Română*, ediția I-a, Bucureşti, 1862.
157. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a II-a, Bucureşti, 1874.
158. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a III-a, Bucureşti, 1893.
159. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a VI-a, Bucureşti, 1948.
160. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a VII-a, Bucureşti, 1956.
161. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a IX-a, Bucureşti, 1976.
162. * * * *Farmacopeea Română*, ediția a X-a, Bucureşti, 1993.
163. * * * *Formular farmaceutic*, Editura Medicală, Bucureşti, 1968.

Teze de doctorat şi de grad în învățământ

164. CIULEI, Ştefan-Gheorghe, *Istoricul farmaciei din Moldova (De la primele începuturi şi până la unificarea serviciului sanitar din Principatele Unite – 1862)*, Tg. Mureş, 1796 (doctorat).

165. DAŞCHIEVICI, Marius-Andi, *Elite sociale în zona Costuleni, secolele XVI-XX*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi, Facultatea de istorie, 2012 (grad I învăţământ).
166. NICOLAU, Andrea-Elena, *Evoluția istorică a organizațiilor sanitare româneşti – repere istorice analizate prin prisma determinismului social şi politic din perioada de la începutul secolului al XIX-lea şi până la jumătatea secolului al XX-lea*, Universitatea „Transilvania”, Braşov, 2015 (doctorat).
167. RACU, Bogdan, *Activități culturale bisericeşti în Moldova în perioada fanariotă (1711-1821)*, Universitatea „Lucian Blaga”, Facultatea de Teologie ortodoxă „Andrei Şaguna”, Sibiu, 2011 (doctorat).
168. ȚÂMPĂU, Doina, *Instituții filantropice din Biserica Ortodoxă Română în Țara Românească şi Moldova până la domnia lui Alexandru-Ioan Cuza*, Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca, 2016 (doctorat).

Periodice

169. BÂRA, Ciprian, *Mii de bolnavi şi-au găsit vindecarea în bolnițele mănăstireşti*, în ziarul „Lumina”, 12 decembrie 2008.
170. BENGEAN, Florin, *Spitale mănăstireşti din vechime*, în cotidianul „Cuvântul liber”, nr. 567/9 iunie 2010, Tg. Mureş.
171. BESCIU, Maria, *Medicamentul şi istoria lui*, în Revista „Farmacia.ro”, nr. 128/mai, 2009.
172. CHELCU, Marius-Constantin, *O scrisoare din târgul Piatra de acum două veacuri: contribuții la istoria oraşului*, în cadrul şedinței de comunicări de la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”, Iaşi, 12 noiembrie 2009.
173. CHICOŞ, Bogdan-Horia (dr.), *Biblioteci medicale şi învățământul medical pe teritoriul românesc până la începutul secolului a XIX-lea*, în „Jurnal Medical Braşovean – Repere iatro-istorice”, 2008, comunicare la a XXXIX-a Reuniune Națională de Istoria Medicinii, 12-15 iunie 2008, Braşov.

174. CHIRIȚĂ, Livia (dr.), *Scurt istoric al asistenței medicale în România*, în Revista „Medicina familiei”, nr. 13, octombrie 1977.
175. COJOCARIU, Mihai, *Un candidat la tronul Moldovei spre 1859*, în Anuarul Institutului de Istorie „A. D. Xenopol”, Iaşi, XLIX, 2012.
176. DRĂGAN-DIMA, Cornelia, *Hrisant Notara şi cultura română*, în Revista „Mitropolia Moldovei şi Sucevei”, anul LI, nr. 9-12, septembrie-decembrie 1975.
177. DUMITRIU, Elena, FÂRŞIROTU, Zisi-Ştefan, *Contribuții asupra istoricului câtorva din ustensilele întrebuințate în farmacie de-a lungul vremii*, în Revista „Farmacia”, vol. XVII, nr. 6, Bucureşti, 1969.
178. ENCULESCU, Cristina, *Mărturii farmaceutice româneşti în evul mediu şi perioada modernă (476-1789)*, în culegerea de lucrări „Reuniunea Națională Aniversară, Societatea Română de Istoria Farmaciei - 20 ani”, 26/28 mai 2011, Editura SITECH, Craiova, 2011.
179. ENCULESCU, Cristina, *Theriaca – un miracol descifrat*, în Revista „Galenus” nr. 59, Mai 2012.
180. FÂRŞIROTU, Zisi-Ştefan, *Tipizarea medicamentelor*, în Revista „Farmacia”, 1948, decembrie, nr. 12.
181. GRIGORUȚĂ, Sorin, *Un doctor ieşean din a doua jumătate a veacului XVIII: Dracache Depasta*, în cadrul şedinței lunare de comunicări a Comisiei de Heraldică, Genealogie şi Sigilografie, Iaşi, 12 septembrie 2010.
182. GYÉRESI, Árpád, HANCU, Gabriel, *Formularul magistral – o lucrare sintetică şi specialitățile farmaceutice prin prisma reclamelor publicate în urmă cu 75 ani*, în „A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima Farmacopee română (1862-2012), Facultatea de Farmacie, Bucureşti, Editura SITECH, Craiova, 2012.
183. JITARU, Dosoftei (monah), *Colaborare rodnică între Sfântul Ierarh Dosoftei şi voievodul Gheorghe Duca*, în ziarul „Lumina”, 12 decembrie 2010.

184. LUCAŞCIUC, Antoneta, *Doctorul fără urme:Dimitrie Ioan Marcu*, în Revista „Viața Medicală”, nr. 30/20 august 2013.
185. MITICAN, Ioan, *Umbre de cronicari, ziarişti şi domnițe în Palatul din strada Alecsandri*, în „Curierul de Iaşi”, 12 noiembrie 2010.
186. PASCU, Maria, *Document inedit din istoria farmaciei băcăuane*, în Revista „Galenus”, nr. 77, martie 2014.
187. PIPPIDI, Andrei-Nicolae, *Date noi despre Roseteşti şi pământurile lor la sfârşitul secolului al XVIII-lea*, în Revista „Carpica”, 1, 1971.
188. SOROCEANU, Valentina, *Începuturile asistenței sanitare româneşti. Bolnițe, azile, ospicii şi spitale*, în culegerea de lucrări „Reuniunea Națională Aniversară, Societatea Română de Istoria Farmaciei - 20 ani”, 26/28 mai 2011, Editura SITECH, Craiova, 2011.
189. SOROCEANU, Valentina, *Farmacopeea Română de la prima la ultima ediție*, în „A XXI-a Reuniune Națională:150 de ani de la prima Farmacopee română (1862-2012), Facultatea de Farmacie, Bucureşti, Editura SITECH, Craiova, 2012.
190. SPIELMANN J., RÁCZ C., SZÖKEFALVI-NAGY Z., MAIOR O., *Istorie şi organizare farmaceutică*, în Revista „Practica farmaceutică”, Bucureşti, 1978.
191. SULIMAN, Maria-Gabriela, LUCAŞCIUC, Gabriela, *Spițeri şi apotițiarhi din Țara Românească (1625-1856)*, în culegerea de lucrări a SRIF, „Al IV-lea Colocviu internațional de Istoria Farmaciei şi a XXIII-a Reuniune Națională anuală – 10 ani de la înființarea secției Brăila a SRIF (2004-2014)”, Editura SITECH, Craiova, 2014.
192. TĂBĂCARU, Grigore, *Bisericile Bacăului*, în „Publicațiile Ateneului Cultural din Bacău”, nr. 6 şi 7/1932.
193. TRĂUŞAN-MATU, Lidia, *Rolul lui Ludovic Steege în medicalizarea societății româneşti la începutul secolului al XIX-lea*, în „Revista Medicală Română”, vol. LXII, nr. 2, anul 2015.

194. TUKA, Laszlo, *Cea mai veche farmacie din Cluj, descrisă de primul istoric în medicină din Ardeal, Jenö Pataki,* în culegerea de lucrări „Reuniunea Națională Aniversară, Societatea Română de Istoria Farmaciei – 20 de ani”, 26/28 mai 2011, Editura SITECH, Craiova, 2011.
195. TUKA, Laszlo, *Tobias Mauksch: Instructio,* în culegerea de lucrări „A XXI-a Reuniune Națională: 150 de ani de la prima farmacopee română (1862-2012), Facultatea de Farmacie Bucureşti, Editura SITECH, Craiova, 2012.
196. VĂCARU, Silviu, *Noi informații despre proprietarii de moşii din ținutul Bacău (1834)*, în „Profesioniştii noştri 20, Vilică Munteanu la 65 de ani”, Centrul european de studii Covasna - Harghita, Editura Magic Print, Oneşti, 2015.
197. ZAMANI, Lelia, *Spitalul iubirei de oameni (Filantropia)*, comunicare, Muzeul Municipiului Bucureşti, octombrie, 2012.
198. * * * *Monitorul Oficial*, nr. 195/24 august /13 septembrie 1873.
199. * * * *Monitorul Oficial*, nr. 16 /25 aprilie 1922.
200. * * * *Revista Practica farmaceutică*, Editura Medicală, Bucureşti, 1977.

Dicționare

201. BARROW, J. (chimist), *Dictionarum medicum universale: or, a New medical Dictionary*, Londra, 1749 (carte electronică).
202. CANDREA, I. Aurel, ADAMESCU, Gh., *Dicționar Enciclopedic Ilustrat: Partea I – Dicționar limba română din trecut şi de azi. Partea II – Dicționar istoric şi geografic*, Editura „Cartea Românească” S.A. Bucureşti, februarie, 1926, noiembrie, 1937.
203. GOMOIU, Victor, *Repertoar de medici şi farmacişti, veterinari din ținuturile româneşti (înainte de 1870)*, vol. I, Brăila, 1938.
204. COPLAND, Janis, *A Dictionary of Practical medicine: Compresing General Pathology*, vol. I, Boston, 1834 (carte electronică).

205. HOOPER, Robert, *Dicționar medical*, vol. II, New-York, 1829 (carte electronică).
206. LIPAN, V. I., *Dicționar biografic de farmacişti români*, vol. I, Editura Farmaceutică, Bucureşti, 2011.
207. PANTU, C. Zaharia, *Vocabular botanic*, în „Buletin de l'Herbier de l'Institut botanique de Bucarest" anul I, nr. 1, 1 septembrie 1901, sub redacția lui M. Vlădescu.
208. * * * *Diccionario De La Lengua Castellana per La Real Academia Espaniola (Dicționarul explicativ al limbii spaniole al Academiei Regale Spaniole)*, ediția a V-a, Madrid, 1817.
209. * * * *Dicționar cronologic – Medicină şi Farmacie*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1975.

Surse internet

Cărți şi articole în format electronic

210. ARENDS, Johannes, *Volkstümliche Namen – der Drogen, Heilkräuter Arzneimittel und Chemikalien (Nume folclorice de droguri, plante, medicamente şi substanțe chimice)*, Springer, 2013 [https://book.google.ro/book?isbn=020321661x].
211. AMMON von, Friederich-August *Die Erkenntnis und die Behandlung der asiatischen Cholera*, Dresda, 1831.
212. BRERA, Valeriano-Luigi, *Ricettario clinico*, Napoli (Neapole), 1826.
213. DAMIAN, Elena, *Cartea franceză de medicină din epoca Renaşterii în colecțiile Bibliotecii academice clujene,* p. 6, site: www.diacronia.ro/indexing/detailes/A19333/pdf.
214. GIOVANNI Dugo, ANGELO Di Giacomo (editori), *Citrus:The genus citrus*, CRC Press, Londra, 2002.
215. GRAY, Samuel-Friederich, *A Supplement to the Pharmacopœias*, Londra, 1818.
216. HĂNCIANU, Monica, *Cinchona sp. (arbore de China)*, site: [https://books.google.ro/books?isbn=9734649426].
217. HOFFMANN, Friederich, *Opera omnia physico-medica*, vol. IV, Geneva, 1740.

218. HUFELAND, Christoph-Wilhelm, *Enchiridion Medicum: or, manual of the practice of medicine*, New-York, 1842.
219. JOURDAN, Antoine Jacque Louis, *Pharmacopoea universalis*, Weimar, 1832.
220. KING, John, *King's American Dispensatory*, editori MOORE, Wilstache, KEYS & CO, Cincinnati, 1859.
221. KING, John, editori FELTER, Harvey-Wickes, LLOYD, John-Uri, *King's American Dispensatory*, Cincinnati, 1898.
222. KÖNIGS, Joh.-Karl, *Warenlexicon für den verkerh mit Drogen und Chemikalien*, ediția a XIII-a, Braunschweig (Germania), 1920.
223. MAYR, Christoph[orum], *Dispensatorium Universale, In Usum Communem Nostris temporibus accomodatum*, Viena, 1798.
224. MILNE, Edward-Henri, VAVASSEUR, Pierre-Henri-Louis-Dominique, *A Manual of Materia Medica and Pharmacy*, Philadelphia, 1829.
225. POP, Alexandru, *Un rețetar farmaceutic din anul 1761*, site: [crisia.mtariicrisurilo.ro/pdf/2013/008_Al%2Pop.pdf.].
226. RICHARD, Achille, *Medizinsche botanik: Aus dem Französischen*, Berlin, 1826.
227. RUBELI, Friederich-Johannis, *Pathologiae et therapie per secunda de Symptomatibus*, Frankfurt pe Maïn, 1739.
228. SCHELHAMMER, Günther-Christoph, *De humani corporis tumoribus*, Jenæ (Jena), 1727.
229. SCHMIDT, Carl-Christian, *Encyklopädie der gesammten Medicin*, vol. I, Leipzig, 1843.
230. SCHRÖDER, Johann-Christian, *Pharmacopœa medico-chymica sive Thesaurus Pharmacologicus*, Ulm (Germania), 1644.
231. SCHRÖDER, Johann-Christian, *Pharmacopœa medico-chymica sive Thesaurus Pharmacologicus*, Salzuflen (Germania), 1655.
232. TESSARI, Luigi, *Materia medica contracta*, Veneția, 1762.
233. WEDELL, Giorgios-Wolfgangus, *De medicamentorum compositione extemporarea*, ediția a II-a, Jena (Germania), 1693.

234. WENDT, Johann, *Praktische Materia medica als Grundlage am Krankenbette und als Leitfaden zu academischen Borlesungen*, Dresda, 1830.
235. * * * *Codex Medicamentarius sive Pharmacopoea Danica*, Heidelberg, 1821.
236. * * * *Pharmacopoea universalis*, vol. II, Weimar, 1830.
237. * * * *Pharmacopoea universalis*, vol. II, Weimar, 1840.

Site-uri

238. basilica.ro/viata-sf-iacob-putneanul-mitopolitul.moldovei/
239. condimentweb.ro/condimente/dafin-american-c63
240. doctorate.ulbsibiu.ro/documents/RaduBogdan-rezumattezadoctorat.pdf
241. docslide.net/documents/morfologie-plantelor-2.html
242. historyofmedicines.com/…/codex-medicamentarius-seu-pharmacopoeia-parisiensis
243. iasifun.ziaruldeiasi.ro/palatul-lascar-cantacuzino-pascanu-prin-trecut-spre…/38526/
244. lege5.ro/…/norma-metodologică-de-aplicare-a-prevederilor-legii-nr-339-2005
245. quibono.net/plante_medicinale_p_.html
246. sanatate.bzi.ro/proprietatile-terapeutice-ale-bozului-5188
247. xa.yimg.com/kg/group/70972408/73498272/name/2
248. https://blog.jorjette.ro./wp-content/uploads/2011/08/Plante-si-ierburi-medicinale.pdf
249. https://books.google.ro/books?id=NAUHAAAAcAAj
250. https://books.google.ro/books?ID =1475Q…
251. https://books.google.ro/books?isbn=1575040115
252. https://cerasus.ro/sena-cassia-angustifoli
253. https://colection.nlm.nil.gov/catalog/nlm.nlmnid-6270880R-b
254. https://medicinapositiva.com/que-es-sassafras
255. https://newenglandwild.org/docs/pdf/aristolochiaserpentaria.pdf
256. https://pfaf.org/user/Plant.aspx?LatinNam=Aristolochia_Serpentaria

257. https://plantepedia.wordpress.com/.../contraste-maculalb-maculnegru-papaversomniferum
258. https://play.google.com/.../Valeriano_Luigi_Brera_Ricetario_clinico
259. https://theepicentre.com/spice/asafetida/
260. https://vaisamar.wordpress.com/tag/alexandru-cantacuzino-pascanu/
261. https://en.wikipedia.org/wiki/Aristolochia_Serpentaria.
262. https://en.wikipedia.org/wiki/Asafoetida
263. https://en.wikipedia.org/wiki/ Cinnamomum_ camphora
264. https://en.wikipedia.org/wiki/Cinchona_officinalis
265. https.//en.wikipedia.org/wiki/Ferula_assafoetida
266. https://en.wikipedia.org/wiki/Guaiacum
267. https://en.wikipedia.org/wiki/Guaiacum_officinale
268. https://en.wikipedia.org/wiki/Laudanum
269. https://en.wikipedia.org/wiki/Myristicaceae
270. https://en.wikipedia.org/wiki/Myristic-fragrans.
271. https://en.wikipedia.org/wiki/Musk_deer
272. https://en.wikipedia.org/wiki/Quassia_amara
273. https://en.wikipedia.org/wiki/Pedanius_Dioscorides
274. https://en.wikipedia.org/wiki/Polygala_senega
275. https://en.wikipedia.org/wiki/Sassafras_albidum
276. https://en.wikipedia.org/wiki/Senna_alexandrina
277. https://en.wikipedia.org/wiki/Smilax
278. https://en.wikipwdia.org/wiki/Valerius_Cordus
279. https://fr.wikipedia.org/wiki/Johann_Schröder
280. https://ro.wikipedia.org/wiki/Acid_succinic
281. https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru-Hangerli
282. https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Moruzi
283. https://ro.wikipedia.org/wiki/Amfilohie_ Hotiniul
284. https://ro.wikipwdia.org/wiki/Basarabia
285. https://ro.wikipedia.org/wiki/boz
286. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cantarida
287. https://ro.wikipedia.org/wiki/Castor
288. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cocaina
289. https://ro.wikipedia.org/wiki/Constantin_Mavrocordat

290. https://ro.wikipedia.org/wiki/Cucerirea_spaniola_a_Imperiului_Aztec
291. https://ro.wikipedia.org/wiki/Epitropia_generala_a_Casei_Spitalelor_ Sfântul _Spiridon
292. https://ro.wikipedia.org/wiki/Epsom
293. https://ro.wikipedia.org/wiki/Grigore_al_III_Ghica
294. https://ro.wikipedia.org/wiki/Henna
295. https://ro.wikipedia.org/wiki/Iluminism
296. https://ro.wikipedia.org/wiki/Inocentiu_Micu_Klein
297. https://ro.wikipedia.org/wiki/ Iordache_Ruset_Roznovanu
298. https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Craiovei
299. https://ro.wikipedia.org/wiki/Medicină
300. https://ro.wikipedia.org/wiki/Mihail_ Strurdza
301. https://ro.wikipedia.org/wiki/Mojdrean
302. https://ro.wikipedia.org/wiki/Natriumsulfat
303. https://ro,wikipedia.org/wiki/Nicolae_Kretzulescu
304. https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae-Mavrocordat
305. https://ro.wikipedia.org/wiki/Nucsoara
306. https://ro.wikipedia.org/wiki/Razboiul_Ruso_Turc_(1806-1812)
307. https://ro.wikipedia.org/wiki/Scarlat_Callimachi
308. https://ro.wikipedia.org/wiki/Sistem_zecimal
309. https://ro.wikipedia.org/wiki/Stefan_Vogoride
310. https://ro.wikipedia.org/Tratatul_de_la_Adrianopol
311. https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul_de_la _Karlowitz
312. https://ro.wikipedia.org/wiki/Tratatul _de_la_Kuciuk-Kainargi
313. https://ro.wikipedia.org/wiki/Universitate
314. https://ro.wikipedia.org/Universitatea_Tehnica_din_Viena
315. https://ro.wikipedia.org/wiki/1777
316. https://ro.wikisourse.org/wiki/Amintiri_(Rosetti)/_Capitolul_XVI_Vecini_rude_prieteni_si_cunostinte
317. https://www.academia.edu/15026149/Un_doctor_ieșean_din_a_doua_ jumătate_a_ veacului_XVIII._Dracache_Depasta
318. https://www.geni.com/people/Alexandru-Cantacuzino-Pascanu/60000000083177993

319. https://www.geni.com/СкарлетПашкана/Scarlet Pascana/6000000008317523920
320. https://www.google.ro/#q=acer+saccharum
321. https://www.google.ro/#=dispensatorium+pharmacopolarum
322. https://www.google.ro/#q=emplastrum+noru
323. https://www.google.ro/#q=foliculi+senne+s.s.
324. https://www.google.ro/#q=oleum+succini
325. https://www.museum.digital.de/bawue/index.php?t=objekt&oges=753
326. https://www.pfaf.org/User/Plant.aspx?LatinName=Polygala-senega
327. https://www.plantsmedicinaisefitoterapia.com/plantas-medicinais-sassafras/
328. https://www.rain-tree.com/sarsaparilla.htm
329. https://www.spitalspiridon.ro/index.php/spital/istoric-spital
330. https://www-user.tu-chemnitz.de/~fina/03witthaeft.pdf
331. https://www.worldcat.org/title/pharmacopoeia-londonensis-or-the-london-dispensatory
332. www.e-antropolog.ro/2012/10/spitalul-iubirei-de-oameni-filantropia
333. www-cemtech.ro/agendanatrurista/aspAM/fito_pl.asp?id=157
334. www.ekilibrium.ro/articol/Produse/Deparazitare/Quassia_pulbere-3672.html
335. www.gradinamea.ro/Istoria_pe_scurt_a_zaharului_7908_664_1.html
336. www.henriettes-herb.com/eclectic/kings/ambra-flav.html
337. www.henriettes-herb.com/eclectic/rafinesque.aristolochia.html
338. www.herb2000.com/homeopathy/moschus.htm
339. www.historia.ro/exclusiv_web/general/articol/blestemul-diamantelor-o-loveste-mortal-pe-printesa-adela-kogalniceanu
340. www.medfarm.ro/mf/mf13/istm13.html
341. www.theplantlist.org/tpl.l.lrecord/tro-17805610
342. www.sfatulmedicului.ro/plante-medicinale/bozul-sambucus-ebulus_14477
343. www.shp-asso.org/indec.php?PAGE=pharmacopée6
344. www.sicap.org/index.php/romana/orgsnizaremenu/parteneri/salerno
345. www.smcm.ro/index/istoric.html
346. www.uuooi.org/english/download.php?id=2580&sid...

347. www.viata-medicala.ro/Doctorul_fara_urme_Dimitrie_Ioan_Marcu. html*articIID_7311- dArt.html.
348. www.zooland.ro/capriorul-parfumat-moschus-moschiferu-2793
349. www.webdex.ro/online/dictionar/farmacopee